

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

TÜRKİYE' DE 1923-1950 DÖNEMİ ULUS DEVLET
YAPILANMASI VE GENÇLİK POLİTİKALARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Esra Tanğ

Balıkesir, 2017

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

TÜRKİYE' DE 1923-1950 DÖNEMİ ULUS DEVLET
YAPILANMASI VE GENÇLİK POLİTİKALARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Esra Tanğ

Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Muhammet Murat ÖZKUL

Balıkesir, 2017

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

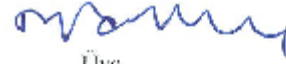
Enstitümüzde Sosyoloji Anabilim Dalında 201112541007 numaralı Esra TANÇI'nı hazırladığı "Türkiye'de 1923-50 Dönemi Ulus Devlet Yapılanması ve Gençlik Politikaları" konulu YÜKSEK LİSANS tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 16.06.2017 tarihinde yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda tezin onayına OY BİRLİĞİ ile karar verilmiştir. Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürüğüne;

Başkan

Prof. Dr. Kemal ÇAĞAN

Üye (Danışman)
Yrd. Doç. Dr. M. Murat ÖZKUL

Üye
Doç. Dr. Mehmet ANIK

Üye

Üye

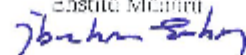
Üye

Üye

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylıyorum.

27/06/2017

Enstitü Müdürü

Doç. Dr. H. İbrahim ŞAHİN

ÖNSÖZ

“Türkiye’ de 1923-1950 Dönemi Ulus Devlet Yapılanması ve Gençlik Politikaları” adlı tez çalışmamın amacı, ulus devlet yapılanması çerçevesinde gençliğin politik inşasında etkili olan değişkenleri ortaya koymaktır. Her ulus devlet gibi Türkiye Cumhuriyeti de kendi ideal vatandaşını yaratma gayreti içine girmiştir. Burada da geleceğin vatandaşları olarak görülen gençler baş aktörler olarak görülmektedir. Dolayısıyla dönemin ideal gencine atfedilen nitelikler ortaya çıkarılacaktır.

Tez, 1923-1950 yılları arasında ulus devlet kuruluş aşamasında ekonomik, toplumsal, siyasal değişimler hakkında bilgi vermesi, bu değişimlerin gençliğin politik inşasında etkilerini ortaya koyması, ideal gence atfedilen nitelikler ışığında ideal yurttaşın özelliklerini de ortaya koyması açısından önem taşımaktadır. Çalışmamız, dönemin ders kitaplarının yanı sıra gerek gençler için yazılan gerekse gençlerin eğitiminde rol alan öğretmen ve ebeveynler için yazılan neşriyat ürünlerini de kapsamaktadır.

Yüksek lisans eğitimime başladığım ilk günden tez yazım aşamamın sonuna kadar göstermiş olduğu yönlendirici ve teşvik edici tutumu, ufuk açıcı fikirleri, önerileri ve kütüphanesi, hoşgörüsü ve sabrı için danışmanım ve değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Muhammet Murat Özkul’ a sonsuz teşekkürler.

Bugünlere gelebilmemde en çok emeği olan, tez yazım aşaması boyunca da maddi ve manevi desteğini esirgemeyen sevgili aileme minnettarım.

ESRA TANĞ

ÖZET

TÜRKİYE’ DE 1923-1950 DÖNEMİ ULUS DEVLET YAPILANMASI VE GENÇLİK POLİTİKALARI

TANĞ, Esra

Yüksek Lisans, Sosyoloji Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Muhammet Murat Özkul

2017, Sayfa 199

Bu tezde, Türkiye’ de 1923-1950 yılları arasında ulus devlet yapılanması bağlamında gençlerin politik inşasında rol oynayan etkenleri ortaya koymak amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda, dönemin ders kitaplarının yanı sıra gençler için yazılmış süreli yayınlar, kitaplar, gençlerin eğitiminde rol alan öğretmen ve ebeveynler için yazılmış pek çok eser araştırmamıza dahil edilmiştir.

Araştırmamızda, nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır.

Ulus devlet oluşum süreçlerinde öncelikle Avrupa’ da gençliğin nasıl bir politik özne olarak kurgulandığı üzerinde durulmuştur. Özellikle 19. yüzyıldan itibaren Avrupa’ da ulus devlet idealleri doğrultusunda inşa edilen gençlik toplumsal bir kategori olarak siyasal arenada görünür hale gelmiştir. Militarist değerler ve vatanseverlik kavramları üzerinde inşa edilen gençlik ulus devletlerin yegane koruyucusu ve kollayıcısıdır.

19. yüzyılda Osmanlı’ da da kurulan modern eğitim kurumlarında eğitim alan gençlerin devleti yıkımdan kurtarma misyonunu içselleştirdiği, buna çareler aradığı ve böylece politik bir özne olarak belirdiği görülmektedir. II. Meşrutiyet’ in ilanı ile

birlikte gençler, artan Türklük vurgusuyla kaybedilen toprakların intikamını alacak neferler olarak inşaaya tabi tutulmuştur.

Türkiye’ de gençliğin politik inşası ulus devlet yapılanması süreçlerinden elbette doğrudan etkilenmiştir. Dolayısıyla Türkiye’ de ulus devletin siyasal, sosyal, kültürel, ekonomik sınırlarının çizilmesi de bir zorunluluktur. Gençliğin politik bir özne olarak ulus devletin ihtiyaç duyduğu vatandaş özellikleri arasında farklı açılardan ilişki kurulmuştur.

Dönemin gençliği; medeni yaşam tarzını benimsemiş, vatansever, Türklük kimliği etrafında şekillenen ve Osmanlı’ yı dışlayan, rejime ve ilkelerine bağlı, sağlıklı, dayanışmacı, militarist değerlerle yoğrulmuş, gerektiğinde vatani için canını vermekten çekinmeyecek bireyler olarak idealize edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Gençlik, ulus devlet, cumhuriyet, modernleşme, milliyetçilik, militarizm

ABSTRACT
NATION-STATE STRUCTURE AND YOUTH POLICIES BETWEEN 1923-1950 IN TURKEY

TANĞ, Esra

Post Graduate Education, Department of Sociology

Advisor: Asst. Prof. Muhammet Murat Özkul

2017, Pages 199

In this thesis, it was aimed to reveal the factors that played a role in the context of nation-state structure in the political building of the youngsters in Turkey between the years of 1923-1950. In accordance with this purpose, many works written for teachers and parents involved in the education of young people have been included in our research besides the textbooks of the period such as periodicals written for young people and books.

Document analysis method which is one of the qualitative research methods is used in our research.

It has been emphasized how youth in Europe is structured as a political subject in nation-state formation processes. Especially from 19th century, the youth that is built in the direction of nation state ideals in Europe has become visible in the political arena as a social category. The youth built on the concepts of militaristic values and patriotism is the only guardian and watcher of nation states.

It is seen that young people who are educated in the modern educational institutions established in the 19th century also in the Ottoman Empire internalize the state's destruction rescue mission and look for remedies and thus become a

political subject. With the announcement of the 2nd Constitutionalist Period, young people have been subjected to construction as soldiers who will take revenge for the lands lost with the increasing emphasis on Turkishness.

The political structure of the youth in Turkey is certainly influenced directly by the processes of nation-state building. Various aspects have been established between the citizen characteristics of youth as a political subject that the nation state needs.

The youth of the period are idealized as individuals who embraced the civilized lifestyle, patriotic, shaped around the identity of Turkishness who are excluding the Ottoman Empire, who are loyal with the regime and principles, healthy, solidarist, grown with militarist values and would not hesitate to give life for the country when necessary.

Key Words: Youth, nation state, republic, modernization, nationalism, militarism.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR	xi
1. GİRİŞ	1
1.1. Problem	2
1.2. Amaç	3
1.3. Önem	3
1.4. Yöntem	3
1.5. Varsayımlar	4
1.6. Sınırlılıklar	5
1.7. Tanımlar	5
2. KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE	7
2.1. Yapısal İşlevselci Yaklaşım	7
2.2. Yapısal İşlevselci Gençlik Yaklaşımı	8
2.3. Genç ve Gençlik Kavramları	9
2.3.1. Birey Olarak Genç	9
2.3.2. Süreç Olarak Gençlik	10
2.4. Gençlik Yaklaşımları	11
2.4.1. Biyolojik Yaklaşım	11
2.4.2. Sosyolojik Yaklaşım	13
2.4.3. Sentezci Yaklaşım	15
2.5. İlgili Araştırmalar	16
3. TOPLUMSAL BİR KATEGORİ OLARAK GENÇLİĞİN ORTAYA ÇIKIŞI	19
3.1. Batı’ da Gençlik İmgesinin İnşasına Genel Bakış	19
3.1.1. Batı’ da Gençliğin Militarizasyonu ve Genç Yurttaş	24
3.1.2. Ulus Devlet İdealleri ve Eğitim	29
3. 2. Osmanlı Döneminde Modern Gençliğin Doğuşu	35

3.2.1. Tanzimat' tan II. Meşrutiyet' e Gençliğin Politik Görünümü	35
3.2.2. “Demir kafes” Dönemi: Bağımlı Gençlik	43
3.2.2.1. Uluslaşmaya Giden Yolda Milliyetçiliğin İdeal Gençliği	46
3.2.2.2. Uluslaşmaya Giden Yolda Paramiliter Gençlik Örgütleri	52
4. 1923-1950 YILLARI ARASI TÜRKİYE’ DE ULUS DEVLET YAPILANMASI	60
4.1. Türkiye’de Ulus Devlet Yapılanmasının İdeolojik Temelleri.....	60
4.1.1. Türkiye’ de Ulus Devlet Yapılanmasının Pozitivist Karakteri.....	60
4.1.2. Türkiye’ de Ulus Devlet Yapılanmasının Milliyetçi Karakteri.....	63
4.1.3. Türkiye’ de Ulus Devlet Yapılanmasının Militarist Karakteri	72
4. 2. Türkiye’ de Ulus Devlet Yapılanmasının Toplumsal Projesi	76
4.2.1. Ulusun İnşa Aracı Olarak Milli Eğitim	76
4.2.1.1. Üniversite Reformu.....	82
4.2.2. “Millet” in Eğitimi: Halkevleri ve Köy Enstitüleri.....	84
4.2.3. Hukukun Laikleştirilmesi.....	90
4.2.4. Ulusun İnşa Sürecinde Bir Kimlik Aracı Olarak Tarih	95
4.2.5. Ulusun Tahayyülünde Bir Araç Olarak “Dil Birliği”	101
4.2.6. Beden ve Mekan Üzerinden Ulus İnşası	107
4.2.7. Ulus Devlet Yapılanması Sürecinde Tekke, Zaviye, Türbe ve Tarikatların Kapatılması	113
4. 2. 8. “Yeni Ulus Devlet” in Yeni Ölçü, Saat, Takvim, Rakam, Tatil Günü ve Ulusal Bayramları	116
4. 2. 9. Devletçilik Ekseninde Yeni Ulus Devletin Ekonomisi	117
5. 1923-1950 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE’ DE İDEAL GENÇLİĞİN İNŞASI... 123	
5.1. Çağdaş Uygarlık Yolunda İdeal Gençlik	124
5. 2. Milli Kimlik Oluşturma Çabası Etrafında Vatansever Türk Gençliği.....	132
5. 3. İdeal Gençliğin İnşasında Militarist Unsurlar.....	138
5. 4. Gençliğin Bedenen İnşası: Spor ve Sağlık	144
5. 5. İdeal Genç Kızlar: Geleceğin Anneleri	151
5. 6. İdeal Gencin Ebedi Özellikleri: Çalışkanlık ve Dayanışma	155
5. 7. İdeal Gencin İki Temel Kriteri: Rejime Bağlılık ve Lider Kültü	159
5.8. İdeal Gencin İnşası Bağlamında İdeal Aile.....	163
5.9. İdeal Gencin İnşasında Dinsel Pratikler	165
5.10. Dönemin Gençlik Hareketlerinde Ulus Devletin İzini Sürmek	168
6. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	173
6. 1. Sonuç	173

6. 2. Öneriler	178
KAYNAKLAR.....	179

KISALTMALAR

a.g.e.: Adı Geçen Eser

a.g.m.: Adı Geçen Makale

a.g.m.t.: Adı Geçen Mektep Temsili

a.g.t.: Adı Geçen Tez

Bkn.: Bakınız

C.: Cilt

C.H.P. : Cumhuriyet Halk Partisi

Gen. Yön.: Genel Yönetmen

s.: Sayfa

S.: Sayı

sad.: Sadeleştiren

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

UNESCO: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü

1. GİRİŞ

Gençlik, biyolojik bir kategori olmanın ötesinde toplumsal ve siyasal bir imge olarak tarih boyunca sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel alanda farklı şekillerde kavramsallaştırılmış ve algılanmıştır. Günümüzdeki anlamıyla gençlik modernitenin bir ürünü olmakla birlikte aynı zamanda yetişkinliğe dair bir kavramsallaştırma ve algılamadır. Dünya’ da özellikle aydınlanmayla birlikte rasyonalizm, pozitivizm ve romantizmden etkilenen milliyetçiliğin ulus devlet yapılanması üzerindeki üstünlüğü yeni bir gençliğin ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Sanayileşme ve kapitalizmle birlikte istihdam politikalarındaki farklılaşma, okur-yazarlığın önem kazanması, okullaşmanın artması, eğitimin ulus devlet yapılanması sürecinde bir endoktrinasyon aracı olarak seküler ve zorunlu bir şekilde yaygınlaşması modern gençlik inşasını belirleyen gelişmelerdir. Özellikle egemenliğin tanrısal bağdan ayrılarak ulus ile özdeşleşmesi gençlerin, ulus devletin “makbul vatandaşları” olarak yetiştirilmesi noktasında politikaların merkezine yerleştirmiştir.

Gençliğin inşası modern zamanların bir ürünüdür. Ancak gençlik konusuna yaklaşımla ilgili tarih boyunca yaşanan değişimi anlayabilmek adına modern öncesi bilgilerin de analizini çalışmamıza dahil etme zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla Antik Yunan’ dan Başlayıp Osmanlı’ ya uzanan çizgide ideal gençlik profiline de çalışmamızda yer verilmiştir. Toplumsal olaylarda bir devamlılık olduğundan öncesi de en az ulus devlet süreci kadar önemlidir. İdeal gençlik ile ilgili düşünceler tarih boyunca varlığını sürdürmüştür. Bunun son örneği ulus devlet tipolojisidir ve o da ortaya çıkışını ve gelişimini Avrupa’ da tamamlayarak Türkiye Cumhuriyeti’ ne örnek teşkil etmiştir.

Türkiye’ de gençlik kategorisinin oluşumu ve gelişiminin kökleri Osmanlı’ ya dayanmaktadır. Osmanlı’ da yeni bir gençlik imgesinin doğuşu 19. yüzyılda ivme kazanan modernleşme çabalarının bir ürünüdür. Sosyal bir endoktrinasyon aracı olarak modern eğitimin oluşturulmasına yönelik uygulamalar ve gençlerin düzene uygun davranışlar ile donatılması fikri Batı’ dakine benzer şekilde Osmanlı’ da da modernleşme projesinin önemli bir ayağını oluşturmuştur. Sultana sadakatle bağlı gençlik imgesi II. Meşrutiyet’ le birlikte ideal yurttaş olmaya ve Balkan Savaşları’ nın (1912-1913) ardından milliyetçi ve militarist öğelerle bezeli bir ideal asker-yurttaş tipolojisine doğru evrilmiştir. Özellikle genç insanlar bu dönemin baş aktörleri

olmuşlardır. Osmanlı’ da gençlerin siyasi alanda görünür olmalarının motivasyon kaynağı ülkeyi yıkılmaktan kurtarmak olmaktadır. Devlet de buna uygun şekilde gençlere geleceğin kurtarıcısı gözüyle bakmaktadır. Her ulus devlet yapılanma sürecinde olduğu gibi 19. Yüzyıldan itibaren Osmanlı’da da gençlerin politik bir özne olarak ortaya çıktığı ve politik arenada görünür hale geldiği görülmektedir.

Genç Osmanlılar Hareketi’ ni besleyen Yeni Osmanlılar ile birlikte “vatanseverlik” önemsenmiş; edebiyat, sanat gibi tüm alanlarda imgeler vatanperverlik etrafında şekillenmiştir. Bunu üreten şartlar hem Osmanlı’ nın askeri yenilgileri ve toprak kayıpları hem de Osmanlı toplumu üzerinden yeni bir vatanperverlik imgesi oluşturmuştur. Fakat bu vatanperverlik vurgusu 1870-1880 döneminde görece zayıf kalmış ve kendini ulus devlet yapılanmasıyla birlikte açığa çıkarmıştır.

Cumhuriyet’ in ilanının ardından da siyasi ve sosyal dönüşüm Cumhuriyet’ in koruyucusu ve kollayıcısı gençlik imgesinin doğuşunu beraberinde getirmiştir. Aslında Cumhuriyet bu görevi toplumun her kesiminden istemiştir. Her grubu, her meslek kesimini Cumhuriyet ideolojisinin adeta bir neferi olarak görmüştür. Örneğin, gençleri yetiştirecek olan kadınlar ulus devletin modernleşme anlayışına uygun olarak Cumhuriyet ideolojisinin koruyucusu olarak bir inşaya tabi tutulmuşlardır. Bu ideoloji kamusal alana yeni girecek olan kadın üzerinden de yayılmak istenmiştir. Modernleşme her ne kadar Osmanlı’ da Tanzimat Dönemi’ ne kadar uzatılabilse de sivil insanın modernleşmesi Cumhuriyet Dönemi’ nde ortaya çıkmaya başlamıştır. Dolayısıyla modernleşmenin olduğu yerde bir politikanın varlığından da rahatlıkla söz edilebilir.

Cumhuriyet’ in ilanıyla birlikte ideal gençliğin politik tahayyülü bağlamında öncelikle “Cumhuriyetçi ve vatansever genç” imgesi önem kazanmıştır. Dolayısıyla Osmanlı’ dan Cumhuriyet’ e geçiş aşamasında da benzerlik ve farklılıkları göz önünde bulundurarak ulus devlet inşa aşamasında gençliğin bir politik özne olarak nasıl kurgulandığı ve bu doğrultuda ideal gençliğe atfedilen nitelikler ortaya çıkarılacaktır.

1.1. Problem

Araştırmanın problemini, Türkiye’ de 1923 - 1950 arası dönemde gençliğin politik inşasında rol oynayan etkenlerin neler olduğu, oluşturmaktadır. Bu anlamda söz konusu dönemin sosyo-kültürel, ekonomik ve politik koşulları altında, ulus devlet yapılanması açısından gençliğin nasıl kavramsallaştırıldığı ve algılandığı, dönemin ideal gençlik imgesinin oluşturulmasında hangi değişkenlerin rol oynadığı, gençlik başlığı altında kurumsal olarak adlandırılabilirlik etkinliklerin sosyo-politik

yansımalarının neler olduğu da araştırmamızın aılımlını verecek olan alt problemlerdir.

1.2. Amaç

Araştırmamızın amacı, Türkiye’ de 1923-1950 arası dönemde gençliğin politik inşasında rol oynayan etkenleri ortaya koyabilmektir. Ulus devlet yapılanması açısından, dönemin “ideal gençlik” imgesinin oluşturulmasında hangi değişkenlerin rol oynadığı, sosyo-kültürel, ekonomik ve politik koşullar altında gençliğin nasıl algılandığı ve kavramsallaştırıldığı, “gençlik” özelinde yapılan kurumsal faaliyetlerin sosyo-politik yansımaları ortaya çıkarılacaktır.

1.3. nem

Bu araştırmada elde edilecek veriler; 1923’ den 1950’ ye kadar geçen süre içinde gerçekleşen ekonomik, siyasal, sosyal alandaki değişim ve gelişmeler hakkında bilgi vermesi, yaşanan bu değişmelerin biyolojik bir kategori olmanın ötesinde toplumsal ve siyasal bir kategori olan gençliğin kavramsallaştırılmasında ne tür etkiler yarattığını göstermesi, gençlik özelinde dönemin “ideal yurttaş” ını ortaya koyması açısından önem taşımaktadır.

1.4. Yöntem

Türkiye’ de 1923-1950 yılları arasında ulus devlet kapsamında ideal gençliğin inşasını ortaya koymayı amaçladığımız çalışmamızda, nitel veri toplama yöntemlerinden biri olan doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır.

Nitel araştırma, sosyal olguları bağlı bulundukları vre içerisinde araştırmayı ve anlamayı ön plana alan, çeşitli model ve teknikleri kapsayan bir çatı kavram olarak nitelendirilmektedir.

“Nitel araştırma, gözlem, görüşme, doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda, gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırmadır”¹.

Doküman incelemesi ise, “araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsamaktadır.” Yazılı dokümanlar geçmişe dair bilmediğimiz pek çok şeyi ortaya koyan değerli bilgi kaynaklarıdır.

¹ Ali Yıldırım ve Hasan şimşek, **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2005, s. 39.

“Doküman incelemesi, geçmiş toplumlara ait kültürler, gelenekler, kurumlar, yaşantılar ve devlet politikalarına ilişkin bilgilerin elde edilmesi sürecinde işlevsel olan bir yöntemdir”².

“Dokümanlar nitel araştırmalarda etkili bir biçimde kullanılması gereken önemli bilgi kaynaklarıdır. Hangi dokümanın önemli olduğu ve veri kaynağı olarak kullanılabileceği araştırma problemi ile ilgilidir. Örneğin eğitimle ilgili araştırmalarda şu tür dokümanlar: Eğitim alanında ders kitapları, program (müfredat), okul içi okul dışı yazışmalar, öğrenci ve öğretmen el kitapları, ders ve ünite planları vb. materyaller veri kaynağı olabilir”³.

Araştırmamız Türkiye’ de 1923-1950 döneminde ulus devlet yapılanması bağlamında ideal gençliğin inşasını kapsamaktadır. Bu durum araştırmamıza dönemin ders kitaplarının yanı sıra gençlere yönelik çeşitli kitap, süreli yayınlar vb. bir takım popüler neşriyat ürünlerini de dahil etmeyi gerektirmektedir. Çünkü bu dönemde gençler için hazırlanan ders kitapları (tarih, yurttaşlık bilgisi, coğrafya, kıraat, askerliğe hazırlık, aile bilgisi, sağlık gibi) veya çeşitli sosyal, ekonomik, politik mesajlar içeren gençlik edebiyatı içinde düşünülebilecek telif eserler ve süreli yayınlar dönemin ideal gençlik algılarını farklı yönleriyle ortaya koymamıza yardımcı olacaktır. Bunun yanı sıra anne ve babalar için veya gençlerin eğitiminde görev alanlar için hazırlanmış eserler sosyal ve politik çerçevede ideal gençlik algısı bağlamında araştırmamıza dahil edilmiştir.

1.5. Varsayımlar

İlgili alan yazından ve çalışmalardan elde edilen veriler, geçerli ve güvenilir bilgiler sunmaktadır.

Yazılı kaynaklar ulus devlet yapılanması bağlamında dönemin gençlik tahayyülüne dair betimleme yapmak için yeterlidir.

Türkiye’ de 1923-1950 arasında ulus devlet yapılanması sürecinde türdeş toplum idealine göre düzenlenmiş program ve sosyalleşme süreçleri takip edilmiştir.

Türkiye’ de 1923-1950 arasında gençler ulus devlet ideolojisi çerçevesinde inşaya tabi tutulmuştur.

Türkiye’ de 1923-1950 arasında devlet kendine sadakat isteyen en önemli kurumdur.

Türkiye’ de 1923-1950 arasında gençler, devletin belirlediği tanımlama içinde anlam bulabilmiştir.

² Yıldırım ve Şimşek, **a.g.e.**, s. 187.

³ Yıldırım ve Şimşek, **a.g.e.**, s. 188.

Türkiye’ de 1923-1950 arasında ulus devlet yapılanması sürecinde gençlik politikalarında gençler edilemiştir.

1.6. Sınırlılıklar

Bu araştırma, konu alanı olarak Türkiye’ de 1923-1950 yılları arasında ulus devlet yapılanması ve bu dönemdeki gençliğin politik inşası ile sınırlıdır.

Bu araştırma, teorik çerçeve içerisinde ulaşılabilen alan yazınla sınırlıdır. Araştırmamın veri kaynakları; kitaplar, dergiler, sözlükler, süreli yayınlar, makaleler, lisansüstü tezler, bildiriler, internet kaynaklarından elde edilen bilgilerden ibarettir.

Birincil kaynaklara ulaşmanın zorluğu, tezin belli yerlerinde (harf inkılabından önceki dönemler) tek kaynağa dayanma zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır.

Araştırmamızın kapsadığı zaman dilimi olan 1923-1950 dönemi dikkate alındığında gençlik kategorisi biyolojik bir evre olarak görülmektedir. Buna bağlı olarak bu çalışmada gençlik kavramıyla 11-21 yaş arası dönem kastedilmektedir. Buradaki sınır daha çok zihni etkilme ve değiştirme yaşı olarak 11 yaştan başlatılmıştır. 11 yaş gençliği hazırlayan bir zemin olarak alınmış ve dönemi betimleme açısından bir fikir vereceği düşüncesiyle yer yer ilköğretim 5. sınıf düzeyine kadar inilmiştir.

1.7. Tanımlar

Ulus Devlet: “16.yüzyılda başlayan ve özellikle 18.yüzyılda ortaya çıkan, egemenliğin somutlaşması ve her türlü topluluğu egemenliği etkisi altına alarak kendisine sadakat isteyen en önemli kurum” dur⁴.

Gençlik Politikası: “Gençlik politikası, genç insanların yaşadıkları toplumda aktif yurttaşlar olabilmeleri için bilgi, beceri ve yetenek geliştirmelerini sağlayacak eğitim ve deneyim fırsatları sunan uzun dönemli çözümlerdir”⁵.

Ulus devletlerin egemenliği tanrısal bir kökenden kopartarak millete vermesi, devlet politikalarında da gençlerin ulus devlete sadık yurttaşlar olarak yetiştirilmesi ihtiyacını doğurmuştur. Böylece ulus devletler gençlere görev ve sorumlulukları açısından bakmış, gençler vatansever endoktrinasyon araçlarının kontrolü altında yetiştirilmiştir. Bu bağlamda gençler gerek okullarda gerekse gündelik hayatın her alanında ideal yurttaşlık görevlerine hazırlanmıştır. Dolayısıyla çalışmamızda

⁴ Ali Yaşar Sarıbay, **Siyasal Sosyoloji**, İstanbul: Der Yayınları, 1998, s. 4.

⁵ Fatoş Oktay ve diğerleri, “Türkiye’de Gençlik Politikası”, ed.:Emmy Bornemark ve Vildan Görbil, **Gençlik Politikalarına Giriş-İsveç ve Türkiye Bakış Açıları**, Stockholm: Ungdomsstyrelsen, 2009, s. 14.

“gençlik politikası” kavramıyla, ulus devletin tüm araçlarıyla ideal yurttaşını yaratmak için, gençlik özelinde, her alanda uyguladığı politik inşa kastedilmektedir.

2. KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Yapısal İşlevselci Yaklaşım

Yapısal işlevselci yaklaşım sosyal yapı ve işlevler arasındaki ilişkilerden hareket eden bir yaklaşımdır. Auguste Comte, Herbert Spencer, Emile Durkheim' in öncülüğünü yaptığı bu akım, Talcott Parsons ve Robert K. Merton tarafından geliştirilmiştir.

Bu yaklaşımda temel iki kavramdan biri olan *yapı* “görece durağan ve kalıplaşmış toplumsal birimler dizisi” olarak tanımlanır. Aile, yönetim, din, eğitim gibi toplumsal kurumlar, toplumsal yapı örnekleridir. Diğer temel kavram olan *işlev* ise, “yapı içindeki dinamik süreci” ifade etmektedir⁶. Her yapının bir işlevi vardır ve yapı bu işlev sayesinde gelişir. Yani işlevler yapılardan önce ortaya çıkmaktadırlar. İşlevsel olmak ise, parçaların bütüne olan faydası noktasında anlamlıdır.

Yapısal İşlevselci yaklaşıma göre; sosyal sistem, yapıyı meydana getiren unsurlar ve bunların işlevleri sayesinde işlemektedir. Toplum işleyen bir bütündür. Değişme yapıyı meydana getiren unsurlardaki farklılaşma ve yenileşmede aranmalıdır. Bir sistemin parçaları birbirleriyle karşılıklı bağımlılık, dayanışma ve uyum içindedirler. Aynı zamanda sistemin parçaları kendi aralarında birbirlerini sürekli olarak yeniden düzenleme sürecindedirler. Bu karşılıklı ilişkide süre giden işleyiş içerisinde genellikle olumlu katkı yaparlar. Eğer katkı olumsuz ise bu sistemi bozduğu anlamına gelir ki buna da “bozuk işlev” adı verilmektedir⁷. Yapısal işlevselcilik toplumu sosyal bir sistem olarak görür. Bu sosyal sistemin her bir parçası (din, eğitim, ekonomi, sanat vb...) sisteme katkı sağlamaktadır. Sosyal sistem ve parçaları arasında bir denge ve uyum söz konusudur. Parçalar birbirlerini tamamlarlar. Sistem değişime kapalı değildir. Ancak bunu hazmederek yapmaktadır. Değişim yavaş olmalıdır. Parçalar sisteme rağmen değil bir bütünlük içinde var olmaktadır. Yapısal İşlevselci yaklaşım, doğa olayları arasında nasıl bir düzenlilik varsa insan davranışları arasında da bu şekilde bir düzenlilik olduğu kabulüne dayanmaktadır.

⁶ Margaret Poloma, **Çağdaş Sosyoloji Kuramları**, çev.: Hayriye Erbaş, Ankara: Gündoğan Yayınları, 1993, s. 35.

⁷ Poloma, **a.g.e.**, s. 40.

Araştırmamızın temel amacı Türkiye’ de 1923-1950 yılları arasında ulus devlet yapılanması açısından gençliğin politik inşasında rol oynayan etkenleri ortaya koyabilmektir. Dolayısıyla toplum ve toplumu meydana getiren ekonomi, aile, eğitim, siyaset gibi alt sistemler ve bunlar arasındaki karşılıklı ilişkileri bir bütün olarak ele almak gerekmektedir. Gençlik olgusu da toplumdan ayrı bir olgu olarak ele alınamaz. Yapısal işlevselcilik aynı zamanda incelenen olgunun açıklanmasına birçok değişkenin etkisini analize dahil etmeyi amaçlamaktadır. Toplum ve devlet, gençlik ve devlet arasındaki ilişkiyi araştırmayı, yani yapıyı oluşturan unsurların kendi içinde ilişki ve etkileşimlerini ortaya koymayı sağlayacak en iyi yaklaşım yapısal işlevselciliktir. Araştırılan her olguda olduğu gibi gençlik olgusu üzerinde de kültürel yapının belirleyiciliği önemlidir. Tüm bu gerekçelerden dolayı araştırmamızın kuramsal çerçevesini yapısal işlevselci yaklaşım oluşturmaktadır.

2.2. Yapısal İşlevselci Gençlik Yaklaşımı

Yapısal işlevselci yaklaşıma göre, gençlik sosyal bir olgudur. Gençlik olgusu hem toplumun yapısıyla hem de işlevleri açısından toplumla ve toplumun parçalarıyla ilişkilendirilerek ele alınmaktadır⁸.

Gençlik dönemi, biçimsel düşünüş ve geleceğe yönelimin gelişmesi için bir; zaman, ahlaksal ilke, toplumsal değerlerin değerlendirilmesi ve kişisel kimliği aramak olarak kabul edilmektedir⁹. Gençlik toplumda ortaya çıkan temel eğilimleri yerine getirmede, yürütmeye, taşımada aktif katılımcı olarak görüldüğünden toplum ve gençler arasındaki uyum da önem kazanmaktadır¹⁰. Toplumdaki yaş grupları kişilik gelişiminde farklı toplumsallaşma süreçlerine maruz kalmaları, yeni kuşakların önceki kuşaklardan farklı kişilik ve değer yapılarına sahip olmasına yol açmaktadır¹¹.

Yapısal işlevselcilerden Hollingshead’ e göre genci içinde yaşadığı toplumla birlikte ele almak gerekmektedir. Hollingshead gençlik döneminin özelliklerinin, süresinin, içeriğinin toplumdan topluma, kültürden kültüre değişiklik gösterdiğini ileri sürmüştür. O’na göre, önemli olan olgunlaşmakta olan bireyi toplumun nasıl gördüğü ve algıladığıdır. Gencin davranışı içinde yaşadığı toplumun yapısına ve bu yapıdaki yerine bağlı olarak oluşmaktadır¹².

Yapısal işlevselci yaklaşım, gençlik dönemini bir geçiş dönemi olarak tanımlamaktadır. Gençlik, yeni rollere hazırlanılan bir dönemdir. Buna göre gençlik

⁸ Esra Burcu, “Gençlik Teorilerinin Sınıflandırılmasına İlişkin Bir Çalışma”, *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, C 1 S 1-2 (Güz 1998), s. 131.

⁹ Mahmut Tezcan, *Kuşaklar Çatışması Okuyan ve Çalışan Gençlik Üzerine Bir Araştırma*, Ankara: Kadioğlu Matbaası, 1981, s. 14.

¹⁰ Burcu, *a.g.m.*, s. 126.

¹¹ Tezcan, *a.g.e.*, s. 15.

¹² Burcu, *a.g.m.*, s. 126.

içinde yaşadığı toplumla bir bütünlük meydana getirmektedir. Toplumsal yapıda meydana gelen bir değişiklik bu bütünün parçası olan gençliği de etkilemektedir¹³.

Bu yaklaşımda değişme arzu edilmeyen bir durumdur. Toplumsal uyum ve bütünlüşme önemlidir. Yapısal işlevselciğin iki önemli temsilcisi Parsons ve Eisenstadt modern gençliği, toplumdaki yetişkin rollerini edinmede bir geçiş dönemi olarak görmektedirler. Onlara göre, bu geçişe ikincil formal sosyal organizasyon araçları (okul, gençlik organizasyonları gibi...) ve informal sosyalizasyon araçları (akran grupları gibi...) katkıda bulunur. Eğer bu katkı sağlanmazsa genç ve toplum bütünlüşemez, kuşaklar arası çatışma ve gerginlik ortaya çıkar. Gençler, eğitim aşamasında olduklarından yetişkinlerden daha düşük statüye ve daha düşük güce sahiptirler. Ayrıca, yetişkinlerin gençlere uyguladığı baskılar ve yaptırımlar yüzünden kuşaklar arası çatışmalar görülebilmektedir. Akran grupları gençlere sağladığı kimlik, statü ve rol tecrübeleri ile oldukça önemli bir yere sahiptir¹⁴.

2.3. Genç ve Gençlik Kavramları

Gençlik kavramı dünyadaki pek çok kurumda, ülkede, hatta aynı ülkenin farklı kesimlerinde farklı şekilde tanımlanmakta ve farklı yaş dilimleriyle sınırlandırılmaktadır. Her ülke kendi sosyal, ekonomik, kültürel, siyasi vb. durum ve ihtiyaçlarına göre gençlik tanımını yapmış ve buna bağlı olarak gençlik politikaları oluşturmuştur.

Gençliğin evrensel bir tanımının yapılamamasının nedeni, gençlikten önceki “çocukluk” ve gençlikten sonraki “yetişkinlik” olarak nitelendirilen süreçlerin de evrensel tanımının yapılmasının güçlüğüne bağlanmaktadır¹⁵.

2.3.1. Birey Olarak Genç

Çeşitli çalışmalarda pek çok farklı “genç” tanımı olmasına rağmen genel-geçer bir tanım yapılamamaktadır. Yapılan çalışmalarda, kavramın ancak belli bir niteliği ön plana çıkarılarak tanımlandığı görülmektedir. Genç kavramının tanımını bir niteliğe göre yapma ihtiyacı, sınırları belirli ve birbirini andıran tanımları da beraberinde getirmektedir.

Birleşmiş Milletler, 15–24 yaş aralığındaki kişileri “genç” olarak tanımlamaktadır¹⁶.

¹³ Burcu, a.g.m., s. 125.

¹⁴ Tuğça Poyraz ve diğerleri, “Üniversite Öğrencilerinin Güncel Sorunlara Bakışı: H. Ü. Sosyoloji Bölümü Öğrencileri Örneği”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C. 1 S. 20, (2003), s. 5.

¹⁵ Ayça Alemdaroğlu, “Bir İmkân Olarak Gençlik”, *Birikim Dergisi*, S. 196, (Ağustos 2005), s. 23.

¹⁶ United Nations, *The United Nations Programme on Youth*, <http://social.un.org/youthyear/docs/UNPY-presentation.pdf> (24.06.2016), s. 2.

UNESCO' nun tanımına göre ise genç, “öğrenim yapan, hayatını kazanmak için çalışmayan, kendine ait bir konutu bulunmayan insan” olarak tanımlamaktadır¹⁷.

Türk Dil Kurumu internet sözlüğü, “genç” kavramını, “yaşı ilerlememiş olan, ihtiyar karşıtı” şeklinde tanımlamaktadır. Genç kelimesi toy, dinç, delikanlı kelimelerini de kapsamaktadır¹⁸.

Köknel' e göre genç, “belirli ve sınırlı bir yaş dilimi içinde, duygu, düşünce, davranış ve tutum olarak gelişme çabası harcayan kişidir”¹⁹.

Samet İnandır, “Bildiğimiz Gençliğin Sonu” adlı makalesinde gençliğin siyasi olana kayıtsız kalmasını eleştiren görüşlerin çoğundaki ön kabulüne göre “genç” kavramını şöyle tanımlamıştır:

“Genç, okulda aldığı eğitimi vasıtasıyla içerisinde yaşadığı toplumun ve dünyanın sorunlarını çözümleyebilecek altyapıya sahip olan, hayata atılmadığından sisteme dışarıdan bakabilmesinin avantajıyla çarpıklıkları görebilen, bu algılamadan sonra henüz derisi kalınlaşmadığı için umut ve özgüvenle bu çarpıklıkları gidermeye koyulabilecek, okul denen toplumsallaşma mekanlarında bulunan tezcanlı, dinamik insandır”²⁰.

Tüm insanlar gibi birey olarak genç de sosyal bir varlıktır. “Genç olma durumu bireyler için geçici olsa da gençlik toplum için kalıcıdır”²¹.

2.3.2. Süreç Olarak Gençlik

Türk Dil Kurumunun internet sözlüğünde gençlik; “genç olma durumu”, “insan hayatının ergenlikle orta yaş arasındaki dönemi”, “genç insanların bütünü” şeklinde tanımlanmaktadır. Burada gençlik tanımı aynı zamanda, “insan hayatının ortalama olarak on altı ile yirmi beş yaşları arasına rastlayan dönemi”, “gençlerden oluşan topluluk” anlamlarını da kapsar nitelikte tanımlanmıştır²².

Gordon Marshall, “Sosyoloji Sözlüğü” nde “atfedilmiş bir statü” ya da “toplumsal düzeyde kurgulanmış bir adlandırma” olarak tanımladığı gençlik kavramının üç şekilde kullanıldığını ifade etmiştir:

“Yaşam çevrimindeki, bebekliğin ilk dönemlerinden yetişkinliğin eşiğindeki gençliğe kadar olan evreleri kapsar.

¹⁷ Adnan Kulaksızoğlu, **Ergenlik Psikolojisi**, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2004, s. 33.

¹⁸ Türk Dil Kurumu, İnternet Sözlüğü, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.576e677ddad449.27642732 (05.06.2016)

¹⁹ Özcan Köknel, **Türk Toplumunda Bugünün Gençliği**, İstanbul: Bozak Matbaası, 1970, s. 3.

²⁰ Samet İnandır, “Bildiğimiz Gençliğin Sonu”, **Birikim Dergisi**, S 196, (Ağustos 2005), s. 38.

²¹ A. Çağlar Deniz, **“Öğrenci İşi Üniversite Öğrencilerinin Gündelik Hayatı: İstanbul Örneği”**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2014, s. 19.

²² TDK, İnternet Sözlüğü, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.576e67843c49a1.45315311 (07.06.2016)

Teenager denilen on-yirmi yaş arasındaki gençlikle ve yetişkinliğe geçişle ilgili kuram ve araştırmaları göstermek üzere, hiç tatmin edici bir terim olmayan ergenliğe karşı tercih edilen bir kavram olarak.

Şimdilerde daha az kullanılan, endüstriyel kent toplumunda yetişmenin getirdiği iddia edilen duygusal ve toplumsal sorunları anlatmak için²³.

2.4. Gençlik Yaklaşımları

2.4.1. Biyolojik Yaklaşım

Yaygın olan gençlik tanımlarında, gençlik somut bir yaş grubuna indirgenerek tanımlanmaktadır. Biyolojik yaklaşıma göre yapılan bu gençlik tanımlarında, gençlik döneminin başlamasında belirleyici unsur buluş çağına giriş; gençlik döneminin bitişindeki belirleyici unsur ise, kemik büyümesinin tamamlanması olmaktadır. Biyolojik yaklaşıma uygun olarak yapılan gençlik tanımlarında, temel kriter cinsel ve fiziksel olgunlaşmadır. Bu durum ise tamamen biyo-genetik faktörlere bağlanmaktadır. Dolayısıyla, bu tanımlama evrensel bir modele sahiptir ve sosyo-kültürel çevrenin etkisi dikkate alınmamaktadır²⁴. Biyolojik yaklaşım gençliği belirli bir yaş grubuna indirgeyerek kuşak/nesil bakışını benimsemektedir. Buradaki ölçüt demografik özellikler yani yaş aralığıdır. Bu yaklaşımda gençlik homojen bir kitle olarak görülmektedir.

Birleşmiş Milletler, 15–24 yaş aralığındaki grubu “gençlik” olarak tanımlamaktadır. Bu tanım Birleşmiş Milletler tarafından 1985’ te ilan edilen “Gençlik Yılı” kapsamında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul edilmiştir. Hatta Birleşmiş Milletler bu kategoriye, gençlerin karşılaşılabilecekleri psikolojik, sosyolojik, cinsel vb. sorunlara bağlı olarak, “Ergenler” (13-19 yaş grubu) ve “Genç Yetişkinler” (20-24 yaş grubu) olmak üzere 2 gruba ayırmıştır. Burada “birey olarak genç” tanımının yapılmadığı, toplumsal hayattaki boyutuna değinilmediği görülmektedir²⁵.

UNESCO da gençlik kavramını tanımlarken Birleşmiş Milletlerin tanımını dikkate almakta ve 15-24 yaş aralığındaki grubu “gençlik” olarak tanımlamaktadır. UNESCO bu tanımlı yaparken aynı zamanda ülkeler ve bölgeler arasındaki farklılıkları da belirtmiş ve “genç olma” deneyiminin ülkeler ve bölgeler arasında farklılık gösterdiğine dikkat çekmiştir²⁶.

²³ Marshall, a.g.e. s. 264.

²⁴ Burcu, a.g.m., s. 109.

²⁵ United Nations, World Population Monitoring Adolescent and Youth, http://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/fertility/12_66976_adolescents_and_youth.pdf , (26.06.2016), s. 3.

²⁶ UNESCO, About the Youth Programme, <http://www.unesco.org/new/en/social-and-human-sciences/themes/youth/about-youth/> , (26.06.2016)

Avrupa Birliğinin gençlere yönelik programlarında ise, gençliğin tanımlanmasındaki yaş aralığı biraz daha geniş tutulmuş ve 15-30 yaş grubu “gençlik” olarak tanımlanmıřtır²⁷.

Milli Eğitim Bakanlığına göre gençlik, “buluğ çağına erme sebebi ile biyo-psikolojik bakımdan çocukluğun sonu ile toplum hayatında sorumluluk alma yaşı olan, 12-24 yaş grubu arasında kalan yaş dönemidir”²⁸.

Ülkemizde Gençlik ve Spor Bakanlığı, gençlik politikalarının hedef grubu olarak 14-29 yaş aralığındaki bireyleri kabul etmektedir²⁹.

Biyolojik yaklaşım daha çok resmi kurumlara ait gençlik tanımlarında karşımıza çıkmaktadır. Yine lkemizde kalkınma planlarında da demografik ölçütler dikkate alındığı görülmektedir. II. Beş Yıllık Kalkınma Planında gençlik 14-25 yaş arasındaki nüfus, III. Kalkınma Planında 14-22 yaş arasındaki nüfus, IV. Ve V. Kalkınma Planlarında 12-24 yaş arasındaki nüfus, VI. Kalkınma Planı döneminde 15-24 yaş arasındaki nüfus gençlik olarak tanımlanırken VII. Plan döneminde bir tanım yapılmamıştır. 1. Gençlik şurasında ise 12-24 yaş arasındaki nüfus gençlik olarak belirlenmiřtir³⁰.

Biyolojik yaklaşıma uygun olarak yapılan gençlik tanımlarında her ne kadar demografik özellikler dikkate alınsa da alt ve st yaş sınırı konusunda bir anlaşma bulunmamaktadır.

Özbay ve ztrk, gençlik tanımlarında yaş sınırlarının belirsizliğine şöyle yaklaşmıştır:

“Bilimin gençlik dönemine bakışını günlük ekonomik faktörlerin etkilediği, yapılan araştırmalar sonucunda da ortaya konulmuştur. Bilimsel makaleleri tarayan bir grup araştırmacı, işsizliğin yüksek oranda olduğu dönemlerde gençliğin sonlanış yaşının ileri atıldığını, savaş zamanlarında küçüldüğünü gözlemişlerdir. Bu da döneme özgü yaş sınırlarının belirsizliğinin bir başka örneğidir”³¹.

Gençlik kavramını tanımlarken kesin yaş sınırları yerine yaklaşık zaman dilimlerine ayırmanın daha doğru olacağını vurgulayan Kulaksızoğlu, şunları şylemiştir:

“Gençlik ağının başlangıcı gibi, gençlikten yetişkinliğe geçmek de farklı toplumlarda birbirinden farklı kriterlere

²⁷ Hayati Beşirli, **Gençlik Sosyolojisi Politik Toplumsallaşma ve Gençlik**, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2013, s. 26.

²⁸ Kulaksızoğlu, **a.g.e.**, s. 33.

²⁹ Gençlik Ve Spor Bakanlığı, **Ulusal Gençlik ve Spor Politikası Belgesi**, http://www.gsb.gov.tr/public/edit/files/Mevzuat/ulusal_genclik_ve_spor_politikasi.pdf , (26.06.2016), s. 4.

³⁰ SEKAM (Sosyal, Ekonomik ve Kültürel Araştırmalar Merkezi), **Türkiye Gençlik Raporu: Gençliğin zellikleri, Sorunları, Kimlikleri ve Beklentileri**, İstanbul: SEKAM Yayınları, 2013, s. 10.

³¹ Haluk zbay ve Emine ztrk, **Gençlik**, İstanbul: İletifim Yayınları, 1992, s. 12-13.

bağlı olabilir. Bir gencin yetişkin sınıfında yer alması, yetişkin sorumluluklarını taşıması ve rollerini oynaması onun yetişme şartlarına, zekâsına, çevresindeki bireylerle kurduğu ilişkiye bağlıdır. Bu bakımdan kesin yaş sınırları yerine, yaklaşık zaman dilimleri belirlemek yerinde olur”³².

Biyolojik gençlik tanımlarının özelliği sadece bir durumu belirtmesidir. “Oysa gençlik dönemi, bir durumdan çok bir süreçtir”³³.

Ayrıca gençliğin biyolojik bir evre olarak tanımlanması tarihsel ve toplumsal olayların etkisini dışlayan bir tutum olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu türden bir tanım gençliğe tamamen olumlu ya da tamamen olumsuz sıfatlarla yaklaşmaya yol açabilmektedir. Buna göre gençler yetişkinlerin müdahalesi ve yönlendirmesine muhtaçtır. Gençlik sadece gerçek hayata hazırlanılan bir dönemdir³⁴. Bu bakış açısı gençliği tehdit olarak gören gençlik anlayışını da beraberinde getirir. “Tehdit olarak gençlik” algısı, gençliği tehlikeli, sorunlu, tutarsız ve bir an önce atlatılıp yetişkin hayata geçilmesi gereken bir dönem olarak ele alır. Tehdit olarak gençlik yaklaşımı gençliğe toplumda yarattığı sorunlar açısından yaklaşır, gençlerin sorunlarıyla ilgilenmez. Böyle bir gençlik algısı gençliğin toplumsallaşma biçimini önemsemezken aynı zamanda yaşa dayalı bir ayrımcılığa da yol açma riskini taşımaktadır³⁵.

2.4.2. Sosyolojik Yaklaşım

Bu yaklaşıma göre gençlik homojen bir yapı değildir. Her türlü sosyal sınıftan gençler siyasal, ekonomik, toplumsal süreçleri farklı yaşamaktadır ve farklı anlamlandırmaktadırlar. Gençlik toplumsal bir kurgudur. Dolayısıyla gençlik toplumsal insanın koşullarıyla ilişkisi içinde incelenmelidir. Bu yaklaşım kuşaklar arası farklılaşma yerine kuşak içi farklılaşmanın önemini vurgulamaktadır.

Lüküslü ve Yücel, Pierre Bourdieu’ nun “gençlik laftır” sözüne atıfta bulunarak bu sözün gençliğin toplumsal bir kurgu ve olgu olmasının yanında 19. yüzyıldan günümüze gençliğin idealize edilmesine bir karşı çıkış olarak algılanması gerektiğini vurgulamaktadırlar³⁶. Pierre Bourdieu, “yaşa dayalı sosyal sınıflandırmanın”, gücü elinde bulunduran büyükler tarafından gençlere bir yön vermek ve onları sınırlandırmak amaçlı olarak kurgulandığını ifade etmektedir³⁷. Bu

³² Kulaksızoğlu, a.g.e., s. 33.

³³ Erdal Atabek, **Kuşatılmış Gençlik**, İstanbul: Alkım Yayınevi, 2006, s. 20.

³⁴ Yörük Kurtaran ve diğerleri, “Gençler Hakkında, Gençlik İçin, Gençlerle”, ed.: Nurhan Yentürk, Yörük Kurtaran, Gülesin Nemoğlu, **Türkiye’de Gençlik Çalışması ve Politikaları**, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2012, s. 4-5.

³⁵ Hakan Yücel ve Demet Lüküslü, “Giriş: Gençlik Laftır Ama Çoklu Anlama ve Öneme Sahip Bir Laftır”, der.: Demet Lüküslü, Hakan Yücel, **Gençlik Halleri 2000’ li Yıllar Türkiye’ sinde Genç Olmak**, Ankara: Efil Yayınevi, 2013, s. 13.

³⁶ Yücel ve Lüküslü, a.g.m., s. 9.

³⁷ Alemdaroğlu, a.g.m. s. 24.

durumda, genç olmayı kuran/kurgulayan orta yaş/ihtiyar (büyükler) olmaktadır. İşte bu şekilde, “gençlik” ler kurgulanmaktadır.

“Gençlik, belirli bir toplumsal yapı içinde, özgül toplumsal biçimlendirmenin oluşturduğu ve toplumsal gelişme süreci içerisinde, tarihsel olarak biçimlendirdiği, nesnel bir toplumsal katmandır”³⁸.

Tıpkı “Batı” nın “Doğu” yu tanımlaması gibi gençlik de kendi dışında tanımlanmaktadır. Gençlerin belirli fikirlerin aracı olarak görülmesi de bu tanımlamalar yüzünden gerçekleşmektedir:

“Farklı dünya görüşleri gençleri kullanılabilecek bir kaynak olarak gördüklerinden bu yanlarıyla gençlere çok önem verirler. ‘Genç devrimci’, ‘genç mücahit’, ‘genç tüketici’ vb. her daim üzerinde titrenen, saflarda görmek istenen kişilerdir. Bu sıfatlar, belirsiz bir şey olan gencin, şekil almaya başlaması olarak görülebilir. Ancak buradaki sorun, bu sıfatı edinmenin ne kadar gencin elinde olduğu konusudur. Günün birinde, ‘ben bunu hak etmiyorum, bu ben miyim’ diye sorulduğunda/hayıflanıldığında, yaşanacak pişmanlık en azından kendi tercihlerimizin ürünü olabilmelidir”³⁹.

Simon Frith gençliği “bir yaş grubunun sosyal organizasyonu” olarak tanımlamıştır. O’na göre, gençliğe insanların biyolojik yaşları etki etse de tamamen belirleyici değildir. Frith gençliği bağımlı olma ve bağımsızlığını kazanma süreçleri temelinde ele almış ve bu iki süreç arasında bir geçiş dönemi olduğunu ifade etmiştir⁴⁰.

Micheal de Saint Pierre’ e de “gençlik bir yaş değil haldir” diyerek biyolojik yaşın yanı sıra sosyal konuma da dikkat çekmektedir. Gençlik biyolojik yaşın getirdiği sosyal konumla da ilgilidir. Sosyologlar gençlik kavramını tanımlarken, psikolojik veya biyolojik faktörlerden ziyade bireyin içinde yaşadığı sosyal çevrenin belirleyiciliği üzerinde durmaktadırlar. Genel olarak sosyologlar yetişkinliğe geçişi; aileden ayrılma, çalışma yaşamına atılma ve evlenme olmak üzere 3 etkene bağlamaktadırlar. Bu faktörler göz önüne alındığında, yetişkin yaşamına geçişin dünyada olduğu gibi Türkiye’ de de (özellikle büyük kentlerde, orta sınıf kökenli gençler arasında) sürekli uzadığı gözlenmektedir⁴¹. Fırat, “Bit(iril)meyen Gençlik” adlı araştırmasında, eğitim sürecinin bireyler tarafından isteyerek uzatıldığını ortaya koymuştur. Burada yazarın yapısal faktörler dediği; eğitilmiş genç işsizliği ve ekonomik özgürlüğe sahip olamama, dolayısıyla aileden kalıcı bir şekilde

³⁸ İbrahim Armağan, **Gençlik Gözüyle Gençlik 21. Yüzyıl Eşiğinde Türkiye Gençliği**, İzmir: Kırkısraklılar Vakfı Usadem Yayınları, 2004, s. 5.

³⁹ Yavuz Yıldırım, “Olmayan Gençlik Algısı Üzerine”, **Birikim Dergisi**, S 196, (Ağustos 2005), s. 56.

⁴⁰ Poyraz ve diğerleri, **a.g.m.**, s. 4.

⁴¹ Derya Fırat, “Bit(iril)meyen Gençlik, der.: Demet Lüküslü, Hakan Yücel, **Gençlik Halleri 2000’li Yıllar Türkiye’sinde Genç Olmak**, Ankara: Efil Yayınevi, 2013, s. 26.

ayrılammama etkili olmakla birlikte; sistem karşıtı bir tavır alma, anti-kapitalist bir karşı duruş da etkili olmaktadır. Bu durum özellikle neo-liberal politikaların uygulandığı toplumlarda ortaya çıkmaktadır. Araştırmada, görüşmecilerin de “genç” veya “yetişkin” gibi kategoriler içine sıkışmak istemedikleri, bu kavramlar arasında tercih yapmak istemedikleri ifade edilmiştir⁴².

2.4.3. Sentezci Yaklaşım

Bu yaklaşıma göre, gençler her ne kadar farklı sosyal kategorilerde olsalar da aynı dönemde doğmuş ve büyümüş olmaları nedeniyle benzer tecrübelerden geçmekte ve aralarında ortak noktalar bulunmaktadır.

Özbay ve Öztürk, gençlik döneminin başlangıcı olarak biyolojik değişikliklere vurgu yaparken, gençlik döneminin sonlanışını belirleyen faktörleri daha çok ekonomik bağımsızlık gibi sosyal faktörlere dayandırmaktadırlar. Onlara göre “gençlik dönemi”:

“Bireyin biyolojik ve duygusal süreçlerindeki değişikliklerle başlayan, cinsel ve psiko-sosyal olgunluğa doğru gelişmesi ile sürerek bireyin bağımsızlığını ve sosyal üretkenliğini kazandığı belirlenmemiş bir zamanda sona eren kronolojik bir dönemdir. Bu dönemde hızlı fiziksel ve sosyal değişiklikler eşlik eder”⁴³.

Ferhat Kentel bu konuda, Dubet’ e atıfta bulunarak şunları söylemektedir:

“Biyolojik olarak adlandırılacak bir yaklaşıma göre, gençlik belirli bir kültür ve çıkarlar çerçevesinde homojen bir yarı-sınıf olarak tanımlanabiliyor. Özellikle hızlı dönüşüm gösteren ülkelerde ortak tarihsel ve kültürel deneyimler yaşayan gençler bir önceki kuşaktan farklı biçimler altında güçlü aidiyetler geliştirebiliyor ve özerk aktör konumuna gelebiliyor... Tarihte homojen olma sıfatına en yakın gençlik örnekleri de güçlü bir devlet tarafından bir ideal adına güdülen ve bir ideoloji empoze edilen genç kesimler olmuştur. Öte yandan sosyo-ekonomik olarak adlandırılacak bir başka yaklaşıma göre ise gençlik sadece bir kelimedir. Gençlik olgusu da ancak toplumsal sınıfların farklılıkları içinde ele alınmalıdır... Yukarıdaki tanımları karşı karşıya koymak yerine, ikisini bir araya getiren daha dinamik tanım yapmak daha gerçekçi görülebilir. Başka bir deyişle, her genç kuşağın bir önceki kuşaktan farklı özellikler gösterdiğini ancak bu farklı özelliklerin toplumsal, sosyo-ekonomik kategorilerle bağlantılı olarak geliştiğini varsaymak daha anlamlı olabilir”⁴⁴.

Dubet’ e göre günümüz toplumları aynı anda hem geleneksel (postfigüratif) hem modern (cofigüratif) hem de posmoderndirler (prefigüratif). Toplumlar

⁴² Firat, **a.g.m.**, s. 51.

⁴³ Özbay ve Öztürk, **a.g.e.**, s. 12.

⁴⁴ Kentel, **a.g.m.** s. 13.

gelenekseldir. Çünkü gençler var olan eski dünyaya doğarlar. Toplumlar moderndirler. Çünkü gençler hem yetişkinlerden (anne, baba, öğretmen vb...) hem yaşlılarından hem de medyadan aynı şekilde etkilenirler. Toplumlar postmoderndirler çünkü yetişkinler yeni dünyaya ayak uydurmakta zorlanmaktadırlar ve gençler yetişkinlerden çok akran grupları tarafından eğitilmektedir⁴⁵.

2.5. İlgili Araştırmalar

Araştırma sonucunda ülkemizde gençlik çalışmaları içerisinde sosyoloji çalışmalarının yeterli olmadığı ortaya çıkmaktadır. Yapılan araştırmaların sayısı ve içeriği ise dönemin toplumsal ve siyasal şartlarına göre şekillenmiştir. Her dönemin siyasal yapısına göre içeriğinin değiştiği bir gençlik tanımından söz edilebilir. Özellikle 1923-1950 yılları arasında “Cumhuriyet” in kollayıcısı ve koruyucusu” olarak tanımlanan gençlere “zararlı düşünce ve fikirlere” karşı ne yapmaları gerektiğine dair öğütlerde bulunulan, mutlaka bir yönlendirmeye muhtaç gençlik profili çizilen kitaplar dikkat çekmektedir.

Lütfü Erişçi ise 1937’ de “Türkiye’de Gençlik Meselesi” isimli bir kitap yayınlamıştır. Bu kitapta da dönemin ideolojisine uygun olarak “gençlik”, yeni kurulan ulus devlete ve devrimlere bağlı, çok çalışması gereken sosyal bir sınıf olarak tanımlanmaktadır.

Gençlik konulu ilk tez çalışması ise, 1945’ de Ankara Üniversitesi Dil-Tarih-Coğrafya Fakültesi Sosyoloji Kürsüsü’ nde hazırlanan bir lisans bitirme tezi olmuştur.⁴⁶ Bu çalışma gençlerin meslek tercihlerindeki yönelimlerini konu alan bir saha çalışmasıdır. Ancak gençlik çalışması içerisinde değerlendirilebilecek ilk tez çalışmaları için 1960’ ların ortalarını beklemek gerekecektir. Bu çalışmaların en önemli özelliği yazarların araştırma konusunu, sahip oldukları dünya görüşü ve ideolojiden hareketle ele almalarıdır. Birleşmiş Milletlerin 1985 yılını “Uluslararası Gençlik Yılı” olarak ilan etmesinin ardından ülkemizde gençlik konulu çalışmalarda nicelik ve nitelik bakımından bir artış görülmektedir.

Mahmut Tezcan 1991 yılındaki çalışması “Gençlik Sosyolojisi Yazıları” nda gençlik ve gençliğe ilişkin kavramları ele almıştır. Tezcan, gençlik alt kültürlerinden gençlik suçluluğu, bağımlılık, gençlik ve siyaset, gençlik ve din gibi başlıklar altında kapsamlı bir gençlik sosyolojisi çalışması sunmaktadır.

⁴⁵ Demet Lüküslü, “Farklı Kitaplardan Farklı Açılardan ‘Gençlik’ Analizleri”, **Birikim Dergisi**, S. 196 (Ağustos 2005), s. 71.

⁴⁶ “İlk Gençliğin Meslek Tercihleri Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma”, Ankara Üniversitesi Dil-Tarih-Coğrafya Fakültesi Lisans Bitirme Tezi, 1945.

Türkiye’ de gençlik politikaları konusunda akademik boşluğu dolduran önemli bir çalışma “Türkiye’ de Gençlik Çalışması ve Politikaları” isimli kitap olmuştur. Nurhan Yentürk, Gülesin Nemutlu ve Yörük Kurtaran tarafından derlenen bu kitap gençlik çalışması ve politikaları ile ilgili teorik ve pratik olmak üzere 21 makaleden oluşmaktadır. Kitap, Türkiye’ de sistemli bir gençlik politikası olmadığını vurgulamakta; geniş ve kapsamlı gençlik politikaları önerileri sunmaktadır.

1980 sonrası gençliği hakkında yapılmış önemli diğer çalışma Demet Lüküslü’ nün “Türkiye’ de Gençlik Miti 1980 Sonrası Türkiye Gençliği” adlı çalışmasıdır. Çalışmanın birinci bölümünde, ulus devletlerin kuruluş süreçlerinde gençlerin siyasi aktörler olarak politik alanda söz sahibi olmalarına değinilmiştir. Benzer şekilde Osmanlı’ nın modernleşme sürecinde gençlerin yüklendiği siyasi misyon Cumhuriyet Dönemi’ nde “rejimin yılmaz bekçileri” olarak devam etmiştir. Lüküslü’ nün kitabında “gençlik miti” kavramı gençliğin siyasi bir kategori olarak tanımlanmasını ifade etmektedir. Özellikle Cumhuriyet Dönemi’ nin ilk yıllarına kadar dayanan bu güçlü mitin, 1980 sonrası gençliği siyasal arenadan uzak tuttuğunun altını çizmektedir. Yazar, 1980 sonrası gençliğini aktif apolitik kuşak olarak tanımlamaktadır. 80 gençle yapılan görüşmelerde, gençlerin siyasal alanla aralarına mesafe koymalarının sebebini, siyasetin sorunları çözmede yetersiz, bozuk, kokuşmuş bir alan olarak görmelerinden kaynaklandığı sonucuna varılmıştır.

Çalışmamızın tarihsel sınırlılığını oluşturan 1923-1950 yılları arasına ışık tutan önemli bir diğer çalışma ise, Mustafa Özodaşık’ ın “Cumhuriyet Dönemi Yeni Bir Nesil Yetiştirme Çalışmaları 1923-1950” adlı eseridir. Bu eser yeni nesil oluşturma sürecinde hem siyasi ve yasal düzenlemelere yer vermiş hem de dönemin ideal yeni neslini çeşitli kavramlar üzerinden analiz etmiştir. Eser, Cumhuriyet Dönemi’ nin yeni nesil yetiştirme politikalarına bakarken aynı zamanda Cumhuriyet öncesi eğitim politikalarına da yer vermiştir.

“Gençlik Halleri: 2000’ li Yıllar Türkiye’ sinde Genç Olmak” adlı kitap, Demet Lüküslü ve Hakan Yücel tarafından derlenmiştir ve 15 makaleden oluşmaktadır. Çalışma 2000’li yıllar gençliğini siyaset, kimlik, kültür, sınıf düzlemlerinde ele almaktadır. Kitaptaki makaleler gerek saha çalışması gerekse teorik olmak üzere günümüz gençliğinin farklı hallerini analiz etmiştir.

3. TOPLUMSAL BİR KATEGORİ OLARAK GENÇLİĞİN ORTAYA ÇIKIŞI

3.1. Batı' da Gençlik İmgesinin İnşasına Genel Bakış

16. ve 17. yüzyıllarda okulların yaygınlaşmaya başlamasına kadar, çocuklar (5 ile 12 yaş arasında) usta-çırak ilişkisi içerisinde hayata hazırlanmışlar ve meslek edinmişler, dolayısıyla da kısa sürede yetişkin hayatına dahil olmuşlardır⁴⁷. Dönemin çocuk ve genç kavramları ayrı olarak gelişmemiş, birbiriyle kaynaşmış ve özdeşleşmiştir. İlkel toplumlarda da genç insanların hemcinsleri olan yaşlı ve tecrübeli kişilerin yanında eğitim ve öğretime tabi tutulduğu, bunun sonunda zorlu bir sınavdan geçerek yetişkin hayatına kabul edildiği bilinmektedir. Kız çocuklar için nispeten daha sade olarak yapılan ve “erginleme töreni” adı verilen bu zorlu sınavı geçen genç insanlar artık cemaatin bir üyesi olarak kabul edilmişlerdir. Bundan sonra evlenebilmişler, savaşa ve ava katılabilmişlerdir⁴⁸.

Antik Yunan' da özel bir yaş kategorisi olarak çocuklara ilgi gösterilmiş olsa da çocukları ve genç insanları ifade etmek için kullanılan özel bir kelime bulunmamaktadır. Sadece bebeklik ve yaşlılık arasındaki tüm dönemi karşılayan sözcükler mevcuttur. Tüm İlk Çağ uygarlıkları, genç insanların bedensel gücünden yararlanmaya önem vermişlerdir. Genç insanlarda sağlam beden ve güçlülük aranmış, sağlam bedenin yetiştirilmesi ve eğitilmesi konusuna önem verilmiştir. Yunanlılar tarihte ilk kez okul düşüncesini hayata geçirmişlerdir. Bu okullarda okuma-yazma ve aritmetiğin yanında ergenlik çağına gelmelerinden itibaren genç insanlara hatiplik alanında uzmanlaşmaları amacıyla eğitim verilmiştir⁴⁹. Gerek Yunan uygarlığı gerekse Roma uygarlığında gençliğe bakış bazı ayrılıklar bulunmasına karşın benzer niteliktedir. Yunanlılarda 7 yaş ile 18 yaş arasında zorunlu eğitim söz konusudur. Beden terbiyesine verilen öneme paralel olarak çocuklar 12 yaşına kadar atlama, tırmanma gibi hafif egzersiz ve sporlarla meşgul olurken, 12 ve 18 yaşlar arasındakiler güreş, boks, disk ve mızrak fırlatma gibi aktivitelerde bulunmaktaydılar. Burada amaç, beden terbiyesi sayesinde gençleri sadece savaşa hazırlamak değil aynı zamanda alçakgönüllülük, cesaret, azim gibi

⁴⁷ Ahmet Murat Aytaç, **Ailenin Serencamı Türkiye' de Modern Aile Fikrinin Oluşması**, Ankara: Dipnot Yayınları, 2012, s. 94.

⁴⁸ Atabek, **a.g.e.**, s. 34.

⁴⁹ Neil Postman, **Çocukluğun Yokoluşu**, çev.: Kemal İnal, Ankara: İmge Kitabevi, 1995, s. 16.

erdemleri de kazanmalarını sağlamaktı. Geleceğin anneleri olarak görülen kız çocukların ise 7 ile 18 yaşlar arasında, sağlıklı çocuklar doğurmaları amacıyla kilo kontrolleri yapılmış, kendilerine ayrılmış özel yerlerde koşu, güreş, disk ve mızrak fırlatma, dans ve top oyunları gibi aktivitelerle meşgul olmaları sağlanmıştır⁵⁰. Romalılar, eski Yunanlılardan okul fikrini almışlar, sanatsal ürünlerinde çocuk figürlerini sıklıkla kullanmışlar, farklı bir genç ve gelişkin çocukluk anlayışı ortaya koymuşlardır. “Roma, güzel sanatlardan çok imparatorluğa yararlı şeyleri gençlere öğretmeyi yeğlemiştir”⁵¹. Bu konuda Çiçero şunları söylemektedir:

“Yunanlılardan bazıları bütün ruhlarıyla ediplere, birtakımları geometricilere veyahut musikişinaslara, birtakımları da hayatlarını sanata vakfederlerdi. Maksatları, gençliği insan ve faziletkar yapmaktır... Lakin Roma çocuklarının terbiyesinde, gelecekte vatana faydalı olmak maksadı hakimdi. Bunun için çocuklara ecdadın müesseselerinde devletin bekasına yarayacak şekilde terbiye verilir. Vatan bizi, bütün manevi kabiliyet ve iyi istidatlarımızı kendi menfaatlerine hasretmek şartıyla doğurmuş ve terbiye etmiştir. Bunun için devlete faydalı olacak sanatları öğrenmemiz lazımdır. En büyük ilim ve fazilet işi budur”⁵².

Roma’ da gençleri savaşa hazırlamak ve çeşitli erdemler kazanmalarını sağlamak amacıyla beden terbiyesine verilen önemin bir göstergesi de, bir devlet gençlik teşkilatı olarak tanımlanabilecek “Collegia Juvenum” dur. Askeri ve fiziksel eğitimin verildiği bu teşkilatlarda gençler silah kullanmayı öğrenmekte, yaşça daha büyük birçok genç ise, gladyatör dövüşlerine katılmaktaydı⁵³.

Yapılan araştırmalarda Ortaçağ Avrupası’ nda çocukluğun sosyal bir kategori olarak var olmadığı dolayısıyla çocukluk ve yetişkinlik arasında döneme işaret eden gençliğin de günümüzdeki anlamıyla varlık kazanamadığı ortaya konulmuştur. Phillipe Aries, kapitalizm öncesi dönemde bebeklik ve çocukluk ile yetişkinlik arasında özel bir geçiş döneminin var olmadığını ifade etmiştir. Zaten genç insanlar “küçük yetişkinler” olarak görüldüğü için yetişkinlerin dünyasında herhangi bir şekilde yer almalarına yaşları engel teşkil etmemiştir⁵⁴. Neil Postman da “Çocukluğun Yokoluşu” adlı kitabında Aries’ in düşüncelerini desteklemiştir. Postman, okuryazarlığın olmadığı bir dönemde çocukluk ile yetişkinlik arasında kesin bir ayrımın olamayacağını savunmuştur. Yunanlılar ve Romalılarından sonra okuryazarlık ortadan kalkmaya hatta yok olmaya başlamıştır. Bunun en önemli nedeni, genç insanların usta-çırak eğitimi alarak küçük yaştan itibaren (7-12 yaşlar

⁵⁰ Sanem, Yamak, Ateş, **Asker Evlatlar Yetiştirmek 2. Meşrutiyet Döneminde Beden Terbiyesi, Askeri Talim ve Paramiliter Gençlik Örgütleri**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2012, s. 39.

⁵¹ A. Mithat İnan, **Toplum, İdeoloji, Gençlik**, Ankara: Gündoğan Yayınları, 1989, s. 24.

⁵² İnan, **a.g.e.**, s. 23-24.

⁵³ Ateş, **a.g.e.**, s. 40.

⁵⁴ Lüküslü, **Farklı Kitaplardan Farklı Açılardan Gençlik Analizleri**, s. 69.

arası) yetişkinlerin çalışma hayatına dahil olmaları okuryazarlığın yaygınlaşmasının önünde de bir engel teşkil etmiş olmasıdır. Toplumda, el becerisi gerektiren hattatlığa giderek daha çok önem verilmesi zamanla alfabeyi yorumlama gücünün yitirilmesine neden olmuştur. Bunun yanı sıra sert hava koşulları da kağıt, parşömen gibi materyallerin üretimine imkan vermemektedir. Bu durumu kilise de kendi sosyal, ekonomik nüfuzunu sürdürebilme amacıyla desteklemiştir⁵⁵. Dinsel baskıların her şeyi kontrol altında tuttuğu Ortaçağ döneminde genç insanlar da kilise ve din uğruna savaşa sokulmuş ve güçlerinden yararlanılacak bir kitle olarak görülmüştür⁵⁶. Kağıdın Ortaçağ Avrupası' na 13. yüzyıldan itibaren ulaşmaya başlamasıyla okuryazarlık yeniden canlanmıştır. Belirtilmesi gereken diğer önemli nokta ise Ortaçağ okuru ile modern çağ okuru arasında ciddi farklar olduğu, Ortaçağ okurunun zorlukla okuyabilmekte ve okuduklarını zorlukla yorumlayabilmekte olduğudur. Sıradan Ortaçağ insanı bilgiyi kulaktan veya toplu ayinler, gizemli oyun ve şiirler, türkü ve masallar aracılığıyla elde etmektedir⁵⁷.

Ortaçağa ait Latince kaynaklarda insanların yaşam evrelerinin belirli yaş gruplarına göre düzenlendiği de bilinmektedir. Örneğin; doğumdan 7 yaşına kadar infantia, 7 yaşından 14 yaşına kadar (kız çocuklar için 7 – 12 yaş arası) pueritia, 14 yaşından 21 yaşına kadar (kız çocuklar için 12 – 21 yaş arası) adolescentia olarak adlandırılmıştır. İbn-i Sina da Kanun-ı Tıp adlı eserinde yaşamın ilk 30 yıllık evresini; bacakların yürümeye elverişli olmadığı dönem, dişlerin oluşmaya başladığı dönem, bacakların güçlendiği ve dişlerin geliştiği dönem, sperm ve sakalın ürettiği dönem, bedensel güce ve gelişime tam olarak erişildiği dönem olmak üzere beş safhaya ayırmıştır. Fakat bu dönemlendirmeler düşünürlerin insan ve doğa arasındaki ilişkiyi anlamlandırma çabası olarak yorumlanmaktadır⁵⁸.

16. yüzyıldan itibaren Ortaçağın sözlü kültürü yerini matbaa sayesinde bir bilgi çağına bırakmıştır. Botanik, pediatri, dil bilimi, nezaket kuralları gibi birçok alanda kitaplar yazılmaya başlamış, bireysellik, akıl, entelektüalite dönemin önemli kavramları haline gelmiştir. Bu dönem okuryazarlığın yeniden keşfi olarak değerlendirilmektedir. 18. yüzyıla kadar Fransızcada “puer” (çocuk) ile “adolescent” (genç) terimlerinin her ikisinin birbirinin yerine geçmekte; İngilizcede bebek anlamına gelen “baby” terimi okul çağındaki çocukları tanımlamak için de kullanılmakta hatta “erkek öğrenci” ile “çocuk” sözcüğü eş anlamlı olarak kullanılmaktadır⁵⁹.

⁵⁵ Postman, **a.g.e.**, s. 22-23.

⁵⁶ İnan, **a.g.e.**, s. 25.

⁵⁷ Postman, **a.g.e.**, s. 25.

⁵⁸ Colin Heywood, **Baba Bana Top At! Batı' da Çocukluğun Tarihi**, çev: Esin Hoşsucu, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2003, s. 21

⁵⁹ Postman, **a.g.e.**, s. 52.

Gençliğin toplumsal bir kategori olarak ortaya çıkışında modernizm, kentleşme, sanayi devrimi ve eğitim alanındaki reformların etkili olduğu bilinmektedir. Günümüzde gençlik insan ömrünün bir bölümüne tekabül etmektedir. Ancak tarihte uzun dönemler boyunca insan ömründe gençlik diye bir bölüm bulunmamaktadır. İnsan ömrü bu dönemler boyunca “çocuk” ve “yetişkin” olarak ikiye ayrılmış ve burada belirleyici unsur buluş çağı olmuştur. Modernitenin bir sonucu olarak eğitim hayatının uzamasıyla birlikte “genç” ve “gençlik” kavramlarının ortaya çıktığı görülmektedir.

Sanayileşme ve kentleşme süreçleriyle birlikte aile yaşamının farklı biçimleri ortaya çıkmaya başlamıştır. Sanayileşme öncesi toplumlarda genç ve yetişkin arasında benzer aktiviteler ve görevler yerine getirilmektedir. Sanayileşme ve kentleşmeyle birlikte gençlerin davranış ve aktivite alanları birbirinden farklılaşmaya başlamıştır. Özellikle çeşitli mesleki becerileri kazandırmaya yönelik olan eğitim sistemi de nesiller arası sosyal farklılaşma sürecini desteklemiştir. Dolayısıyla “gençlik dönemi” insan hayatının yeni bir evresi olarak ortaya çıkmıştır⁶⁰.

Sanayileşme, çocuğu adeta yetişkinlerin bir minyatürü olarak gören ve onu kısa zamanda yetişkin yaşamına dahil eden geleneksel toplum anlayışını değiştirmiştir. Yetişmiş insan gücü ihtiyacı, gençlik döneminin özel bir beceri ve eğitim geliştirme dönemi olarak kabul etmiştir. Bu şekilde gençlik, üretim sürecinin dışında kalmaya başlamış ve tüketim odaklı bir yaşam biçimiyle sınırlandırılmaya başlamıştır. Gençlik, kendinden önceki nesle bağımlı bir yaşam biçimine sahip sosyal bir kategori olarak ortaya çıkmıştır. Zaten insanlık tarihinin çok büyük bir kısmını oluşturan avcı-derleyicilik, tarım ve erken sanayileşme dönemlerinde toplumların bizim şu anda anlayabileceğimiz anlamda “genç” e ne ihtiyacı ne de onun aylaklığını besleyebilme imkanı vardı. Aynı zamanda bu dönemler boyunca yani 20. yüzyıl başlarına kadar şehirlerde ortalama insan ömrü 44 yıldır. Bir yandan sanayileşen toplumların alt sınıflarının gelir artışları ve dolayısıyla üretmeden tüketen genç insanları da idare edebilecek bir yaşam standardına kavuşmaları diğer yandan ortalama insan ömrünün uzaması gençliğin demokratikleşmesi olarak yorumlanabilecek sürecin başlangıcını oluşturmaktadır. Bununla birlikte artık sıradan bir insanın işçi olabilmesi için bile eğitim görmesi veya en azından okuma yazma bilmesi gerekmektedir⁶¹.

Gençliğin siyasi arenada görünür hale gelmesi 19. yüzyılda gerçekleşmiştir. Belçika’ da 1885 yılında kurulan Belçika İşçi Partisi, 1886’ da kurulan Chent Kasabası’ nın “Genç Muhafızlar” adlı gençlik teşkilatını kendine bağlamıştır. Belçika

⁶⁰ Burcu, **a.g.m.**, s. 120.

⁶¹ İnanır, **a.g.m.**, s. 39.

İşçi Partisi' nin programına göre 21 yaşına gelmiş Genç Muhafızlar üyeleri yerel parti örgütlerine katılabilme hakkı kazanmaktaydılar. Genç Muhafızlar, parti kontrolünde faaliyetlerini yürütmüşler, yıllık ulusal kongrelerinin toplanması da parti genel meclisinin iznine bağlanmıştır. Belçika İşçi Partisi Programı' nın 59. maddesi, "Sosyalist gençlik örgütlerinin görevi, bütün üyelerini, yaşlarına ve psikolojilerine uygun araçlarla fiziksel, entelektüel ve ahlaki bakımlardan eğitmektir" şeklindedir⁶². Bu ilk siyasi gençlik örgütünün ardından 1900' de İsviçre'de, 1901' de İtalya' da, 1902' de Norveç' te, 1904' te Avusturya' da, 1905' te Macaristan ve Danimarka' da, 1906' da İspanya ve Finlandiya' da gençlik örgütleri kurulmuştur. Komünist harekete destek veren bu örgütler ekonomik amaçlarla kurulmuş ve zamanla politize olmuşlardır. İngiltere' de ise, 18. ve 19. yüzyıllarda gençlerin siyasi arenada tercihleri "Whig" lerle (liberaller) "Tory" ler (muhafazakarlar) arasında olmuştur. İngiltere' de ilk kez 1906 yılında "Junior Imperial League" adıyla bir gençlik teşkilatı kurulmuştur. Muhafazakar Parti tarafından kurulan ve zamanla bu partinin "Genç Muhafazakarlar Teşkilatı" halini alan bu yapılanma, gençlerin siyasi tutumlarına yön verme iddiası taşımaktaydı⁶³.

Özellikle 19. yüzyılla birlikte gençlik ulus devletlerin ve farklı ideolojilerin sembolü halini almıştır. 19. yüzyıl sonrası; sanayileşme, kentleşme, okul süresinin uzaması gibi toplumsal olguların sonucunda gençlik süresi giderek uzamaya başlamıştır. Gençlik moderniteyle doğmuş, süresi giderek uzayan bir dönem özelliği göstermiş ve 2. Dünya Savaşı sonrasında özgünleşmiştir. Gençlerin ulus devletin küçük askerleri olarak görüldüğü dönemler 1950' lerde gençlik alt kültürlerinin oluşmasıyla kesintiye uğramıştır⁶⁴.

Bugün anladığımız anlamda "gençlik" in çıkış noktası, ABD' de 2. Dünya Savaşı sonrasında ailelerin hayat standardı ve refahının artışından faydalanarak yükseköğretime giden veya kolayca yüksek gelirli bir iş bulabilen kuşak oluşturmaktadır. Aile bağları zayıflayan dolayısıyla geleneksel kalıplara uymak zorunda olmayan, televizyonun icadı ve çeşitli kitle iletişim araçlarının olanaklarından faydalanan bu gençler yeni bir moda, müzik, giyim-kuşam ve tüketim anlayışı doğurmuştur. Bununla birlikte gençlik tamamen özgün bir hayat evresi olarak belirmiştir⁶⁵. Böylelikle gençlik, Parsons' un ifadesiyle, tüketim, zevk veren boş zaman faaliyetleri, sorumsuzluklarıyla üretici rutin işlere uyum

⁶² Victor Privalov, **Dünya Komünist Gençlik Örgütleri Kısa Tarihi**, çev.: Yusuf Kerim, Ankara: Kızılırmak Yayınevi, 1976, s. 17.

⁶³ Privalov, **a.g.e.**, s. 15.

⁶⁴ Lüküslü, **Farklı Kitaplardan Farklı Açılardan Gençlik Analizleri**, s. 70.

⁶⁵ İnanır, **a.g.m.**, s. 39.

sağlayabilen ve sorumluluklarının farkında olan yetişkinlerden ayrı bir kültür geliştirmiştir.

3.1.1. Batı’ da Gençliğin Militarizasyonu ve Genç Yurttaş

Michael Howard militarizmi “askeri alt kültüre ait değerlerin toplumun temel değeri olarak algılanması” şeklinde tanımlamaktadır. Askeri alt kültüre ait disiplin, hiyerarşi gibi temel değerler okul, hastane, kamu dairesi gibi kurumlara nüfuz etmiştir. Dolayısıyla bu hiyerarşik konumları kabul etme ve saldırganlık, toplumun varlığı hatta geleceği açısından önemli değerler olarak kabul edilişi ortaya çıkmaktadır⁶⁶. Militarizmde saldırganlık ve şiddet kullanma, gerek ülke dışına gerekse ülke içinde özellikle birlik ve düzeni sağlamak adına rahatlıkla kullanılmaktadır. Herkesin herkesle düşman olarak kurgulandığı bir dünyada şiddet, varlığı sürdürmenin tek yolu olarak algılanmaktadır. İnsan hayatı ulvi bir amaç uğruna rahatlıkla feda edilebilmektedir. Militarizasyon ulus devletin iki temel endoktrinasyonu olan eğitim ve zorunlu askerlikte başlamakla birlikte burada bitmeyen ve yaşam boyu devam eden bir süreçtir. Militarizm, sosyal darwinist kuramda temellenir ve “insan insanın kurdudur” anlayışıyla insanlar rekabetçi, saldırgan, şiddet kullanmaya meyilli olarak resmedilerek güçlü olanın ayakta kalabileceği güvensiz bir ortam yaratmıştır. Militarizm, Milliyetçiliğin insan doğasının özde bencil ve saldırgan olduğu kabulünden yola çıkmaktadır ve sosyal darwinist düşüncenin “tabii ayıklanma” sonucunda sadece güçlü olan toplumların yaşayabileceği tezini benimsemiştir. Güvensizlik ortamının ortadan kaldırılması, iktidarın merkezileşerek kurumsallaştırılmasıyla gerçekleşecektir. Çünkü iktidar herkesten üstündür. Şiddet kullanma da merkezi devletin tekelindedir⁶⁷.

19. yüzyıl boyunca “modern devletler” kendi egemenlikleri altındaki vatandaşlarının tüm yaşamlarını kuşatmış, özel ve kamusal alan ayrımını belirleyip müdahale etme geleneğini rutin hale getirmişlerdir. Devlet artık vatandaşlarını zorunlu ilköğretim veya zorunlu askerlik, evlilik, doğum, ölüm kayıtları, periyodik nüfus sayımları gibi uygulamalarla sürekli takip etmekte; çeşitli bürokratik kurumlar ve güvenliği sağlayan polis, jandarma vb. aracılığıyla vatandaşlarının egemenlik aygıtıyla doğrudan ilişkiye geçmelerini sağlamaktadır. Bu kontrol mekanizması din gibi özel alana da yansımakta vatandaşların ibadetleri konusunda daha belirleyici

⁶⁶ Metin Yeğenoğlu ve Simten Coşar, “Savaş ve Patriarka: Savaş ve Barış’ ı Yeniden Düşünmek”, **Doğu Batı Dergisi**, S. 24, (Ağustos 2003), s. 224.

⁶⁷ Yeğenoğlu ve Coşar, **a.g.m.** s. 221.

olmaya çalışmaktadır⁶⁸. Foucault da modern devletlerin başat amacının tüm imkan ve bilimleri kullanarak bireyleri kontrol etmek olduğunu belirtir. 19. yüzyılda ortaya çıkan *modern devlet* beşeri bilimler başta olmak üzere modern bilimin tüm imkanları, sınıf, işyeri, hastane, hapishane, tımarhane gibi modern kurumlar, iletişim ve ulaşım alanındaki gelişmelerin vatandaşların egemenlik alanlarını yine vatandaşların aleyhine ve modern devletin lehine daraltmaktadır. Modern devlet vatandaşları bir ulus yaratma amacıyla, bütün hareketleri incelenen ve kontrol edilen birer hapishane mahkumudurlar⁶⁹. Ernest Renan'ın "her gün tekrarlanan zorunlu plebisit"⁷⁰ olarak tanımladığı ulus ve ulusçuluğun en önemli propaganda araçlarından biri de eğitim olmuştur. Çünkü sivil toplumu gözetleme, denetleme, izleme, sansür etme, tehlikeli görünen kişi veya grupları cezalandırma/ortadan kaldırmaya dayanan bu rejimi sadece militer ve paramiliter şiddete, anayasa ve kanunlara dayanarak kalıcı hale getirmek mümkün değildir. Carl Schmitt'in de dediği gibi "Siyasi olana fikir dahildir. Çünkü otoritesiz siyaset olmadığı gibi inandırıcı bir değerler manzumesi olmadan da otorite olmaz." Yani militarizm bir propaganda rejimine dönüşmek zorundadır. Böylece sadece ordunun mensupları değil sivil halk da Hobsbawm'ın "vatandaş üretimi" (citizen making) denilen süreç kapsamına alınır⁷¹. Ulus devletin "vatandaşlaştırma" projesinin bir ayağı vatandaş orduları olurken diğer ayak da eğitim olmuştur.

Fransız Devrimi (1789) ile yapılanmaya başlayan ulus devlet, bir yandan toplumunu uluslaştırmaya çalışırken diğer yandan da bu yapılanmanın milli sınırlarını koruma ihtiyacıyla Milliyetçilik ideolojisini kendine lokomotif bir güç olarak görmüştür. Milliyetçilik Avrupa'da özellikle siyasi birlik oluşturmamış ülkelerde kendine yer bulmuştur. Hobsbawm "geleneği yeniden inşa/icat etmiştir" sözünü milliyetçilik ve militarizmle karşılıklı paslaşarak kullanmıştır⁷². Milliyetçilik ve militarizm ilişkisi kendini en iyi zorunlu vatandaş orduları ve zorunlu eğitimin gelişim süreçlerinde göstermektedir. Milliyetçilik ve militarizm birbirinden beslenen iki modern kavramdır.

Fransız Devrimi'yle birlikte güçlenen milliyetçilik akımı, Batı dünyasında hakim duruma gelen ulus devlet siyasal formunu koruma ve güçlendirmede rol

⁶⁸ Eric, J. Hobsbawm, **1780'den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik, Program, Mit ve Gerçeklik**, çev. Osman Akınhay, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1993, s. 103.

⁶⁹ Mark Philp, "Michel Foucault", **Çağdaş Temel Kuramlar**, ed.: Skinner Quentin. Ankara: Vadi Yayınları. 1991, s. 71.

⁷⁰ Anthony D. Smith, **Ulusların Etnik Kökeni**, çev.: Sonay Bayramoğlu ve Hülya Kendir, Ankara: Dost Kitabevi, 2002, s. 179.

⁷¹ Gültekin Yıldız, "Bir De-militarizasyon Projesi: Geç Osmanlı Askerî Tarih Araştırmalarını Sivilileştirmek." **Toplumsal Tarih**, S. 198 (Haziran 2010), s. 45.

⁷² Hobsbawm, **a.g.e.**, s. 143.

oynamıştır. Ulus devletlerin kendine bağlı “ideal genç yurttaş” ını yaratma hedefine uygun olarak bir taraftan eğitim hem genelleştirilmiş hem militarist ve milliyetçi içerikle doldurulmuş diğer taraftan ise paramiliter gençlik örgütlenmeleri oluşturulmuştur⁷³. Böylece “askerlik ve eğitim kurumları aracılığıyla aynı üniformayı giyen, aynı dili konuşan, aynı marşları söyleyen, itaatkar ve üretken bedenler, milliyetçi ve sadık vatandaşlar yaratmak” hedeflenmiştir⁷⁴.

Özellikle 18. yüzyıl sonlarına kadar Avrupa’ da savaşlar, aristokratlar tarafından yönetilen ve genellikle yabancı ve eğitimli askerlerden oluşan ordular tarafından yapılmıştır. Fakat 1793’ te Fransa’ da 18-25 yaş arası tüm erkeklerin askerlik hizmeti ile yükümlü hale getirilmesiyle Avrupa ilk kez vatandaşlardan oluşan yeni tipte bir ordu ile tanışmıştır. 5 Eylül 1798’ de Juan – Delbrel yasasıyla 20 yaşına gelmiş bütün yurttaşların gelecek 5 yıl içinde askere alınmak üzere kaydedilecekleri ilan edilmiştir. Fransa’ da devrim ve Napolyon Savaşları boyunca dört milyon genç askere alınmıştır. Yine Fransa’ da 1881 Anayasası’ na göre ilk ve ortaokullarda iki yüz ve altı yüz arasında öğrencisi bulunan okulların on iki yaş üstü öğrencilerine jimnastik ve askeri egzersiz yaptırmaları gerektiği ifade edilmiştir⁷⁵. Bu anlamda Fransa hem ilk “ulus devlet” hem de ilk “ordu millet” tir. Avrupa orduları da bu ilk örnekle birlikte uluslaşma sürecine uygun olarak vatandaş ordularına dönüşmeye başlamıştır. Bu ordular uluslaşmanın hem sonucu hem aracı olmuşlardır⁷⁶. Bununla birlikte genç yurttaş artık ailesine ait değil millete ve devlete aittir. İktidarların tek hedefi olan gençleri “iyi birer asker” ve “iyi birer yurttaş” yapmak için militarize edilmiş bir beden terbiyesi okul eğitiminin bir parçası haline getirilmiştir. Ulus devletin kendini sürekli korumaya yönelik ihtiyacının en önemli getirisi zorunlu eğitim ve zorunlu askerlik uygulamaları olmuştur.

İmparatorluktan ulus devletlere geçiş sürecinde gençlik kimliğinin de belirgin bir şekilde doğduğu, gençliğin etkili bir özne olarak var olduğu, genç kelimesinin kendi içinde oluşturduğu anlamla siyasal bir içerik kazandığı görülmektedir. “Genç İtalya”, “Genç Fransa”, “Genç İrlanda” gibi tanımlamalardaki genç sıfatı milliyetçi bir zeminde siyasal bir içerik ifade etmeye başlamıştır. Örneğin, Genç İtalya Örgütü, İtalya’nın Cumhuriyet yönetimi altında birleşmesini hedeflemekteydi. “Genç” kavramı siyasal yenileşmenin bir simgesi olarak siyasal alana taşınmıştır. 19. yüzyıl ortalarından itibaren önce Avrupa’ da sonra sömürgelerde “genç” ve “gençlik”, “dinamizmi, ilerlemeyi, fedakar bir idealizmi ve devrimci iradeyi simgelemiştir”.

⁷³ Ateş, a.g.e. s. 58.

⁷⁴ Ayşe Gül Altınay, Tanıl Bora, “Ordu, Militarizm, Milliyetçilik”, der.: Tanıl Bora, Murat Gültekingil, **Modern Türkiye’ de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002, s. 141.

⁷⁵ Ateş, a.g.e. s. 48.

⁷⁶ Altınay ve Bora, a.g.m. s. 140.

İmparatorluktan ulus devlete geçiş sürecinde “genç” sıfatının milliyetçi bir alt yapıda siyasi bir içerikle ifade edilmeye başlandığı görülmektedir⁷⁷. Batı’ da ulus devletlerin kimlik oluşturma çabası ile milliyetçi-militarist ideolojinin devlet-toplum kurgusunda icat edilen gençlik sosyal kategorisi bir tür aracılık yapmıştır. Sanayi Devrimi sonrası ortaya çıkabilecek sosyal sınıflar arasındaki çatışmalar, ortak gençlik kimlikleri oluşturularak aşılmaya çalışılmıştır. Artık gençliğin bir misyonu vardır ve bu sayede toplumsallaşma projeleri hayata geçirilecektir.

Gençlerin iyi birer asker olarak yetişmeleri için onları bedenlen güçlendirme fikrini temel alan paramilitar gençlik örgütleri Avrupa’ da hızla yayılmaya başlamıştır. Ulusun yaratılmasını fiziksel eğitimde gören anlayışla ortaya çıkan Almanya’ daki Turner Jimnastiği bunun ilk örneklerinden biridir. Friedrich Ludwing Jahn’ ın 1811’ de açtığı jimnastik sahasında tek tip kıyafetle idman yapan jimnastikçiler 1813’ de Fransa ile yapılan savaşa gönüllü olarak katılmışlardır⁷⁸. Turner jimnastiğinden örnek alarak oluşturulan Avusturya-Macaristan İmparatorluğu’ nun himayesindeki Çeklerin Sokol örgütlenmesi de yine bağımsızlık mücadelesine hazırlanma amacıyla oluşturulmuştur. Çekoslovakya’ da gençlerin de içinde yer aldığı geniş halk kitlelerini kapsayan Sokol teşkilatı Milliyetçi eğilimleriyle sonradan ulus devletin himayesine girmiş, siyasi seferberlik aracı haline gelmiştir. Çeklerin yanı sıra Sokol adıyla Slovenler(1863), Polonyalılar (1867), Hırvatlar (1874), Sırlar (1882) da kendi bölgelerinde örgütlenmişlerdir. Demirci, “Sokol” kelimesinin Çek dilinde şahin anlamına geldiğini ve efsaneye göre yavrusunu düşmana ve saldırılara karşı koruyan ana şahin simgesini taşıdığını ifade etmektedir. Yine Avrupa’ da kurulan militarist gençlik örgütlenmelerinin bazıları, Avusturya’ daki “vatan bekçisi” anlamına gelen “Heimwehr” ler, Bulgaristan’ daki Yunaklar, Almanya’ da Çelik Miğferler Ordusu “Stahlhelm” dir⁷⁹.

Ulus devletin ayakta kalabilmesinin ve ulus inşasının temel direği olarak görülen spor ve beden gelişimi sosyal darwinizm* ve öjeni** anlayışına paralel olarak hayat mücadelesinde ve diğer milliyetçiliklerin karşısında ayakta kalabilmenin en önemli koşulu olarak tasarlanmıştır. 19. yüzyıl boyunca beden terbiyesi sosyal kontrol mekanizması görevini görmüştür. Spor gencin kendisi için değil devleti ve

⁷⁷ Benedict Anderson, **Hayali Cemaatler Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması**, çev.: İskender Savaşır, İstanbul: Metis Yayınları, 1995, s. 135.

⁷⁸ Ateş, **a.g.e.**, s. 51.

⁷⁹ Aliyar Demirci, “Tek Parti Döneminde Siyaset - Gençlik İlişkilerine Bir Örnek: Gençlik Teşkilatı Tasarıları”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, C.58 S. 2, (2003), s. 58.

* Sosyal darwinizm, hayatı bir mücadele olarak görmektedir. Bu mücadelede ancak güçlü olanlar ayakta kalacaktır. Böylece toplumlarda doğal ayıklanma sağlanacak ve ilerleme gerçekleşecektir.

** Öjeni, insan ırkının kalıtsal ıslahı anlamına gelmektedir. Buna göre, insanların bedensel ve zihinsel özelliklerinin temel belirleyicisi kalıttır. Öjeni temelde, toplumun “sağlıksız” unsurlarından arındırılıp “sağlıklı” unsurları geliştirilerek “üstün insanların” yaratılması düşüncesine dayanmaktadır.

milleti için yapması zorunlu bir görev olarak kurgulanmıştır. Bu durumu F. L. Jahn'ın Turner jimnastiğine eşlik eden bando müziğinin sözleri özetlemektedir:

“Yakında savaşa gidiyorum
Anayurdum için savaşmaya
Yaşım daha küçük
Bu da beni savaşın görkeminden uzak tutuyor
Ama her gün kollarım çelikleşiyor
Düşman sürülerine
Mızrağımı savurmak için
Turner derler bana
Yüreğim Alman geleneğiyle dolu
Savaşmaya itiyor beni
Kanımı özgürlük için dökmeye”⁸⁰.

Gençliğin militarizasyonu çerçevesinde izcilik örgütlenmesinin de önemli bir yeri söz konusudur. Her ne kadar “izcilik”, İzci El Kitabı’nda “milliyet, ırk, din, dil ayrımı olmaksızın herkese açık, politik olmayan eğitimsel bir gençlik hareketidir”⁸¹ şeklinde açıklansa da izciliğin İngiltere’de ortaya çıktığı dönemin Avrupa’ında birçok gençlik örgütlenmesinin belirli amaçlar doğrultusunda işlevler yüklediği bilinmektedir. Dolayısıyla izcilik özellikle dönemin tarihsel koşulları içerisinde politik ve paramiliter olarak değerlendirilebilir. Aynı zamanda izcilik literatüründe, “yurt savunması”, “silahlı güçlere yardım için eğitilmiş olma” gibi başlıkların bulunması da izciliğin teşkilatlanmasının militarist yönünü ortaya koymaktadır. İzciliğin Avrupa’da ulus devlet oluşumlarının bir unsuru olarak ortaya çıkan gençlik örgütlenmeleriyle ilişkisi açıktır. Ülkelerinin siyasal hedeflerine bağlı olarak teşkilatlanmış üniformalı örgütler ordu gerisinde gençleri geleceğe (gelecekteki savaşlara) hazırlamaktaydılar. İzcilik, 19. yüzyılda İngiltere’nin rakipleri Almanya, Fransa ve Rusya karşısında savunma durumuna geçtiği, Sosyal Darwinist düşüncenin yani güçlü olanın hayatta kalacağı argümanının etkili olduğu dolayısıyla militarizmin yükselişe geçtiği bir dönemde General Baden Powell^{***} tarafından örgütlenmiştir. İzcilik ile gençlerin ülke savunması için gerekli fiziksel güç ve beceriler kazanmanın yanı sıra bazı karakter özelliklerini de kazanmaları hedeflenmektedir. Baden Powell’a göre “iyi yurttaş” itaatkar ve ülkesi için ölmeye hazır olandır. İzciliğin parolası *daima hazır* (be prepared)’dir. Baden Powell izcilik ile şövalyelik arasında bir bağlantı kurmuştur. Powell’a göre “eskiden şövalyeler o çağların izcileriydi ve onların kanunları bugünkü izcilerin türesine çok benzemektedir”⁸². Bir anlamda izcilik modern bir şövalyeliktir. Şövalyeliğin bazı ilkeleri şunlardır: “Şövalye Tanrı’ya, kralına ve vatanına sadıktır.

⁸⁰ Kurthan Fişek, **Devlet Politikası ve Toplumsal Yapıyla İlişkileri Açısından Spor Yönetimi**, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1980, s. 126.

⁸¹ Akt. İsmail Güven, “Osmanlı’dan Günümüze İzciliğin Gelişimi ve Türk Eğitim Tarihindeki Yeri”, **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, C. 36, S. 1-2, (2003), s. 66.

^{***} Asıl adı, Robert Stephenson Smyth.

⁸² Baden Powell, **Erkek Çocuklar İçin İzcilik**, çev.: A. Uysal ve N. Erkal, İstanbul: M.E.B. Yayını, 1964, s. 13.

Şövalye herkese yardım eder. Şövalye bu işleri başarabilmek için kendini zinde ve sağlam tutar. Bu özellikleriyle bir şövalye izci için en iyi örnektir⁸³. Şövalyeliğin sembolü olan zambak da izci armasında yer almaktadır. Powell' a göre vatan yoktan var olmamıştır. Vatan, hayatları pahasına çarpışan ve mücadele eden insanların vatan aşkı sayesinde kurulmuştur. Powell da izcilerden yaptıkları her işte kendilerinden önce vatanlarını düşünmelerini istemiştir⁸⁴.

3.1.2. Ulus Devlet İdealleri ve Eğitim

Ulus devlet yapılanmasında geniş halk kitlelerinin ortak idealler etrafında birleşmelerinde etkili olan diğer unsur eğitim olmuştur. 19. yüzyılda özellikle Fransa ve Prusya' dan başlayarak eğitim milliyetçi öğretinin ana araçlarından biri olmuştur. Bu yüzyıl, çocuk ve gençlerin toplumsallaşmasında kilise, lonca ve ailenin yerini eğitimin aldığı; okullaşmanın arttığı, okulun kitleselleştiği ve demokratikleştiği bir dönemdir⁸⁵. Öğretim programlarında tarih, coğrafya ve vatandaşlık bilgisi derslerinin temel amacı "ideal genç yurttaş" ı inşa etmektir. Bununla birlikte beden eğitimi ve müzik dersleri de müfredata eklenerek milli duyguların farklı alanlarda gösterilmesi amaçlanmıştır. Örneğin, Fransa' da devrimin hemen ardından Napolyon iktidara geldiğinde Fransızca, edebiyat, tarih, coğrafya, yurttaşlık bilgisi, müzik dersleri milliyetçi içerikle doldurulmuştur⁸⁶.

"...ülkelerin eğitim sistemleri çocukları dar milliyetçilik yolunda, onları kendi vatanlarının şâni, şerefi ve tarihlerinin haşmeti doğrultusunda eğitiyordu. İngilizlerin savaşa spor gözüyle baktıklarını kabul etsek bile, zorunlu askerliğin ancak 1916' da uygulanmasına rağmen, savaşın ilânından hemen sonra binlerce gencin gönüllü olarak, "Kral ve Tanrı" adına savaşa girmesini başka türlü açıklayamayız. Fransa'nın şerefi, Almanya'nın heybeti, Avusturya-Macaristan'ın mağduriyeti, Rusya'nın azmi, Osmanlı'nın kahramanlığı belki savaşı meşru kılmak için kullanılan hamasi sözlerdi ama verilen eğitimin altyapısı ile pek güzel örtüşüyorlardı⁸⁷".

Beden terbiyesine (jimnastik) öncelikle askeri eğitimin bir parçası olarak askeri okullar bünyesinde yer vermeye başlanmıştır. Orduların vatandaş ordularına dönüşmeye başlamasıyla birlikte ise iktidarlar beden eğitimi ulusal eğitimin bir

⁸³ Powell, a.g.e. s.14.

⁸⁴ Powell, a.g.e. s. 17.

⁸⁵ Füsün Üstel, **"Makbul Vatandaş" ın Peşinde 2. Meşrutiyet' ten Günümüze Vatandaşlık Eğitimi.** İstanbul: İletişim Yayınları, 2014, s. 16.

⁸⁶ Ateş, a.g.e., s. 65.

⁸⁷ Nur Bilge Criss, "Barışı Olmayan Savaş", **Doğu-Batı Düşünce Dergisi**, S. 24, (Ağustos-Eylül-Ekim 2003) s. 36.

parçası haline getirmişlerdir. Müfredatlara eklenen beden eğitimi dersleri giderek militarize edilmiş; askeri talim, eğitimin bir parçası haline getirilmiştir⁸⁸. Jimnastiğin okul eğitiminin bir parçası haline getirme girişimi ilk olarak Danimarka’da gerçekleşmiştir. Ülkede jimnastik eğitimi 1809 yılında çıkarılan yasa ile ilk ve orta dereceli okullarda, sadece geleceğin askerleri olarak görülen erkek öğrenciler için zorunlu hale getirilmiştir. Jimnastik dersi 1904 yılında kız öğrenciler için de zorunlu kılınmıştır. Prusya’ da jimnastiğin resmi olarak okul eğitiminin bir parçası haline gelmesi 1842 yılında gerçekleşmiştir. İsveç’te de ilköğretim okullarında jimnastiğin yanı sıra yaşça daha büyük öğrenciler için bir subay gözetiminde askeri talim dersi verilmekteydi. Bu askeri talimler içinde eskrim, tüfekle nişan alma talimi de yer almaktaydı. Fransa’ da ise 1850 yılında çıkarılan yasa ile jimnastik dersi müfredatın bir parçası haline getirilmiştir⁸⁹. Fransa’ da 1805-1807 yılları arasında lise ve üniversite öğrencilerinden oluşan üniformalı bölüklere haftada 4 saat askeri hazırlık eğitimi verilmiştir. 1882’ de çıkarılan emirnameye göre ise, 12 yaş üstü öğrencisi bulunan ilk ve orta dereceli devlet okullarında üniformalı ve tüfek taşıyan, en az 50 öğrenciden meydana gelen bölüklerle oluşturulan taburlar oluşturulacaktır. 1882’ de gerçekleştirilen resmi geçitte 20.000’ den fazla öğrenci tüfekleriyle yer almıştır⁹⁰. Gençleri “ideal yurttaş” ve “iyi birer asker” olarak yetiştirmek isteyen dönemin iktidarları militarize edilmiş bir beden terbiyesi eğitimini okul müfredatının bir parçası haline getirmişlerdir.

Güçlü bir ulus yaratma ve bunu gösterme amacıyla Batı’ da her sene belirli günlerde bayramlar kutlanmaya başlanmıştır. Ulusa dönüştürülmeye çalışılan kitleler, siyasal rejimin meşruiyetinin sağlanması bağlamında eğitim; basın, bayraklar, marşlar gibi araçlarla desteklenmiştir. Bu araçlardan bir diğeri de ulusal bayramlar olmuştur. Ulusal bayramlar halkın vatanseverlik duygusunu pekiştirmek için icat edilmiş birer araçtır⁹¹. Fransa’ da 14 Temmuz Ulusal Bayramı, Fransız ulusunun ve vatanseverlik duygusunun yaratılması, rejime bağlılığın ve minnettarlığın sağlanması açısından bir araç olarak kullanılmıştır. Benzer şekilde Almanya’ da da ulusçuluğun yaratılması için Fransa karşısında alınan galibiyetler adına kutlamalar yapılmıştır. Bu törenlerde vatanseverlik duygularını aşılacak şekilde askeri marşlar ve askeri geçit törenleri, üniformalı gençlerin jimnastik

⁸⁸ Ateş, a.g.e., s. 58.

⁸⁹ Ateş, a.g.e., s. 65.

⁹⁰ Ateş, a.g.e., s. 68.

⁹¹ Sanem Yamak, “Meşrutiyyetin Bayramı : ‘10 Temmuz İd-i Millisi’ ”, **İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, S. 38, (Mart 2008), s. 324.

gösterileri gerçekleştirilmiştir. Bu öğeler sayesinde ulusun bir parçası olma bilinci aşılanmış, ulusa bağlılık duygusu arttırılmaya çalışılmıştır⁹².

Yurttaş eğitiminin devlet tarafından üstlenilmesi gerektiği noktasından hareketle, ulusal ve laik eğitimi temel alan “milli eğitim” düşüncesinin ilk kez Caradeux (1706-1785) ve Herder (1744-1803) tarafından kullanıldığı görülmektedir⁹³. Caradeux’ a göre, vatandaş eğitimi devlet tarafından yapılmalıdır. Zaten eğitim devlete, vatandaş hazırlamakla görevlidir. Eğitim kilisenin değil yalnızca devletin işidir⁹⁴. Benzer şekilde Herder de, milli kültür kavramına önem vermiştir. O’ na göre, bir okul mümkün olduğunca milli ve bölgesel değerlere sahip olmalıdır⁹⁵.

Modern ulus devletin, yurttaş yaratma projesi kapsamında ve eğitimin giderek sekülerleşmesi sonucunda ahlak ve yurttaşlık bilgisi dersinin öğretim programlarında yerini aldığı görülmektedir. Yurttaşlık eğitiminin en sistemli ve kararlı biçimde sürdürüldüğü ülke olan Fransa’ da 1881’ de parasız ve laik eğitim, 1883’ te çıkarılan bir yasayla ahlak ve yurttaşlık bilgisi dersi zorunlu hale getirilmiştir. 1887’ de ise yurttaşlık bilgisi dersi ahlaktan ayrılarak tarih ve coğrafya derslerine bağlanmıştır. Bu sayede coğrafya, tarih ve yurttaşlık bilgisi dersleri yeni yurttaşın inşası yolunda önemli işlevler yüklenmiştir. Coğrafya dersinde temel amaç, öğrencilere Fransız topraklarının değerinin öğretilmesidir. Tarih dersleri sayesinde ise, Cumhuriyet’ in yerleşmesinde yeri olan kişileri kahramanlaştırarak Cumhuriyet’ in değeri aşılarmaya çalışılacaktır. Yurttaşlık ve yurtseverlik sadece toprağa duyulan bağlılık ve sadakati ifade etmemekte aynı zamanda rejimin temel kurum ve değerlerine de bağlılık ve sadakati ifade etmektedir. 1882 yasasıyla birlikte yine Fransa’ da öğretmenlerin başlıca görevi olarak Fransa, vatan, devlet, Cumhuriyet sevgisini aşılarmak olduğu belirtilmiştir⁹⁶. Fransa’ da III. Cumhuriyet (1870-1940) döneminin ilk yıllarında zorunlu eğitim kapsamında “yurttaş adayları” na ulusal dilin öğretilmesi konusu önem kazanmıştır. Bu dönemde Fransa’da nüfusun çok büyük bir kısmı için Fransızca bir yabancı dil konumundaydı. Dolayısıyla bir “ulus” un unsurlarının oluşturulması için en önemli işlev eğitim sistemi olmuştur⁹⁷.

Bu dönemde bir yandan okul müfredat programlarında vatanseverlik, askerlik, kahramanlık, gibi konular ön plana çıkartılırken diğer yandan da bir “çocuk ve gençlik edebiyatı” ürünlerinin oluşmaya başladığı ve bu ürünlerde de sıkça

⁹² Yamak, a.g.m., s. 325.

⁹³ Üstel, **Makbul Vatandaş” in Peşinde 2. Meşrutiyet’ ten Günümüze Vatandaşlık Eğitimi**, s. 13.

⁹⁴ Kemal Aytaç, **Avrupa Eğitim Tarihi: Antik Çağdan 19. Yüzyılın Sonlarına Kadar**, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1998, s. 183.

⁹⁵ Aytaç, a.g.e. s. 223.

⁹⁶ Üstel, **Makbul Vatandaş” in Peşinde 2. Meşrutiyet’ ten Günümüze Vatandaşlık Eğitimi**, s. 16-22.

⁹⁷ Ozan Erözden, **Ulus-Devlet**, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2013, s.129.

milliyetçi ve militarist ögelere başvurulduğu görülmektedir. Belli fikir akımlarının etkileri metin içinde karakterler, kurgular ve olaylar etrafında karşımıza çıkmaktadır. Avrupa'nın birçok yerinde özellikle "milli edebiyat" ların oluşmasına paralel olarak gençlere yönelik eserler de ortaya çıkmaya başlamıştır. Avrupa' da gençlik edebiyatının ortaya çıkışı ve onların çocuklarının eğitiminin nasıl gerçekleştirileceğinin bir sorun haline geldiği dönemde ortaya çıkmıştır⁹⁸. Don Kişot, Robinson Crusoe, Gulliver' in Gezileri gibi eserler dünya gençlerini besleyen ortak klasikler olmuştur⁹⁹.

1. Dünya Savaşı ve 2. Dünya Savaşı arası dönemde Batı'da İtalya, Almanya, Sovyetler Birliği gibi ülkelerde totaliter rejimlerin etkisi sonucunda despotik eğitim sistemleriyle birlikte gençlerin militarizasyonunun hız kazandığı görülmektedir.

Nazi iktidarındaki Almanya' da, Führer' e sorgusuz sualsiz itaati sağlamak adına kapsamlı projelerin yürütüldüğü görülmektedir. Tüm derslerin içeriği yeniden düzenlenmiştir. Tarih, coğrafya, biyoloji dersleri hatta politik müdahalenin olamayacağı düşünülen matematik dersi bile Nasyonal Sosyalistlerin propaganda aracına dönüşmüştür. Matematik dersinde Alman topraklarında yaşayan Yahudiler sorulara konu edilmiştir. Biyoloji dersi "Alman ırkının üstünlüğü" ve "melezleşmenin sakıncaları" üzerinde yoğunlaşmıştır. Tarih derslerinde de "Alman ırkının üstünlüğü", "kahramanlığı", "savaşkanlığı" övülmüştür. Almanların 1. Dünya Savaşı'nda yenilmelerinin sebebi ise Yahudilere ve Marksist ajanların ihanetine bağlanmıştır. Buna göre, anti-semitist propaganda çerçevesinde Alman ırkından olmayan herkesin ülkeyi bilinçli bir şekilde çökertmeye çalıştığı öne sürülmektedir¹⁰⁰. Nazi rejiminin Almanya' sında Öğretmenler de nasyonal sosyalizmin kültür-siyaset cephesinde görevli birer asker olarak algılanmaktadır. Bu diktatörlüğün üniversiteleri ise Milli Eğitim Bakanlığı' na bağlanmış, rektörler seçimle değil Milli Eğitim Bakanı' nın atamasıyla göreve gelmişlerdir. Nazi Almanya' sında eğitimin amacı bilgi değil beden terbiyesidir. Beden ve zihin arasındaki ilişkiyi zihin aleyhine kuran bir anlayış söz konusudur. Milliyetçiliğin ön koşulu olarak beden terbiyesi eğitim sisteminin merkezine yerleştirilmiştir. Dolayısıyla beden terbiyesi kişisel değildir ve devletin görevidir¹⁰¹. Zaten böyle bir despotik sistemde gençler bilim

⁹⁸ Vural Ülkü, "Almanya' da Gençlere ve Çocuklara Yönelik Edebiyat", **Türk Dili Dergisi Gençlik Yılı Özel Sayısı**, S. 401, (Mayıs 1985), s. 459.

⁹⁹ Nesrin Zengin, "Türk Gençlik Edebiyatının Tarihsel Gelişimine Bakış", **3. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu**, Yayın No: 4. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 2012, s. 983.

¹⁰⁰ Sefa Şimşek, **Bir İdeolojik Seferberlik Deneyimi: Halkevleri (1932-1951)**, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 2002, s. 24.

insanı değil, Führer' in itaatkar askerleridirler. "Dalgalandan Bayrağımızı İzliyoruz" adlı marşın sözleri bu durumu şöyle ortaya koymaktadır:

"Güçlü yumruklarımız devirir
Karşımıza çıkan her şeyi.
Genciz biz! Genciz biz! Askeriyiz geleceğin.
Genciz biz! Genciz biz! Ün salacak eylemlerimiz.
Yüce önderimiz seniniz biz;
Senin yolunda yürüyoruz,
Dalgalandan bayrağımızı izliyoruz;
Geleceğe yürüyoruz emin adımlarla.
Yürüyoruz gece demeden, zorluk demeden
Gençliğin şanlı bayrağıyla¹⁰²".

Nazi Almanya' sının gençlik örgütlenmesi Hitler Gençliği (Hitlerjugend) ve Alman Kızlar Birliği (Bund Deutscher Madël) adlarıyla teşkilatlanmıştır. 15-18 yaşlar arasını kapsayan Hitler Gençliği 1926' da, Hitler henüz iktidara gelmeden kurulmuştur. 10-14 yaş arasındaki çocukları içeren teşkilat ise 1931' de yapılanan "Deutsches Jungvolk" (Alman Gençliği)' tur. Alman Kızlar Birliği (Bund Deutscher Madël) ise 1930' da kurulmuştur. Kız çocuklarının en önemli görevi sağlam çocuklar yetiştiren birer ana olmaktır. 1939' da ise Hitler Gençliği (Hitlerjugend) örgütüne bütün gençlerin üye olma zorunluluğu getirilmiştir¹⁰³. Hitler spor eğitime askeri eğitimden bile daha çok önem vermektedir. Bunun sebebi, vatan aşkı ve saldırganlık ruhuyla yoğrulmuş, mükemmel birer sporcu olarak yetişmiş genç kitlenin istenildiği an güçlü bir orduya dönüşebileceğine dair inançtır¹⁰⁴. Dönemin tek resmi gençlik örgütünün başkanı Baldur Van Schirach gençlere dair şunları söylemektedir: "Gençliğin hiçbir hakkı yoktur; tek görevi vardır, ama bu görev haktan çok daha yücedir¹⁰⁵". Nazi Almanyasında "gençlik" kavramı biyolojik bir gelişim dönemine veya sosyal bir gruba ait olmaya gönderme yapmamaktadır. Buna göre, "genç olmak" kendini kavganın içine dahil etmek, nasyonal sosyalist bir dünya görüşüne ait olmak demektir¹⁰⁶.

Faşist İtalya' nın durumu da Almanya' dan farklı değildir. Faşist ideolojinin halka empoze edilen en temel değeri "Duce' ye inanç, savaşma iradesi ile askeri disiplin" dir¹⁰⁷. Duce İtalya' sında faşist devlet teorisi, eğitim sisteminin temelidir ve milliyetçilik bu eğitim sisteminin temel bileşenidir. Buna göre okul derslerinin amacı "çocuk ve gençlere manevi ve kültürel formasyon kazandırmak ve onları siyasal ve askeri açıdan hazırlamaktır." Öğretmenler de faşizmin sadık askerleri olarak

¹⁰¹ Yiğit Akın, "Gülbüz ve Yavuz Evlatlar" Erken Cumhuriyet' te Beden Terbiyesi ve Spor, İstanbul: İletişim Yayınları, 2004, s. 194.

¹⁰² Kaplan, a.g.e. s. 103-104.

¹⁰³ Kürşad Polat, Heil Hitler, İstanbul: Yeni Yüzyıl Yayınları, 2009, s. 132.

¹⁰⁴ Polat, a.g.e. s. 156.

¹⁰⁵ Kaplan, a.g.e. s. 103.

¹⁰⁶ Lüküslü, Türkiye'de Gençlik Miti:1980 Sonrası Türkiye Gençliği, s. 21.

¹⁰⁷ Kaplan, a.g.e. s. 114.

kurgulanmıştır. İtalya’ da 1930’ da çıkartılan bir kararnameyle tüm profesörler faşist rejime bağıllık yemini etmeye zorlanmışlardır¹⁰⁸.

İtalya’ da faşist ideolojinin gençlik örgütlenmesi ise “Öncü Öğrenciler” (Avanguardie Studentesche) adıyla faşizmin henüz doğuş aşamasında teşkilatlanmış, 1921 yılında ise tarım ve fabrika gençliğini de kapsar nitelikte “Öncü Faşist Gençliği” (Avanguardie Giovanile Fasciste) adını almıştır. Bu örgüte bağılı olarak 1922’ de “Balilla Nasyonel Organizasyonu” kurulmuş, 1923’ te bu organizasyon partiye bağlanmış, 1929’ da ise devletin bir organı haline gelmiştir. 1930’ da Duçe Gençlik Mücadele Faşyoları kurulmuştur. Bu örgüt 18-21 yaş arası “Öncüler” in yanı sıra 18-21 yaşlar arasında olup Faşyolara katılmak isteyenleri içine almaktadır. Bu örgütlere katılmak zorunlu değildir. Kızlar ise ayrı öncüler veya faşyolar gibi ayrı gruplandırılmışlardır. 8-14 yaş arası “Küçük İtalyan Kızlar” (Piccole Italiane), 14-18 yaş arası “Genç İtalyan Kızlar” (Giovani Italiane), 18-21 yaş arası “Genç Faşist Kızlar”, 21 yaşından büyük olanlar “Faşist Kadınlar” adını taşımaktadır. Genç faşist kızlar grubuna özel bir önem verilmiştir. Çünkü, Milli Faşist Fırkası’ na bağıllık başlıca amaçtır. Faşist kadın çocuğunu da faşistçe terbiye edecektir¹⁰⁹. Bir yandan eğitim sistemi diğer yandan faşist gençlik teşkilatlarıyla gençler erken yaşlardan itibaren faşist fikirlerle tanıştırılmıştır. Faşist gençlik teşkilatlarının “hisset, düşünme” ve “inan, itaat et, savaş¹¹⁰” sloganları dönemin inşa edilmeye çalışılan gençliğinin durumunu açıkça ortaya koymaktadır.

Benzer şekilde Rusya’ da da “Komsomol” adı verilen gençlik teşkilatı kurulmuş, ilk kongresini 1918 yılının kasım ayında yapmıştır. 1919 yılında ise Komünist Parti’ ye bağlanan teşkilat, gerek örgütleniş gerekse işleyiş açısından partinin küçük bir kopyası niteliğindedir. 14-28 yaş arasını kapsayan “Komsomol” teşkilatlanmasının amacı gençlere, komünist öğretim vermek ve komünist parti üyelerini genç yaşlardan itibaren yetiştirmektir¹¹¹.

Gençler ulus devletlerin kuruluş aşamasında militarist ve milliyetçi söylemlerin önemli roller atfettiği aktörler haline gelmişlerdir. Ulus inşası sürecinde toplumların yeni kategorisi olarak ortaya çıkan gençliğin 20. yüzyıl başlarında siyasal sahnede yerini aldığı görülmektedir.

¹⁰⁸ Kaplan, **a.g.e.** s. 108-109.

¹⁰⁹ Demirci, **a.g.m.** s. 61.

¹¹⁰ Akın, **a.g.e.** s. 194.

¹¹¹ Demirci, **a.g.m.** s. 60.

3. 2. Osmanlı Döneminde Modern Gençliğin Doğuşu

3.2.1. Tanzimat' tan II. Meşrutiyet' e Gençliğin Politik Görünümü

Osmanlı toplumsal yaşamında da Batılı örneklerinde olduğu gibi, gençliğin toplumsal bir kategori olarak ortaya çıkışı ve siyasal sahnede görünür hale gelişi modernleşme dinamiklerinin rolüne işaret etmektedir. Bernard Lewis, Osmanlı modernleşme hareketlerinin en başarılı kısmının Tanzimat'la başlayan eğitim alanı olduğunu ifade etmektedir¹¹².

Tanzimat Dönemi' nde, gençlik özelinde modernleşme çabalarının kendini en güçlü hissettirdiği alan eğitim olmuştur. Tanzimat Dönemi, modernleşme anlamında bir dizi yeniliği içinde barındırmakla birlikte kurumsal yapıda ve toplumsal hayatta çeşitli ikilikler de doğurmuştur. Bu ikili yapı eğitim alanında da kendini güçlü bir biçimde hissettirmiştir. Aslında Tanzimat öncesinden itibaren eğitim sistemindeki hareketlenme iki yönlüdür. Birincisi, bozulan medrese sisteminin ıslahı konusundaki çalışmalar; ikincisi ise, askeri alanda başarısızlıklar nedeniyle batılı eğitim kurumlarının kurulması çalışmalarıdır. Medrese ıslahı çalışmalarının olumlu sonuç vermemesi üzerine medreseleri kaldırmak yerine, bunlara alternatif olabilecek eğitim kurumları olarak mekteplerin kurulması uygun görülmüştür. Böylelikle her türlü eski ve yeniye bir arada bulundurmak şeklindeki ikili anlayış Tanzimat idarecilerinin ikili politikalarının bariz yansımasıdır. II. Mahmut Dönemi' nin eğitim alanındaki önemli gelişmelerinden biri, eğitim işlerinin planlanmasını ulemadan yeni bir kurula geçmesini sağlayan Meclis-i Umur-i Nafia adındaki bir komisyonun kurulmasıdır. Bu komisyon raporunda ilmin halk için zenginlik ve nimet olduğunu vurgulandıktan sonra, özellikle rüşd (erginlik) çağındaki çocukların devam edeceği okul anlamına gelen rüştiyelerin sayılarının arttırılması öngörülmektedir. Şubat 1839' da açılan rüştiyeler sayesinde tıbbiye, harbiye gibi okullara okur-yazar öğrenci yetiştirmenin yanı sıra ilkokullara öğretmen yetiştirmek de amaçlanmıştır¹¹³. Rüştiyelerin müfredat programlarında Arapça, sarf ve nahif, hat, Türkçe inşa, Fransızca gramer, hendese, coğrafya, politika, tarih dersleri yer almaktadır. Rüştiyeler önceleri sıbyan mekteplerinin üst sınıfları olarak düşünülmüş Tanzimat dönemiyle birlikte genel orta öğretimin en alt düzeyindeki okullar haline gelmiştir. Özellikle sivil bürokrat yetiştirmek ve eğitim düzeyini yükseltmek amacıyla, rüştiye düzeyinde sivil okullar olan Mekteb-i Ulûm-ı Edebiye ve Mekteb-i Maarif-i Adliye (1839), askeri idadiler (1846), mülkiye rüştiyeleri (1847), Dârü'l Maarif (1849) vb. yeni orta öğretim

¹¹² Bernhard Lewis, **Modern Türkiye' nin Doğuşu**. çev.: Metin Kırıtlı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1991, s. 179.

¹¹³ Niyazi Berkes, **Türkiye' de Çağdaşlaşma**, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2011, s. 183.

kurumları açılmıştır. 1848’ de Darulmuallimin-i Rüşdi açılmıştır. Bu okul mezunlarını vermeye başladıkça İstanbul’ da ve taşrada rüştiyelerin sayısı hızla artmış, sadece 1853 yılında toplam 25 rüştiye açılmıştır. 1859’ da kurulan Sultanahmet Kız Rüştiyesi’ nin ardından kız rüştiyeleri taşrada da çoğalmaya başlamıştır¹¹⁴. 1868’ de Sultaniyelerin ilki olan Rüştiyelerin üzerine 6 yıllık bir eğitim vermek üzere planlanmış, Fransız Eğitim Bakanı Victor Duruy’ e Osmanlı yönetiminin hazırlattığı bir projeye dayanılarak Mekteb-i Sultani (Galatasaray Sultanisi) açılmıştır. Aynı yıllarda Amerikan kültürünü yaymak amacıyla Amerikalı misyonerlerce ve Robert adında zengin bir tüccar yardımıyla 1863’ te kurulup, Robert’ in ölümüyle Robert kolej adını alan Mekteb-i Sultani düzeyinde bir kolej kurulmuştur. Bu iki okul da başlangıçtaki tepkilere rağmen varlığını güçlendirerek sürdürmüştür. Biri Fransız diğeri Amerikan etkisinin altındaki bu eğitim kurumlarından yararlanmak için zengin aileye mensup olmak gerekmektedir. Ancak söz konusu dönem Osmanlı’ nın ekonomik ve siyasal açıdan en sorunlu dönemlerinden biridir. Bir yanda Balkan isyanları Osmanlı’ nın bütünlüğünü tehdit ederken diğeri yanda Mısır sorunu çözülememektedir. Osmanlılık ideali siyasal olarak geçerliliğini yitirirken halkın büyük kesimi olumsuz ekonomik şartlar altındadır. Savaşlar nedeniyle erkeklerini kaybetmiş aileler çoğalmaktadır. Bu koşullar altında kurulan sultani düzeyindeki Darüşşafaka ise annesiz, babasız, fakir çocukların alındığı bir lisedir. 1873’ de öğretime başlayan Darüşşafaka öğretmenlerinin çoğu askeri okulların öğretmenlerinden oluşmakta, ders kitaplarını da bu öğretmenler yazmakta veya çevirmektedir. Müslüman nüfusun zor koşullar altında yaşadığı bir dönemde yoksul, yetim Müslüman çocuklarının önemli konumlara gelmek üzere modern bir eğitimden geçirilmesi açısından Darüşşafaka oldukça önemlidir. Darüşşafaka Osmanlı’ da farklı unsurların bağımsızlık mücadelesini gerçekleştirdikleri dönemde Türkçü anlayışa sahip çıkmış, yabancıların işten çıkarıldığı işgal dönemindeyse bu okul mezunları önemli görevlere getirilmişlerdir¹¹⁵. Darüşşafaka bir anlamda korunmaya muhtaç gençlerin himayesine dair bir eğitim kurumudur. Tanzimat Dönemi modern devletin bir gereği olarak çocuk ve gençlerin güvence altına alma teşebbüslerinin ortaya çıktığı bir dönemdir.

1856’ da bugünkü eğitim teşkilatımızın çekirdeğini oluşturan Maarif-i Umumiye Nezareti oluşturularak eğitime kısmen de olsa modern fakat merkezi bir görünüm kazandırılmıştır. Eğitimde kapsamlı bir düzenleme ilk kez 1 Eylül 1869’ da yürürlüğe giren Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile olmuştur. Bu nizamname halkın

¹¹⁴ Bayram Kodaman, **Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1991, s. 14.

¹¹⁵ Aynur Soydan, “Darüşşafaka Tarihinden Kesitler”, **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi**, S. 3, (2003), s. 254-255.

eğitimini devlet ve hükümetin önemli görevleri arasında kabul etmektedir. Farklı milletlerin bağımsızlık arayışlarına karşılık onları bir arada tutmak amacıyla geliştirilen Osmanlılık düşüncesinin de burada etkisi büyüktür. Artık Osmanlı topraklarında yaşayan insanlar arasında benzerlik oluşturmak konusunda eğitime çok iş düştüğünün farkına varılmıştır¹¹⁶. Maarif-i Umumiye Nizamnamesi' yle eğitim ilk kez; ilk, orta, yüksek olmak üzere derecelendirilmiş; üniversiteler, erkek ve kız öğretmen okulları, özel okullar ve diğer tüm okulların ders programları belirtilmiştir. İptidai denilen yeni okullar Batılı normlara uygun şekilde düzenlenirken medrese ve geleneksel Sıbyan Mektepleri' nde düzenlemeye gidilmemiş, sadece bazı meslek medreseleri açılmıştır. İlköğretimin zorunlu hale getirildiği Tanzimat Dönemi' nde ilk kez kızlar için de orta dereceli okullar açılmıştır.

Henüz üniversite kavramı olgunlaşmamış olmakla birlikte ilk Darülfünun 1863' te açılmıştır. Medrese öğrencileri ile devlet memurlarının dinleyici olarak katıldığı derslerle başlayan bu girişim Darülfünun binasının yanmasıyla sona ermiştir¹¹⁷. Maarif-i Umumiye Nizamnamesi' nin öngördüğü, 1870' de açılan Darülfünun (Üniversite) bir yıl sonra kapatılmıştır. 1874' de ise fazla ayakta kalamayıp 1881' de kapatılacak olan Darülfünun-ı Sultani açılmıştır. Hukuk, edebiyat ve mühendislik alanlarında eğitim veren Darülfünun-ı Sultani' de yaşanan öğretmen ve kitap sıkıntısı nedeniyle öğretimin dili Fransızcadır¹¹⁸. Burada belirtilmesi gereken önemli nokta, II. Mahmut' la başlayan Abdülmecit ve Abdülaziz dönemlerinde de devam eden medrese dışında öğrenim görme durumu buradan mezun olan gençler arasında üniversiteye gitme hedefi oluşturmuş olmasıdır. Osmanlı Darülfünunu' nun kurumlaşmadığı bu dönemde gençler ya kaçarak ya da izin alarak eğitimlerine yurtdışında devam etmektedirler¹¹⁹.

II. Abdülhamit Dönemi' nde rüştiyelerin sayısının artması ve yurtdışında okuyup ahlaki, siyasi, fikri yönden farklılaşmaya başlayan öğrencilerin bir Darülfünunda öğrenim görmesinin faydalı olabileceği görüşü benimsenerek 1 Eylül 1900' de Darülfünun-ı Şahane açılmıştır. Hazırlanan Darülfünun-ı Şahane Nizamnamesi ile Darülfünun özerklikten uzak bir yüksekokul durumuna gelmiştir¹²⁰.

Tanzimat' tan II. Meşrutiyet' in ilanına kadar olan süreçte, ideal gencin inşası açısından belirli kavramlar ön plandadır. Bu anlamda özellikle ders kitaplarında vatana bağlılık, itaatkarlık, çalışkanlık gibi temaların ön plana çıktığı görülmektedir.

¹¹⁶ Kodaman, a.g.e. s. 17.

¹¹⁷ Emre Dölen, **Osmanlı Döneminde Darülfünun (1863-1922) Türkiye Üniversite Tarihi 1**, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2009, s. 18.

¹¹⁸ Dölen, **Osmanlı Döneminde Darülfünun (1863-1922) Türkiye Üniversite Tarihi 1**, s. 19.

¹¹⁹ Yücel Aktar, **İkinci Meşrutiyet Dönemi Öğrenci Olayları (1908-1918)**, Ankara: Gündoğan Yayınları, 1999, s. 31.

¹²⁰ Dölen, **Osmanlı Döneminde Darülfünun (1863-1922) Türkiye Üniversite Tarihi 1**, s. 270.

II. Abdülhamit' in politikasına paralel olarak dinsel motifleri içeren ders kitaplarının fazlalığı dikkat çekmektedir. Doğan, 1876-1918 yılları arasındaki ders kitaplarını incelediği çalışmasında, II. Abdülhamit Dönemi' ndeki 34 ders kitabının 15' inin "besmele" ile başladığını ortaya koymuştur. II. Abdülhamit Dönemi' nin ideal genci, önce Allah' a sonra peygambere ve sonra da padişaha itaatkar olandır. Ders kitaplarındaki bu dinselleşme, II. Abdülhamit' in İmparatorluktan ayrılma eğilimi göstermekte olan Müslümanları İmparatorluk içinde tutabilme amacına yönelik olarak İslamcılık politikası bağlamında değerlendirilmektedir¹²¹.

Dönemin ders kitaplarında yoğun olarak işlenen bir başka tema, padişah II. Abdülhamit' in övülmesi ve adeta insanüstüleştirilmesidir. II. Abdülhamit Dönemi' nin siyasi denge arayışlarında iktisaden Batı' ya bağımlı olmanın yarattığı sıkıntı da etkili olmuştur. Çocukların ve gençlerin bir yandan ekonomik işleyişten haberdar olmaları beklenirken diğer yandan ilerde özgürlük talebi oluşturabilmesi muhtemel bir müteşebbis sınıfın doğmasından çekinilmektedir. Özellikle dönemin ders kitaplarında yoğun olarak işlenen tema "çalışmak", "bilgili olmak", "cehaletten kaçınmak" tır. Önemli olan zenginlik değil ilim sahibi olmaktır. "Para kazanmanın mutlak hayır oluşu, insanın refahına ve geçimine yardımcı olmasından kaynaklanmaktadır." Zaten çocuk ve gençlerin eğitim görmesinin ve çalışmasının en büyük mükafatı ileride onların da devlet görevlileri arasında yer alabilmeleridir¹²².

Eğitim alanında 19. yüzyıl Osmanlı modernleşmesinin en önemli politikalarından biri de yurt dışına öğrenci gönderme olgusudur. 19. yüzyılda yeni açılan modern okullar için Batı' daki bilimsel gelişmelere vakıf eğitmen ihtiyacı doğmuştur. Bunun yanı sıra yabancı dili iyi bilen memur ihtiyacı, ordunun batılı tarzda eğitim ve düzenlemesi için gerekli subay ihtiyacı, gelişen Osmanlı sanayisine kadro gereksinimi yurt dışına öğrenci gönderme politikasının temel sebepleri olmuştur. Yurt dışına öğrenci gönderme olgusunun bir devlet politikası olarak ortaya çıkışı 1830 yılına tekabül etmektedir. Öğrencilerin en fazla gönderildiği Avrupa şehri dönemin bilim, kültür ve siyaset alanında parlayan yıldızı Paris' tir. Paris' in dışında öğrenci gönderilen başlıca şehirler Londra, Viyana, Berlin, Liège' dir. 1830' da askeri alanda eğitim almak amacıyla gönderilen öğrenciler Mühendishane-i Berri Hümayun ve Mühendishane-i Bahri Hümayun öğrencileridir¹²³. Yurt dışına gönderilen öğrenciler devlet kurumlarından devlet tarafından seçilmişlerdir. Yani bu öğrenciler zaten bir devlet kurumunda öğrenim görüyor veya çalışıyor durumdadırlar. Ancak bunun istisnası durumlar da söz konusu olmuştur. Devlet kurumları dışından bir

¹²¹ Nuri Doğan, **Ders Kitapları ve Sosyalleşme (1876-1918)**, İstanbul: Bağlam Yayınları, 1994, s. 25.

¹²² Doğan, **a.g.e.** s. 63.

¹²³ Aynur Erdoğan, *Türkiye' de Yurt Dışına Öğrenci Gönderme Olgusunun Sosyolojik Çözümlemesi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2009, s. 53.

dilekçeyle başvurarak yurt dışına gönderilen öğrencilerden biri 21 yaşında idealist bir gençtir. Kendisinin tıp, astronomi ve felsefeye kabiliyeti olduğunu ifade eden dilekçesinin padişah tarafından kabul görmesi üzerine 1847 yılında yurt dışına gönderilmiştir. Dolayısıyla yurt dışı eğitimi belli toplum kesimine mahsus değildir. Yurt dışına gönderilen öğrencilerin küçük yaşlarda olmalarının yaratabileceği çeşitli sorunlar ve kaygılar, yurt dışına, zamanla, yüksekokul öğrencilerinin gönderilmesinin benimsenmesine yol açmıştır. Yurt dışına küçük yaşta gönderilmenin yaratacağı temel sorun, daha kendi dillerini, dinlerini, örf ve adetlerini öğrenmeden başka bir kültürde yetişmelerinin doğuracağı yabancılaşmadır. Bu konuda yapılan düzenleme 1914 yılındaki nizamnameyle gerçekleştirilmiştir. Bu nizamnamede yurt dışına gönderilecek öğrencilerin 18-25 yaş arasında ve yüksekokul mezunu olmaları zorunlu tutulmuştur¹²⁴.

Tanzimat Dönemi, aynı zamanda pedagojik çabaların, genç insanlara öğüt verir nitelikteki eserlerin literatüre girmeye başladığı bir dönemdir. Bunun ilk örneği, Osmanlı’da gençlik edebiyatının yapı taşı olarak kabul edilen eser olan 17. yüzyılda Nabi tarafından yazılan, oğluna hayatta başarılı olma ve İslam ahlakını öğretme amacı taşıyan “Hayriyye” dir. 18. yüzyılda ise yine oğlunun şahsında gençlere öğüt vermek isteyen Sümbülzade Vehbi, “Lütfiyye” yi yazmıştır. Gençlik edebiyatı konusunda önemli atılımın gerçekleştiği 19. yüzyılda, çeşitli dünya klasiklerinin (Don Kişot, Robinson Crusoe gibi...) çevirileri yapılmıştır. Bu çeviriler arasında, Jules Verne’ in “Merkez-i Arza Seyahat” (1883), “Beş Haftada Balonla Seyahat” (1887), Swift’ in Güliiver’ in Seyahatnamesi (1872), Deniz Altında Yirmi Bin Fersah gibi eserler yer almaktadır. Tanzimat Dönemi’nde aydınlar, vatan sevgisi, hürriyet, milliyetçilik gibi o dönemde tüm dünyayı etkisi altına alan fikirleri Osmanlı’da yaymak istemişlerdir. Avrupa gençlik edebiyatının oluşumunda da önemli rol oynayan bu kavramlar çerçevesinde genç yazarlar, gençliği de içine alan bir edebiyat geliştirmişlerdir. Şinasi’ nin, La Fontene’ nin fabllarına benzeterek yazdığı manzum masalları veya tek perdelik komedisi “Şair Evlenmesi” Osmanlı’da gençlik edebiyatının ilk örneklerinden sayılmaktadır. Namık Kemal’ in vatan, millet sevgisi temalı şiirleri, “Vatan yahut Silistire”, Celalettin Harzemşah, “Cezmi”, “İntibah” gibi tiyatro ve romanları; Ahmet Mithat Efendi’ nin “Hace-i Evvel”, “Kissadan Hisse”, “Felatun Bey ve Rakım Efendi”, “Henüz On Yedi Yaşında”, “Esrar-ı Cinayet”, “Dürdane Hanım” gibi eserler içinde gençlerin de olduğu geniş bir okuyucu kitlesine ulaşmıştır¹²⁵. Burada belirtilmesi gereken önemli nokta, edebiyatımızda gençlik yazınının çıkış noktasının yetişkin yazınından kaynaklandığı dolayısıyla sadece

¹²⁴ Erdoğan, a.g.t. s. 104.

¹²⁵ Zengin, a.g.m. s. 984.

gençlere değil yetişkinlere de hitap ettiğidir. Günümüze kadar özerk bir gençlik edebiyatı kavramından söz edilemez¹²⁶.

19. yüzyılda Avrupa’ da gençlerin beden terbiyesi ve paramiliter gençlik örgütlenmeleri konusundaki gelişmelerden Osmanlı Devleti de uzak kalmamıştır. Orduda modernizasyon yönündeki çalışmalar ışığında beden eğitimi uygulamaları ve izcilik faaliyetleri başlamıştır. Burada amaç Avrupa’ daki örneklerinde olduğu gibi gençlerin bedenlen güçlendirilmesidir. Osmanlı’ da beden terbiyesinin okul müfredatına dahil olmasının ilk örneği 1835’ de açılan Mekteb-i Harbiye’ de Avrupai tarzda bir jimnastiğin konulmasıyla gerçekleşmiştir. 1863 yılında ise Riyazet-i Bedeniyye ders programına dahil edilmiştir. Jimnastik dersleri 1869 Maarif-i Umumiyye Nizamnamesi’ yle birlikte tüm rüştiyelerde zorunlu hale getirilmiştir. 1868-1871 yılları arasında Mekteb-i Sultani’ de jimnastik öğretmenliği yapan Mösyö Cürel 1870’ de Kağıthane’ de bir idman bayramı düzenlemiş, oradaki öğrencilerine çeşitli beden hareketleri ve koşular yaptırmış ve derece alanlar ödüllendirilmiştir¹²⁷. Jimnastiğin Osmanlı toplumunda önceleri çocuk ve gençleri pehlivan ya da cambaz yapmaya yönelik bir aktivite olarak algılanmasına karşı çıkan ve ilk Türk jimnastik hocası olan Faik Bey’ e göre, “vücudu terbiye etmenin yanı sıra jimnastik sayesinde insanın yiğitliği, zekası, yetenekleri artacak, her türlü güçlüğü direnebilecek dolayısıyla bir insanın devlete, insanlığa en güzel hizmetleri yapabilmesini sağlayacaktır. Bu nedenle tamamen kamu yararına bir aktivitedir.” Görüldüğü gibi Osmanlı’ da jimnastiğin bedeni güçlendirmesi gibi bireysel faydaların yanında topluma ve devlete sağlayacağı yaralar açısından da ele alınmaktadır¹²⁸.

II. Abdülhamit döneminde paternalist**** padişah figürüne uygun olarak koruyucu, şefkatli sultan imajının oluşturulması için çeşitli kurumsal yapılar ortaya çıkmıştır. Bunlardan biri 1896’ da açılan önemli bir toplumsal kurum Darülaceze’ dir. Kimsesiz, engelli, yaşlı kişilerin himayesini temin etme amacının yanında dilenciliğin önlenmesi ve suç oranlarının düşürülmesi amacı da güdülmüştür. 19. yüzyılda Osmanlı elitleri dilenciliği önemli bir toplumsal sorun ve ahlaki çöküş olarak görmektedir¹²⁹. Bilhassa, dilenci genç kızların ahlaka aykırı faaliyetlerini gizlemek

¹²⁶ Bu konuda Özyer şunları söylemektedir: “...ne tam açıklığa kavuşturulmuş, edebiyat biliminde yeri olan, salt gençliğe yönelik bir gençlik edebiyatı kavramı var ne de böyle bir edebi tür.” Nuran Özyer, **Edebiyat Üzerine**, Ankara: Gündoğan Yayınları, 1994, s. 63.

¹²⁷ Ateş, a.g.e. s. 103.

¹²⁸ Ateş, a.g.e. s. 107.

**** Paternalizm, devlet ve vatandaş arasındaki ilişkinin baba ve evlat arasındaki ilişkiye benzetildiği anlayışa dayanır. Buna göre, halk kendini daima koruyacak bir dış güce yani devlete muhtaçtır. Devlet halkın çıkarlarının ne olduğunu halktan daha iyi bilmekte dolayısıyla hayatın her alanında söz sahibi olmaktadır.

¹²⁹ Nadir Özbek, **Osmanlı İmparatorluğu’ nda Sosyal Devlet Siyaset, İktidar ve Meşrutiyet 1876-1914**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2011, s. 82.

için dilencililiği kullandıkları dönemin gazete haberlerine ve yazılarına konu edilmiştir¹³⁰. 31 Ocak 1896' da kurulan Darülaceze, II. Abdülhamit iktidarının son zamanlarında kimsesiz genç, engelli, yaşlılara ve terk edilmiş bebeklere bakım hizmetinin verildiği birçok birimi içinde barındıran bir sosyal tesis haline gelmiştir. Darülaceze bünyesi içinde, erkek ve kadınlar için ayrı ayrı koğuşlar, kimsesiz bebekler için bir ırzahane (kreş), bir yetimhane, meslek kazandırmak üzere hazırlanmış birçok imalathane, bir mekteb-i iptidai de bulunmaktadır. Burada ırzahanede dört yaşından küçük çocukların himayesi sağlanırken eytamhaneler daha büyük çocukların hizmetindedir. 7 yaşından büyük çocuklar ise Darülaceze bünyesindeki imalathanelerden birinde çalışmaktadır¹³¹. II. Abdülhamit' in dönemiyle özdeşleşen bir diğer kurum da Darülhayr-ı Âli' dir. 1903' te faaliyete geçen bu kurum, "işsiz güçsüz serseri dolaşan haneberduş gençlerle, korunmaya muhtaç oğlan çocuklar için sanayi mekteplerine hazırlık niteliğinde bir yetimhane olarak düşünülmüştür." Darülhayr-ı Âli' nin eğitim süresi bir yılı hazırlık olmak üzere toplam yedi yıldır. Maarif Nezareti'ne bağlı olan Darülhayr-ı Âli' nin öğrenci alımı işiyle bizzat padişah ilgilenmiş, 1909 yılına kadar yetim çocuklar için bir barınma ve eğitim merkezi halinde çalışmıştır¹³².

Bu dönem modernleşme çabalarının sonucunda, gençlerin politik olarak inşa edilmesine uygun biçimde genç bireylerin de Osmanlı' nın kötü gidişatına çareler aradığı ve bu amaçla çeşitli örgütlenmelerin ortaya çıktığı bir dönem olmuştur. Osmanlı Devleti' nin son döneminde iktidar olacak İttihat ve Terakki' nin köklerini oluşturan *Yeni Osmanlılar* hareketinin doğuşu da bu döneme rastlamaktadır. İttifak-ı Hamiyyet (Yurtseverler Birliği) adıyla 1865' te kurulan bu örgüt gerek fikirlerinin yeniliği gerekse kurucularının yaşlarının genç¹³³ olması nedeniyle, özellikle Avrupa' ya kaçmalarının ardından Batılılar tarafından Genç Türkler¹³⁴ (Jön Türkler) olarak anılmışlardır. Avrupa' da eğitilmiş genç kesim arasında yurtseverlik ve ulusçuluk gibi siyasal fikirlerin yayılması gençliği ilk kez bir devrim gücü durumuna getirmiştir¹³⁵. Cumhuriyetçi ve ulusalcı İtalyan birliğini sağlamak amacı taşıyan Carbonari örgütlenmesini örnek alarak kurulan Yeni Osmanlıların temelde aralarındaki tek ortak görüş, meşrutiyet yanlısı olmalarıdır. Her biri bilim, sanat, edebiyatta Avrupa hayranı olmalarına ve Osmanlı' nın kurtuluşu için Avrupa müesseselerinin örnek alınması gerektiğini savunmalarına rağmen, iktidara

¹³⁰ Özbek, **a.g.e.** s. 83.

¹³¹ Özbek, **a.g.e.** s. 212.

¹³² Özbek, **a.g.e.** s. 246-247.

¹³³ Örgütün başlıca üyelerinden Namık Kemal 25, Kayazade Reşat ve Menapirzade Nuri 21, Sağır Ahmet Beyzade Mehmet 22, Ali Suavi 26 yaşlarındaydılar.

¹³⁴ 19. yüzyılda Avrupa' da edebiyat, siyaset gibi alanlarda muhalif kesimlerin oluşturduğu akımlar *Genç İtalya*, *Genç Almanya*, *Genç Polonya* gibi tabirlerle ifade edilmektedir. Lewis, **a.g.e.**, s. 152

¹³⁵ Berkes, **a.g.e.** s. 277.

geldiklerinde kendi yapacaklarına dair sistemli ve düzenli bir programa sahip değillerdi¹³⁶.

1876' da Abdülaziz' in tahttan indirilmesi olayında da Harbiye öğrencilerinin ilk kez siyasal arenada rol almaları dikkat çekicidir. 1876 Mayıs' ında gerçekleşen büyük öğrenci gösterilerinde gençlerin karışıklık içinde bulunan ülkede öğrenimin gerçekleşemeyeceğini ifade ederek yaşanan felaketlere çare bulmak misyonuyla harekete geçtikleri görülmektedir¹³⁷. Ancak gözden kaçırılmaması gereken nokta dönemin öğrenci olaylarında arka plandaki Yeni Osmanlıların veya Mahmud Nedim Paşayı yıkan öğrenci olaylarında olduğu gibi İngiltere'nin kışkırtmalarıdır¹³⁸.

II. Abdülhamit Dönemi boyunca gençlerin istibdat yönetimini ortadan kaldırmak ve anayasayı yeniden yürürlüğe koymak amacıyla çeşitli gösteriler ve örgütlenmeler¹³⁹ içinde olduğu görülmektedir. Tüm bu gençlik hareketleri II. Meşrutiyet' in ilanına giden yolda modernleşme hareketinin bir sonucu olarak gençlerin ülkeyi kurtarma gibi bir siyasal misyonu içselleştirmiş olması açısından anlamlıdır.

Fakat gençlik, özgürlük kavramını tamamen bir kurtarıcı olarak görürken her iki meşrutiyet öncesi dönemde de tüm sorunların çözümü anayasanın ilanından beklenir hale gelmiştir. Dolayısıyla dönemin gençlik hareketleri ve örgütlenme isteklerinin arka planı hep boş kalmış, bütün eylemler günlük olayların veya kişilerin protestosu boyutunu aşamamıştır¹⁴⁰.

Osmanlı modernleşme süreci ilk önce Batı' yı küçümseyen ve yok sayan bir çizgide başlamıştır. Bunun ardından modernleşme aşaması Batı' yı ve Batı' daki gelişmeleri gözünde büyüten ve tamamen taklit çizgisinde kalan bir niteliğe bürünmüştür. II. Abdülhamit ise, çağının gelişmelerini takip ederek 19. yüzyılın modern ulus devletlerinin yöntem ve uygulamalarını takip etmiş ve Osmanlı İmparatorluğu' nu ayakta tutma politikaları geliştirmiştir. Bu doğrultudaki politikanın önemli araçlarından biri eğitim olmuştur. Eğitim müfredatı devlet denetimi altına alınarak başta ilköğretim kurumları olmak üzere eğitim yaygınlaştırılmıştır. Devlet aynı zamanda ulaşım ve iletişim teknolojileri sayesinde yurttaşına doğrudan bir

¹³⁶ Toplumun hiçbir kesiminden tam olarak destek alamayan Yeni Osmanlılar hareketi, Meşrutiyet yanlısı olmaları dışında ortak bir görüşe sahip olmamaları ve Mustafa Fazıl Paşa' nın maddi desteğini üzerlerinden çekmesinin ardından dağılma sürecine girmişlerdir. Ancak meşrutiyetin geri gelmesi ve bütün sorunların çözümünü buna bağlama fikri güncelliğini sürekli korumuştur. Şükrü Karatepe, **Darbeler, Anayasalar ve Modernleşme**, İstanbul: İz Yayıncılık, 1993, s. 72.

¹³⁷ Alpay Kabacalı, **Türkiye' de Gençlik Hareketleri**, İstanbul: Güner Yayınları, 2007, s. 17.

¹³⁸ Aktar, **İkinci Meşrutiyet Dönemi Öğrenci Olayları (1908-1918)**, s. 96.

¹³⁹ Midhat Paşa' nın görevden uzaklaştırılmasına karşı medrese ve Harbiye öğrencilerinin gösterileri. 2. Abdülhamit' i tahttan indirmek amacıyla kurulan Kleantri Skalyeri-Aziz Bey Komitesi. Kuleli Askeri İdadisi' nde kurulan İhtilalci Askerler Cemiyeti, Mercan İdadisi'nde kurulan Cemiyet-i İnkılabiye, Mekteb-i Hukuk öğrencileri tarafından kurulan Selamet-i Umumiye Kulübü. Askeri Tıbbiye' de kurulan gizli örgüt. Kabacalı, **a.g.e.** s. 22-34.

¹⁴⁰ Aktar, **İkinci Meşrutiyet Dönemi Öğrenci Olayları (1908-1918)**, s. 99.

şekilde ideolojik şartlandırma yapabilmıştır. Bir başka araç olarak ise bürokratların sayısı ve etkinliği arttırılmıştır. Bunun yanı sıra devlet, sembolik değeri olan göstergelerle yüceltilmiş ve korunması sağlanmıştır¹⁴¹.

II. Abdülhamit Dönemi, modern ulus devlet yapılanmasının ve ulus oluşturma kavrandığı ve bu bağlamda araçların hızla devreye sokulduğu bir dönemdir. Modern anlayışla çelişen yönleri olmakla birlikte ulus inşası açısından önceki dönemlerden ileridedir. İslamın eğitimden ulaşma merkezileşmeyi sağlamak ve ulusu oluşturmak için yoğun biçimde kullanıldığı bu dönem Türkiye Cumhuriyeti' ne de önemli miraslar bırakacaktır.

II. Abdülhamit' in Mülkiye, Harbiye, Askeri Tıbbiye gibi modern eğitim kurumlarında eğitilmiş bir kuşak yetişmiş ve bu kuşak Batı' nın gücünün pozitif bilimlerden kaynaklandığını düşünen bir kuşak olmuştur. Bunun yanında iktidarın ilk on yılındaki eğitim programı muhalif bir kuşağın doğmasına neden olmuştur. Her ne kadar sonrasında eğitim sistemindeki dinsel eğitim arttırılmışsa da istenen sonuç alınamamıştır¹⁴². Pozitivist ve modernleşmeci bir kuşak yetiştiren bu dönemin eğitim kurumları aynı zamanda otoriter ve merkeziyetçi düşüncelere sahip bir kuşağın yetişmesine neden olmuştur. Cumhuriyet' i kuran kadro da bu otoriter ve merkeziyetçi anlayışın mirasıdır.

3.2.2. “Demir kafes” Dönemi: Bağımlı Gençlik

İlk meşrutiyet denemesi 1876' da gerçekleşmiş ancak II. Abdülhamit' in 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı' nı bahane ederek parlamentoyu kapatması ve Anayasayı askıya almasıyla sona ermiştir. Bunun ardından II. Abdülhamit' in 1908' e kadar sürecek olan yönetimi başlamıştır.

Osmanlı toplumunda Tanzimat Dönemi' nin eğitim reformları yeni bir elit kesimin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu elit kesim yeni Türkiye' nin öncüleri olmuştur. Osmanlı modernleşmesine paralel olarak kurulan Batı tipi okullarda yetişen ve Cumhuriyet' in kurucu kadrolarını meydana getiren elitler, Osmanlı' dan Cumhuriyet' e geçişteki en köklü bağ olmuşlardır¹⁴³. Modern eğitim kurumlarında eğitim gören bu genç kuşak II. Abdülhamit Dönemi' nin muhalefet hareketi olan “Jön Türkler” i (Genç Türkler) oluşturmuşlardır. François Georgeon, Jön Türk kuşağıyla

¹⁴¹ Orhan Koloğlu, “II. Abdülhamit'in Siyasal Düşüncesi.” ed.: Bora, Tanıl. Gültekinil, Murat. (Cilt:1) (8.Baskı) **Modern Türkiye' de Siyasal Düşünce: Cumhuriyet' e Devreden Düşünce Mirası Tanzimat ve Meşrutiyet' in Birikimi**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2009, s. 275.

¹⁴² Mehmet Ö. Alkan, “Resmi İdeolojinin Doğuşu ve Evrimi Üzerine Bir Deneme”, ed.: Bora, Tanıl. Gültekinil, Murat. **Modern Türkiye' de Siyasal Düşünce: Cumhuriyet' e Devreden Düşünce Mirası Tanzimat ve Meşrutiyet'in Birikimi**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2009, s. 386.

¹⁴³ Lewis, a.g.e., s. 126.

birlikte “genç”, “gençlik”, “nesil” gibi kavramların kullanımında bir enflasyonun yaşanmaya başladığını; bu kavramların dernek, roman isimlerinde veya gazetelerde sık sık rastlanır hale geldiğini belirtir¹⁴⁴. Bu dönemde “genç” kavramıyla “yeni olan”, “Batılı olan” arasında sıkı bir ilişki göze çarpmaktadır. Birçok cemiyet veya süreli yayın isimlerinde “genç” kelimesini kullanması fikirlerinin ve oluşumlarının yeniliğine ve sağlamlığına vurgu yapmaktadır¹⁴⁵. Bir anlamda “genç” ve “gençlik” kelimesi baskıya, sansüre, eskiye, itaatkar olana karşı yeniliği, tazeliği, baş kaldırmayı temsil etmektedir.

Gençliğin politik arenada görünür hale gelmesinin bir yansıması olarak Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemi romanlarında, yeni bir öğrenci/aydın prototipi işlenmeye başladığı görülmektedir. Mehmet Murat’ın “Turfanda mı Turfa mı” (1891) ya da Bekir Fahri’ nin II. Abdülhamit Dönemi’ ni konu aldığı “Jönler” (1910) adlı romanlarında kahramanlar tıbbiyeli, idealist gençlerdir. Toplumda kabul gören bir üniversiteli imgesinin yaratılması bu dönemde oluşmaya başlayan mektep ve mektepli anlatılarıyla gerçekleşmiştir¹⁴⁶.

II. Abdülhamit Dönemi’ nde Rus yenilgisi, Tunus ve Mısır’ ın elden çıkması halkta hoşnutsuzluklar doğurmuştur. Meşrutiyet yanlılarının teker teker merkezden uzaklaştırılması, hafiye örgütünün varlığı, basına getirilen sansür ve sınırlamalar bu hoşnutsuzluğu beslemiş, II. Abdülhamit’ in keyfi yönetim ve baskısına karşı cephe alınması gereği ve isteği birçok gencin konuşmalarının konusu olmuştur. Bundan dolayı yüksekokullarda bazı hareketler baş göstermiş ve istibdat yönetimine karşı örgütlenme isteği kuvvetlenmiştir. Bu baskıcı yönetim anlayışının karşısında giderek yükselen bir toplumsal muhalefet hareketinin en temel hedefi meşrutiyet yönetiminin geri gelmesidir.

Tanzimat Dönemi’ nin eğitim reformları özellikle okula alınma koşullarını standartlaştırmış ve öğrencilerin yaşlarının eşit olmasını sağlamıştır. 19. yüzyılın sonuna doğru İstanbul’ da Tıbbiye, Harbiye, Mülkiye gibi büyük okullarda çoğu taşralı gencin aile ortamından uzakta, aynı yaşam koşullarını paylaşan, aynı eserleri okuyan, aynı umutları taşıyan, aynı tarihsel deneyime sahip; “aynı yaştan kişilerin oluşturduğu topluluk” anlamında kullanılabilecek bir “jenerasyon” oluşturduğu söylenebilir. Sözü geçen bu okullarda II. Abdülhamit’ in (1876-1909) baskıcı rejimine karşı tepkiler oluşmuştur. Bu tepki her türlü baskı ve sansüre karşı liberal ve

¹⁴⁴ Akt. Lüküslü, **Türkiye’ de Gençlik Miti: 1980 Sonrası Türkiye Gençliği**, s. 23.

¹⁴⁵ Örneğin, Genç Dernekleri (1916), Genç Teali Cemiyeti (1919), Genç Türk Birliği (1919) gibi cemiyetler ile yine gençlere yönelik olmamakla birlikte adında “genç” kelimesi geçen süreli yayınlara sıkça rastlanmaktadır: Genç Kadın (1918), Genç Kalem (1919), Genç Müslüman (Tarihsiz), Genç Sanaatkar (1918) gibi.

¹⁴⁶ Ömer Türkeş, “Osmanlı’ dan Bugüne, Romanlarda Mektepler/Mektepliler.” **Birikim Dergisi**, S. 142-143, (Şubat-Mart 2001), s. 144.

vatansever bir ideoloji üzerine temellenmiştir¹⁴⁷. Özellikle Balkanlar’ da meydana gelen şiddet olaylarından etkilenen bu nesil, İmparatorluğu yıkımdan kurtarma görevini üstlenmiştir.

1889’ da Askeri Tıbbiye öğrencisi 5 genç¹⁴⁸ tarafından kurulan *İttihadı Osmani* adlı gizli cemiyet genç subaylar ve yüksek rütbeli bürokratlar arasında hayli rağbet görmüştür. Jön Türklerin Paris’ teki önderi Ahmet Rıza ile ilişki kuran bu örgüt; Tıbbiye, Harbiye ve Mülkiye’ de kısa sürede yayılmıştır. Tıbbiye ve Harbiyeli öğrencilerin cami ve mektep duvarlarına II. Abdülhamit’ i protesto eden yazılar yazdıkları, bildiriler ve çeşitli gazeteler yayımladıkları görülmektedir¹⁴⁹. II. Abdülhamit’ i devirme amaçlı birkaç başarısız darbe girişimi olan ve devletin kurtarılması noktasında farklı fikirlere sahip olan Jön Türkler temelde II. Abdülhamit’ in tahtan inmesi, anayasalı meşrutiyetin kurulması konularında birleşmekteydiler¹⁵⁰. Onlara göre, İmparatorluğa bağlı milletlerin özgürlük arayışlarını durdurmak ancak hürriyetin egemen olduğu bir rejimle mümkündür. Genç Türk Devrimi’ nin çıkış noktasını, Makedonya Ordusu’ nun bir grup genç subayının Anayasayı yeniden yürürlüğe koymak için Hükümet binalarının ele geçirilmesi tehdidini yaratması oluşturmaktadır. Tamamen genç olan devrim “Hasta Adam” olarak nitelendirilen Osmanlı Devleti’ ndeki siyasi kişileri ve tüm toplumu gençleşmeye sürüklemiştir¹⁵¹.

II. Meşrutiyet’ in ilanı ile başlayan süreç tebaadan vatandaşlığa geçiş olarak nitelendirilebilecek bir süreçtir. Bundan böyle “siyaset yapma”, “iktidara ortak olma” gibi isteklerin ve yolların arttığı bir döneme girildiği görülmektedir. Tunaya, bu konuda şunları söylemektedir:

“Meşrutiyet, her şeyden önce, Türk toplumuna ‘Vatandaş’ tipini hediye etmiştir. ‘Tabaaî şahâne’nin ‘vatandaş’ lığa yükselişi tarihimizde anılacak büyük askeri zaferler kadar önemlidir. Vatandaş, devletin kendi yapısı, insan yapısı olduğuna, kendi hayatı ile devletin alinyazısı arasında sınıksı bir bağ bulunduğu inanan insandır. Meşrutiyet bize bu tip insanı yetiştirmiş bir okuldur. İki yüz yıla varan hürriyet savaşlarının en olgun meyvelerinden birisi de budur¹⁵²”.

¹⁴⁷ François Georgeon, “Nesil Kavramı Osmanlı İmparatorluğu’ndan Kemalist Türkiye’ye Geçiş Anlamada Anahtar Olabilir Mi?” der.: Ergut, Ferdan. Uysal, Ayşen. **Tarihsel Sosyoloji: Stratejiler, Sorunsallar, Paradigmalar**, Ankara: Dipnot Yayınları, 2012, s. 83.

¹⁴⁸ Bu dönemde İshak Sukuti 21, Abdullah Cevdet 20, İbrahim Temo 24, Hüseyinzade Ali 25, Mehmet Reşit 16 yaşlarındaydılar.

¹⁴⁹ Aktar, **İkinci Meşrutiyet Dönemi Öğrenci Olayları (1908-1918)**, s. 105.

¹⁵⁰ Karatepe, **a.g.e.**, s. 110.

¹⁵¹ Georgeon, “**Nesil Kavramı Osmanlı İmparatorluğu’ndan Kemalist Türkiye’ye Geçiş Anlamada Anahtar Olabilir Mi?**”, s. 85.

¹⁵² Tarık Zafer Tunaya, **Devrim Hareketleri İçinde Atatürk ve Atatürkçülük**. Ankara: Turhan Kitabevi, 1981, s. 15.

3.2.2.1. Uluslaşmaya Giden Yolda Milliyetçiliğin İdeal Gençliği

II. Meşrutiyet' in ilanıyla birlikte genç insanlar, geleceğin yurttaşı ve askeri olarak sadece ailesinin değil aynı zamanda devletin bir unsuru olarak görevlendirilmiştir. II. Abdülhamit Dönemi' nin gençlerinin “sultana kayıtsız şartsız itaat ve minnet etme” düsturu yerini “meşrutiyet yönetimine sadakat” düsturuna bırakmıştır. Özellikle ders kitaplarında II. Abdülhamit' i öven cümlelerin çıkartılıp yerlerine meşrutiyeti öven ifadelerin yer almaya başladığı görülmektedir.¹⁵³ II. Meşrutiyet' in ilanıyla birlikte ideal genç insanın inşasında din olgusu II. Abdülhamit Dönemi' nin aksine artık sadece bir araç haline gelmiştir. Doğan, dönemin ders kitaplarında dinsel motiflerin azaldığına dikkat çekmektedir. Sadece 2 ders kitabı besmele ile başlamaktadır. (İslam Tarihi ve Kıraat) Artık “Batı” sadece ilim ve teknoloji açısından değil her açıdan örnek alınmalıdır. II. Meşrutiyet Dönemi' nin ideal genç insanı önce Allah' a sonra öğretmenine itaat etmeli ve şükran duymalıdır. Çünkü Osmanlı' nın Batı karşısındaki geriliğine ancak ilim (fen bilimleri) çare olacaktır.¹⁵⁴ Dönemin iktidarı İttihat ve Terakki' nin, İmparatorluğu parçalanmaktan kurtarma hedefine bağlı olarak Osmanlılık politikası ders kitaplarında özellikle Balkan Savaşları sonuna kadar etkinliğini sürdürmüştür. Osmanlılık, Balkan Savaşları' ndan sonra ise yerini Türkçülüğe bırakmıştır. II. Meşrutiyet Dönemi' nin ders kitaplarında ekonomik alanda, özel mülkiyetin övülmesi hatta faizin bile faydalı görülmesi dikkat çekmektedir. II. Abdülhamit döneminin, “önemli olanın ilim açısından zengin olabilmek” düsturu II. Meşrutiyet Dönemi' nde yerini serbest teşebbüsün ve ticaretin övüldüğü bir ortama bırakmıştır. Bu hegemon söylemde memuriyet önemini yitirmiştir. Dönemin ders kitaplarında genç insanların memurluğu düşünmemeleri ve ticarete yönelmeleri gerektiği ileri sürülmüştür. Çünkü vatani kurtaracak olan zenginleşen nesiller ve onların ticari zekalarıdır.¹⁵⁵

II. Meşrutiyet' in ilanıyla birlikte ders programlarına Malumat-ı Medeniyye dersinin dahil edildiği görülmektedir. Üstel, II. Meşrutiyet Dönemi' ni modern devletin yeni siyasal öznesi olan “vatandaş” ının inşası açısından Fransa' nın 3. Cumhuriyet Dönemi' ne benzetmektedir.¹⁵⁶ Fransa 1789 Devrimi' nin ardından seküler ve zorunlu bir eğitim yasasıyla (1882) birlikte “Instruction civique” adlı dersi eğitim programına eklemiştir. 3. Cumhuriyet Fransa' sında tarih, coğrafya ve yurttaşlık bilgisi, ulusun bir parçası olma ve vatan sevgisi aşılama amacını taşımaktadır. Buna benzer şekilde Osmanlı' da da II. Meşrutiyet Dönemi tarih, coğrafya ve malumat-ı medeniyye dersleriyle ortak bir Osmanlı kimliği telkini öne çıkmaktadır. Bu dönemde

¹⁵³ Doğan, a.g.e., s. 70.

¹⁵⁴ Doğan, a.g.e., s. 110.

¹⁵⁵ Doğan, a.g.e. s. 103.

¹⁵⁶ Üstel, a.g.e. s. 36.

vatanseverliğin inşasında, 1912-1913 Balkan Savaşları' nın ardından intikamcı ve milliyetçi öğelerin ağır bastığı görülmektedir. Vatan sevgisinin inşasında, vatanın maddi unsurlarının (taşı, toprağı, dağları, gölleri...) da genç insanlara öğretilmesi gerektiği fikrinden hareketle malumat-ı medeniyye, tarih, coğrafya derslerinin yanı sıra resim, müzik, jimnastik gibi derslerin de vatanseverlik telkinini yaratacak şekilde düzenlendiği görülmektedir¹⁵⁷. Vatan savunmasıyla beden terbiyesi arasında kurulan sıkı ilişkinin bir göstergesi olarak "gülbüz vatan evlatlarının yetiştirilmesi" amacıyla eğitimin her kademesindeki okullarda (Mekatib-i İptidaiye-i Umumiye' den Darülmualimin' e kadar) terbiye-i bedeniye dersleri ders programlarına dahil edilmiştir¹⁵⁸.

II. Meşrutiyet Dönemi' nde Darülfünun-ı Şahane' nin adı Darülfünun-ı Osmani olarak değiştirilmiştir. Öğrenci sayısındaki sınırlama kaldırılmış ve öğrenci sayısında ciddi artış olmuştur. İttihat ve Terakki iktidarı, Darülfünun için yeni kürsüler kurmak, yabancı öğretim elemanları getirmek, genç öğretim elemanlarını bünyesine katmak, fakülte dergileri çıkarmak, Avrupa' ya öğrenci göndermek gibi çeşitli düzenlemelere gitmiştir¹⁵⁹. 1912' de gerçekleştirilen Darülfünun düzenlemesiyle "ilim ve fenni yaymak" ve "ilmin ilerlemesine hizmet" olmak üzere bu kuruma iki görev verilmiştir¹⁶⁰. Darülfünun' un teşkilat-ı esasiye ve idariyesine ilişkin hazırlanan kanunda Avrupa üniversiteleri örnek alınmış olmasına rağmen kurumun özerkliğinden hiç söz edilmemiş aksine Maarif Nezareti' ne daha fazla bağlanmıştır¹⁶¹. Bu durum Darülfünun' un ve gençliğin saray yerine hükümetin denetimi altına alınma çabasının bir ürünüdür.

Milliyetçi söylemlerin gençlere aktarılması konusunda "intikam", "vatanseverlik" temalarına sadece okul kitaplarında değil dönemin popüler neşriyat ürünlerinde de sık sık rastlanır hale geldiği görülmektedir. Abdullah Ahi, 1914 tarihli "Türk Oğlu Vazifeni Bil ve Unutma" adlı eserinde gençlere şöyle seslenmektedir:

"Haydi Türk oğlu ! Bugün senin en kutlu vazifen hiç durmayub, dinlenmeyüb çalışmak... yüzlerce yıl önceki şanını, şöhretini tekrar kazanıncaya kadar, Türklüğün istikbalini elinde taşıdığın, başında gezdirdiğin o sevgili ve nûrlu hilâl gibi parlatıncaya kadar, hâsılı düşmanlarından hakkını ve intikamını tamamiyle alıncaya kadar çalışmaktır"¹⁶².

¹⁵⁷ Üstel, a.g.e. s. 99.

¹⁵⁸ Akın, a.g.e. s. 55.

¹⁵⁹ Dölen, **Osmanlı Döneminde Darülfünun (1863-1922) Türkiye Üniversite Tarihi 1**, s. 296.

¹⁶⁰ Dölen, **Osmanlı Döneminde Darülfünun (1863-1922) Türkiye Üniversite Tarihi 1**, s. 21.

¹⁶¹ Dölen, **Osmanlı Döneminde Darülfünun (1863-1922) Türkiye Üniversite Tarihi 1**, s. 332.

¹⁶² Akt. Ateş, a.g.e., s. 194.

II. Meşrutiyet' in milliyetçi söylemine bağlı olarak "vatanseverlik" birçok edebi eserde gençliğin önemli hasletlerinden biri olarak sunulmuştur. Örneğin Tevfik Fikret, 1911' de yazdığı "Haluk' un Defteri" adlı eserinde bir babanın toplumsal, ahlaki, milli, vatani öğütlerini kendi çocuğu üzerinden tüm gençliğe sunmuştur. Fikret, eserinde dönemin gençliğe model olarak sunulan Haluk karakterinin vatanseverliğini şöyle anlatmaktadır:

"Defter bile denmez, sekiz on parça kâğıttır;
Üstünde Halûk'un mütereddid kalemiyle
Saf saf karalanmış yazılar, şüpheli hatlar;
Bir yanda vatan bayrağı, altında şu cümle:
"Ölmek ve yaşatmak seni"¹⁶³!

Hamdullah Suphi de 1912–1920 yılları arasında Türk gençlerinin milli duygularını harekete geçirmek üzere yazdığı eserleri 2 ciltlik "Dağ Yolu" ve çeşitli gazete ve dergilerde yayınlanmış makalelerinden oluşan "Günebakan" gençler üzerinde önemli tesirler bırakmış edebi metinlerdir. Ömer Seyfettin de yaşamını yitirdiği 1920 yılına kadar milliyetçi unsurlar içeren çok sayıda hikaye yazmıştır. Yazarın, milli gururu canlandırmak üzere yazdığı hikayeleri arasında; Forsa, Primo Türk Çocuğu, Hürriyet Bayrakları, Çanakkale' den Sonra, Fon Sadriştayn' ın Karısı, Fon Sadriştayn' ın Oğlu, Müjde, Pembe İncili Kaftan, Başını Vermeyen Şehit yer almaktadır. Mehmet Akif, Âsım adında 2296 mısralık şiirinde; "hakiki Türk genci" ni "Âsım' ın Nesli" olarak nitelendirmiştir. Mehmet Akif, Âsım' ın karakterinde vatanını, milletini, değerlerini, tarihini seven; kahraman, çalışkan, bilgili, ahlaklı, ideal bir genç prototipi sunmaktadır¹⁶⁴. II. Meşrutiyet' in önemli ideologlarından Ziya Gökalp ve Mehmet Emin Yurdakul' un milliyetçiliği telkin eden çok sayıda eser ve yazısıyla özellikle dönemin paramiliter gençlik örgütü olarak nitelendirilebilecek "Türk Gücü Cemiyeti" ni öven, gençlerin zihinlerinde bir millet bilinci aşlamak amacıyla yazdığı çok sayıda şiiri de gençleri etkileyen önemli edebi metinler olmuştur¹⁶⁵.

II. Meşrutiyet Dönemi ve Milli Mücadele Dönemi, süreli gençlik yayınlarının da ivme kazandığı bir dönem olmuştur¹⁶⁶. Ancak belirtilmesi gereken önemli nokta, gençlik kavramının yakın zamana kadar edebiyatta özel bir inceleme alanı oluşturmamasıdır. Yakın dönemlere kadar, gençlik edebiyatı, çocuk edebiyatı

¹⁶³ Tevfik Fikret, **Halûk'un Defteri**, haz.: Kemal Bek, İstanbul: Bordo Siyah Yayınları, 2006, s. 27.

¹⁶⁴ Zengin, **a.g.m.**, s. 984.

¹⁶⁵ Ateş, **a.g.e.**, s. 248-249.

¹⁶⁶ Örneğin; Gülizar (Gülzâr) (1909), Tiraje (1910-1911), Şarkırdan (1910), Çalışalım (1913), Terbiye ve Oyun (1911-1913), Türk Gençleri Mecmuası (1913), Zekâ (1912-1914), Türk Çocuğu (1914), Gençler Derneği (1914), Gençler Defteri (1914), Türk Çocuğu (1918-1919). Selahattin Öztürk, "Osmanlıca Eğitim, Çocuk ve Gençlere Yönelik Süreli Yayınlar", **Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi**, S.1(Haziran2001),s.214-223. Bülent Varlık ise, dönemin gençlere yönelik süreli yayınları arasında Talebe Defteri (1915-1919) ve Türk Genci (1918-1919) isimli dergileri saymaktadır. Bülent Varlık, "Mütareke ve Milli Mücadelede Basın", **Tanzimat' tan Cumhuriyet' e Türkiye Ansiklopedisi**, Gen. Yön.: Murat Belge, Cilt:5, İstanbul: İletişim Yayınları, 1985, s. 1203.

kavramı içinde ele alınmış dolayısıyla gençlik edebiyatıyla ilgili yapılan çalışmaların sayısı oldukça sınırlı kalmıştır¹⁶⁷.

19. yüzyıl boyunca çocuklara yönelik yapılan süreli yayınları eğitim amaçlı olup çocukların derslerine yardımcı olmanın yanı sıra ahlaki yönden de yardımcı olmak hedeflenmiştir. Bu hedefler 20. yüzyıl başında da devam etmekle birlikte yükselen Türkçülük fikrinin de yer aldığı Talebe Defteri, Yeni Fikir, Mekteb Alemi, Mekteb Müzesi dergileri daha ileri yaş gruplarına hitap etmektedir. Okay; Talebe Defteri, Mekteb Müzesi, Mekteb Alemi dergilerinin aynı tarzda olduğunu ve en az idadi seviyesindeki gençlere hitap ettiğini söylemektedir. Bu dergiler çocuklara yönelik sayfalar da içermelerine rağmen sultani ve idadilerin yüksek sınıflarına hitap etmektedirler¹⁶⁸. Dergilerde yer verilen tanıtımlar ve reklamlar ile dergilerde yer alan ibareler dikkate alındığında çocukluktan farklı olarak bir gençlik kategorisinin okuyucu kitlesi olarak hedeflendiği söylenebilir¹⁶⁹.

Dönemin süreli gençlik yayınlarında, Trablusgarp ve Balkan Savaşları'nda kaybedilen topraklar nedeniyle öfke ve intikam duygusu kendini güçlü biçimde hissettirmektedir. İdeal gençlik de yetişkinlerde olduğu gibi, milliyetçi söylem etrafında şekillenmiştir. Söz konusu yayınların aydın ve eğitimcilerinden oluşan yazar kadroları genç dimağlara kayıpların intikamını almak, vatan ve bayrak sevgisi aşlamak için çok sayıda hikaye, şiir, marş, makale kaleme almıştır. Gençler yitirilen toprakların öcünü alacak askerler olarak tahayyül edilmiştir. Talebe Defteri Dergisi' nin 24. sayısında yer alan "Edirne Esirler Türküsü" adlı şiirde gençlere şöyle seslenilmektedir:

"Ey yarının Türk askeri: Ahmed, Mehmed, Durmuş sen !
Unutma kim bu esirlik gömlektir ateşten...
Diyor bize (eski Zağra) mazlumları kardaşlar
Koca düşman domuzcudan alın öcü adaşlar!
Altı ay biz mahsur kaldık, düşman ile doğuştuk
Düşman değil açlık yendi, öyle esir biz düştük"¹⁷⁰.

Feyzullah Sacid' in "Uyan", Muallim Abdülfeyyaz Tevfik' in "Müebbed İntikam" makaleleri, Ahmed Necmettin' in "Öç" adlı şiiri, Ethem Nejat Bey' in "Vatan

¹⁶⁷ Zengin, **a.g.m.**, s. 981.

¹⁶⁸ Cüneyd Okay, **Eski Harfli Çocuk Dergileri**, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 1999, s. 120.

¹⁶⁹ Örneğin, Yeni Fikir Dergisi 1911 yılında "Gençlerin ve muallimlerin istifadelerine ve Manastır Darülmuallimini Talebe ve Mezunin Cemiyetinin efkârının neşrine hadim terbiyevî, içtimai, zirai her ayın on beşinde neşr olunur mecmuadır" ifadesiyle yayımlanmıştır. Bu dergi 9. sayıdan itibaren "Milli terbiyeye ve Türklüğe çalışır aylık mecmuadır" başlığıyla yayımlanmaya başlanmıştır. Mehmet Salih Erkek, "Osmanlı Devleti'nde İlk Türkçü Eğitim Dergisi: Yeni Fikir", **History Studies Dergisi**, C. 4, S. 1 (Mart 2012), s. 199. Gençlik süreli yayınları içinde kabul edebileceğimiz bir başka dergi olan Talebe Defteri ise, okur kitlesini her sayfanın üst kısmında yer aldığı şekliyle "mektepliler" olarak belirlemiştir. Dergide ilk tahsilden sonra gidilebilecek orta dereceli okulların tanıtımının yapılması nedeniyle okur kitlesi olarak daha ileri yaş gruplarının hedeflendiği kabul edilmektedir. Fatih Tuğluoğlu, "Talebe Defteri Dergisindeki Yansımalarıyla Balkan Savaşları" **Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, S. 12 (Ekim 2014), s. 165.

¹⁷⁰ Tuğluoğlu, **a.g.m.**, s. 169.

Neye Derler?”, “Yurt İçin”, “Müdafaa - yı Milliye ve Terbiye” makaleleri, Erturan’ ın “Vatan”¹⁷¹; Sabri Cemal Bey’in “Ümidi Kesmeyelim”, “Türk Çocuğunun Dileği”, “Hıfzı’ nın Vasiyeti” makaleleri¹⁷² dönemin genç insanlara yönelik dergilerinde yayımlanmış eserlerden sadece bazılarıdır.

Milli Mücadele Dönemi’ nde de gençlerin basın yoluyla harekete geçirilmesi ve milli bilinç oluşturulması maksadıyla yayınlanan pek çok yazıda gençler vatani kurtarmakla vazifelendirilmişlerdir. Hıfzı Tefik 18 Kasım 1918’ de Hadisat Gazetesi’nde yayınlanan yazısında;

“Artık sükûn ve adalet devri değildir. Hele silah ve gürültü devri hiç değildir. Bu gün mantıken, hukuken hal edilmesi icab eden birçok noktalar vardır. Ve ben gençliğin bu vazifelerine davet edilmesine intizar ediyorum. Çünkü bunu herkesten evvel ve herkesten ziyade gençliğin, münevver gençliğin yapabileceğine kaniim!... Türk Gençliği, vazifesinin kutsiyetini tanımalı ve bu mukaddes vazifeye başlamakta artık tehir etmemelidir. Geçen her dakikanın kıymetini bilerek gençlik el ele vermeli ve milli hukuku müdâfaaya başlamalıdır. Her genç, bu el ele verişte vatan menfaatinden başka gözetecek hiçbir şey olmadığına kani ve artık mazinin acı günlerinden ibret alarak şahsi menfaatler peşinde koşmanın vatani nasıl bir felakete sürüklediğini müdrik bir halde işe başlarsa milli felaket kısmen olsun önüne geçileceği muhakkaktır”¹⁷³ ...”

Diyerek gençliğin vazifelerini sıralamış ve gençliği birlik olmaya çağırmıştır.

Türk Genci dergisinde İrfan Ethem Bey “Türk Gençliğine” adlı bir makale kaleme almış ve gençlere şöyle seslenmiştir:

“Ey Türk Genci! Milli Harsın çizdiği yurdu ve nazarlarını bihak-ı garba tevciye ederken arkada edebiyatıyla, mimarisıyla, her şeyiyle uzun bir maziye dolduran milletini, varlığını ve milli harsını unutma”¹⁷⁴!

Bu dönem aynı zamanda gazete ve dergilerde birçok gencin ulusal kurtuluşu tutkuyla savunan yazılar yazarak halkı mücadeleye çağırdığı bir dönem olmuştur. Örneğin, işgal devletlerinin baskı ve tehditlerine karşı halkı bağımsızlık mücadelesine çağıran *Büyük Mecmua* o dönemde 21 yaşında olan Faruk Nafiz, 24 yaşında olan Yusuf Ziya, 25 yaşında olan Falih Rıfkı, 29 yaşlarında olan Orhan Seyfi ve Köprülüzade Fuat tarafından çıkarılmıştır. Aynı dönemde ulusal kurtuluşu ateşli bir şekilde savunan gençlerden, Nafi Atuf (Tansu) Bey Hakimiyet-i Milliye Gazetesi’ ni çıkarmakta, Kemal Ahmet adlı bir genç *İstikbal Gazetesi’* ne destek

¹⁷¹ Erkek, **a.g.m.**, s. 202.

¹⁷² Erkek, **a.g.m.**, s. 205.

¹⁷³ Akt. M. Yasin Taşkesenlioğlu, *Milli Mücadele Döneminde Gençlik Teşkilatları*, Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 2007, s. 76.

¹⁷⁴ Akt. Taşkesenlioğlu, **a.g.t.**, s. 77.

vermekteydi¹⁷⁵. Milli Mücadele' nin savunucusu olan ve 1913' te kurulan Albayrak Gazetesi de henüz otuzlu yaşlarında olan Süleyman Necati (Güneri) Bey' in başyazarlığında çıkmaktadır. Milli Mücadele' nin önemli sesi olan *İrade-i Milliye Gazetesi* de 22 yaşında bir genç olan Selahattin Bey' in mesul müdürlüğünde yayın hayatına başlamıştır¹⁷⁶.

Meşrutiyet' in ilanını başta Tıbbiyelilerin oluşturduğu büyük bir gençlik kitlesi İstanbul'da sokaklara çıkarak "Yaşasın hürriyet" sloganlarıyla karşılamışlardır. Fakat bu dönemde İttihatçılar ve Ahrarcılar olarak ikiye bölünen siyasal alan gençlerin de iki kutba ayrılmasına sebep olmuştur. Bunun yanı sıra gençler tarafından kurulmuş cemiyetlerde de gençlerin siyasi eylemlerde rol aldığı görülmektedir. Özellikle Balkan Savaşları' na giden yolda gençler çeşitli gösterilerde vatan savunmasına hazır olduklarını bildirerek harp istediklerini ifade etmişlerdir. İttihatçıların Babiali Baskını' nın ardından başa geçmesiyle fikirlerini gençlere aktarabilmek için devlet eliyle çeşitli gençlik örgütlenmelerine gittiği görülmektedir. Bunlar Talebe-i Hukuk Cemiyeti, Darülfünun Talebe Cemiyeti, Türk Ocağı ve yurt dışında kurulmuş olan Türk Yurtları' dır¹⁷⁷.

II. Meşrutiyet Dönemi' nde çeşitli gençlik hareketleri ve örgütlenmeleri iktidarı rahatsız ettiğinden 21 Nisan 1912' de "Darülfünun ve Şubelerinin Disiplinine İlişkin Tüzük" hazırlanarak öğrenci hakları kısıtlanmış ve iktidarın hareket alanı genişletilmiştir. Biçimsel anlamda saray istibdatı yıkılmış olsa da gerek istenilen özgürlük ortamının sağlanamamış olması gerekse ülke sorunlarına hala çözüm getirilememiş olması nedeniyle bu dönemde de gençlik hareketleri devam etmiştir. II. Meşrutiyet' ten huzur, güven, özgürlük bekleyen gençlik aradığını bulamamış, karmaşa ortamının sürmesi nedeniyle çeşitli siyasi kadroların kışkırtmalarıyla sokağa dökülmüş, ülke sorunlarına çare bulmak yerine bunlara duygusal tepkiler vermekle yetinmiştir¹⁷⁸. Yakup Kadri Karaosmanoğlu dönemin gençliğinin içinde bulunduğu durumu II. Abdülhamit' in 33 yıllık dönemine bağlayarak şunları söylemektedir:

"Tatsız, kokusuz ve kısır gençlik! Kalaysız bir kap içine konan tatlı hayat sütünü bir anda en öldürücü zehirlere çeviren lanetleme gençlik! Bir sam rüzgârı gibi sevgi ve şefkat bahçesinin bütün güllerini kurutan, sümbüllerini dağıtan huysuz, sevinçsiz ve sakar gençlik! Donuk bakışlı, sakat, hasta ve bezgin gençlik.

¹⁷⁵ Tanzer Sülker Yılmaz, **Türkiye' de Gençlik Hareketleri** (1.Baskı), İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 1997, s. 14.

¹⁷⁶ Taşkesenlioğlu, **a.g.t.**, s. 78.

¹⁷⁷ Yücel Aktar, "Tanzimat' tan Cumhuriyet' e Gençlik" Gen. Yön.: Belge, Murat. **Tanzimat' tan Cumhuriyet' e Türkiye Ansiklopedisi** Cilt:2. İstanbul: İletişim Yayınları, 1985, s. 526.

¹⁷⁸ Aktar, **a.g.e.**, s. 521.

En iptidai bir kùltürden, en basit bir idealden bile yoksun bırakılan ve devrin karanlıkları, karışıklıkları, kın ve hileleri içinde yolunu kendi kendine bulup yürümek zorunda kalan bu kimsesiz Türk gençliği... İnsanın en acılı, en çok gadre uğramış, en çaresiz bir parçası¹⁷⁹...”

3.2.2.2. Uluslaşmaya Giden Yolda Paramiliter Gençlik Örgütleri

1908-1918 yılları arasındaki 10 yıllık dönemde özerk siyasal bir güç olarak belirmeye başlamış olan gençliğin, disipline edilmeye, kontrol altına almaya yönelik olarak paramiliter örgütler kurulduğu görülmektedir.

Özellikle zorunlu askerlik uygulamasının ayak seslerinin duyulmaya başlandığı Tanzimat Dönemi'nden itibaren bir “millet-i müsellaha” anlayışının ortaya çıktığı görülmektedir. II. Abdülhamit Dönemi'nde de Askeri Okullar Genel Müfettişi yapılan Von der Goltz' un Türkçeye çevrilen Millet-i Müsellaha adlı kitabı, o dönemde askeri okul öğrencileri ve geleceğin ittihatçıları olan genç subaylar üzerinde oldukça etkili olmuştur. Alman Gençlik Birliği'ni kuran, Alman gençlerinin savaşa hazır hale getirilmelerini amaçlayan Von der Goltz' un Osmanlı'da etkisi, özellikle Balkan Savaşları'ndan sonra artmış ve 1916' da Osmanlı Genç Dernekleri'nin kuruluşunda kendini güçlü bir şekilde hissettirmiştir¹⁸⁰.

Daha önce değinildiği gibi, orduların vatandaş ordularına dönüşmesi, halkın vatanını savunmak için silahlanması ve askerlikle yükümlü hale getirilmeleri Fransız Devrimi'nden sonra ortaya çıkmış ve Napolyon Savaşları' nın ardından bütün Avrupa'ya yayılmıştır. Osmanlı' da zorunlu askerliğin genelleşmesi ve gerek Müslim gerekse gayrimüslim tüm vatandaşların askerlik hizmeti ile yükümlü hale getirilmeleri 9 Temmuz 1909' da gerçekleştirilmiştir. Bu anlamda II. Meşrutiyet Dönemi'nde askerlik “şerefli ve kutsal bir görev” olarak tanımlanmıştır. Buna bağlı olarak, dönemin gençlerinin mobilizasyonu açısından beden eğitimi önemli bir yer tutmaktadır.

1911 Osmanlı-İtalyan Savaşı'yla etkinlik kazanan Türk Milliyetçiliği, Balkan Savaşları' nın ardından daha da güç kazanarak ana söylem halini almıştır. Balkan Savaşları'nda alınan yenilgi, geleceğin askerlerinin gerek fiziksel gerekse düşünce açısından her an savaşa hazır hale getirilmelerinin gerekliliğini ortaya koymuştur. Osmanlı gencinin öncelikle yapması gereken, bedenlen güçlenmek, askerliği öğrenmek, vatani için canını feda etmeye *daima hazır* olmaktır. İntikam duygularıyla dolu, sağlıklı askerler yetiştirmek amacıyla 1913' te “Türk Gücü Cemiyeti” kurulmuştur. Güçlü olanın zayıf olana üstün geleceği şeklindeki Sosyal

¹⁷⁹ Akt. Aktar, **a.g.e.**, s. 519.

¹⁸⁰ Ateş, **a.g.e.**, s. 121.

Darwinist bakış açısıyla kurulan cemiyet, kuruluşunu Türk Yurdu Dergisi' ndeki "Türk Gücü" başlıklı yazıyla duyurmuştur¹⁸¹. Türk Gücü' nün İstanbul' daki yeri Türk Ocağı'nın kapısında, "cemiyetin kapılarının milletine candan bağlı her gence açık" olduğunu ifade eden bir yazı bulunmaktadır. Derneğe 15-20 yaş arasındaki gençler öğrenci (müteallim) sıfatıyla girebilmektedirler. Bu gençlerden derneğe girme koşulu olarak, oturdukları yeri ve ebeveyn izni olduğuna dair belge, nüfus tezkeresi, zararlı alışkanlıkları bırakmaları istenmekte aynı zamanda gençlerin dernek doktoruna muayene olmaları zorunlu tutulmaktadır¹⁸². 21 yaşından büyükler ise faal üye olarak tanımlanmaktadır. Her üye isteğine ve yaşına uygun bir sporla meşgul olacaktır. Cemiyet, topluluk bilinci oluşturmak için ve üyeler arasında amaç ve faaliyet birliği sağladığı yönünde bir mesaj verme kaygısıyla tek tip kıyafet uygulamasına gitmiştir. Türk Gücü'nün faaliyetleri ise, uzun yürüyüşler yapmak, gidilen yerler hakkında bilgi edinmek, jimnastik dersleri düzenlemek, nişancılık yarışmaları düzenlemek ve haberleşme, yön bulma, kurtarma, ilkyardım, zorlu koşullarda ilerleme gibi temelde izci faaliyetleri olan talimler yapmaktır¹⁸³.

Batı' daki örneklerine uygun olarak, gençlerin beden ve ruhen askerliğe hazırlanması konusunda izcilik, İttihatçılar tarafından önem verilen bir örgütlenme olmuştur. İzcilik konusunda Avrupa' daki gelişmeleri gözlemlemesi için milletvekili Atıf Bey ve bir arkadaşı Avrupa' ya gönderilmiş ve döndüklerinde hazırladıkları bir rapora göre Enver Paşa tarafından İzçiler Ocağı kurulmuştur. Bu amaç doğrultusunda Belçika İzci Teşkilatı örgütleyicisi Harold Parfitt, 1913 yılının sonlarında beş yıl görev yapmak üzere getirilmiştir. Parfitt tarafından yapılan düzenlemede İzci Ocağı, Harbiye Nezareti'ne bağlıdır. İzci Ocağı'na katılabilmek için, en az on bir yaşında olmak ve Ocağa katılma konusunda ailesinden izin kağıdı getirmiş olmak gerekmektedir. Ayrıca İzçiler Ocağı Nizamnamesine göre, Ocağın toplantılarında siyasi ve dine aykırı konuşmalar yapmak yasaktır¹⁸⁴.

1914 yılında, Harbiye Nezareti "Osmanlı Güç Dernekleri" adı altında yeni bir örgütlenme yoluna gitmiştir. Bu örgütlenmedeki temel amaç ise, önceki örgütlenme biçimlerinin (Türk Gücü, İzcilik gibi) gençlerin tamamına ulaşamayacağı düşüncesidir. Memleketin genç evlatlarını zihnen ve beden en yurt savunmasına hazırlamak amacını taşıyan Güç Derneklerinin hazırlık şubesi 12-17 yaşlar arasındaki gençlerden oluşan İzcilik Dernekleri oluşturmaktadır. 17 yaş ve üzeri de Osmanlı Güç Derneklerine alınacaktır. Güç Dernekleri, resmi kurumlar, resmi okullar ve medreselerde zorunlu kılınmakla birlikte cemaat okulları ve özel okullarda

¹⁸¹ Ateş, a.g.e., s. 215.

¹⁸² Ateş, a.g.e., s. 219.

¹⁸³ Ateş, a.g.e., s. 249.

¹⁸⁴ Ateş, a.g.e. s. 273.

gönüllü olarak kurulmuştur. Zorunlu Güç Derneklerine, “Mekteb Gücü Dernekleri” adı verilmiştir. Bu derneklere sadece öğretmen ve öğrenciler kabul edilecektir. Cemaat okulları ile özel okullarda kurulan gönüllü güç derneklerine ise, “Osmanlı Gücü Dernekleri” adı verilmektedir. Bu derneklerin kurulması için Harbiye Nezareti’nin onayına ihtiyaç vardır. İsteğe bağlı kurulan derneklerden diğer grubu ise, şahıslar tarafından aynı amaçla kurulan dernekler oluşturmaktadır. Söz konusu tüm derneklerin, Harbiye Nezareti’nin onayı ve himayesini kazanması için, “faaliyetlerinin orduya fayda sağlaması” gerekmektedir¹⁸⁵.

Osmanlı Güç Dernekleri tüm Osmanlı gençlerinin zorunlu üyeliğini gerektirmemekteydi. 12-17 yaşlar arasındaki gençler izcilik derneklerinde örgütlenmekteydi. Oysa Von der Goltz’ a göre izcilik, eğlenceli bir spordan ibaretti. 1. Dünya Savaşı döneminde, Von der Goltz, izciliği gençliği savaşa ve askerliğe hazırlama noktasında yeterli görmemektedir. Goltz’ un bu düşünceleri ve önerisi Osmanlı Genç Dernekleri’nin kurulmasına neden olmuştur. Goltz’ un Almanya’ da oluşturulan Gençlik teşkilatlarının (Kaiserlich Deutch Jugendwehr) aynısını Osmanlı’da da kurmak istemesinin nedeni, Almanya’ nın müttefiki olan Osmanlı’nın gençlerini askerliğe hazırlamak, onları küçük yaştan itibaren Alman gençleri gibi yetiştirmektir. Güç Dernekleri okullu gençler için zorunlu olduğundan dolayı birçok genç bu derneklerde örgütlenememekteydi. Oysaki, cepheye sürülecek asıl kitle okul dışı gençliktir. Bu yüzden bu kitlenin seferberliği önem taşımaktadır. 1916’ da kurulan Osmanlı Genç Dernekleri Müslim veya gayrimüslim tüm Osmanlı gençliğini Harbiye Nezareti’nin himayesinde, fiilen silah altına alınacakları zamana kadar eğitime tabi tutacaktır. Osmanlı Genç Dernekleri, 12-17 yaşlar arası gençlerden oluşan “Gürbüz Derneği”, 17 yaşından büyüklerden oluşan “Dinç Derneği” olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır. Bunlar her okulda kurulmakla birlikte okula gitmeyenler için de mahalli olarak kurulacaktır. Bu konuda Osmanlı gençleri ciddi bir takibe alınmış, Mahalle ve köy muhtarlarının 12 ve 17 yaşına giren gençlerin isimlerini her mali senenin başlamasından önce, bağlı bulunduğu bölge jandarma komutanına bildirmeleri zorunlu hale getirilmiştir¹⁸⁶. Genç Derneklerinin kuruluş talimatnamesinde, İttihat ve Terakki ile resmi bir bağının olmadığı görüntüsü vermek için gençlerin siyasetle uğraşmalarının kesinlikle yasak olduğu ifade edilmiştir¹⁸⁷. Genç Derneklerinin, 1 Eylül 1917’ den itibaren “Osmanlı Genç Dernekleri Mecmuası” adıyla çıkardığı bir dergisi bulunmaktadır. Dergi 1921’ e kadar yayın hayatını sürdürmüştür. Derginin amacı, Osmanlı gençliğinin sağlam,

¹⁸⁵ Ateş, a.g.e. s. 315-317.

¹⁸⁶ Ateş, a.g.e. s. 355.

¹⁸⁷ Demirci, a.g.m. s. 63.

zihnen savaşa her an hazır ve tetik olmasını sağlamaktır. Dergideki yazıların çoğu Selim Sırrı ve von Hoff tarafından kaleme alınmıştır. Mecmuada, “Genç Derneklerinde Ahlak”, “Genç Derneklerinde Ruhi Terbiye”, “Genç Derneklerinde Muhasebât” gibi başlıklar altında konular işlenmiştir¹⁸⁸. Derneğin talimatnamesinde belirtildiği üzere derneğe ait marş ise, sözleri Ali Ulvi (Elöve) tarafından yazılmış olan “Terbiye-i Bedeniyye Yürüyüş Marşı” dır¹⁸⁹. Genç Derneklerinin kıyafet konusunda, ilk başlarda gençlere çok pahalıya mal olmaması, gösterişsiz ve sade olması gerektiği vurgulanmış, tüm dernekler için tek tip giysi tasarlanmamıştır. Ancak Ateş “Osmanlı Genç Dernekleri Mecmuası” nın 1919 yılındaki bir sayısında, en azından her derneğin kendi içinde tek tip kıyafet uygulamasına gitmesi konusuna dikkat çekildiğini ifade etmiştir¹⁹⁰. 1917 yılının Temmuz ayına gelindiğinde vilayetlerde 351, müstakil sancaklarda 355 olmak üzere toplam 706 Genç Derneği kurulmuştur¹⁹¹. Genç Dernekleri askeri bir görünüme sahip olmakla birlikte izcilikten farklılık göstermektedir. 1. Dünya Savaşı sonrası Genç Dernekleri Mecmuası yayına devam etmekle birlikte dernek faaliyetleri sona ermiştir.

Osmanlı Devleti’ nin toprak kayıpları olduğu bir dönemde, gençlerin düzenli bir orduya katılmalarından önce iyi bir askeri eğitimden geçirme amacına yönelik olarak çeşitli paramiliter teşkilatlanmalar oluşturulmuştur. Zaman zaman izcilik öğelerini de içine alan, gençleri biçimlendirme ve bir amaca kanalize etme çabasında olan bu örgütler İttihat ve Terakki’ nin siyasal doktrinin de etkisi altındadır. Türk ve Türkçülük vurgusu örgütlerin kuruluş, faaliyet ve işleyişinde kendini güçlü biçimde hissettirmiştir. Çokuluslu bir devletin parçalanma sürecinde, “Üç Tarz-ı Siyaset” düşüncesi bağlamında söz konusu örgütler Türklük düşüncesi etrafında uluslaşma çabalarında önemli bir yere sahiptirler.

Halkın vatanseverlik duygularını harekete geçirmek ve bir ulus yaratmak amacıyla Batı’ da bir araç haline getirilen “milli bayram” ların Osmanlı’ da da aynı amaçla “icat” edildiği görülmektedir. Meşrutiyetin önemini ve meşrutiyetin ilanında rol oynayanları hatırlatarak toplumsal bir hafıza yaratmak, rejimin devamını sağlamak için, Meşrutiyetin ikinci kez ilan edildiği 10 Temmuz (23 Temmuz) ulusal bayram olarak 1909 yılında kutlanmaya başlanmıştır¹⁹². Ayrıca, Selim Sırrı (Tarcan)’ nın çabalarıyla 29 Nisan 1916’ da her yıl kutlanacak şekilde ilk “İdman Bayramı” (İlkbahar Talebe Bayramı) düzenlenmiştir. İlk İdman Bayramı Kadıköy’ de

¹⁸⁸ Ateş, a.g.e. s. 405.

¹⁸⁹ Marşın bestecisi İsveçli Folix Körling ve orijinal adı İsveççe “Tre Trallede Jantor” olup “Şakıyan Üç Genç Kız” anlamına gelmektedir. Bu marş Atatürk tarafından 1919’ da Samsun’ dan Havza’ ya giderken maiyetine öğretilmiş ve sonraları “Gençlik Marşı” olarak benimsenmiştir.

¹⁹⁰ Ateş, a.g.e., s. 519.

¹⁹¹ Lüküslü, **Türkiye’ de Gençlik Miti: 1980 Sonrası Türkiye Gençliği**, s. 26.

¹⁹² Yamak, a.g.m., s. 327.

günümüzde Şükrü Saraçoğlu Stadyumu' nun olduğu yerde İttihad Spor Kulübü' nün sahasında, Darülmualimin-i Âliye yönetiminin desteğiyle gerçekleştirilmiştir. Bayramda İstanbul'un çeşitli okullarından gelen öğrenciler jimnastik gösterilerine ve spor müsabakalarına katılmışlardır. Gösterilerden önceki geçit töreni sırasında gençler, sonraları "Gençlik Marşı" olarak benimsenecek olan "dağ başını duman almış" marşını söylemişlerdir¹⁹³. Geçit töreninin ardından Darülmualimin-i Âliye öğrencilerinden 200 kadarı İsveç jimnastiğinden örnekler vermiş, aletli jimnastik gösterileri yapılmış, gençler kasadan atlama, takla atma, 100 metre sürat yarışı, halat yarışı, koltuk değnekleriyle oynanan bir futbol türü olan ve esaslı top olarak ifade edilen maç gösterisi sunmuşlardır. Burada kazananlara ödülleri verilmiştir. Bunun dışında ilk idman bayramında gençler, Selim Sırrı (Tarcan) Bey' in kendi araştırmaları sonucunda yeni figür ve müzikler ekleyerek ortaya koyduğu "Zeybek Dansı" nı icra etmişlerdir¹⁹⁴. 11 Mayıs 1917' de ikincisi düzenlenen "İdman Bayramı" nda önceki sene yapılan gösterilere ilaveten yaralıları nasıl müdahale edileceğini gösteren çeşitli tatbikatlar yapılmıştır. Fakat, "İdman Bayramları" 1917 sonrasında savaş şartları nedeniyle devam ettirilememiştir. Ancak Selim Sırrı' nın çabalarıyla bu tip idman bayramlarının ülke çapına yayılmıştır. Örneğin, Ankara' da 1921 yılında "Mektepliler Bayramı" adı altında bir idman şenliği düzenlenmiş olduğu bilinmektedir¹⁹⁵.

Osmanlı Devleti' nin bütünlüğünü korumak, bir tarih ve millet bilinci oluşturmak amacıyla, Osmanlı aydınları ve Darülfünun öğrencileri 30 Aralık' ta "İstiklâl-i Osmanî Günü" nü yani Osmanlı Devleti'nin kuruluş gününü kutlama kararı almışlardır. Mekatib-i Taliye Talebe Cemiyeti üyeleri 27 Aralık 1913' te Maarif Nazırı Şükrü Bey' e başvurarak 30 Aralık 1913 gününde okulların tatil edilmesini istemişlerdir¹⁹⁶. İlk kutlama Türk Ocaklı öğrenciler ile Darülfünun öğrencilerinin geniş katılımıyla gerçekleşmiş ve sonraki yıllarda da devlet erkânı da kutlamalara katılmıştır. Osmanlı Devleti'nin kuruluş gününün bayram olarak kutlanmasında etkili olan olay 1. Dünya Savaşı' na katılmış olmaktır. Kutlamalarda özellikle savaşla ilgili söylemlere sıkça yer verildiği görülmektedir. Bu sayede savaş ortamında gençliğin her daim ordunun yanında olduğu vurgulanmıştır. 1914 yılında yapılan kutlamalar, gençliğin Osmanlı ordusunu kin ve intikama çağırdığı bir gösteriye dönüşmüştür:

¹⁹³ Bu marş, 20 Haziran 1938' de "Gençlik ve Spor Bayramı Marşı" olarak kabul edilmiştir.

¹⁹⁴ Selim Sırrı Bey, öğretmenlik yıllarında çeşitli yörelerin zeybek danslarını izlemiş ve hayran olmuştur. İsveç' e gittiğinde ise, halk danslarını izlemiş ve orada halk danslarına verilen öneme yakından şahit olmuştur. Bunun etkisiyle, zeybek dansını iyice araştırıp yeni figür ve müziklerle kendi dansını yaratmıştır. Dans ileriki yıllarda "Tarcan Zeybeği" olarak bilinecektir.

¹⁹⁵ Özbay Güven, "Osmanlı'dan Cumhuriyete Gençlik ve Spor Bayramları" **Toplumsal Tarih Dergisi**, C. 12 S. 65, (Mayıs 1999), s. 33-34.

¹⁹⁶ Hasan Akbayrak, "Osmanlı' dan Cumhuriyet' e Milli Bayramlar" **Tarih ve Toplum Dergisi**, C. 8 S. 43, (Temmuz 1987), s. 31.

“...Ordu, ordu... Dudaklarında kin köpürsün. Bugün Osmancığın mukaddes bir azim ile istiklal sancağına sarıldığı bugünde sen büyük intikam ordusu, sen de kin ve istiklal sancaklarına sarıl. Ecdadımızın aldığı istiklali Kırım’a, Hindistan’a, Mısır’a, Kafkasya’ya o bedbaht Müslümanların ağladığı Rumeli’ye ver... Sana gençlik yalvarıyor. Sana Yavuz’un, Selim’in, Murad’ın, Yıldırım’ın yıldırımlı sadası hitab ediyor, diyor ki: Ey askerim, ey kahraman ordum, zafer ileride, şeref ümidi sendedir. Kahraman ordu... her şey ileride, Turan ileride, Kafkas ileride, Rumeli’nin istikbali ileride, (370) milyon İslamın ümidi ileride, her şeref ileridedir¹⁹⁷”.

Bu törenlerin savaşın sürdüğü yıllarda çok büyük ve görkemli bir şekilde yapıldığı görülürken, savaşın bittiği yıldan itibaren gerek “İstiklâl-i Osmanî Günü” nün gerekse “10 Temmuz Bayramı” nın İstanbul’ da (şehir işgal altındadır) kutlanamadığı görülmektedir. İşgal edilmemiş şehir ve kasabalarda ise kutlanmaya devam edilmiştir¹⁹⁸.

İttihatçılar, merkezi devletin sunduğu sosyal hizmetler konusunda bunu tamamlayıcı ancak gönüllü teşebbüslere ağırlık veren bir yapıyı meydana getirmeye çalışmışlardır. Vatanseverlik ve milliyetçilik eksenli propaganda faaliyetlerinin yoğunlaştığı bu ortamda, savaş yetimleri, asker aileleri ve göçmenlere yönelik olarak yardım ve bağış kampanyaları sosyal mobilizasyona yönelmiştir. Çeşitli yarı-resmi cemiyetler (Donanma Cemiyeti, Hilal-i Ahmer Cemiyeti gibi) ve gönüllü faaliyetlerle Osmanlı kamusal alanı hızla genişlemiş, Osmanlı kitleleri milliyetçilik doğrultusunda hızla politize edilmeye başlanmıştır¹⁹⁹. Savaşlarla geçen yıllarda, Osmanlı donanmasına iane toplamak amacıyla 1909’ da “Osmanlı Donanma-yı Milliye İane Cemiyeti” ve yine aynı amaçla 1913’ te Müdâfaa-i Milliye Cemiyeti kurulmuştur. 1911’ de ise, yaralı askerlere yardım etmek ve ordunun sağlık teşkilatını güçlendirmek için “Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti” kurulmuştur. Bilhassa gençlik özelinde bahsedilebilecek gelişme, Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti bünyesinde Hanımlar Hey’et-i Merkeziyesi’ nin faaliyetleridir. Bu heyet, erkekler cephede vatan için çarpışırken cephe gerisinde askerler için çamaşır imalatına girişmiştir. Özellikle sadece kadınlar için kurulan sanayi mektebinde kimsesiz veya göçmen genç kızlara, savaş yetimi kız çocuklarına iş ve meslek imkanı sunmuştur²⁰⁰.

Modernleşmenin Batı’ da ve Osmanlı’ daki serüveni karşılaştırıldığında diğer tüm alanlarda olduğu gibi gençlik özelinde de birtakım benzerlik ve farklılıklar bulunmaktadır. İmparatorluktan ulus devletlere geçiş sürecinde gençliğin ve sosyal

¹⁹⁷ Akbayrak, **a.g.m.** s. 32.

¹⁹⁸ Akbayrak, **a.g.m.** s. 34.

¹⁹⁹ Özbek, **a.g.e.** s. 294.

²⁰⁰ Özbek, **a.g.e.** s. 319.

bir kategori olarak “genç” kavramının belirgin bir şekilde doğduğu, kendi içinde siyasal bir içerik kazandığı görülmektedir. Batı’ da ulus devletlerin ortaya çıkışıyla gençler milliyetçi ve militarist söylemin önemli roller atfettiği nesneler olarak belirmiştir. Bu durumun Osmanlı’ da yansımaları ise II. Meşrutiyet Dönemi’ nde özellikle Balkan Savaşları sonrası yükselen Türkçülük akımının etkisiyle gerçekleşmiştir. Batı’ da örneğin Fransa’ da 1789 Devrimi’ nden itibaren devlete ve topluma sadakatle görevlendirilen “genç yurttaş” algısının Osmanlı’ da II. Meşrutiyet’ in ilanının ardından ortaya çıktığı görülmektedir. Jön Türk hareketi II. Abdülhamit’ in baskı rejimine karşı oluşmuş bir hareket olmasına karşın iktidara geldiğinde muhalif seslere imkan tanımayarak gençleri baskı altına almaya çalışmıştır. Çeşitli mekanizmalarla baskı altına alınmaya çalışılan gençlerden beklenen var olan düzeni korumalarıdır.

Bu dönem gençliğinin durumu Max Weber’ e atıfta bulunarak “Demir Kafes” olarak adlandırılmıştır. Demir Kafes metaforunu Max Weber, sanayileşmiş çağdaş dünya içinde bürokrasi ve rasyonel hukuki otoritenin bireyin özgürlüğüne bir tehdit oluşturduğunu, bu durumun demokrasi için de büyük bir handikap olduğunu anlatmak için kullanmıştır. Kapitalizm çok güçlüdür ve bundan çıkış yoktur. Modern çağın en büyük handikabı toplumu saracak olan bu demir kafestir. Sanayi toplumunda gerçekleşen bu durum, ulus devlet yapılanmasında da çeşitli araçlar üzerinden (eğitim, neşriyat ürünleri, milli bayramlar gibi) gençlik özelinde kendini göstermektedir.

4. 1923-1950 YILLARI ARASI TÜRKİYE' DE ULUS DEVLET YAPILANMASI

4.1. Türkiye'de Ulus Devlet Yapılanmasının İdeolojik Temelleri

4.1.1. Türkiye' de Ulus Devlet Yapılanmasının Pozitivist Karakteri

Cumhuriyet dönemi modernleşmesi, her ne kadar Cumhuriyet' in kurucu kadrosu tarafından, Osmanlı'dan ve mirasından köklü bir şekilde ayrımı ve reddi temeline oturtulmuş olsa da kopuşları içinde barındırmakla birlikte çoğu alanda Osmanlı modernleşmesinin devamı niteliğindedir. Cumhuriyet' le birlikte kökleşen birçok kurumun Osmanlı modernleşme sürecinde temelini atıldığı ya da en azından düşünsel olarak tartışılmıştır. Niyazi Berkes' in dediği gibi, "Cumhuriyet Dönemi' nde devrimsel değişme konusu olanların hiçbirisi bu dönemden çıkma değildir. Daha önceki dönemde hepsi üzerinde uzun tartışmalar olmuştur²⁰¹". Dolayısıyla Cumhuriyet Dönemi modernleşmesi, Osmanlı Devleti' nin mirasının çağa uygun bir şekilde yeniden düzenlenmesidir. Ancak şu da belirtilmelidir ki, "Osmanlı Devleti ile Türkiye Cumhuriyeti arasındaki sınır yalnız Cumhuriyet' in asıl kurucularının tavırlarının radikalleşmesinde değil fakat Türkiye Cumhuriyeti' nin tam bir ulus devlet olarak kavramsallaştırılmasında ortaya çıkar²⁰²".

Osmanlı Devleti, Tanzimat Dönemi modernleşme hareketleriyle yüzünü batıya dönmüş olsa da erken Cumhuriyet Dönemi modernleşme hareketinin oluşmaya başladığı dönem II. Meşrutiyet Dönemi' dir. İncılık' a göre II. Meşrutiyet Dönemi Cumhuriyet' i hazırlayan bir aydınlanma çağıdır. Cumhuriyet' in kurucu kadrosu bu dönemde tartışılan fikirleri hayata geçirmenin mücadelesini vermişlerdir²⁰³. Aslında burada en önemli ortak nokta, her iki süreçte de modernleşme konusunda devletin üstlendiği merkezi konum ve otoriter yönetim tarzıdır. Devlet modernleşme sürecinde tek başına her alanda belirleme gücüne sahip olmuş ve özerk bir kamusal alanın varlığına imkan tanımamıştır²⁰⁴.

²⁰¹ Niyazi Berkes, **Türkiye' de Çağdaşlaşma**, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2011, s. 522.

²⁰² Şerif Mardin, **Türkiye' de Din ve Siyaset**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2000, s. 65.

²⁰³ Halil İncılık, "Atatürk ve Atatürkçülük", **Doğu Batı Düşünce Dergisi (İdeolojiler 2)**, S. 29 (Ağustos-Eylül-Ekim 2004), s. 84.

²⁰⁴ Alper Kaliber, "Türk Modernleşmesini Sorunsallaştıran Üç Ana Paradigma Üzerine." ed.: Bora, Tanıl. Gültekinil, Murat. **Modern Türkiye' de Siyasi Düşünce: Modernleşme ve Batıcılık**. İstanbul: İletişim Yayınları, 2007, s. 110.

Osmanlı modernleşmesi ve Cumhuriyet modernleşmesi arasındaki kopuşu ise, Osmanlı modernleşmesinin araçsal niteliği oluşturmaktadır. Osmanlı modernleşmesinin temel gayesi devletin bozulmuş düzeninin yeniden tesisidir. Bu anlamda çözüm arayan Genç Osmanlılar ve bunun devamı niteliğindeki Jön Türkler devleti batılılaştırarak yeniden kurma amacı taşımaktaydılar. Cumhuriyet Dönemi'nde ise, batılılaşma artık bir araç değil amaçtır. Aydınlanma projesini toplumsal yaşamın her alanına yayma konusunda Kemalist seçkinlerin oldukça radikal olduğu görülmektedir. Mustafa Kemal' e göre modernleşme, toplumsal düzeni, dünya algılayışını, maddi manevi tüm unsurların modernleşmesini kapsayan topyekûn bir değişim olmalıdır²⁰⁵. Mahçupyan ise, Osmanlı ve Cumhuriyet modernleşmesi arasındaki kopuşun siyasal değil daha çok kültürel yönüne vurgu yapmaktadır. Osmanlı' da kimlik cemaat ve mezhep merkezli iken Cumhuriyet' le birlikte ulus devlet vatandaşlığı getirilmiş, vatandaş doğrudan devletle ilişkilendirilmiştir. Yeni ulus devlet sahip olması beklenen kimlikleriyle birlikte yeni makbul vatandaşını kurmaya yönelmiştir²⁰⁶.

Aynı şekilde Cumhuriyet Dönemi ulus devlet yapılanmasının temel karakterlerinden pozitivism de, Osmanlı' da modernleşme sürecine içkin olarak Ahmet Rıza sayesinde İttihat ve Terakki' nin resmi ideolojisi haline gelmiştir. İttihatçıların dünya görüşünü oluşturan Auguste Comte' un pozitivismine göre ilerleme, doğanın ve toplumun bilimsel yöntemlerle tanımlanması ve dinden uzaklaşmadır. Buna göre ilerleme İttihatçılar için, uzmanların ve toplumsal mühendislerin önderliğinde gerçekleştirilecek bir harekettir. Özlem' e göre, Osmanlı aydınları pozitivism sadece Fransız versiyonunu, hatta onu da yüzeysel bir şekilde ele almışlardır²⁰⁷. Osmanlı aydını pozitivismi siyasal açıdan, adem-i merkeziyetçi ve liberal toplum teorisi temelinde değil; merkeziyetçi, otoriter ve seküler temelli Fransız pozitivismi ekseninde ele almışlardır. Osmanlı aydınları pozitivismle tanıştıklarında onun karşısına bir alternatif koymaktan yoksundurlar ve sadece bir alıcı durumundadırlar. Auguste Comte' un kurucusu olarak kabul edildiği pozitivismin temel argümanı, epistemolojik açıdan, insandan bağımsız mutlak bilginin olduğu ve nesnel bilgiye ulaşmanın yolunun bilimsel yöntemi kullanmak olduğu yönündedir. Pozitivismin diğer argümanı ise, doğanın olduğu gibi toplumların da belli yasalara göre değişime uğradığı iddiasıdır. Comte' a göre

²⁰⁵ İnalçık, **a.g.m.**, s .86.

²⁰⁶ Etyen Mahçupyan, **Türkiye' yi Anlamak: Zihniyet, Değişim ve Kriz**. İstanbul: İletişim Yayınları, 2008, s. 46.

²⁰⁷ Doğan, Özlem, "Türkiye' de Pozitivism ve Siyaset." **Modern Türkiye' de Siyasi Düşünce: Modernleşme Ve Batıcılık**. ed.: Bora, Tanıl. Gültekinil, Murat., İstanbul: İletişim Yayınları, 2007, s. 460.

toplumlar önce teolojik sonra metafizik ve nihayetinde pozitivist aşamaya ulaşırlar. Evrensel ve zorunlu kabul edilen bu süreç Türk modernleşmesini de büyük ölçüde etkilemiştir. Modernlik sahnesine geç çıkan ve pozitivist ideolojiye sahip olan elitlerde “tarihsel gecikmişlik” duygusu gelişmiştir. Aslında bu geri kalmışlık bilincinin yarattığı huzursuzluk tepeden inme yöntemlerin köklerini de açıklar niteliktedir. Bu şekilde “halk için halka rağmen” bir modernleşme süreci devreye sokulmuştur. Dolayısıyla pozitivism, toplum üzerinde bilimsel bir meşruiyet çerçevesinde otorite kurmak isteyenler için oldukça işlevsel bir malzeme olmaktadır. Mutlak ve nesnel bilginin tek sahibi olarak kendilerini gören Kemalist modernleşmeciler eleştiriden ve muhalefetten uzak bir alan yaratmışlardır. Bilimsellik tek referans kaynağına dönüşmüştür²⁰⁸.

Kemalist modernleşme sürecini yönetenler, istedikleri özelliklere sahip yeni bir ulus inşa etmeye yönelmiş devletin geleceğinin de bu yolla sağlanabileceğini düşünmüşlerdir. Toker ve Tekin’ in deyimiyle, “kamusal olanın Cumhuriyet’ ten dışlanmasına ve onun yerini kamusuz Cumhuriyet’ in yani devletin doldurmasına yol açmıştır²⁰⁹”. Batı’ da kamusal alan bütün düşüncelerin yer aldığı bir zemin işlevi görmektedir. Türk modernleşme anlayışında ise kamusal alan nötr bir alan değildir. Büyük ölçüde kamusal alanın nasıl olacağını belirleyen bir filtre işlevi görmüştür. Kemalist modernleşme anlayışının öznesi devlettir ve devlet, “vatandaş” ın nasıl olması gerektiğinin sınırlarını belirlemiş buna uymayan taleplerinin meşruluğunu kaybetmesine yol açmıştır²¹⁰. Batı’ da siyasetin akılsal meşrutiyeti için felsefi temellere başvurulmuşken, Türk modernleşmesi katı pozitivistik bir tavırla felsefi temellendirmeyi sürece dahil etmemiştir. Her alanda başlayan batılılaşma projesi geleneği saf dışı bırakmış ancak bunun yerine felsefi temellere sahip yeni bir meşruiyet oluşturmamıştır²¹¹.

Cumhuriyet’ in laikleşme politikasının temelini Ziya Gökalp’ in dinle ilgili pozitivist ve ulusçu sosyolojik görüşleri yer almaktadır. Ziya Gökalp dinin modernleşmesini toplumsal modernleşmenin koşulu olarak görmektedir. Gökalp’ te iyi müminin yerini iyi vatandaş rolü almıştır. Bu anlayış, toplumsal ilerleme için, toplumsal kurum ve pratiklerdeki dinsel öğeleri ayıklayıp akılcı ve bilimsel algılayış oluşturmaya yönelmiştir. “Hayatta en hakiki mürşit ilimdir” söylemi pozitivist laikleşme sürecinin habercisidir. Din ve gelenek, modernleşmeye bir tehdit olarak

²⁰⁸ Mahçupyan, **Türkiye’ yi Anlamak: Zihniyet, Değişim ve Kriz**, s. 293.

²⁰⁹ Nilgün Toker, Serdar Tekin, “Batıcı Siyasi Düşüncenin Karakteristikleri ve Evreleri: ‘Kamusuz Cumhuriyet’ ten ‘Kamusuz Demokrasi’ ye”. ed.: Bora, Tanıl. Gültekinil, Murat. **Modern Türkiye’ de Siyasi Düşünce: Modernleşme ve Batıcılık**. İstanbul: İletişim Yayınları, s. 86.

²¹⁰ Etyen Mahçupyan, “Osmanlı’ dan Günümüze Parçalı Kamusal Alan ve Siyaset.” **Doğu Batı Düşünce Dergisi (Kamusal Alan)**, 5 (Kasım-Aralık-Ocak 1998), s. 23.

²¹¹ Toker ve Tekin, **a.g.m.**, s. 84.

algılanmış ve mümkün olduğunca sosyal hayattan dışlanmaya çalışılmıştır. Ortaya çıkan boşluk için üretilen yeni söylem ve mottolar homojen Türk kimliği üzerinden doldurulmaya çalışılmıştır²¹².

Saltanatın kaldırılması, Cumhuriyet' in ilanı ve halifeliğin kaldırılması gibi çeşitli siyasi inkılaplar temelde pozitivist anlayış doğrultusunda yapılmıştır. Pozitivizm, bu dönem inkılapları açısından oldukça işlevsel olmuştur. Devlet kendini toplumun üzerinde konumlandırarak neyin iyi ve doğru olduğuna karar mercii olarak sadece kendini görmektedir. Topluma ise sadece buna uyum sağlamak düşmektedir. Modern ulus devlete geçişte önemli adımlar olan siyasal inkılaplarla devlet meşruiyeti dinsel olmayan nitelik kazanmıştır. Yaratılmak istenen modern ulusun ancak modern bir devleti, modern devletin de meşruiyeti ancak *cumhur* olabilirdi. Saltanatın kaldırılmasıyla gerek söylem gerekse yapısal anlamda kişi egemenliği dönemi kapanmış ve ulusal egemenlik dönemi başlamıştır. Kurucu kadro meşruiyetini ulustan alan siyasal sistemle Batı ile entegrasyonu sağlamak amacıyla Cumhuriyet' i ilan etmiştir. Yine halifelik makamı da ulus egemenliğinin gerçekleştirilmeye çalışıldığı yeni ulus devlet için bir sorun oluşturmaktadır. Halifeliğin kaldırılmasıyla amaçlanan dinin devlet dışına itilerek bir vicdan meselesi haline dönüştürülmesidir. Sekülerleşme yolunda atılan tüm bu adımlarla meşruiyet zemini her anlamda gökten yere inmiştir. Türkiye Doğu ile bağlarını koparmış ve kendini Batılı ilan etmiştir. Bu süreç aynı zamanda geçmişi ve geçmişi hatırlatacak kurumlarla bağların da kopartılması anlamına gelmektedir. Temelde ulusçuluk fikrine dayanan bu inkılaplar ile Cumhuriyet' in kurucu kadrosu hem devlet hem de cemaat halindeki topluma ulusal bir kimlik verme projesinin siyasi boyutunu büyük ölçüde tamamlamıştır.

Pozitivizm, Kemalist modernleşme anlayışının meşrulaştırıcısı olarak işlev görmüştür. Hakikatin ve tek doğrunun sahibi olarak kendilerini gören Kemalist seçkinler eleştiriye bilim dışı olarak görmüş ve kamusalardan dışlamışlardır. Pozitivist bir ideolojiyle halk ve halkın geleneksel anlam dünyasına geri ve dönüştürülmesi gereken bir alan olarak bakılmıştır.

4.1.2.Türkiye' de Ulus Devlet Yapılanmasının Milliyetçi Karakteri

Türk siyasal tarihinde milliyetçi söylem II. Meşrutiyet Dönemi' nde, bilhassa Balkan Savaşları ile birlikte yaygınlaşmış Cumhuriyet Dönemi' nin ise temel doktrini haline gelmiştir. Kemalizm idealize edilmiş bir ulus fikriyle birlikte meşruiyetinin

²¹² Vedat Koçal, Bir Hegemonya Aracı Olarak Sekülerleş(tir)me: Tarihsel Bir Perspektiften Türkiye' de Laikliğin Politik Ekonomisi, **Akademik İncelemeler Dergisi (Journal of Academic Inquiries)**, S. 2 (2012), s.117-118.

kaynağını da ulus fikrine dayandırmıştır. Ulus bilincinin toplumsal gerçeklikte bir karşılığı bulunmamakla birlikte bu fikir yaratılmak istenen ulus hakkında önemli bilgiler vermektedir.

Cumhuriyet Dönemi bürokratik eliti Osmanlı’ dan farklı olarak artık devleti kurtarmaya değil yeni bir devlet kurmaya çalışmaktadır. Bu devlet ise bir ulus devlet olarak formüle edilmiş, pozitivist modernleşme ideolojisi çerçevesinde bir ulus inşasına girişilmiştir.

Ulus devlet, belirli bir toprak parçası üzerinde yasal bir “erk” e sahip olan ve cemaatsel bağlar yerine vatandaşlık bağının devletin bir üyesi olarak tanımlandığı ekonomik, hukuksal, siyasi bir örgütlenme modelidir. Ulus devletlerin dayandığı temel varsayım, sınırları içerisinde birbirine benzeyen insanların meydana getirdiği bir bütünün yani bir “ulus” un varlığıdır. Ulus kavramının ulus devletlerle birlikte ortaya çıktığını veya ulusun ulus devletler tarafından inşa edildiğini söyleyebiliriz. Ulusları “hayal edilmiş topluluklar” olarak tanımlayan Benedict Anderson’ a göre ulus; “hayal edilmiştir” çünkü en küçük ulusun üyeleri bile diğer üyeleri tanımayacak, onlarla karşılaşmayacak hatta onlardan söz edildiğini duymayacaktır ama yine de her birinin kafasında birlikteliklerinin hayali yaşamaya devam edecektir²¹³.

Eric J. Hobsbawm da ulusun inşa olduğunu savunur. Uluslar toplumsal mühendislik ürünüdür. Önce milliyetçi düşünceler ortaya çıkmış, millet ve devlet ise bu düşünceler aracılığıyla yaratılan bir unsur olmuştur. O’ na göre zaten var olan kültürel özellikler, milliyetçilikler tarafından dönüştürülerek inşa edilmiş veya yoktan var edilmiştir. Burada birçok otantik kültürün yok edilmesi göze alınmıştır²¹⁴.

Ulusların sonradan hayal edilen topluluklar olduğu görüşünün dışında eski çağlardan beri var olan yapılar olduğu görüşü de bulunmaktadır. Ancak durum her ne olursa olsun uluslar, modernleşme süreciyle birlikte geleneksel bağlılıkların kaybedilmesiyle bireylere seküler bir bağlılık ve aidiyet olanağı sunmaktadır. “Carlton J. Hayes ulusçuluğu, evrensel din duygusunun modern bir dışavurumu olarak değerlendirir.” C. J. Hayes’ e göre, “ insan bir dine inancını yitirebilir, fakat dinsel duygu ortadan kalkmadığı için, o bilinçli ya da bilinçsiz olarak kendine başka bir tapınma objesi bulur veya yaratır²¹⁵”.

Ulus devletin amacı, geleneksel bağlılıkların işlevsel özelliklerini toplumsal düzeni sağlamada farklı bir boyutta yeniden canlandırmaktır. Ulus devletlerin yeniden bir cemaat yaratma temayülünden söz eden Açikel’ e göre “uluslaşma,

²¹³ Anderson, a.g.e. s. 20.

²¹⁴ Hobsbawm, a.g.e., s. 24.

²¹⁵ Hasan Ünder, “Atatürk İmgesinin Siyasal Yaşamdaki Rolü.” ed.:Bora, Tanıl. Gültekingil, Murat. **Modern Türkiye’ de Siyasi Düşünce: Kemalizm**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2001, s. 148.

toplumun ve entelektüellerin topyekûn bir biçimde mefkure-ideal sahibi kılınması ve ulusun mefkureye uygun bir şekilde terbiye edilmesidir; kitlelerin vicdani ve duygusal bir rafineleştirme sürecinden geçirilmesidir.” Bu şekilde çeşitli içselleştirme mekanizmaları aracılığıyla ulus devletler bireyleri “ulus-birey” lere dönüştürmektedirler²¹⁶.

Devletlerin yaşadıkları modernleşme süreçleri onların milliyetçi düşüncelerinin de karakterini oluşturmaktadır. Partha Chatterjee, Batılı ve Batılı olmayan milliyetçiliklerin ayrımını yapmıştır. Chatterjee’ ye göre, Batı milliyetçiliklerinin, ulusun dezavantajlı durumunu saptayıp buna çözüm bulabilecek kültürel donanıma sahip olduğu konusunda şüpheleri yoktur. Doğu milliyetçilikleri ise, bu saptamadan yoksun olmakla birlikte, ulusun geri kalmışlığını giderebilecek kültürel donanımdan da yoksundur. Doğu milliyetçiliğinin en belirgin özelliği hem Batı’yı taklit etmeye çalışması hem de Batı’ya karşı düşmanlık beslemesidir²¹⁷. Doğu milliyetçilikleri kendini Batı’ nın kriterleriyle kıyaslamakta, kendilerini hedefe ulaşmak için ulusun kültürel özelliklerini yeniden düzenlemek zorunda hissetmişlerdir. Batı’ya benzeme hedefinin yanı sıra kendi özgünlüğünü koruma isteği de bulunmaktadır. Doğu milliyetçilikleri bu çelişkili durumu dönüştürmek için toplumun aydınlarına bir misyon yüklemektedir. “Her zaman için ‘Batılılaşmacı’ ve narodnik**** eğilimler arasında çetin bir ikilem ile karşılaşan bu toplumların aydınları 20. yüzyıla gelindiğinde ‘Baticılar gibi davranıp narodnikler gibi konuşarak’ bu ikilemi aşmaya çalışmışlardır²¹⁸”.

Ulus devletlerin birçok ortak niteliklere sahip oldukları ileri sürülebilir. Hepsinde bir kurtuluş ideolojisi, bu ideolojiyi temsil eden “kurucu baba”, devletin empoze ettiği resmi bir tarih anlayışı söz konusudur. Fakat Batı’ da kendiliğinden bir yoğrulma süreci şeklinde gelişen bu durum, içselleştirilerek folklorik bir nitelik kazanmıştır. Geç uluslaşan toplumlarda ise, ulus devletin kurucu temaları halka dayatılmış, ulus devlet ideolojisini yayacak bir burjuvazi oluşmamış, kapitalizmin evreleri sağlıklı yaşanmıştır. Burjuvazinin yokluğu seçkinciliği daha da arttırmıştır. Böyle toplumlarda milliyetçilik resmi bir ideoloji halini almış ve bir program olarak

²¹⁶ Fethi Açıkel, “Devletin Manevi Şahsiyeti ve Ulusun Pedagojisi.” ed.: Bora, Tanıl. Gültekinil, Murat. **Modern Türkiye’ de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002, s.123.

²¹⁷ Ayşe Kadioğlu, “Milliyetçilik-Liberalizm Ekseninde Vatandaşlık ve Bireysellik.” ed.:Bora, Tanıl. Gültekinil, Murat. **Modern Türkiye’ de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002, s. 285.

**** Narodnikler, 19. yüzyılda Rusya’ da ortaya çıkan ve “halka doğru” düsturunu benimsemiş siyasal hareket olan narodnizmin savunucularıdır. Onlar, toprağını zengin çiftçilere kaptıran ve giderek daha da fakirleşen geniş üretici köylü kitlelerini Çarlığa karşı başkaldırıya davet etmişlerdir. Buna göre devrim için köylülüğü kazanmak, halka gitmek, halkı eğitmek gerekmektedir.

²¹⁸ Kadioğlu, a.g.m., s. 286.

uygulanmıştır. Devlet-millet-parti özdeşliği otoriterliği perçinlemiş, kültürel çoğulculuk baskı altına alınarak ulus etnisite temelli kavranmaya başlanmıştır.

Ulus devlet yapılanma süreci ile milliyetçilik anlayışında belirtilmesi gereken diğer önemli husus, hangisinin diğerini öncelediğiyle ilgilidir. Modernleşmesini kendi doğal ve içsel sürecinde yaşayan İngiltere, Fransa gibi ülkelerde uluslaşma süreci ulus devlet kurulmasından sonra gerçekleşmiştir. Böyle bir süreç, daha çok mülki milliyetçilik ve hukuksal vatandaşlık bağını öne çıkarmaktadır. Önce ulusal bilincin olduğu ardından uluslaşma sürecinin yaşandığı geç modernleşen Almanya, İtalya gibi ulus devletlerde ise, tarihsel bağlara önem verilmiş ve etnisist bir milliyetçilik anlayışı ortaya çıkmıştır²¹⁹.

20. yüzyıl Avrupa' sına baktığımızda var olan rejimlerin hakimiyetlerini halkçı bir söyleme dayandırdığı görülmektedir. Buna göre halk bilinçsiz bir topluluk olarak yönlendirilmeye muhtaçtır ve halk bu durumu kabul etmelidir. Öte yandan halkın özgüveninin sağlanması amacıyla diğer halklardan üstünlüklerine dikkat çekilmektedir. Bunun sağlanabilmesi de bir eğitim süreciyle mümkün olabilmektedir. Dolayısıyla vatandaşlık kavramının tanımı genişletilirken devlet kavramı da yükseltilmektedir. Halk ve ulus bir arada düşünülürken bunun karşılığında halka bir egemenlik bahşedilmiştir. Halkın vatandaşa dönüştürülme süreci, milliyetçi bir bilince sahip olması sağlanarak vatandaşın modern ulus devlet tarafından yeniden tanımlanmasıdır. Her ulus devlet egemenliğini ulus adına yürütmektedir ve meşruiyetini milliyetçi söyleme dayandırmaktadır²²⁰.

Osmanlı' nın son dönemlerinde devletin geleceğini kurtarmaya çalışan elitlerin Osmanlıcılık, Batıcılık ve Türkçülük akımlarını tartışmaya açtıklarını ve dönem dönem bu ideolojilerin her birine başvurulduğunu görmekteyiz. Yusuf Akçura'nın "Üç Tarz-ı Siyaset" olarak ifade ettiği bu ideolojilerden Osmanlıcılık akımı, Osmanlı'da yaşayan halkların bir arada yaşatılabilmesi için bürokratik elitler tarafından kullanılmış, toprak kayıpları ve özellikle Avrupa topraklarının elden çıkmaya başlamasıyla birlikte Abdülhamit döneminde pan-islamist bir ideolojiyle Müslüman tebaaya yönelmişlerdir. II. Meşrutiyet' in ilanının ardından Osmanlıcılık akımı devam etmekle birlikte Balkan Savaşları' ndaki toprak kayıpları ve Müslüman halklar içerisindeki ayrılıkçı hareketler Türk milliyetçiliğini gündeme getirmiş, milliyetçilik Cumhuriyet Dönemi' nin resmi ideolojisi haline almıştır.

Milliyetçilik birçok Doğu Avrupa İmparatorluğu' nda olduğu gibi Osmanlı' nın da en büyük sorunlarından biri haline gelmiştir. 19. yüzyıldan itibaren Balkanlar'daki

²¹⁹ Kadioğlu, a.g.m., s. 285.

²²⁰ Esra Dicle Başbuğ, **Resmi İdeoloji Sahne**de Kemalist İdeolojinin İnşasında Halkevleri Dönemi Tiyatro Oyunlarının Etkisi, İstanbul: İletişim Yayınları, 2013, s. 12.

Hristiyan halk içerisinde milliyetçi hareketler Osmanlı'ya karşı ayaklanmaları tetiklemiş önce Yunanlılar ardından Sırlar, Bulgarlar, Makedonlar, Ermeniler milliyetçi hareketlerin etkisi altına girmişlerdir. "19. yüzyılın sonuna doğru, milliyetçi hummaya yakalanma sırası bu kez imparatorluğun Müslüman halklarına gelir: Önce Arnavutlar, sonra Araplar ve Kürtler, en sonunda da Türkler²²¹". Osmanlı toprakları içerisinde sıralamada milliyetçiliğin etkisi altına giren en son topluluğun Türkler olduğu görülmektedir. Bunun en önemli nedeni Osmanlı devlet yönetiminin Osmanlı Devleti'nin dağılmaması için milliyetçi görüşlerden uzak durmaya çalışmasıdır. Osmanlı'da uzun süre Türk milliyetçiliği gelişmediği gibi "Türk" kelimesinin bile olumlu bir çağrışımı bulunmamaktaydı. Bernard Lewis, "Türk" kelimesinin Osmanlı'da, önceleri Türkmen göçerler için kullanıldığını, kelimenin küçümseyici bir anlam ifade ettiğini daha sonraları ise cahil Anadolu köylüleri için kullanıldığını belirtmektedir²²².

"Osmanlı' da Türk milliyetçiliğinin aydınlar ve gençler arasında yayılması (özellikle de tüm kerteriz noktalarını kaybetmiş gençler) Balkan Savaşları' nda uğranılan bozgunlarla başlamaktadır." Ancak ciddi bir biçimde Türklük bilinci gelişme koşullarını Osmanlı toprakları dışındaki Türkler arasında bulmuştur. Bu dönemdeki milliyetçi söylemi geliştiren pek çok aydın, Rusların panslavist^{*****} baskılarından dolayı Avrupa' ya göçmüş orada milliyetçi düşüncelerle tanışan Osmanlı dışındaki Türkler olmuştur. Özellikle Balkan Savaşları' yla yaşanan toprak kayıpları milliyetçiliğin yaygınlık kazanmasındaki temel noktadır. Türklüğün etnik olarak öne çıkarılması sayesinde, hem ülkenin geri kalan topraklarının elde tutulması sağlanacak hem de kaybedilen toprakların yarattığı hayal kırıklığı için bir "Türklük" kavramı yaratılacak ve "Adriyatik' ten Çin Seddi' ne bir Türk yurdu imgesi" özellikle gençlik için önemli bir ideal, peşinden koşulması gereken bir hedefe dönüşecektir²²³.

İttihat ve Terakki' nin bir çare olarak sarıldığı milliyetçilik ideolojisi Cumhuriyet Dönemi' ne kadar üç farklı şekilde yorumlanmıştır. Bunlardan ilki, panslavizmden etkilenen aydınların oluşturduğu Turancı ideoloji, ikincisi İslami değerler ile Türkçülüğü birleştiren bir Türk-İslam sentezi ve diğeri ise elde kalan toprakları korumaya çalışan, yayılmacı olmayan bir mülkî milliyetçilik anlayışıdır. Kemalist milliyetçilik bu üç bakış açısından da etkilenmiş ancak yeni kurulan ulus devleti

²²¹ François Georgeon, **Osmanlı-Türk Modernleşmesi 1900-1930 Seçilmiş Makaleler**. çev. : Ali Berktaş, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2006, s. 2.

²²² Lewis, **a.g.e.**, s. 330.

^{*****} Doğu ve Orta Avrupa' da slav halklar arasındaki kültürel ve siyasal birliğin sağlanması gerektiği görüşünü savunan.

²²³ François Georgeon, "Türk Milliyetçiliği Üzerine Düşünceler Suyu Arayan Adam'ı Yeniden Okurken." ed.: Bora, Tanıl. Gültekinil,Murat. **Modern Türkiye' de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik**. İstanbul: İletişim Yayınları, 2002, s. 27.

korumak için yeni bir şekilde kurgulanmıştır. Kemalist milliyetçiliğin en önemli özelliklerinden biri rasyonel pragmatizme dayanmasıdır. Buna göre, dünyanın ve ülkenin şartları kapsamında Kemalist kadro, Pan-İslamist ve Pan-Türkçü bağlarını koparmış, Türkiye Cumhuriyeti' nin sınırlarını dikkate alarak her türlü yayılmacı politikaya ise set çektiğini göstermeye çalışmıştır. Kemalizm, üç tarz-ı siyasetten (Osmanlıcılık, Batıcılık, Türkçülük) biri olan Türkçülüğü, Pan-Türkçü akımlardan net bir şekilde ayırt etmiş, hukuksal olarak mülki, fiiliyatta ise çoğunlukla etnik imalara sahip bir milliyetçiliği yaratmaya çalışmıştır²²⁴.

Bilindiği gibi, Cumhuriyet' in kurucu kadrosu Osmanlı' nın son dönemlerinde devletin parçalanmasına engel olmak için çeşitli çareler üretmeye çalışan ve denemeler yapan askeri ve bürokratik elitlerden oluşmaktadır. Dolayısıyla onların milliyetçilik anlayışları Osmanlı' nın geçirdiği bu dağılma sürecinden oldukça etkilenmiştir. Akçam, Osmanlı' da milliyetçi anlayışın etkisiyle diğer etnik unsurların ülkeden kopmalarını Kemalist milliyetçiliğin azınlıkları tehdit olarak görme ve sürekli parçalanma paranoyası taşımasının kaynağı olarak görmektedir. Tanzimat Dönemi'nde Batı'nın demokratikleşme istekleri sonrasında yaşanan toprak kayıpları bu taleplerin görünmeyen başka nedenleri olduğunun düşünülmesine neden olmuş ve böylece Kemalizmin Batı' yı ve demokrasi isteklerini bir tehdit olarak görmesinin zemini hazırlanmıştır. Türk milli kimliğinin oluşmasında bir başka unsur ise, hem iç hem dış kaynaklarda Türklüğün maruz kaldığı aşağılanma durumudur. Türklük Osmanlı'da aşağılanmakla eşdeğerdedir. Türklük "kaba, cahil, anlayışsız, akılsız anlamında sıkça bir hakaret olarak kullanılırdı." Aynı zamanda dış kaynaklarda da Türkler gerek Orta Çağ' da gerekse Yakın Çağ' da barbar, şiddet düşkünü olarak görülmüşlerdir. Bu durum, Türk milliyetçiliğinde bütün dünyanın "Türk" e düşman olduğu düşüncesine kaynaklık etmektedir²²⁵.

Türk milliyetçiliği, muhalif ve tepkisel bir milliyetçilik olup kendini diğer milliyetçiliklerle çatışma içinde tanıyan bir anlayış içinde gelişmiştir. Georgeon, Türk milliyetçiliğinin tepkiselliğini şöyle ifade etmektedir: "İmparatorluğun diğer halklarının milliyetçiliklerine karşı tepki, İslami kültüre karşı tepki, panslavizme direnç, Avrupa hegemonyasına başkaldırı, Hristiyanlığa muhalefet²²⁶..." Bu tepkisellik kanalları Türk milliyetçiliğini belirleyen öğeler olmuştur. Ancak Kemalist milliyetçilik Batı' ya tepkili olmakla birlikte Batı karşıtıdır denemez. Çünkü, Osmanlı baskı altına alınmış olmasına rağmen sömürgeleştirilememiştir. Osmanlı geçmişi, Türk milliyetçiliğinin

²²⁴ Ahmet Yıldız, "Kemalist Milliyetçilik." ed.: Bora, Tanıl. Gültekingil, Murat. **Modern Türkiye' de Siyasi Düşünce: Kemalizm**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2001 s. 211.

²²⁵ Taner Akçam, "Türk Ulusal Kimliği Üzerine Bazı Tezler", **Modern Türkiye' de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik**, ed.: Bora, Tanıl. Gültekingil, Murat, İstanbul: İletişim Yayınları. s. 55.

²²⁶ Georgeon, **Osmanlı-Türk Modernleşmesi 1900-1930 Seçilmiş Makaleler**, s. 21.

ötekisi olarak tasavvur edilmiştir. Kemalist milliyetçilik anlayışına göre, Türklük bilincinin gelişmemesinin nedeni Osmanlı'daki batılılaşma hareketleri değil Osmanlı içindeki Türklük bilincinin tamamen yok edilmesidir. Özellikle İslamın etkisine girilmesiyle Türklüğün devre dışı kaldığı noktasından hareket edilmiş, yeni kurulan ulus devletin ötekisi Batı değil Osmanlı ve İslam dünyası olarak gösterilmiştir. Türk milliyetçiliğini diğer milliyetçiliklerden ayıran önemli bir husus, diğer milliyetçilikler dışarıda ve tek bir “öteki” kurgularken, Türk milliyetçiliğinin ötekisi içeridedir ve çeşitlidir. Osmanlı Devleti'nin yıkılmasına sebep olarak Türk olmayanlar ve gayri müslimler gösterilmiş ve bunlar iç mihraklar kategorisinde yer almışlardır. Farklı dinsel ve etnik gruplar Türk milliyetçiliğinin ötekisi olarak konumlandırılmış, genellikle görmezden gelinmiş, görmek zorunda kalındığında ise Türk kimliğinin karşıtı olarak ötekileştirilmiştir. Dündar, bu konuda şunları söylemektedir:

“Türk ırkı ne kadar arı ise azınlıklar o derece karışmıştır; Türk ne kadar köklüyse azınlık o kadar hamdır; Türkçe ne kadar zengin ve özgün ise azınlık dilleri bir o kadar fakir ve karmaşıktır; Türk yerliken azınlıklar sonradan gelme ve yeri yurdu belli olmayandır; Türk tarihi ışıltılıken azınlığın tarihi karanlıkta kalmıştır²²⁷”.

Türk milliyetçiliği Cumhuriyet Dönemi modernleşme hareketlerinin geniş kitleler için meşruiyet zeminini oluşturmuştur ve özellikle kurucu kadronun Osmanlı' nın parçalanma sürecinde yaşadıklarının etkisini yoğun bir biçimde içinde barındırmaktadır. Cumhuriyet elitlerinin önünde gönüllülük esasına dayalı, hukuksal ve kapsayıcı olan Fransız modeli ile kalıtsal, tarihsel ve dışlayıcı Alman modeli durmaktadır. Bir yandan kendisini Türk olarak gören herkesi Türk olduğu söylemi ile Fransız modeli benimsenirken diğer yandan Türk ırkının farklılığını ve varlığını kanıtlamaya çalışarak Alman modeline yaklaşılmaktadır. Ancak Türk milliyetçiliğinin gerisinde Fransız milliyetçiliğinin gerisindeki tarihsel ve kültürel miras yoktur. Bir halklar mozaiki oluşturan Anadolu soy bakımından oldukça karışmış durumdadır. Bu yüzden iki modelin karışımı bir milliyetçilik anlayışı ortaya çıkmıştır. Aktar' ın dediği gibi “yapay Fransız modeli sonuçta somut Alman modelinin içeriğiyle doldurulmayı bekler gibidir²²⁸”.

Değnilmesi gereken diğer husus ise, Cumhuriyet öncesi “millet” kavramının hayli farklı bir şekilde kullanılmasıdır. Osmanlı' da “millet” kavramı, etnik yapılara vurgu yapmaktan ziyade, Yahudi Milleti, Ortodoks Milleti, Müslüman Milleti gibi

²²⁷ Fuat Dündar, “Milli Ezber: Saf Türk – Karışık Öteki.” ed.:Bora, Tanıl. Gültekingil,Murat. **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002, s. 900.

²²⁸ Cengiz Aktar, “Osmanlı Kozmopolitizminden Avrupa Kozmopolitizmine Giden Yolda Ulus Parantezi.” ed.: Bora, Tanıl. Gültekingil, Murat. **Modern Türkiye’ de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik**. İstanbul: İletişim Yayınları, 2002, s. 79.

dinsel cemaatlere işaret etmektedir. Buna bağlı olarak, Hristiyan ve Müslüman zıtlığının Türk milli kimliğinin önemli bir unsuru olduğu görülmektedir²²⁹.

Milli kimliğin Cumhuriyet' in kuruluş aşamasında da İslami karakter göstermeye devam ettiği görülmektedir. Milli kimliğin İslami kodları oldukça işlevseldir ve ulusal bilinç taşımayan geniş halk kitleleri için İslami semboller bir lokomotif güç olmuştur²³⁰. Mustafa Kemal'in 1. Meclis' teki konuşmasında yaptığı millet tanımı İslam dinine vurguyu açık bir şekilde göstermektedir:

“Efendiler burada maksut olan ve meclis-i âlinizi teşkil eden zevat yalnız Türk değildir, yalnız Çerkez değildir, yalnız Kürt değildir, yalnız Laz değildir. Fakat hepsinden mürekkep anasır-ı İslamiyedir²³¹...”

Cumhuriyet' in ilk yıllarında yaşanan mübadeleler de İslam ve ulusun ilişkisini göstermesi bakımından önemlidir. Türkçe konuşan, ibadetlerini Türkçe yapan Karaman Türkleri Hristiyan oldukları için Yunanistan' a gönderilmiş, buna karşılık Yunanistan' daki hiç Türkçe dahi bilmeyen Müslümanlar Türkiye' ye getirilmişlerdir. Cumhuriyet' in kuruluş yıllarında İslamiyetin bu araçsal niteliğini göz önünde bulundurmakla birlikte, Kemalist milli kimliğin İslami vurgusunun yapısal bir öge olarak tasarlanmanın, Kemalizmin pozitivist toplumsal kurgusuyla geliştiği düşünülebilir. Ancak Kemalizm, Anadolu'nun gayrimüslimlerden temizlenmesi sonrasında Türk milli kimliğine en büyük tehdidin Müslüman gayri Türklerin etnik ayaklanmasından gelebileceğinin farkındadır. Bu yüzden milli kimliğin dinsel yönü ulusun bir arada tutulması ve diğer etnik unsurların Müslüman olmaları nedeniyle işlevsel olacağı düşünülmüş ve milli kimliğin dinsel yönü ön planda tutulmuştur.²³² Kemalist elitler, modernleşmeye engel teşkil etmeyecek, kontrol altında tutabildikleri bir İslamiyeti milli kimliğin önemli bir ögesi olarak tasarlamışlardır. Ancak yine de toprağa dayalı ya da dinsel bir aidiyet yerine, Türk milli kimliğinin en önemli unsuru etnik aidiyetler olmuştur.

Türk milli kimliğinin bileşenlerinden etnik aidiyet ve İslamiyet, 1930' lu yıllara doğru yer değiştirmiş ve etnik aidiyet ön plana geçmiştir. Yıldız, 1924-1929 yılları arasında Kemalist elitlerin pozitivist modernleşme yönünde ciddi adımlar attığını belirtir. Bu bağlamda, halkı birleştirici bir unsur olan din, seküler ulus devlet lehine kamusal alanın dışına itilmiştir. Dinsel aidiyetin, hukuksal bir vatandaşlıkla ikame edilemeyeceği düşüncesini taşıyan yeni ulus devletin kurucu kadrosu, etnik bir

²²⁹ Georgeon, **Osmanlı-Türk Modernleşmesi 1900-1930 Seçilmiş Makaleler**, s. 2.

²³⁰ Taner Timur, **Türk Devrimi ve Sonrası**, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2013, s. 31.

²³¹ Sibel Yardımcı, Şükrü Aslan, “1930' ların Biyo-politik Paradigması: Dil, Etnisite, İskan ve Ulusun İnşası.” **Doğu-Batı Düşünce Dergisi (Etnisite)**, S. 44, (Şubat-Mart-Nisan 2008), s. 131.

²³² Yıldız, **Kemalist Milliyetçilik**, s. 219.

aidiyeti ve onun sembollerini toplumsal yaşamın her alanında dolaşıma sokmuşlardır²³³.

Daha önce ifade edildiği gibi, rasyonel ve pragmatist bir söyleme sahip olan Kemalist milliyetçilik, homojen ve yekpare bir ulus inşasını gerçekleştirme yolunda, Türk olmayı, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığına bağlayarak ülke içindeki farklı etnik yapıları da Türk olarak kabul etmiştir. Bu türden bir milliyetçilik anlayışı, ırkçı olmamakla birlikte farklı olanı ulus inşası sürecinde asimile etmeye çalışan, Fransız devlet modelindeki mülkiyetçi bir milliyetçiliktir. 1930' lardan itibaren ise, iskan politikaları, mübadeleler, vatandaş Türkçe konuş kampanyaları, Türkçe konuşmayanlara karşı yapılan yaptırım ve tedbirler Türk milliyetçiliğinin ırkçı olmasa da ırkçılığa yaklaşan etnisist bir çizgiye kaydığını göstermektedir²³⁴.

Kemalizm genel olarak, Türk olmayanların kendilerini farklı bir etnik kimlik üzerinden tanımlamadıkları sürece bu durumu sorun etmeme eğilimindedir. Üstel, Kemalizmin bu özelliğini 1918' deki Türk Ocakları Kongresi' nde alınan kararla benzerliğine dikkat çekmektedir. Kongrede, Ocak Başkanı Hamdullah Suphi Türk Ocakları' nın görevinin "Türklerin sayısını arttırmak" olduğunu ileri sürmüştür. Buna göre; "neslen Türk olan veya hars dolayısıyla tamamen Türk duygusu ve Türk dileği besleyen ve mazileriyle Türklüğe bağlı olduklarını ispat etmiş bulunan her kadın ve erkek Türk Ocağı'na aza olabilir." Buradan anlaşılacağı üzere, Türklük etnik bir anlayışla tanımlansa da "Türk olmak isteyenler" e Türklüğünün ispatı koşuluyla kapı açık bırakılmıştır. Ancak esnek tutulmuş bu sınırların zorlanması durumunda İsmet İnönü'nün Şeyh Said İsyanı sonrasında yaptığı açıklama önemli ipuçları vermektedir:

"Milliyet yegâne vasıta-i iltisakımızdır. Diğer anasır Türk eskeriyeti karşısında haiz-i tesir değildir. Türklere ve Türkçülüğe muhalefet eden anasırı kesip atacaktır. Vatana hizmet edeceklerde arayacağımız evsaf her şeyden evvel o adamın Türk ve Türkçü olmasıdır²³⁵."

Bu dönemde homojen ve dayanışma temelinde bir ulus devlet yaratma isteği, Durkheimcı organik dayanışmacı toplum modelinin tercih edildiğini göstermektedir. Sınıf çelişkilerinin reddedildiği ve toplumun ahenkli bütünlüğünü savunan bu görüş, Ziya Gökalp' in bireysel mutluluğun gruba duygusal açıdan boyun eğmede yattığını savunan görüş ile uyushmaktadır. Bu görüş Kemalist milliyetçiliğin temel özelliğidir²³⁶.

²³³ Yıldız, **Kemalist Milliyetçilik**, s. 221.

²³⁴ Yıldız, **Kemalist Milliyetçilik**, s. 232.

²³⁵ Füsün Üstel, "Türk Ocakları." ed.: Bora, Tanıl. Gültekinil, Murat. **Modern Türkiye' de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik**. İstanbul: İletişim Yayınları, 2002, s. 265.

²³⁶ Kemal İnâl, **Eğitim ve İktidar: Türkiye' de Ders Kitaplarında Demokratik ve Milliyetçi Değerler**, Ankara: Ütopya Yayınevi, 2004, s. 30.

Türklük hissinin yaratılması için, İstiklal Marşı (1921), Andımız (1933), Türk Bayrağı (1936) gibi ortak sembolik yaratımlara başvurulmuştur. Tüm bu ortak semboller ulus kimliğinin inşası için önemlidir. Resmi milliyetçi anlayışta, İstiklal Marşı, Atatürk resmi ve heykelleri, bayrak, ay ve yıldız gibi ulusal sembollerin kamusal alanda sıkça yer verildiği görülmektedir.

Sonuçta, Cumhuriyet Dönemi milliyetçiliğinin tepkisel bir milliyetçilik olduğunu ve Osmanlı Devleti' nin yıkılma sürecinden etkilenmiş olduğunu görmekteyiz. İslamla ilişkisi araçsal bir nitelik taşımakla birlikte Türklük ve İslamın iç içe geçmiş olduğu düşünüldüğünde sekülerleştirilmiş bir İslamın milli kimliğin ikincil bir parçası olarak tasavvur edildiğini söyleyebiliriz. Kemalist milliyetçilik, Türklüğü etnik aidiyetle açıklamış, zaman zaman ırkçı söylem ve uygulamalar gerçekleştirmiş, etnik kökeni öne çıkarmamak ve Türkçe konuşmak kaydıyla diğerlerine kapıyı açık bırakmış ve asimileye yönelmiştir. Ulus devlet yapılanmasına uygun olarak vatandaşlık bağına atıfta bulunan ve bunu referans noktası yapan Kemalist milliyetçilikte hak ve özgürlüklerin kullanımı konusunda etnik kökenin önem kazandığı görülmektedir.

4.1.3. Türkiye' de Ulus Devlet Yapılanmasının Militarist Karakteri

Türk modernleşmesinin önemli bir özelliği de militarist yönüdür. Osmanlı'nın son dönemlerinden başlayarak Cumhuriyet modernleşmesini de önemli ölçüde etkileyen bu özellik milli eğitim kurumları aracılığıyla günümüze kadar gelmiştir. Cumhuriyet modernleşmesinde dikkat çeken noktalardan biri de, ordu ve okulun iç içe geçmiş olması ve adeta bu kurumların özdeş kurumlar gibi görülmüş olmasıdır.

Militarizmi kısaca, orduya ait değerlerin sivil alana aktarılması olarak tanımlayabiliriz. Militarizm sayesinde orduya mensup olmayanların da orduya ait değerleri içselleştirmesi hedeflenmektedir. Toplumun tamamı bu sayede çocukluktan başlayarak askeri değerler çerçevesinde eğitilerek, bu yaşam tarzıyla donatılmış olmaktadır. Türk modernleşmesinin militarist karakterini bu süreci yürüten kadronun asker kökenli olmalarıyla açıklayabiliriz. Türk modernleşmesinin askeri elitler tarafından yürütülmesi ise, Osmanlı toplumunda modernleşmeyi yürütecek bir orta sınıfın olmaması ve bunu yürütecek tek örgütlü gücün ordu olmasıyla açıklanabilir.²³⁷ Ordu özellikle de askeri okullar Osmanlı modernleşmesinin filizlendiği yerler olmuştur. Bu okullar mensupları ve öğrencilerinin, "yeni bir aile, dahası bir cemaat, daha da ileri gitmek gerekirse bir vatan, herhalükârda

²³⁷ Murat Belge, **Militarist Modernleşme Almanya, Japonya ve Türkiye**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2012, s. 660.

ölümlülerinkinin üzerinde farklı bir dünya²³⁸” hissine kapılmalarına neden olmakta, asker kişilerin kendilerini vatanın en önemli gücü, koruyucusu ve kollayıcısı olarak görmelerine neden olmaktadır.

Daha önce değinildiği gibi, Osmanlı’ da ordu ve askeri okul mensuplarında bu düşüncelerin oluşmasına neden olan militarist düşüncenin kökleri 19. yüzyıla kadar götürülebilir. Bu dönemde subay yetiştirme sisteminde değişikliklere gidilmiş, askeri okullar rüştiye seviyesine indirilmiş, yatılı hale getirilmiştir. Bunun yanı sıra savaşa tüm toplumun hazırlıklı olması fikri bağlamında gençlere paramiliter eğitim verilmesi fikri benimsenmiştir. II. Abdülhamit döneminde Almanya’dan getirilen Von der Goltz adındaki bir subayın çalışmalarıyla subay yetiştirmede yapılan yeniliklerle yeni bir subay kuşağının yetişmesine neden olmuştur. Vatan kurtarıcısı olarak kendilerini gören, militarist eğilimli bu genç kuşak II. Meşrutiyet’ in ilanında ve Cumhuriyet’ in kuruluşunda da rol almışlardır²³⁹.

Von der Goltz, “millet-i müsellaha” yani “ordu-millet” fikrini oluşturan kişidir. Von der Goltz’ un 1884’ de “Das Volk in Waffen” adıyla yazdığı ve iki yıl sonra “Millet-i Müsellaha” adıyla Türkçeye çevrilen kitap, savaşı bir dünya hayalinin imkansız olduğu, savaşların yaş, cinsiyet farkı gözetmeksizin topyekûn bir mücadeleyle kazanılabileceği bu yüzden ulusun buna göre yetiştirilmesi gerektiği fikrine dayanmaktadır. Goltz’ un bu fikirleri hem İttihatçıların hem de Cumhuriyet’ in kurucu kadrosunun militarist toplum tahayyüllerine ilham kaynağı olmuştur²⁴⁰.

Ulus devletlerin kuruluşundan itibaren militarist düşünce ve milliyetçilik birbirini besleyen iki olgu olmuştur. Bağımsızlık savaşı sonucunda kurulmuş üçüncü dünya ülkeleri ile Avrupa’da ilk ulus devletlerin ortaya çıkışı benzerlik göstermektedir. Bu durum da, ulus devletlerin kuruluşunun temelinde orduların önemine işaret etmektedir²⁴¹. Ulus devletlerin verdikleri bağımsızlık mücadelesi savaş sonrasında ordularını konumlandıkları yer açısından önem taşımaktadır. Türk ulus devletinin kuruluşunda da Kurtuluş Savaşı’ nı siyasal anlamda yönetenler asker olduğu için devlet ve ordu iç içe geçmiştir. Yeni Türk ulus devletinde Kemalist seçkinlerin büyük bir kısmının asker kökenli olması ve rejim değişikliği nedeniyle ordu hem vatanın hem de rejimin koruyucusu olarak ön plana çıkmıştır. Bu durum milliyetçilik ve

²³⁸ Georgeon, “Türk Milliyetçiliği Üzerine Düşünceler Suyu Arayan Adam’ ı Yeniden Okurken.” s. 26.

²³⁹ Georgeon, “Nesil Kavramı Osmanlı İmparatorluğu’ndan Kemalist Türkiye’ ye Geçiş Anlamada Anahtar Olabilir Mi?” s. 83.

²⁴⁰ Yiğit Akın, “Gürbüz ve Yavuz Evlatlar” Erken Cumhuriyet’ te Beden Terbiyesi ve Spor, İstanbul: İletişim Yayınları, 2004, s. 141.

²⁴¹ Ayşe Gül Altınay, Tanıl Bora, “Ordu, Militarizm, Milliyetçilik.” ed.: Tanıl Bora, Murat Gültekinil, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik, İstanbul: İletişim Yayınları. 2002, s.140.

militarizm ilişkisini beslemiş, ordu ve eğitim kurumlarının zorunlu hale getirilmesiyle de ulusuyla bütünleşmiş vatandaşlar yaratma hedeflenmiştir²⁴².

Belge, sosyalist veya liberal değerlerin hakim olduğu toplumlarda militarizmin gelişemeyeceğini ifade etmektedir. Militarizm hiyerarşik bir örgütlenme tarzına sahiptir. Liberalizmin birey merkezli bir düşünce sistemi olması veya sosyalizmin eşitlik ilkesine dayanması militarizmin yayılmasına engel teşkil etmektedir. Dolayısıyla militarizmin gelişeceği toplumlar milliyetçiliğin önemli bir değer olduğu toplumlar olacaktır. Vatan, millet, devlet kavramları militarizmin beslendiği önemli besinler olmuştur²⁴³.

Milliyetçilik dışında militarist düşüncenin gelişmesine etki eden iki önemli akım ise, sosyal Darwinist bir dünya tasavvuru ve korporatist-solidarist bir toplum anlayışıdır.

Sosyal Darwinizm, Darwin' in doğal seleksiyon fikrinin sosyal bilimlere aktarılmasıyla oluşturulmuştur. Bu düşünceye göre, tarihsel ilerleme, uluslar arasında olduğu varsayılan bir mücadelenin sonucudur. Savaş, gücünün hayatta kalmasına ve güçsüzün elenmesine yol açar. Bu nedenle insan toplumlarının gelişme yolu barış değil savaş, eşitlik değil eşitsizliktir. Bu görüş güçlü devletler tarafından sömürgeleştirme ve iktidar ilişkilerini meşrulaştırma amacıyla kullanılmıştır²⁴⁴.

Ünder, sosyal Darwinizm anlayışının temelini oluşturan “hayat bir mücadeledir” söylemiyle II. Meşrutiyet ve devamındaki Kemalist düşüncenin kesiştiğini belirtmektedir. Ancak söz konusu dönemde bu kabul, sosyal Darwinistlerin savaşı ve eşitsizliği olumlayan tutumlarından farklı olarak savunmacı ve pragmatik bir tarzda kabul edilmektedir. Kemalizmin sosyal Darwinist dünya görüşü, spartan (yılmaz, savaşçı, yiğit, güçlüklere dayanıklı) bir toplum tahayyülüne zemin oluşturmaktadır²⁴⁵.

Türkiye Cumhuriyeti' nin kurucu kadrosunun, büyük bir savaştan yenilgiyle çıkmış, topraklarının büyük kısmını yitirmiş asker ve bürokrasi kökenli kişiler olması onlarda sosyal Darwinist görüşlerin yerleşmesinin en önemli nedeni olmuştur. Öyle ki, bu durum onları güvenlikle ilgili paranoid düşüncelere itmiştir. Bu düşüncelere yakın zamanda ortaya çıkabilecek bir uluslararası savaş ortamı da eklenince 1930' larda savaşa topyekûn hazırlıklı olma düşüncesi giderek güçlenmiştir. Bu süreç boyunca “millet-i müsellaha” fikri sürekli gündemde tutulmuştur. “Türk” ün doğuştan

²⁴² Altınay ve Bora, **a.g.m.**, s. 141.

²⁴³ Belge, **a.g.e.**, s. 155.

²⁴⁴ Hasan Ünder, “Türkiye’ de Sosyal Darwinizm Düşüncesi.” ed.: Bora, Tanıl. Gültekinil, Murat. **Modern Türkiye’ de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik**. İstanbul: İletişim Yayınları. s. 427.

²⁴⁵ Ünder, **a.g.m.**, s. 432.

savaşçı olduğu”, “her “Türk” ün asker doğduğu” ve “gerektiğinde vatani için canını seve seve verebileceği” düşünceleri Türk ulusuna özgü hasletler olarak ifade edilmiştir. Özellikle bu döneme ait dergi ve kitaplarda bu fikirlere sıkça rastlanmaktadır. Osman Senai, dönemin şartlarıyla ilgili olarak “Bugünün Gençlerine” adlı kitabında şunları söylemektedir:

“...Fakat mademki, her yerde adeta birbirleriyle yarışarcasına askeri hazırlılar devam edip gidiyor, bizim de kendi hissemize düşen hazırlıkları yapmamız pek zaruridir. Bununla beraber, istikbal için, muhtemel bir harp için hazırlanmak, yalnız resmi ve toplu faaliyetten ibaret olamaz. Fertlerin de bu hususta kendi hislerine düşeni yapmaları şarttır ve vatani bir borçtur... Bugün her millet müsellaah bir millet halindedir. Ve her fert bir asker demektir²⁴⁶”.

Kemalizmin korporatist toplum tasarımı, Türk modernleşmesinin militarist öğeler barındırmasını kolaylaştırmıştır. Sınıflar üstü bir toplum idealine ve ortak milli çıkarlara dayanan korporatizm, 19. yüzyılın ortalarından itibaren Avrupa’ da muhafazakar düşüncenin yeni bir dalı ve sosyal hayatta yaşanan büyük değişimlere tepki olarak “bireye karşı cemaat” vurgusuyla gelişmiştir. Bu özellikleriyle korporatizm Kemalist seçkinlere ilham kaynağı olmuştur²⁴⁷. Korporatizmin temelinde, herkesin cemaatsel ilişkiler tarafından kapsandığı bir sistemde bireysel ve toplumsal sorunların azalacağı düşüncesi yatmaktadır. Burada belirleyici nokta cemaat vurgusudur ve korporatizm buna zarar verebilecek her türlü farklılaşma isteğine kapalıdır. Her türlü toplumsal farklılık ve fikirler bütün halindeki topluma zarar verebileceği gerekçesiyle tehlikeli görülmektedir²⁴⁸.

Kemalizm, solidarist-korporatist bir tavırla ulusu, “sınıfsız imtiyazsız homojen bir kütle” olarak tanımlamıştır. Böylece gerek sosyalizmle gerekse liberal düşüncelerle arasına duvar örmüştür. Kemalist düşünce ulusu soyut ve insanüstü bir konuma yükseltmiş ve vatandaşları ulus için çalışmaya, gerektiğinde ulus için canını vermeye davet etmiştir. Buna göre, devlet ve onu yöneten lider ulusun çıkarlarının tek temsilcisidir. Ulus devlet ve parti aynı şey olmakla birlikte yönetici elitler de eleştiriden muaf, siyaset üstü konumda yer almışlardır. Bu şekildeki korporatist düşünce sosyal Darwinizmle birleşince sürekli teyakkuz halinde bir toplum anlayışı da kaçınılmaz olmuştur.

²⁴⁶ Osman Senai, **Bugünün Gençlerine**, İstanbul : Gazetecilik ve Matbaacılık T. A. Ş., 1933, s. 78. Bu minvalde bir başka örnekte de Atok, Türk milletinin vatani uğruna canını verebilecek cesarete olduğunu belirtmektedir. Yazar, “Türk milletinde savaşın istediği bütün manevi meziyetler buketlenmiştir. Ordu, milletin öz varlığıdır. Bir milletin manevi cephesi sağlam olunca, onun vücuda getireceği ordunun da temeli sağlam olur. Ordu barışta okul, seferde bir güçtür.” demektedir. Kazım Oğuz Atok, “Büyük Zaferimiz Üzerine İncelemeler.” **Ülkü Milli Kültür Dergisi**, S. 71 (1944), s.12.

²⁴⁷ Aykut Kansu, “Türkiye’ de Korporatist Düşünce ve Korporatizm Uygulamaları.” ed.: Bora, Tanıl. Gültekinçil, Murat. **Modern Türkiye’ de Siyasi Düşünce: Kemalizm**. İstanbul: İletişim Yayınları, 2001, s. 253.

²⁴⁸ Kansu, **a.g.m.**, s.255

Yukarıda değinildiği gibi, Türk modernleşmesi asker kökenli ve yukarıdan aşağıya bir modernlik olarak başlamış, ulus devlet ve milliyetçilik algısı, korporatist solidarist toplum tasarımı, sosyal Darwinist bakış açısı militarizmin gelişmesine zemin hazırlamıştır. Ordu millet fikrine dayanan militarizm toplumunda itaat ve disiplini pekiştirmiş, modernliğin temeli olan rasyonel, özgür, eleştirel düşünen birey fikrinin aksine, kamusal alanın tamamen devletin kapladığı, disiplinli, haklarıyla değil görevleriyle var olan asker vatandaşlar yaratmıştır.

4. 2. Türkiye’ de Ulus Devlet Yapılanmasının Toplumsal Projesi

4.2.1. Ulusun İnşa Aracı Olarak Milli Eğitim

Ulus devletlerin kurulmasıyla birlikte eğitim faaliyetlerinin de farklı boyutlar taşımaya başladığı görülmektedir. Batı’ da gelişmeye başlayan ulus devletler 19. yüzyıldan itibaren değişen ekonomik yapılarının gereksinimini karşılayacak insan kaynaklarının yetiştirilmesi için eğitimin önemini fark etmişlerdir. Ancak eğitimin ulus devletler açısından en önemli işlevi ulus inşasındaki rolleri olmuştur. Bir politik ve ideolojik işlev yüklenen eğitim kurumları “milli eğitim” adıyla devletin ihtiyaç duyduğu insan tipini yaratmada başat önem taşımaktadırlar.

Genel olarak ulus devletler ve milli eğitim anlayışları açısından bakıldığında, milli eğitim kurumlarının en önemli görevlerinin, kendilerini ulusun parçası olarak gören vatandaşlar yaratmak olduğu görülmektedir. Aslında tarih boyunca eğitimin işlevinin var olanı sürdürmek, muhafaza etmek olduğu bilinmektedir. Çünkü modern dönemler öncesinde eğitimin amacı, kişilere toplumun inançlarını, değerlerini, kültürünü öğretmek, toplumsal yapının sürekliliğini sağlamaktır. Bu faaliyetleri de din ve aile kurumu üstlenmiş durumdadır. Ulus devletlerin gelişimiyle birlikte eğitim kurumları sadece toplumsal değerlerin aktarıldığı kurumlar değil aynı zamanda istenilen değerlerin oluşturulduğu kurumlar olarak görülmeye başlanmıştır. Dolayısıyla eğitim artık din ve aile kurumunun elinden alınıp devletçe planlanan zorunlu bir faaliyete dönüşmüştür. Milli eğitim sistemleri sayesinde devletler müstakbel vatandaşlarını inşa etmeye çalışmışlardır.

Modern ulus devlet milli kimliği açıklama noktasında var olan tüm ürünleri millileştirmeye çalışırken bundan sonraki tüm ürünler ve üretimler de milli terimlerle tanımlanmaya ve açıklanmaya başlamıştır. Sanat, edebiyat, spor gibi alanların yanı sıra bilim bile milli bir sıfatla milli kimliği ifade etmektedir. Üzerinde hak sahibi olunan toprak parçasında, birlikte yaşama, vatandaşlık sorumluluklarının yerine getirilmesi

ve bunda sürekliliğin sağlanması amacıyla sivil-modern-millî bir eğitim sisteminin oluşturulması modern ulus devlet inşa sürecinin önemli bir aşamasıdır²⁴⁹.

Batı' daki eğitim kurumlarının ideolojik işlevi konusu Osmanlı' da da fark edilmiş ve modern eğitim kurumları açılmıştır. Ancak Osmanlı' da bir taraftan modern eğitim kurumları açılırken diğer taraftan da geleneksel eğitim kurumları varlığını sürdürmeye devam etmiştir. Böylece birbirinden tamamen farklı değer ve anlayışlara sahip eğitim sistemleri yaratılmış bu durum da kültürel anlam dünyaları birbirinden farklı vatandaşlar yetişmesine neden olmuştur. Osmanlı modernleşmesinde yaşanan en büyük çelişkilerden biri de bu olmuştur. Eğitim alanında ilköğretim geleneksel boyutta kalmış herhangi bir gelişme yaşanmamış, yükseköğretimde ise modernleşme sağlanmıştır. Böyle bir eğitimden geçen kişiler iki kültürlü olarak yetişecek, zihinsel olarak ya geleneksel eğitimin ya da modern eğitimin yetiştirdiği kişiler olacaklar, bazıları da bu ikisi arasında çift kişilikli olarak yetişeceklerdir. Bunun yanı sıra da hiç eğitim görmemiş büyük bir halk kitlesini unutmamak gerekir²⁵⁰.

Osmanlı' daki reformlara rağmen eğitim kurumlarını merkezi otoritenin kontrolüne alma konusunda başarı sağlanamamıştır. Cumhuriyet' in ilanıyla birlikte ise, kurucu kadronun yaptığı ilk iş, eğitim sistemini kontrol altına alma amacıyla Tevhidi Tedrisat Kanunu' nu (3 Mart 1924) çıkarmak olmuştur. Bu kanun sayesinde tüm eğitim kurumları Maarif Bakanlığı'nın çatısı altında toplanmış, tek merkez tarafından belirlenen müfredatın geçerli olduğu yeni bir eğitim sistemine geçilmiştir. Tevhidi Tedrisat Kanunu, dini eğitim kurumlarının tasfiyesi amacını taşımakla birlikte zamanla aynı ideolojiye sahip tek tip vatandaş üretme aracına dönüşmüştür. Kemalizm, modernleşme hedeflerinin homojen bir ulus yaratmaktan geçeceğine inanmaktadır. Mustafa Kemal, 1923 yılında Adana Türk Ocağı' nda yaptığı konuşmasında eğitimin amacının "milleti yekpare bir çelik kütle haline getirmek" olduğunu ifade etmiştir²⁵¹.

Korparatist bir düşünceyle "sınıfsız, imtiyazsız, kaynaşmış bir kütle" hayal eden Kemalist kadro bunu gerçekleştirmenin yolunun eğitimi millileştirmekten geçtiğini düşünmektedirler. Mustafa Kemal 15 Temmuz 1921' de Ankara' da toplanan Maarif Kongresi' ne katılmış ve millî terbiye hakkında şunları söylemiştir:

"...eski devrin hurafelerinden ve yaradılış niteliklerimizle hiç de ilgisi olmayan yabancı fikirlerden, Doğu'dan ve Batı'dan gelen bütün etkilerden tamamen uzak, millî ve tarihi karakterimizle uyumlu bir kültür kastediyorum"²⁵².

²⁴⁹ Başbuğ, a.g.e., s. 14.

²⁵⁰ Berkes, a.g.e., s. 203.

²⁵¹ Kaplan, a.g.e., s. 141.

²⁵² Kaplan, a.g.e., s. 138.

Milli eğitimin amacı, ulusal bilinç kazandırmak, ulusal düşünceden kastedilen ise, tüm tesirlerden uzak bir Türk kültür düşünüşünün ortaya çıkmasıdır. Özellikle 1930' lardan itibaren pedagojik meşruiyetin zeminin oluşturan “milli terbiye” kavramı içerik açısından muğlak amacı açısından ise politiktir²⁵³.

Kemalist modernleşmenin önemli bileşenlerinden milliyetçilik eğitim alanında da karşımıza çıkmaktadır. Milli eğitimden beklenen de yine milliyetçi-Türkçü vatandaşlar yetiştirmektir. İnönü, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti' nin çoğunlukla Türklerden oluştuğunu ancak yekpare bir millet anlayışının henüz yerleşmediğini ifade etmektedir. İnönü' nün yekpare bir millettten kastettiği, “siyasi olarak Türk olanların “harsi, fikri, içtimai tam ve kamil bir Türk milletidir.” İnönü'ye göre, Türk olmayanlar milli eğitim sistemi aracılığıyla Türklüğe asimile edilmelidir. Bir milletin içinde kendini başka milletlere ait hissedenlerin olamayacağını ve buna asla izin verilmeyeceğini belirten İnönü şöyle demektedir: “Yaşayacaksa yekpare bir millet kütlesi olarak yaşayacağız. İşte milli terbiye dediğimiz sistemin umumi hedefi²⁵⁴”.

Etienne Copeaux, Türk resmi tarihi ve milli eğitim sistemi içerisinde milliyetçilik olgusunun zorunlu bir öge olarak gösterildiğini belirtmektedir. Milliyetçilik bir ideoloji olarak görülmez. Çünkü birlik ve beraberliğin vazgeçilmez koşullarından biridir. Milliyetçilik gibi pek çok siyasal bakışın zorunlu kılındığı, Türklüğe ait unsurların doğallaştığı bir kurum olan “milli eğitim sistemi” nden çıkan vatandaşlar belirli ideolojik bakış açısını ezberler ve çeşitli ritüellerle bu fikirleri kimliklerinin bir parçası haline dönüştürürler. İnsanların da devlet ve milleti eş değerde gören bu zihniyetin dışına çıkması beklenmemektedir²⁵⁵.

Erken Cumhuriyet Dönemi' nde Türkçe dilinde eğitim ve öğretimin merkezileştirilmesi yönünde yapılan çalışmalar kapsamında 20 Mayıs 1923 tarihli karar ile Maarif Vekaleti azınlık okullarındaki derslerin Türk tabiiyetli öğretmenler tarafından verilmesini, Türkçe dersinin yanı sıra tarih ve coğrafya derslerinin Türkçe okutulması öngörülmüştür. 1935 yılına gelindiğinde ise eğitim ve öğretimin sadece Türkçe dilinde yapılmasına karar verilmiştir. Azınlık okulları ve Tevhid-i Tedrisat ile başlayan Türkçeleştirme politikalarına kültürel alandaki politikalar takip etmiştir. Temelleri Türk Ocağı'nın 1927' de atılan ve fiili olarak Hukuk Fakültesi Talebe Cemiyeti' nin 13 Ocak 1928 tarihli kongresinde hayata geçen “Vatandaş Türkçe Konuş Kampanyası”, Türkçenin anadil olarak benimsenmesi ve kamusal mekanlarda Türkçe konuşulmasını sağlamak amacıyla atılan önemli adımlardandır.

²⁵³ Üstel, **Makbul Vatandaş” ın Peşinde 2. Meşrutiyet’ ten Günümüze Vatandaşlık Eğitimi.** s. 138.

²⁵⁴ Kaplan, **a.g.e.**, s. 144.

²⁵⁵ Etienne Copeaux, “Türk Milliyetçiliği: Sözcükler, Tarih, İşaretler.” ed.: Bora, Tanıl. Gültekinil, Murat. **Modern Türkiye’ de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik.** İstanbul: İletişim Yayınları, 2002, s. 44.

Buna göre, Türk ulusunu ulus yapan tüm öğeler dil sayesinde korunmaktadır. Bu yüzden ulustan olmanın ilk koşulu Türkçe konuşmaktır. Türkçe konuşmayanlar ise ulustan olmazlar. Ulustan olmak için Türkçe konuşmaları gerekmektedir²⁵⁶.

Üstel, Türkiye’ de 1923-1950 yılları arasındaki dönemi “İlkokul Devri” olarak tanımlamaktadır. Bu dönemde ilköğretim okullarının sayısında ciddi bir artış olmuştur. “1923-1924 ders yılında 4894 olan ilkokul sayısı, 1928-1929’ da 6599’ a, 1931-1932’ de 6713’ e yükselmiş, bu dönemde öğrenci sayısı 341.941’ den 523.611’ e çıkmıştır²⁵⁷”. Cumhuriyet Dönemi eğitim programlarındaki ilk ve önemli bir diğer düzenleme ise, 1924 yılında Eğitim Bakanı Vasıf Bey döneminde 43 kişiden oluşan bir heyet ile ilkokul, ortaokul ve liselerin ders programlarının değiştirilmesi olmuştur²⁵⁸. Heyet, Osmanlı dönemine ait ideolojileri ders kitaplarından çıkararak yerine Cumhuriyet’ in ve kurulan yeni ulus devletinin temel değer ve ilkelerini içeren görüşleri koymuştur. Bunun dışında heyetin diğer adımı, II. Meşrutiyet’ in “tebaadan yurttaşa geçiş” projesinin önemli bir ayağı olan Malumat-ı Medeniye dersinin adının Malumat-ı Vataniye olarak değiştirilmesidir²⁵⁹.

Daha önce değinildiği gibi, Kemalizm mülki milliyetçiliği ön plana çıkarmaktadır. Aslında Anadolu’ nun farklı etnik yapılarını bir arada tutma niyetindeki söylemler ve bu konudaki hassasiyetler var olsa da, milli eğitim sistemi içerisinde ortadan kalkmaktadır. Resmi söylem milliyetçiliği vatandaşlık bağına ve ortak kültüre dayanmasına rağmen söz konusu okul ve müfredat olduğunda bütünüyle etnisist bir karaktere bürünmektedir.

Milli eğitim sisteminin milliyetçi özelliğini tamamlayan diğer bir unsur militarist zihniyettir. Avrupa’da ulus devletlerin gelişmeye başlamasından itibaren askerlik ve eğitim kurumları zorunlu hale getirilmiş böylece aynı üniformayı giyen vatandaş askerler ve aynı üniformayı giyen tek tip öğrenciler ulusuna bağlılıkla görevlendirilmişlerdir.

Milli eğitim sistemi ve askeri sistemin bir ulus kurgusu yaratmak açısından ilişkilerini Kemalist seçkinler neredeyse iki kurumun özdeş kabul edilmesine kadar vardırımlıdır. Cumhuriyet Dönemi’ nde ordu ve eğitim kurumu birbirinin işlevini yüklenmiştir. Ordu ve askerlik Kemalizm açısından askerleri eğitecek ve modernleştirecek eğitim kurumları olarak düşünülmüş, askerlik sonrasında da askerler bir süre köylerde öğretmen olarak görevlendirilmişlerdir.

²⁵⁶ İsmail Kaplan, “Milli Eğitim İdeolojisi” ed.: Bora, Tanıl. Gültekinil, Murat. **Modern Türkiye’ de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik**. İstanbul: İletişim Yayınları, 2002, s. 790.

²⁵⁷ Üstel, **Makbul Vatandaş” in Peşinde 2. Meşrutiyet’ ten Günümüze Vatandaşlık Eğitimi**, s. 128.

²⁵⁸ Ortaokul ve liselerden ruhiyat, terbiye, felsefe, malumat-ı hukukiye, malumat-ı iktisadiye, fen tarihi, usul-i defter gibi dersler kaldırılmış, bunlara karşılık ev idaresi, atölye, laboratuvar ve kız öğrenciler için çocuk bakımı dersleri getirilmiştir.

²⁵⁹ Üstel, **Makbul Vatandaş” in Peşinde 2. Meşrutiyet’ ten Günümüze Vatandaşlık Eğitimi**, s. 129.

Cumhuriyet ideolojisi eğitimi ikinci bir ordu olarak görmüştür. Eğitim kurumu silahlı kuvvetlerin kaynağıdır. Eğitim kurumları ordu için asker yetiştiren, Mustafa Kemal' in sözleriyle "...ölen ve öldüren birinci orduya niçin öldürüp niçin öldüğünü öğretecek kurumlardır." Asker ordusu ile irfan ordusu arasında benzerlik kuran Mustafa Kemal' e göre öğretmenler de "irfan (kültür) ordusu" na mensuptur²⁶⁰. Ordu ve okul arasındaki benzerliğin kurulduğu dönemin temel eseri Medeni Bilgiler' e göre gençler asker ocağında sadece askeri değil kültürel olarak da donatılmaktadır. Işık saçan kurumlar olan okulun yanında asker ocakları da gençlerin dimağlarını aydınlatmaya devam etmektedir. "Asker ocağı bütün vatandaşların aynı toprağın evladı olduklarını duyacakları yerdir." Dolayısıyla okul ve ordu arasında işlevsel bir bağ kurularak iki kurumun da birlik ve beraberliği sağlamadaki rolü üzerinde durulmuştur²⁶¹.

Cumhuriyet' in kurucu kadrosunun milli eğitime yüklediği bu işlev nedeniyle, müfredat programı ve ders kitapları savaşlardaki başarılarla, milliyetçi övgülerle doldurulmuştur. Dolayısıyla milli eğitim sistemi toplumu militarize etmenin aracı haline gelmiştir. Ders kitaplarında öncelikli amaç şehitlik, vatan için ölmek ve öldürmek, disiplin ve itaat düşüncelerini yaratmaktır. Belge, "vatan uğruna ölmek" fikrinin militarizmin en önemli ögesi olduğunu belirtmektedir. Dinden alınan şehitlik kavramı milli eğitim müfredatı tarafından kutsanmaktadır. Burada vatan için ölmek vatana borcun ödenmesi olarak sunulmaktadır. Okuma parçalarında bile vatan uğruna ölen çocuğuyla gurur duyan ve sevinen anne imgelerine rastlanmaktadır²⁶².

Militarist değerlerin güçlü bir şekilde hissedildiği bir diğer alan okulların mekansal kurgusu ve törenlerdir. Okullar adeta askerlik için hazırlık yapılan bir ön kurum haline gelmişlerdir. Ordu mensuplarına benzer şekilde tek tip forma giyen öğrenciler okul bahçesinde boy sırasına göre dizilerek törene hazır hale gelmektedirler. Adeta bir komutan konumunda olan öğretmen yüksek ses tonuyla öğrencileri selamlar ve öğrenciler kılık kıyafetleri kontrol edildikten sonra okula alınırlar. Ayrıca 1930' larda lise öğrencileri için yaz aylarında zorunlu askerlik eğitimi verilmiştir²⁶³.

Kemalist elitlerin eğitim sisteminden beklentileri Cumhuriyet' i ve değerlerini içselleştirmiş, onu savunacak ve koruyacak ideal vatandaşlar yaratmaktır. Bu bağlamda Cumhuriyet' in ilk döneminde eğitim bilgi aktarımının yanı sıra eleştirel

²⁶⁰ Kaplan, **a.g.e.**, s. 143.

²⁶¹ İnan, Afet, **Medeni Bilgiler – Türk Milletinin El Kitabı**, İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 2010, s. 241.

²⁶² Belge, **a.g.e.**, s. 726.

²⁶³ Belge, **a.g.e.**, s. 685.

düşünmeyi ve yaratıcılığı geliştirmeyi hedeflememiş, Cumhuriyet devrimlerinin içselleştirilmesi ve yayılması için bir rejim propaganda aracı olarak görülmüştür.

Eğitimin bir rejim propagandası olarak görüldüğü bu ortamda bireye karşı duyulan kuşkucu bakış da önemli bir diğer özelliktir. Birey ve özgür düşünce genellikle başıboşluk olarak tanımlanarak olumsuz anlamlar yüklenmiştir. Bu kuşkucu bakış ve eğitim sisteminin ideolojik amaçların aracı haline gelmesi birleşince okullar da Parla' nın deyişiyle “düşüncenin üretildiği değil belletildiği kurumlar” haline gelmektedir. Parla' ya göre eğitim kurumu, genç zihinlere lider kültürünü, eleştirilemez ve sorgulanamaz tarih anlayışını benimseterek Kemalist ideolojinin propaganda merkezi halini almıştır. Doğal olarak böyle bir “milli eğitim ideolojisi ve toplumsallaştırma sürecinin eğittiği bireylerde aydınlanma olmaz, iman tazeleme olur²⁶⁴”. Bu anlayışı, 1938 ve 1946 yılları arasında görev yapmış Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel' in şu sözleri açıkça ortaya koymaktadır:

“Ciheti ve cepheleri ne olursa olsun, Kemalizm dediğimiz ve Atatürk'e, O'nun koyduğu prensiplere bağladığımız inan sistemi dışında her ne kalıyorsa, bizim için zararlıdır. Bunlar, okul içine sokulmadığı gibi, memleket içine de sokmamak zaruretinde bulunduğumuz mahzurlu fikirlerdir²⁶⁵”.

Mustafa Kemal öğretmenlere seslenirken, “Cumhuriyet sizden fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür nesiller ister” demekle her ne kadar dinin etkisinden kurtulmuş, özgür bireyler idealini ortaya koysa da, bu durum önderinin izinden gitme ve onunla özdeşleşmeye indirgenmiştir. Kemalizmin öndere atıf yoluyla değerselleştirilmesi, epistemolojik boyutunun arka planda kalması Kemalizmin ilericiliğini sorunsallaştırmaktadır. Dönemin milli eğitim anlayışına da baktığımızda bir düşüncenin önemi ulusa faydası noktasında değerlendirilmektedir. Böyle bir eğitim anlayışının çarklarından geçen bireyler de karşılaştıkları her şeye Kemalizm noktasından değer verecek veya ulusal birliğe düşman varsayacaktır. Ulus bireyler üretmeye çalışan bu düşünce sistemi, bireyin hak ve özgürlüklerini de milli hedefler doğrultusunda anlamlı bulmaktadır. Söz konusu tek hedef herkesin milli hedefler doğrultusunda hareket etmesidir. Türk olmak demek ulus için koşulsuz çalışmak demektir. Dolayısıyla milli görevlerinin bilincinde bireyler yaratmak önemlidir. Devlet ve millete karşı birey ve akıl ikincil kılınmıştır.

²⁶⁴ Taha Parla, “Kemalizm, Türk Aydınlanması mı?” **Modern Türkiye' de Siyasi Düşünce: Kemalizm.** ed.: Bora, Tanıl. Gültekinil, Murat. İstanbul: İletişim Yayınları, 2001, s. 315.

²⁶⁵ Akt. Elif Baki, **Ulusun İnşası ve Resmi Edebiyat Kanonu**, İstanbul: Libra Kitapçılık ve Yayıncılık, 2010, s. 173.

4.2.1.1. Üniversite Reformu

Ulus devletin ulusal kimlik yaratma projesinin bir diğer ayağı olarak 1933' de üniversite reformu yapılmış böylece üniversiteler Kemalist ideolojinin savunucuları olarak konumlandırılmışlardır. 1933 Üniversite Reformu Kanunu' nun ortaya çıkmasında, siyasi iktidar tarafından kurumları denetlemenin bir aracı olarak görülmesinin yanında Darülfünun' un ideolojik açıdan önemi de rol oynamıştır. Bünyesinde beş fakülte (Tıp, Tabii İlimler, Hukuk, Edebiyat ve İlahiyat) bulunduran Darülfünun' da özellikle Edebiyat Fakültesi ve İlahiyat Fakültesi birbirine karşıt fikir akımlarının sahnesi olmuştur²⁶⁶. 1924' de medreselerin feshedilmesinden sonra Darülfünun İlahiyat Fakültesi İslam öğretimin yapıldığı tek kurum olarak kalmıştır. Edebiyat Fakültesi' nde ise, bütün kürsülerdeki ders başlıklarına "Türk", "Türkiye" yazılmasıyla dönemin etnik milliyetçi anlayışının bir sembolü olmuştur. Özellikle bu dönemde Darülfünun' un Cumhuriyet devrimlerine sessiz kaldığına dair eleştirilere ve rejimle ihtilafa düşmesine neden olmuştur. Devrimlere sessiz kalışın nedeni, öğretim kadrolarının kendi içinde bölünmüş olmalarıdır. Darülfünun ülkede gerçekleştirilen sosyal ve ekonomik pek çok reforma sessiz kalmış bunları sadece müfredata eklemekle yetinmiştir. Yeni bir dil ve tarih akımı bir ulusal hareket olarak ülkenin her yerine yayılırken Darülfünun bunları izlemekle yetinmiştir²⁶⁷. İlahiyat Fakültesi' nin varlığı da dönemin giderek militanlaşan laiklik anlayışıyla çelişmekte ve bu kurum gericilik suçlamalarına maruz kalmaktadır. "Kadrocular" a göre de, Darülfünun devrimleri anlayamamış ve bu konuda hiçbir eser verememiştir²⁶⁸. 1930' lara doğru artan üniversitelerle ilgili tartışmaların temelini Milli Eğitim Bakanı Cemal Hüsnü (Taray) şu sözlerle özetlemektedir: "Bilimin vatani olmadığını çoktan beri biliyoruz. Artık istiyoruz ki, vatanımızın da bilimi olsun"²⁶⁹.

Tüm bu eleştirilerin sonucunda, incelemelerde bulunmak üzere İsviçreli Profesör Albert Malche Türkiye'ye davet edilmiştir. Malche hazırladığı raporda, Darülfünun' un akademik yetersizliğine ve ilme katkı sinacak herhangi bir çalışma gerçekleştirmediğine dikkat çekmiştir. Malche' nin görüşlerinin temelini ise, yeni kuruluşun devrimci (zihniyet devrimi) ve devletçi bir anlayışla kurulması gerektiği

²⁶⁶ Ayşe Öncü, "Akademisyenler: Üniversite Reformu Söyleminde Batı." **Modern Türkiye' de Siyasi Düşünce: Modernleşme Ve Batıcılık**. ed.: Bora, Tanıl. Gültekingil, Murat. İstanbul: İletişim Yayınları, 2007, s. 523.

²⁶⁷ Öncü, **a.g.m.**, s. 521.

²⁶⁸ Şevket Süreyya, "Darülfünun, İnkılap Hassasiyeti ve Cavit Bey İktisatçılığı" **Kadro Aylık Fikir Mecmuası**, S. 14 (Şubat 1933), s. 8.

²⁶⁹ Taner Timur, "Yakın Tarihimizde Siyaset, İdeoloji ve Bilim" ed.: Bora , Tanıl. Gültekingil, Murat. **Modern Türkiye' de Siyasi Düşünce: Dönemler ve Zihniyetler**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2009, s. 213.

oluşturmaktadır. Malche' nin raporunda yer alan bu görüşler devletin üniversiteye müdahalesinin de meşru bir zemine oturmasını sağlamıştır²⁷⁰.

31 Mayıs 1933' te kabul edilen 2252 sayılı kanunla Darülfünun kapatılmış ve 1 Ağustos 1933' de İstanbul Üniversitesi adında yeni bir kurum oluşturulmuştur. Bu dönemde Milli Eğitim Bakanı olan Reşit Galip yeni Cumhuriyet' in yeni üniversitesini geçmişten kopuşun bir simgesi olarak şu sözlerle sunmaktadır: “Bugün kuruluşu başlayan İstanbul Üniversitesi' nin dünkü İstanbul Darülfünunu ile hiçbir münasebeti yoktur. Üniversite yeni bir müessesedir. Ananesi kendi ile başlayacaktır²⁷¹”.

Reform sürecinde devrime uygun bulunmayan birçok öğretim üyesi tasfiye edilmiştir. Darülfünun' dan İstanbul Üniversitesi' ne geçiş sürecinde mevcut öğretim üyesi kadrosunun üçte ikisi görevlerini kaybetmiş yerleri ise, Kemalist çizgide yer alan güvenilir isimlerle doldurulmuştur. Bunun yanı sıra, Almanya'da Hitler yönetiminin üniversiteleri Yahudi, sosyalist veya sosyal demokrat eğilimli profesörlerden temizleme girişimi nedeniyle otuzdan fazla Alman akademisyen Türkiye' ye yerleşmiştir. İstanbul Üniversitesi Milli Eğitim Bakanlığına bağlanarak atamalar bakanlık tarafından yapılmıştır. 1859' da kurulan Mekteb-i Mülkiye 1936' da Ankara' ya taşınmış ve 1950' de Siyasal Bilgiler Fakültesi adıyla Ankara Üniversitesi' ne bağlanmıştır²⁷². Bu gelişmeler üniversitelerin bilim düzeyini yükseltmekle birlikte özerk bir yapıya son vererek üniversiteyi siyasi otoritenin denetimi altına sokmuştur.

1933 reformunun ardından eğitim ve kültür alanında dönemin Türk tarih ve dil tezini güçlendirecek ve bu konuda çalışmalar yapacak atılımlardan biri de 1935' te kurulan Ankara Dil Tarih Coğrafya Fakültesi' dir. Fakültenin ismi o dönemin tarih tezinin ana unsurlarını bir araya getirmektedir. Fakültenin kuruluş amaçları da, Türkçeye akraba görülen dillerin karşılaştırmalı incelemesi, Türklerin tarihi zamanları aşan çok uzun varlığını ve uygarlığını kanıtlayıcı çalışmalar yapması ve tüm uygarlıkların beşiği olan ve Türklerin derin izlerini taşıyan Anadolu' nun toprakları üzerinde çalışmalar yapması ve bunları kanıtlaması olarak belirlenmiştir²⁷³.

1946' da daha önce kurulmuş mektep, fakülte ve enstitülerin birleşmesiyle Ankara Üniversitesi kurulmuştur. Yine aynı yıl üniversitelere “bilimsel özerklik” sağlayan “Üniversite Yasası” kabul edilmiştir. Bu dönemde Milli Eğitim Bakanı olan Hasan Ali Yücel, yeni kanunu Meclis' e sunarken şu ifadeleri kullanmıştır: “Üniversitelerin özerkliği bir oluşun, erginliğin ifadesi olduğu vakit kıymetlidir. Onun

²⁷⁰ Öncü, a.g.m., s. 525.

²⁷¹ Timur, “Yakın Tarihimizde Siyaset, İdeoloji ve Bilim”, s. 211.

²⁷² Öncü, a.g.m., s. 526.

²⁷³ Büşra Ersanlı, *İktidar ve Tarih Türkiye' de Resmi Tarih Tezinin Oluşumu (1929-1937)*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2003, s. 199.

içindir ki, 1933 Kanunu Darülfünun' un özerkliğini kaldırmıştı. Çünkü hakikaten bu müessesenin disipline ihtiyacı vardı, toplanması lazım geliyordu²⁷⁴. Bu yasayla İstanbul Üniversitesi, İstanbul Teknik Üniversitesi ve yeni kurulan Ankara Üniversitesi arasında eş güdümü sağlamak için, yetkileri oldukça belirsiz bir “Üniversiteler Arası Kurul” oluşturulmuştur. Artık üniversiteleri seçimle iş başına gelen rektörler, senatolar ve yönetim kurulları yönetecektir²⁷⁵.

Söz konusu kanun üniversitelerin özerkliği ve akademik özgürlüğünü getirirken buna belirli sınırlar çizmiştir. Özellikle üniversitenin yetiştireceği öğrenci profili net bir şekilde çizilmiştir. Buna göre üniversitenin görevleri arasında, öğrencilerini bilim anlayışı güçlü, sağlam düşünceli aydınlar, uzmanlık alanlarında deney ve bilgi sahibi elemanlar, Türk devriminin ülkülerine bağlı, milli karakter sahibi yurttaşlar olarak yetiştirmek olarak sayılmıştır. Üniversite özerkliğini kabul etmesine rağmen yasa, üniversiteleri Milli Eğitim Bakanlığı' na bağlamıştır. Buna bağlı olarak, üniversite kurullarının kararlarını bakan beğenmediği takdirde yeniden görüşülmek için iade edebilecektir. Milli eğitim Bakanlığı' nca tutumları beğenilmeyen (siyasi bulunan) öğretim üyeleri üniversiteden uzaklaştırılabilecektir²⁷⁶.

Üniversite ile ilgili yapılan düzenlemeler söz konusu dönemde modern anlamda üniversite yapılandırılması açısından oldukça önemli gelişmelerdir. Fakat bu yapılandırmada siyasi amaçlar rol oynamış, özerklik sınırlandırılmış ve devletin üniversiteye müdahale geleneği bu dönemde yerleşmiştir. Bilimsel olması gereken kurumlar resmi ideolojiye bağlanmak zorunda kalmış bunu yapmayanlar ise ihanetle suçlanmıştır. Üniversite reformu özellikle tek parti döneminin merkezileştirme çabalarının ve 1930'lar boyunca sürmüş olan otoriter duruşunun önemli simgesi olmuş ve bunu pekiştirmiştir. 1933 reformu üniversiteyi gerici olarak nitelendirilen dini unsurlardan temizleme ve pozitivistliğe yöneltme konusunda başarılı olmuştur. Bununla birlikte Türkiye' de üniversiteler ve akademisyenler laikleşmenin simgesi ve laikliğin militanları konumuna gelmişlerdir²⁷⁷.

4.2.2. “Millet” in Eğitimi: Halkevleri ve Köy Enstitüleri

Yeni ulus devletin pozitivist karakteri doğrultusunda Kemalist elitler kendilerini adeta bir öğretmen, ulusu ise tamamen bir öğrenci topluluğu olarak görmekteydiler. Örgün eğitim kurumları tarafından çocuk ve gençler Kemalist ideoloji bağlamında “üretilmeye” yönelirken yaygın eğitim kurumları aracılığıyla da tüm halkı

²⁷⁴ Timur, “Yakın Tarihimizde Siyaset, İdeoloji ve Bilim”, s. 215.

²⁷⁵ Öncü, a.g.m., s. 527.

²⁷⁶ Timur, “Yakın Tarihimizde Siyaset, İdeoloji ve Bilim”, s. 216.

²⁷⁷ Öncü, a.g.m., s. 535.

eğitme arayışına girmişlerdir. Halkevleri de bu amaç doğrultusunda halkı eğitmek için kurulan, çalışanlarının büyük bir kısmının öğretmen olduğu kurumlardır.

Öncelikle Kemalizmin halkla ilişkiye geçme konusunda halkevlerinin öncülü olarak sayabileceğimiz Halk Hatipleri Teşkilatı'ndan bahsetmekte yarar olacağı düşüncesindeyim. Cumhuriyet Halk Fırkası 1931 yılında halka Kemalizmin ilkelerini ve milli bilinci aşılama amacıyla Halk Hatipleri Teşkilatı' nı kurmuştur. Hatiplerin çalışma esaslarını belirten talimatnameye göre hatiplerin görevleri; Cumhuriyet Halk Fırkası' nın program ve ilkelerini, Cumhuriyet' in Türk milletine kazandırdıklarını ve kazandıracaklarını, Türk medeniyeti, Türk tarihi, Türk kahramanlıkları ve Türk kültürü konularında halka konuşma yapmalarıdır. Özellikle milli bayramlar ve kurtuluş günleri gibi özel günlerde yukarıda belirtilen konulara değinileceği, konuşma üsluplarının da hitap edilen kitleye göre belirlenmesi istenmiştir. Cumhuriyet Halk Fırkası' nın hatipleri kente veya köylere göre farklı niteliklerde seçilmişlerdir. Köy hatiplerinden beklenen kıyafeti, konuşması ve samimiyetiyle "halktan biri olması" dır. Halk ve Cumhuriyet Halk Fırkası' nın ilişkileri ve halk tarafından partinin algılanışı konusunda önemli bir ipucu olacak nokta da, hatiplik yapacaklardan kendilerinden partinin hatibi olduklarını gizlemelerinin istenmesidir²⁷⁸. Halkın anlatılanlara önyargıyla yaklaşmalarını önlemek amacıyla talimatnamede; "...fırka ve hatiplerin sözlerine "ben fırka hatibiyim" veya "Cumhuriyet Halk Fırkası namına söylüyorum" tarzında ima ile dahi olsa bir söz ve fikir ilave edemezler. Vazifelerini sadece o günün icabı olarak ve kendi teşebbüsleriyle yapıyor görünürler." denmektedir. Parti hatiplerinden hükümet karşıtı toplantılarda partiyi savunmaları istenmiş, hatipler fırsat buldukları her yerde partinin ideolojisini aktarmakla görevlendirilmişlerdir. Parti, kendi ideolojisini esnetmeksizin güçlü ve salt bir propaganda aracı olarak parti hatipleri yaratmayı hedeflemişlerdir. Talimatnamede bu durum şöyle ifade edilmektedir:

"(S)eyahatlerde, toplanma ve konuşmalarda, sohbetlerde aleyhte ve aksi telkinlerde bulunanlar olmasa bile her Fırkalı kendiliğinden sözü açarak ve maksatlara intikal ettirerek Fırkamızın o zemin ve zamana uygun bir prensibini, bir kaidesini, bir icraatını ortaya sürmeli ve herkesi memnuniyetle inandıracak tarzda hakikatleri mevzuu olarak tenvir ve ifade eylemelidir²⁷⁹."

1920' lerin ortaların itibaren Kemalist elitler, bir yandan milli mücadelede ittifak yaptığı gruplarla iktidar mücadelesine girişmişken diğer yandan saltanatın kaldırılması, Cumhuriyet' in ilanı, halifeliğin kaldırılması, eğitim kurumlarının

²⁷⁸ Sefa Şimşek, **Bir İdeolojik Seferberlik Deneyimi: Halkevleri (1932-1951)**. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 2002, s. 51.

²⁷⁹ Şimşek, a.g.e., s. 53.

birleştirilmesi, Latin harflerinin kabulü gibi sosyal ve kültürel alanlarda geniş çaplı inkılaplar yapmışlardır.

1930' lardan itibaren ise, Mustafa Kemal' in isteğiyle açılan Serbest Cumhuriyet Fırkası' nın kısa sürede gelişimi veya Menemen Olayı gibi muhalif hareketlerin baş göstermesi üzerine Kemalist elitler, Kemalist ideolojinin halk tarafından içselleştirilmesi için çeşitli araçlara ihtiyaç duymuştur. Bu dönemde kitle iletişim araçları gelişmediğinden halkla iletişim kurmak ve halkı Kemalist ideoloji doğrultusunda eğitmek için yüz yüze iletişime olanak tanıyan kurumlar işe koşulmuştur. Okuma yazma oranının epey düşük olduğu bu dönemde Halkevleri; müzeleri, sergileri, konferansları ve tiyatroları aracılığıyla Kemalist rejimin endoktrinasyon merkezi haline gelmiştir.

Halkevleri' nin amacı, Cumhuriyet Halk Fırkası' nın 1934 tarihli Halkevleri Talimatnamesi' nde şöyle belirtilmiştir:

"Partimizin program temelleri Cumhuriyetçilik, ulusçuluk, halkçılık, devletçilik, laiklik ve devrimciliktir. Programımız bu ve temel prensiplerin hakimiyeti ve ebediliği için bu vasıflarda kuvvetli vatandaşlar yetiştirilmesini; milli seciyenin, Türk tarihinin ilham ettiği seciyelere çıkarılması, güzel sanatların yükseltilmesi, milli kültürün ilmi hareket ve faaliyetlerinin kuvvetlendirilmesini ehemmiyetli vasıtalar olarak tespit eder. Bu vasıtaların hepsi birden medeniyet yolunda Türklüğün kaybettiği uzun yılları, cesur, atılgan ve yorulmayan hamlelerle kazanacak nesiller yetiştirmeyi, medeniyet sahasında Türkün tabii meziyet ve kabiliyetleriyle mütenasip şeref mevkiini tekrar almasını sağlayacaktır. Halkevleri' nin amacı bu uğurda çalışacak ülkülü vatandaşlar için toplayıcı ve birleştirici yurtlar olmaktadır²⁸⁰."

Özellikle millet olabilmenin temel koşulu olarak görülen milliyetçiliğin yayılması halkevleri sayesinde mümkün olabilecektir. Halkevleri bünyesinde; okuma yazmayı arttırmak, Türk tarih tezini aktarmak için dil, edebiyat, tarih şubesi, okuma yazma oranının düşük olduğu ortamda halkçılıkla beslenen milliyetçi ideolojinin telkini amacıyla tiyatro, resim, müzik şubeleri, savaşa topyekun bir şekilde hazır olma fikriyle spor şubesi, Türk milletini kaynaşmış bir kütle haline getirmek için içtimai yardım şubesi, okuma yazma kursları veren halk dershaneleri, köylü ve şehirli arasında sevgiyi arttırmak amacıyla köycüler şubesi kurulmuştur. Ayrıca her halkevi kendi kütüphanesini ve okuma odasını kurmak zorundadır.²⁸¹ Buradan anlaşılacağı üzere, her ne kadar Cumhuriyet Halk Fırkası halkevlerinin siyasi kuruluşlar olmadığını ısrarla vurgulamış olsa da halkevlerinin tamamen siyasi bir endoktrinasyon merkezi olduklarını söyleyebiliriz. Halkevlerinde siyasi şarkılar söylenmesi, siyasi konularda söyleşiler yapılması, siyasi içerikli konferanslar

²⁸⁰ Başbuğ, a.g.e., s. 45.

²⁸¹ Başbuğ, a.g.e., s. 19.

düzenlenmesi, siyasi içerikli tiyatro oyunlarının oynanması bu kurumların doğrudan politik beklenti ve hedefler doğrultusunda açıldığını göstermektedir²⁸².

1931 yılında dönemin entelektüellerinin tartışma yeri olan İttihat ve Terakki kökenli Türk Ocakları kapatılmış ve yerlerine 1932 yılında Halkevleri açılmıştır. Böylece Kemalist elitler, kendilerinin kurmadığı ve nispeten bağımsız bir yapılanma olan Türk Ocakları'ndan kurtularak kontrollerinin tamamen kendilerinin sağlayacağı Halkevleri'ni kurmuşlardır²⁸³.

Kemalizmin idealize ettiği ve arkeolojik olarak oluşturmaya çalıştığı Türklük imgesini anlatmak için kurulan Halkevleri, aynı zamanda Kemalizmin yeniden üretimi ve sürekliliğinin sağlanması amacını taşıyan önemli bir ideolojik araç olmuştur. Recep Peker Halkevleri' nin yegane amacının "ulusu katılaştırmak, sınıfsız katı bir kütle haline getirmek" olduğunu ifade etmiştir²⁸⁴.

Mustafa Kemal Atatürk ise, Halkevleri' nin kuruluş amacını şöyle ifade etmektedir:

"Millet, şuurlu, birbirini anlayan, birbirini seven, ideale bağlı bir halk kitlesi şeklinde teşkilatlandırılmalıdır. En kuvvetli ders vasıtalarına, en yetişkin muallim ordularına malik olmak kafi değildir. Halkı yetiştirmek, halkı bir kitle haline getirmek için ayrıca bir halk mesaisinin tanzimini ihmal etmeyeceğiz. Bunu Halkevleri yapacaktır"²⁸⁵.

Halkevleri' nin inşası ve işlevi konusunda bazı basın çevrelerinin faşist İtalya'nın gençlik örgütlerini ve Sovyet Rusya'nın halk eğitiminin etkileri olduğu yönündeki yorumları, Reşit Galip' in Ankara Halkevi' nin açılış töreninde yaptığı şu konuşmayla reddedilmiştir: "Halkevleri hazırlanırken uzak yakın birçok memleketlerin benzer örgütleri incelenmiştir. Türk Ocakları'nın tecrübelerinden de faydalanılmıştır. Ama bunların hiçbirisi taklit edilmemiştir"²⁸⁶.

Aslında Halkevleri, 1928' de gerçekleştirilen Harf Devrimi' nin ardından okur yazar oranının artırılması ve halkın bilgi seviyesini yükseltmek amacıyla kurulan Millet Mektepleri' nden beklenen verimin alınamaması üzerine daha geniş kapsamlı kitlelere ulaşabilmek için kurulmuştur. Halkevleri kısa sürede ülke geneline yayılmış,

²⁸² Başbuğ, a.g.e., s. 45.

²⁸³ Şimşek, a.g.e., s. 29.

²⁸⁴ Taner Timur, **Türk Devrimi ve Sonrası**, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2013, s. 173.

²⁸⁵ Akt. Başbuğ, a.g.e., s. 45.

²⁸⁶ Timur, **Türk Devrimi ve Sonrası**, s. 172. Burada belirtilmesi gereken önemli nokta, halkevlerinin Macaristan' daki Ulusal Kültür Cemiyeti, Uranya Cemiyeti, İşçi Jimnazları, Çiftçi Dernekleri; Rusya' daki Proletkult; İtalya' daki Dopolavoro; Çekoslovakya' daki Mazarik; İngiltere' daki Kültür Cemiyetleri veya Almanya' daki Halk Cemiyetleri ile büyük benzerlikler gösteriyor olmasıdır. Tüm bu kurumlar tıpkı Halkevleri gibi, sanat, kültür gibi alanların devlet politikaları içinde belirlenerek sistemin meşruluğuna yönelik bir işlev yüklenmiş durumdadırlar. Neşe Yeşilkaya, "Halkevleri" ed.: Bora, Tanıl. Gültekinil, Murat, **Modern Türkiye' de Siyasi Düşünce: Kemalizm**. İstanbul: İletişim Yayınları, 2001, s. 114.

Halkevlerinin kurulamadığı yerlere de Halkodaları açılmıştır. Halkevleri şehirlerden, halkodaları ise, kırsal bölgelerden sorumlu tutulmuştur²⁸⁷.

1945' ten sonra devletçilik ilkesinin gevşetilmesiyle ve nispeten serbest bir ortamın oluşturulmasıyla Halkevlerinin faaliyetleri yavaşlamış ve Türk Ocakları yeniden açılmıştır. 19 Şubat 1932' de kurulan Halkevleri 14 şube olarak açılmıştır. Kapatıldığı yıl olan 1950' de halkevi sayısı 478, halkodası sayısı ise 4322' dir²⁸⁸. Kemalizmin kültürel alanda ve gündelik yaşamda belirleyici olma amacının somut bir örneği Halkevleri olmuştur. Halkevleri' nin Kemalist ideoloji yaygınlaşması ve devrimlerin yerleşmesini sağlamaktır. Halkevleri sayesinde Cumhuriyet devrimleri telkin ve terbiye yoluyla halka benimsetilecektir.

Türkiye' de ulus devlet inşa sürecinin önemli kurumlarından biri de Köy Enstitüleri olmuştur. Köy Enstitüleri, Kemalist ideolojinin halk tarafından öğrenilmesi ve içselleştirilmesini, köy çocuklarından öğretmenler yetiştirerek eğitim aracılığıyla kırsal kesimin dönüşümünü, yapısal değişikliklerini sağlamaya yönelik kurumlardır. Timur, Köy Enstitüleri' nin biri pedagojik diğeri ekonomik olmak üzere iki işlevinden söz etmektedir. Buna göre, köylünün okutulması sayesinde köylüler daha iyi üreticiler haline gelecektir. Ayrıca Köy Enstitüleri' nin köylüyü toprağa bağlayarak sınıf kavgasının önüne geçmesi sağlanacaktır. O' na göre Köy Enstitüleri projesi eğitimsel amaçtan çok üretimi artırma gibi ekonomi kaynaklı bir amaç taşımaktadır. Ancak enstitülerdeki zorlayıcı iş eğitiminin temel sebebi, köylerde muvaffak olabilecek ve köylere uyum sağlayabilecek öğretmenler yaratabilmektir²⁸⁹. Dönemin halkçılık ilkesine uygun olarak Köy Enstitüleri' nin amacını dönemin Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel şu sözlerle açıklamaktadır:

“...bizim arzumuz...köyün içerisinde bilgili, sıhhatli, memleketine bağlı ve müstahsil vatandaş yetiştirmektir. Yoksa köylüyü bu arz ettiğim bilgi ve melekelerle teçhiz edip onları şehre akın eder vaziyete getirmek değildir... (Köy Enstitülerini) yeni bir sınıfın müvellidi addetmeyi bendeniz doğru bulmuyorum²⁹⁰”.

Köycülük, yani ulus devlet inşasının milliyetçi söylemi ve köy arasında kurulan organik bağ aslında II. Meşrutiyet'e kadar uzamaktadır. Köy çocuklarının eğitilip köylere öğretmen olarak gönderilmesi fikri ilk defa 1914 yılında Kastamonu Vekili İsmail Mahir Efendi tarafından dile getirilmiş olsa da uygulaması 1940' ları bulmuştur²⁹¹. Köy Enstitüleri, 17 Nisan 1940' ta Cumhurbaşkanı İsmet İnönü' nün

²⁸⁷ Şimşek, a.g.e., s. 141.

²⁸⁸ Yeşilkaya, a.g.m., s. 113.

²⁸⁹ Timur, “Yakın Tarihimizde Siyaset, İdeoloji ve Bilim”, s. 207.

²⁹⁰ Timur, “Yakın Tarihimizde Siyaset, İdeoloji ve Bilim”, s. 211.

²⁹¹ Mustafa Özodaşık, Cumhuriyet Dönemi Yeni Bir Nesil Yetiştirme Çalışmaları 1923-1950, Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları, 1999, s. 233.

himayesinde, Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel tarafından resmi olarak kurulmuştur. Köy Enstitüleri' nin eğitim amacı, ulus devlet yapılanmasını aydınlanmacı ve rasyonalist bakış açısıyla geliştirmektir. Köy kalkınması ile ulus devlet yapılanması arasında hareket eden aydınlanmacı zihniyeti romantik milliyetçilik düşüncesi kuracaktır. Bu ise, köy ile ulus devlet arasında bir bağ üzerinden gerçekleşecektir.²⁹² Köy Enstitüleri' nin solidarist karakteri ulus devlet yapılanmasında, ulusun üyeleri arasında birlik kurmayı amaçlamaktadır. Romantik milliyetçiliğe uygun olan bir eğitim programına sahip olan Köy Enstitüleri, bu sayede köyün kalkınması için çalışacak ve kente özlem duymayacak bir nesil üretecektir.

Köy Enstitüleri' nde kültür, ziraat ve teknik alanda dersler ve çalışmalar yapılmıştır. Öğrencilerin yaşları ise 12 ile 18 arasında değişmektedir. Enstitüye alınan öğrenciler genellikle okumaya meraklı, ilkokul sınıfının başarılı fakat eğitimlerine devam edebilecek olanaktan yoksun öğrencilerdir²⁹³. Köy Enstitüsü öğrencilerinin bilinçaltında köylerinden çıkıp bambaşka bir dünyaya yani Köy Enstitüleri' ne yaptıkları yolculuğun Osmanlı' dan Cumhuriyet' e geçişi simgelediği söylenebilir. Öğrenciler mezun olduktan sonra zorunlu öğretmenlik görevlerini ulus devlete karşı sorumluluklarının bir gereği olarak yerine getireceklerdir.

Karaömerlioğlu, Köy Enstitüleri' nin kapatılma sürecinde ise, enstitülere karşı oluşan dört muhalefetten söz etmektedir. Bunlar; enstitü içindeki yönetici ve öğretmenlerden oluşan muhalefet, köylerden gelen muhalefet, çok partili hayata geçişte Cumhuriyet Halk Partisi ve Demokrat Parti' den gelen siyasal muhalefet ve 2. Dünya Savaşı ortamının yarattığı ideolojik muhalefettir. 1940-1946 yılları arasında "altın çağ" ını yaşayan Köy Enstitüleri, 1946-1950 yılları arasında "duraklama dönemi" ne girmiştir. Enstitüler, 1940-1946 yılları arasında türdeş bir eğitim programı benimsemiş, çok partili döneme geçişle birlikte Hasan Ali Yücel ve İsmail Hakkı Tonguç görevlerinden alınmış, 1946-1950 yılları arasında faaliyetleri yavaşlamıştır. 1950 yılından itibaren değişen iktidarla birlikte Köy Enstitüleri' nde değişikliğe gidilmiş 1954 yılından itibaren ise, Köy Öğretmen Okulları sistemine geçilmiştir²⁹⁴.

Kemalizm halkı nesneleştiren pozitivist anlayışla modernleşme projesinin başarısızlığını kent kökenli öğretmenlere bağlamıştır. Köylüyü dönüştürmede başarısızlık kent kökenli öğretmenlerindir. Buradan yola çıkan Kemalist elitler ulus devletin köylü vatandaşlarını yetiştirmek için köylüler arasından seçilen kişileri öğretmen yapmaya karar vermiştir. Köylüler arasında seçilen başarılı öğrencilerin, Kemalist ideoloji doğrultusunda, yalıtılmış mekanlarda yetiştirilmesine dayanan Köy

²⁹² Özodaşık, a.g.e., s. 233.

²⁹³ Özodaşık, a.g.e., s. 234.

²⁹⁴ M. Asım Karaömerlioğlu, "Köy Enstitüleri", ed.: Bora, Tanıl. Gültekinil, Murat, **Modern Türkiye' de Siyasal Düşünce: Kemalizm**. İstanbul: İletişim Yayınları, 2001, s. 288.

Enstitüleri sadece buradaki gençlerin ideolojilerini ve düşünce dünyalarını değiştirebilmiş ve giderek köye ve köylüye yabancılaşır hale gelmişlerdir. Kısacası gerek Köy enstitüleri gerekse Halkevleri yeni ulus devletin ideal vatandaşlarını yaratarak tüm kesimlere ulaşmayı amaçlayan ideolojik araçlardır.

4.2.3.Hukukun Laikleştirilmesi

Kemalist seçkinlerin hedeflediği modernleştirme ve ulus devlet olma yolunda gerçekleştirdiği inkılaplar sadece bir veya birkaç alanla sınırlı kalmamış siyasi, sosyal, ekonomik ve gündelik hayat da dahil olmak üzere hemen her alanda müdahale söz konusu olmuştur. Bu müdahalelerden biri de kişilerin birbirleriyle ve devletle ilişkilerini hatta devletin devletle ilişkini düzenleyen hukuk alanında yapılan radikal değişimlerdir.

Modern öncesi her devlette olduğu gibi Osmanlı’ da da çok hukuklu bir anlayış ve yapılanma söz konusudur. Bireyler arası yatay sosyal ilişkilerin zayıf olduğu eski dönemlerde insanların cemaat halinde kendi hayatlarını kendi iç hukuklarına göre düzenlemesi yaygın bir durumdur. Bu dönemlerde kanunların şahsiliği ilkesi geçerlidir. Çok hukukluluktan tek hukukluluğa yönelik modern öncesi toplumu aşarak ulus devletlere geçilmesiyle eş zamanlı gerçekleşmiştir. Modern ulus devletlerle birlikte din ve ırk farkı gözetmeksizin herkes için geçerli tek tip yasal düzenlemeye gidilmiştir. Çünkü ulusun hukuk alanındaki tanımı din, ırk veya başka bir unsura bakılmaksızın aynı hukuka tabi olmaları bakımından yurttaşdır.

Osmanlı Devleti’ nde modernleşme hareketleri başladığında hukuk alanında çeşitli düzenlemeler yapılmış ve hukuk birliği yönünde adımlar atılmıştır. 1850 Ticaret Kanunu, 1858 Ceza Kanunu, 1851 Ticaret Kanunu Usulü, 1863 Deniz Ticaret Kanunu etkili bir yönetim hedefi doğrultusunda atılmış adımlardır. Osmanlı’da en önemli hukuk reformu Mecelle olarak bilinen, ilk bölümü 1870’de yayımlanan yeni bir medeni kanunun yapımıdır. Fakat bu uygulamalar laiklik yönünde gelişmeler değil aksine şeriatın destekçisi olarak görülmüştür. Tanzimat Fermanı (1839) ve Islahat Fermanı’nın (1856) ardından 1869’ ta Müslüman ve Hristiyan ayrımı gözetmeyen ve 1851 Fransız Vatandaşlık Kanunu örnek alınarak hazırlanan “Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi” nin kabul edilmesiyle temelde hedeflenen, esasında hukuk eşitliği ve birliği temelinde bir yurttaş inşa etme projesidir. Bu kanunname İslam dünyasının ilk seküler vatandaşlık kanunudur. 19. yüzyılda yapılan bu reformlar yargı alanında şeriatı ve uygulayıcılarının egemenliğinden uzaklaştırmıştır. Osmanlı Devleti’nde 1915’ e kadar aile hukuku hariç hukuk kuralları ve mahkemelerin çoğu değiştirilmiştir.

Cumhuriyet' in ilanı ile birlikte hukukun laikleştirilmesi yönünde ciddi adımlar atılmıştır. 8 Nisan 1924' te din yasalarını uygulayan Şer' iye mahkemeleri kaldırılmış olmakla birlikte "şeriat hala kişi ve aile hukukunun çoğu alanlarında yürürlükte kalmıştı. Reform süreci boyunca aile ve kişi hukuku konularında şeriat hukukçularının tekeli yetkisine dokunulmamıştı²⁹⁵". Ancak şu da belirtilmelidir ki, Osmanlı hukuku tamamen bir teokrasi hukuku olmamakla birlikte İslam dinine mensup halkın hemen hemen tümünü kapsamaktadır²⁹⁶. Oysaki Kemalist seçkinler için yeni kurulan ulus devlette ve kurgulanan ulusta böyle bir yapı kabul edilemezdi.

Kurtuluş Savaşı' nın devam ettiği bir dönemde kısa bir metin olarak hazırlanan ve genel olarak Osmanlı Kanuni Esasisi' ne atıfta bulunan Teşkilat-ı Esasiye Kanunu yerine yeni bir anayasaya ihtiyaç duyulmaya başlanmıştır. Hazırlanan anayasa 20 Nisan 1924' teki meclis toplantısında kabul edilmiştir. Yüz beş maddeden oluşan bu anayasa, niteliği bakımından meclis hükümeti ile parlamenter rejim arasında karma bir sistem kurmuştur. 1924 Anayasası ile Cumhurbaşkanı Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından ve meclis üyeleri arasından seçiliyor, cumhurbaşkanının parti üyeliği ve milletvekili devam ediyordu. Bu hüküm itibarıyla cumhurbaşkanı aynı zamanda hem parti üyesi hem milletvekili hem de parti başkanı olmuştur. Dolayısıyla cumhurbaşkanının aynı zamanda parti genel başkanı olması nedeniyle meclise öneri ve teklifte bulunması da doğal sayılmıştır. Cumhurbaşkanının bu yetkileri ülkenin tek parti ve şeflik yönetimine doğru yol almasının önünü açmıştır²⁹⁷.

Milliyetçilik ve Halkçılık ilkeleri üzerine kurulan Türkiye Cumhuriyeti 1924 Anayasası' nın 88. maddesinin ilk fırcasında yer alan "Türkiye ahalisine din ve ırk farkı olmaksızın vatandaşlık itibarıyla (Türk) ıtlak olunur." ifadesi vatandaşlık bakımından kimin Türk olduğunu belirlemiştir²⁹⁸. "Ne mutlu Türküm diyene" ifadesiyle vücut bulan bu anlayışla Osmanlıya ait dine dayalı millet anlayışı yerini toprağa ve vatana dayalı millet anlayışına terk etmiş, halkçılık ilkesi doğrultusunda hiçbir etnik ve dini farklılığı kabul etmeden ülkede yaşayan herkes aynı millete tabi kabul edilmiştir. Genel olarak liberal ve demokratik bir düzen öngören 1924 Anayasası yürürlüğe girmesinin ardından uygulamaya konan farklı yasalar sonucunda sistem "tek parti yönetimi" olarak şekillenmiştir.

²⁹⁵ Lewis, **a.g.e.**, s. 271.

²⁹⁶ Berkes, **a.g.e.**, s. 527.

²⁹⁷ Orhan Koçak, "Tek Parti Yönetimi, Kemalizm ve Şeflik Sistemi: Ebedi Şef/Milli Şef." ed.: Bora, Tanıl. Gültekinçil, Murat, **Modern Türkiye' de Siyasi Düşünce: Kemalizm**. İstanbul: İletişim Yayınları, 2001, s. 120.

²⁹⁸ Ahmet Yıldız, "**Ne Mutlu Türküm Diyebilene**" **Türk Ulusal Kimliğinin Etno-Seküler Sınırları (1919-1938)**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2001, s. 139.

Modern bir ulus devlet olma yolunda Batılı ülkeler örnek alındığı için bu ülkelerden geniş bir resepsiyon hareketine başlanmıştır. Modern bir ulus devlet yapılanması yolunda, Cumhuriyet' in kurucu kadrosu sekülerizmi temel ilke olarak benimsemiştir. Dolayısıyla İslami kurumlar elimine edilmiş ve İsviçre Medeni kanunu tercüme edilerek 17 Şubat 1926' da mecliste kabul edilmiş, aynı yılın ekim ayında yürürlüğe girmiştir. Bu, aslında kanun yapma aracılığıyla yeni bir ulusal anlayış ve ulusal ahlak yaratma teşebbüsüdür. Kanunların değişmesi bir bakıma toplumun değişmesidir. Çünkü hukuk ve toplum farklı şekillerle ve birçok yolla birbirine bağlıdır. Osmanlı' da başlayan hukuksal alandaki değişim ve dönüşümler devleti kurtarabilmede bir araç olarak görülmüştür. Buna karşılık Cumhuriyet Dönemi' nde hukuk mutlak bir devlet mekanizması değil toplumun dönüşümünü sağlayacak bir araç olarak görülmüştür²⁹⁹.

Hukuk alanında yapılacak düzenlemenin temelinde yatan itici güç, uluslaşma süreci içinde her yurttaş için hukukun bir olması gerektiği konusudur. Hem Lozan' ın denetim kurumlarından kurtulmak hem de hukuk birliğini tesis etmek amacıyla hukuk devrimi yapmak zorunluydu. Adalet Bakanı Seyyit Bey' in 27 Kasım 1923' te Büyük Millet Meclisi' ne 1917 Aile Hukuku Kararnamesini geliştirip yeniden kabulünü teklif etmiş olsa da Mustafa Kemal "aile hukukunda takip edeceğimiz yol ancak medeniyet yolu olacaktır" diyerek hukukun laikleştirilmesi gerektiğini açıkça ifade etmiştir. Mustafa Kemal 25 Kasım 1925' te Ankara Hukuk Fakültesi' nin açılış töreninde konuyla ilgili olarak şunları söylemiştir:

"Türk Devrimi, sözcüğün ilk anda akla getirdiği anlamdan başka ve ondan daha geniş bir değişim anlamı taşır. Onun gerçek, anlamı din bağına dayanan yüzyıllık bir siyasi birim yerine başka bir bağa, ulusallık bağına dayanan bir birim koymaktır. Ulusumuz, bugünkü uluslar arası var olma savaşında yaşayabilmenin tek yolunun çağdaş uygarlıkta bulunabileceğini değişmez bir ilke olarak kabul etmiştir. Ulus... devrimsel değişmelerin doğal ve zorunlu gereği olarak ihtiyaçların değişip gelişmesiyle sürekli olarak değişip gelişme kuralına dayanan dünyasal rejim görüşünü yaşamın zorunlu koşulu olarak benimsemiştir. Artık devrimin hukuk temellerini atmak, devrimimizin düşün biçimine ve gereklerine uygun hukukçular yetiştirmek zamanı gelmiştir³⁰⁰."

11 Eylül 1924' te hukukçulardan oluşan 26 kişilik bir komisyon, İsviçre Medeni Kanunu' nu Türk ihtiyaçlarına göre adapte etme amacıyla çalışmalara başlamıştır. Hazırlanan yeni Medeni Kanun Meclis tarafından görüşülerek 17 Şubat

²⁹⁹ Bünyamin Kocaoğlu, "Atatürk Dönemi Laklik Uygulamalarına Yönelik Bazı Toplumsal Tepkiler", *Turkish Studies*, Vol. 2/4, 2007, s. 1297.

³⁰⁰ Berkes, *a.g.e.*, s. 530.

1926 onaylamış ve 4 Ekim 1926' da yürürlüğe girmiştir³⁰¹. Medeni Kanun ve Borçlar Kanunu' nun İsviçre' den alınmasının ardından Cumhuriyet' in temel kanunları çeşitli Avrupa ülkelerinin kanunlarından tercüme edilerek yürürlüğe girmiştir. İtalyanların Ceza Kanunu, Almanların Ceza Yargılama Usulü Kanunu ve Ticaret Kanunu, İsviçre' nin Neuchatel Kantonu' nun Medeni Yargılama Usulü Kanunu alınarak yürürlüğe konulmuştur³⁰².

Bu şekilde, yeni modern ulus devletin hukuk alanını, modern hukuk anlayışına ve ekonomiye uydurabilmesi için önemli adımlar atılmıştır. Bu adımlardan devrim niteliğinde olanı Medeni Kanun ile yeni Türk Devleti geleneksel İslami kanunları reddetmiştir. Kadınlar özel mülkiyet ve miras hakkı kazanmış, çok karılılık kaldırılmış (zaten fiilen büyük ölçüde tek eşlilik geçerliydi), reşit olmak şartıyla din değiştirme ve Müslüman bir kadının Müslüman olmayan bir erkekle evlenmesi mümkün hale getirilmiştir. Böylece, erkeğin kadını boşama hakkı yerine medeni hukuk esaslarına göre düzenlenen boşanma süreci söz konusudur³⁰³. Tüm bu gelişmeler özellikle kadınlar için yeni ulus devletin yurttaşları olma yolunda önemli adımlardır. Bu süreç kadınlara 1930' da yerel seçimlerde 1934' de genel seçimlerde oy kullanma hakkı tanınarak tamamlanmıştır. Medeni Kanun' un kabulü ile imamlar da evlilik töreninde yasal konumlarını kaybetmişlerdir. Bu alanda da İslamın meşruiyet yetkisi ortadan kalkmıştır. İslam ülkelerinde müdahale edilmesi en zor alanlardan biri aile hukukunda yapılan bu önemli değişim ve dönüşüm bakımından Kemalizm benzersiz bir iş yapmıştır³⁰⁴.

Yeni Medeni Kanun' un kabul edilmesiyle dinin toplumsal işlevini yitirmesinin yanında toplumun tüm bireyleri eşit bir yurttaşlık zeminine oturmuştur. Bundan böyle bireylerin gündelik hayatlarını belirleyen veya meşruiyete kaynaklık eden ilahi merkez ulusun yeni aidiyeti ve sadakat merkezi olan ulus devlete geçmiştir. Modern bir ulus olmanın kaynağı olan Medeni Kanun çok hukuklu bir sistemden hukuk birliğine geçişin kanıtı olmuştur. Sınırları belli bir toprak parçası üzerinde yaşayan insanları çeşitli cemaatlere bölen çok hukuklu sistem son bulmuş, ulusun tüm üyelerinin eşit olduğu seküler bir hukuk sistemine geçilmiştir. Hukuk birliği ve tekliği açısından Kemalist seçkinlerin temel ilkelerinden biri olan laikliğin de zemini genişletilmiştir.

Hukukun laikleşmesi ve tekipleşmesi dönemin ekonomik koşulları için de önemli bir adım oluşturmaktadır. Her ekonomik sistem gibi kapitalizm de kendine

³⁰¹ Lewis, a.g.e., s. 271.

³⁰² Kocaoğlu, a.g.m., s. 1298.

³⁰³ Stefan Plaggenborg, **Tarihe Emretmek: Kemalist Türkiye, Faşist İtalya, Sosyalist Rusya**. Çev. Hülki Demirel. İstanbul: İletişim Yayınları, 2014, s. 419.

³⁰⁴ Nilüfer Göle, **Modern Mahrem Medeniyet ve Örtünme**, İstanbul: Metis Yayınları, 2011, s. 102.

gerekli bir hukuk yapısına ihtiyaç duymaktadır. Kemalist seçkinler hukuk alanındaki dönüşümde bu etkiyi de göz önünde bulundurmuşlardır.

Hukuk alanında yaşanan ve yeni ulus devletin pekiştirilmesi, rejimin korunması noktasında bahsedilmesi gereken bir önemli olay da, Takrir-i Sükun Kanunu ve İstiklal Mahkemeleri'nin kurulmasıdır. 13 Şubat 1925' te Bingöl' de başlayan ve Elazığ gibi diğer şehirlere de sıçrayan Şeyh Sait İsyanı üzerine 4 Mart 1925' te Kabul edilen Takrir-i Sükun Kanunu ve İstiklal Mahkemelerinin kurulmasıyla 1929 yılına kadar sürecek katı bir siyasal rejim dönemi başlamıştır. Kanunun ilan edilmesinin ardından Mustafa Kemal, "Milletin elinden tutmağa lüzum vardır, inkılabı başlatan tamamlayacaktır" diyerek asıl sorunun, yeni ulus devletin ve siyasal rejimin pekiştirilmesi olduğunu vurgulamıştır³⁰⁵.

Takrir-i Sükun Kanunu sayesinde hükümet her türlü siyasi, toplumsal örgütlenmeyi kapatabilecek, gazeteleri susturabilecek, istediği herkesi İstiklal Mahkemelerine gönderebilecektir. Aslında bu kanunun çıkarılmasıyla başlayan sürecin, toplamda 4 ay bile sürmeyen isyanın bitmesiyle sona ermemesi ve 1929' a kadar sürmesi isyan bahane edilerek rejimin inşa edilmesinin amaçlandığı ortadadır³⁰⁶. Öyle ki 1920' li yılların ikinci yarısında o kadar sert bir siyasal rejim oluşmuştur ki, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası' nın varlığına bile tahammül gösterilmemiş, Şeyh Sait Ayaklanması üzerine parti kapatılmış ve yeni hükümet Mustafa Kemal tarafından yeniden İsmet İnönü' ye kurdurtulmuştur. Plaggenborg, Türkiye Cumhuriyeti' nin bu kanun ve onun sıkıyönetim koşullarının oluşturduğu ortam sayesinde hem tek parti devletine dönüştüğünü hem de din karşıtı hukuki yapının güçlendiğini belirtmektedir³⁰⁷.

Hukuk devrimi geçmişten kopuşu ve yeni bir medeniyeti hedefleyen sosyal bir dönüşüm aracıdır. Farklılık, ideal homojen ulus yaratımında en büyük tehdit olarak görülmektedir. Bu bağlamda homojen ulusun heterojen bir hukuku olması beklenemez. Ulus olmanın en önemli koşullarından biri de hukuk birliğidir. Homojenliği sağlayacak olan da din tabi ki olamazdı. Çünkü pozitivist düşünceye göre din durağandır ve gelişime kapalıdır. Buna karşılık laik hukuk gelişim için daima yenilenebilir durumdadır.

³⁰⁵ Seyfi Öngider, "Kemalist Rejimin İnşası: Takrir-i Sükun Kanunu", ed: Tanıl Bora, Murat Gültekinil, **Modern Türkiye' de Siyasi Düşünce: Dönemler ve Zihniyetler**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2009, s. 313.

³⁰⁶ Öngider, **a.g.m.**, s. 316.

³⁰⁷ Plaggenborg, **a.g.e.**, s. 419.

4.2.4. Ulusun İnşa Sürecinde Bir Kimlik Aracı Olarak Tarih

Siyasi yapılar, meşruiyetini sağlamak için sadece siyasi değil tarihsel bir alt yapıya da ihtiyaç duyar. Tarih söylemi kurgusal anlamda toplumu diğerlerinden ayıran önemli bir argümandır. Bir kurgu olarak tarih, halkın her tür eylemini, yaşama biçimini belirleme ve bireyi yönlendirme gücüne sahip olmuştur. Tarih disiplininin henüz oluşmadığı dönemlerde bile, bir meşruiyet kaygısıyla tarih eserleri ülkenin hakimiyetinin nasıl sağlandığını gösteren olayların anlatımıyla doludur. 19. yüzyılda ortaya çıkmaya başlayan ulus devletler ve onların ihtiyaç duyduğu temalar yeni bir tarih yazımını da beraberinde getirmiştir. Tarih yazımında bu döneme kadar krallar ve çeşitli kahramanların hikayeleri ön plandayken ulusçuluğun yaygınlaşmasıyla bu hikayeler yerlerini ulusların hikayelerine bırakmıştır. Tarih eğitimi de ulusçuluğun yayılma hızıyla paralel olarak gelişme göstermiştir. Ulusal geçmiş okullarda kolektif hafızaya yerleştirilmeye çalışılırken tarih bilimsel bir disiplin olarak belirmeye başlamıştır³⁰⁸. Ulus devletler, ulus tarafından benimsenip kurumsal bir kimlik kazanabilmek için ulusçu söylemleri destekleyen bir tarih yorumunu işe koşmuşlardır.

Aynı dil, din, soy, kültür ve tarih mirasını paylaşan, ortak bir düşmana karşı hareket eden insan topluluğu olarak kurgulanan “ulus”; ortak dil ve eğitim mekanizması ile ulusal bilince, zorunlu askerlik ile vatan sevgisine, siyasi katılım ile ortak bir siyasi kültüre ve vatandaşlık bilincine sahip olarak uluslaşma sürecini yaşamaktadır³⁰⁹. Buna göre ulus sonradan dahil olunabilecek bir topluluk değildir. İnsanın doğuştan getirdiği özelliklerle içinde doğduğu bir topluluktur. Ulusu inşa edenler de hem uluslar topluluğunu ikna etmeye çalışırken hem de kendilerini yerel kimlikleriyle tanımlayan halklarını aslında şanlı bir ortak geçmişe sahip oldukları noktasında ikna etmeye çalışmaktadırlar. Ulus devlet yapılanmasında rol oynayanlar için geçmiş “geçmemiş” tir, geçmiş “şimdi” dir ve geçmiş “gelecek” tir. Çünkü ulus hep var olacak, sonsuza kadar yaşayacaktır. Ulusal bellek inşası için sadece tarih yazımı değil edebiyat, tiyatro, sinema, mimari, arkeoloji, filoloji gibi tüm bilim ve sanat dalları manipüle edilmiştir. Şehirlerdeki heykeller, müzeler, bayraklar, marşlar gibi birçok öge kurgulanmış tarih yazımının birer parçasını oluşturmaktadır. Sonuç olarak buradaki önemli nokta ulusu tahayyül etme işini kolaylaştıracak mecraların yaratılmasıdır. Tarih kitapları tarihi yeniden yazarken mimariden edebiyata bayraklardan marşlara kadar birçok unsur tarih söylemini destekler ve ulus her gün yeniden üretilir³¹⁰.

³⁰⁸ Ersanlı, **a.g.e.** s. 22-23.

³⁰⁹ Erözden, **a.g.e.**, s. 122-125.

³¹⁰ Hasan Akbayrak, **Milletin Tarihinden Ulusun Tarihine**. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2009, s.11.

Gecikmiş bir ulus devlet olan Türkiye' nin inşasında da Kemalist seçkinler tarih yazımını ulusal bilincin yaratılması için elzem kabul etmektedirler. Türk ulus devlet yapılanmasında Fransız ve Alman modellerinin etkisi tarih yazımı konusunda da karşımıza çıkmaktadır. Ersanlı, Türk tarih yazımını etkileyen romantizm, pozitivizm ve Alman tarihselciliği olmak üzere üç akımdan söz etmektedir³¹¹.

Geçmişî romantize ederek yüceltmeye yönelmiş olan romantik tarih akımı özellikle 18. yüzyıl sonu 19. yüzyıl başında Batı ulusçuluğunu önemli ölçüde etkilemiştir. Fransa ve Almanya' da ulusalcılar "geçmişî yüceltme" yi ulusların kendilerine güven sağlamaları noktasında bir araç olarak görmüşlerdir. Bu akıma göre tarihsel gelişim iradi olarak belirlenebilir. Bu yüzden ulusçuluk olumlanmaktadır³¹². Uluslaşmasını geç tamamlayan ülkeler, ilerleme arayışları için, tarihsel ilerleme ve ulusalcılık arasındaki olumlu ilişkiyi kendilerine bir çıkış noktası olarak görmüşlerdir. Bu bağlamda, ulusal fikirlerin yaygın olmadığı Türkiye' de, Kemalist elitler, romantik tarih yazımından etkilenerek geciken Türk modernleşmesinin telafisi için, toplumu idealize edilmiş bir tarihsel geçmiş üzerinden uluslaştırmaya çalışmışlardır.

Geç modernleşen ulus devletlerin tarih anlayışında Alman tarihselciliğinin de önemi büyüktür. Alman tarihselciliği ulusların kültürel özelliklerini ön plana çıkarmakta ve devleti bu kültürel özelliklerin gelişmesi bakımından yüceltmektedir. Buna göre, devlet her şeye kadir ve ulusu simgeleyen büyük bir güçtür³¹³. Alman tarihselciliğinin bu özellikleri, yukarıdan aşağıya bir hareket olan Kemalizm için oldukça işlevseldir.

Pozitivist tarih anlayışı ise, doğa bilimleriyle benzer olarak, belgelerin bir araya getirilmesiyle tartışılmaz gerçeklere ulaşılabileceği iddiasına dayanır. Bu türden bir tarih anlayışı, ulusal bilincin oluşturulması ve güçlendirilmesi için meşruiyet zeminini bilimsellik iddiasıyla sunmaktadır. Dolayısıyla pozitivist tarih anlayışı, Kemalist ideolojinin meşruiyet zemini için de oldukça pragmatik bir araç olmuştur. Ancak Kemalist elitler için çekici ve işlevsel görünen bu üç bileşen uzun vadede uzlaşımı imkansız çelişkileri de ortaya çıkaracaktır³¹⁴.

Cumhuriyet Dönemi' nin iktidar eksenli tarih yazımı yöntemi aslında geçmişten aldığı bir mirastır. Osmanlı tarih yazımı daima saray içindeki bir faaliyet olarak kalmıştır. Tarih yazımı siyasal otoritenin meşruiyetini sağlamada bir araç olmuştur. Tarih yazımı ve tarihçi hiçbir zaman iktidarın dışında özerk bir alana sahip

³¹¹ Ersanlı, **a.g.e.**, s. 45.

³¹² Ersanlı, **a.g.e.**, s. 29.

³¹³ Ersanlı, **a.g.e.**, s. 40.

³¹⁴ Ersanlı, **a.g.e.**, s. 46.

olamamıştır. Böylece tarihsel anlatı, siyasal sistemin kendi içinde dönen, kendisiyle ilgili bir anlatımdan ibaret kalmıştır³¹⁵.

Türkiye’ de kurumsal tarih yazımının ilk ürünü Türk tarih tezidir. Öncelikle 15 Nisan 1931’ de Türk Ocakları’ nın bir uzantısı olan Tarih Tetkik Heyeti yerini Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti’ ne bırakmıştır. Böylece, rejimin doğrudan denetimine tabi olan bir kurum kurulmuş olmakta ve tarihsel söylemin tek üreticisi Kemalizm olmaktadır. Türk Tarih Tetkik Cemiyeti’ nin ilk işi yeni okul kitapları yazmak olmuştur. Henüz Birinci Türk Tarih Kongresi gerçekleşmemişken, 1931 yılı sonbaharında hazırlanan 4 ciltlik kitaplar kullanılmaya başlanmıştır³¹⁶. Siyasi iktidarın kurumsal çabalarının bir sonucu olan tarih tezi; Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti’ nin kurulmasıyla başlamış bunu 1. Tarih Kongresi (2-11 Temmuz 1932) ve 2. Türk Tarih Kongresi (20-25 Eylül 1937), ders kitapları, arkeoloji ve dil çalışmaları (1932’ de Türk Dili Tetkik Cemiyeti ve Türk Dil Kurultayı) izlemiştir. Birinci Tarih Kongresi’ nde ülke içine ilan edilen Türk tarih tezi İkinci Tarih Kongresi’ nde dünyaya duyurulmuştur.

Türk tarih tezinin oluşumu; uluslaşma, modernleşme, sekülerleşme ve pozitivism gibi değerler dizelerinin ihtiyaçları doğrultusunda Kemalist seçkinlerin himayesinde gerçekleşmiştir. 1929-1937 yılları arasında kapsayan süreç bu anlamda hem yeni bir kimlik hem de yeni bir tarih üretimi ve yazımı süreci olarak görülebilir. Türkiye’ de resmi tarih bakışının kurucu eylemi, 1931-1932 yıllarında okul kitaplarında somutlaşan Kemalist tarih yazımıdır.

Türk tarih tezinin birinci amacı, topluma gurur duyabilecekleri yeni bir kimlik sağlamak ve bilimsel verilerle bunu dünyaya kabul ettirmektir. Tezin temeldeki iddiası, Türklerin Orta Asya’ da büyük medeniyetler kurduğu ve bu medeniyetle dünyanın tamamını etkileyecek yetkinlikte olduğudur. 1. Türk Tarih Kongresi’ nde Mustafa Kemal’ in manevi kızı Afet İnan’ ın konuşmaları tarih tezinin ana hatlarını belirlemiştir:

“Türkler, kökleri binlerce yıl evvel yaşadıkları Orta Asya’ya dayanan brakisefal bir ulustu. Orta Asya’da bir iç deniz etrafında parlak bir medeniyet yaratmışlardı. Bu iç deniz iklimsel değişikliklere bağlı olarak kuruyunca, Orta Asya’yı terk ederek, dünyanın geri kalanını uygarlaştırmak için dört bir yana dağılmışlardı. Doğu’da Çin’e, güneyde Hindistan’a, Batı’daysa Mısır’a, Mezopotamya’ya, İran’a, Anadolu’ya, Yunanistan’a ve İtalya’ya gitmişlerdi³¹⁷”.

³¹⁵ Ersanlı, a.g.e., s. 67-68.

³¹⁶ Copeaux, a.g.e., s. 40.

³¹⁷ Soner Çağaptay, “Otuzlarda Türk Milliyetçiliğinde İrk, Dil ve Etnisite” ed.: Bora , Tanıl. Gültekinil, Murat. **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002, s. 246.

Dolayısıyla Türkler günümüz dünyasının bütün medeniyetlerinin “ata” sı kabul edilmektedir. Bütün dünyaya yayılmışlığının bir sonucu olarak Anadolu’nun da yerli halkı haline gelmektedir. Türk ulusal gururunu okşaması bakımından romantik özellikler gösteren Türk tarih tezi, Türk tarihinin sadece Osmanlı’ dan oluşmadığını kanıtlamak için kökleri Antik Çağa kadar uzatarak İslam ve Osmanlılık etkisini azaltmaya çalışmaktadır. Burada Osmanlı ve İslam öncesi döneme işaret ederek Türklüğün en parlak döneminin İslamiyetten önce yaşandığı ortaya koymaya çalışılmaktadır. Kısacası uhrevi bir Türklük nosyonu inşa edilerek İslami anlamlandırma dünyasının yerine ikame edilmeye çalışılmıştır. Türklüğün İslamiyet sayesinde var olduğu tezine karşılık Türklük olmasaydı İslamiyet gelişemezdi tezi ön plana çıkarılmıştır. Bununla birlikte Cumhuriyet’ le Osmanlı her fırsatta karşılaştırılmış, iyi özellikler Cumhuriyet Dönemi’ ne kötü özellikler Osmanlı geçmişine ait olarak gösterilmiştir. Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti’ nin ilk faaliyeti olan ve Mustafa Kemal’ in direktifiyle yazılan “Türk Tarihinin Ana Hatları” kitabıyla sonrasında hazırlanan dört ciltlik lise tarih kitabı ve orta mektep için tarih kitaplarında yer alan şu önerme bu durumu ortaya koymaktadır:

“...Türk çocukları, biliyor ve bildirecektir ki, onlar, 400 çadırlı bir aşiretten değil, on binlerce yıllık, Ari, medeni, yüksek bir ırktan gelen, yüksek kabiliyetli bir millettir... Osmanlının yanlış idaresi çok eski çağlardan medeniyet sahibi olan Türklere zarar vermiştir. Türk siyasal ve kültürel kimliğinde Osmanlıyı esas almak yanlıştır³¹⁸”.

Türk tarih tezinin bir amacı da, Batı dünyasında “barbar” olarak görülen Türklerin aslında öyle olmadığı hatta Batı dahil olmak üzere bütün insanlığa medeniyet götüren bir ırk olduğunu kanıtlamaya çalışmaktır. “Muasır medeniyetler” olarak adlandırılan Batı medeniyetinin üretilen köken mitiyle aslında Türk kökenli olduğu ortaya konmaya çalışılmıştır. Türk tarih tezinin, Türklerin uygarlık kuramayacağına dair oryantalist iddiayla mücadelesi, köklerin Antik Çağlara kadar uzatılarak İslam ve Osmanlı etkisinin kırılmaya çalışılması etnisitenin bir kimlik unsuru olarak fazla abartılmasını beraberinde getirmiştir. Kemalizmin sözleşmecî ve kültürel ulus kavramları arasında sürekli gidip gelmesinin sebeplerinden biri de, ulus tanımının birden bire “ırk”a kaydırılan yorumu olmuştur. Bu durum hem tarih yazımında hem de dönemin vatandaş yetiştirme projesinde öne çıkmıştır. Dönemin Malumat-ı Vataniye ve Yurt Bilgisi kitaplarında, millet vatan özdeşliğine bağlı olarak millet düşüncesinin vatan, ırk ve tarihsel geçmişe dayandırılması ve bu vatan ve tarihsel geçmişin Misak-ı Milli sınırlarını aşarak, Türklerin en eski tarihleri olarak tanımlanan Orta Asya geçmişlerine göndermede bulunması, millet ve “ırk” ın

³¹⁸ Ersanlı, a.g.e., s. 152.

buluşmasını zorunlu kılmaktadır. Böylece Alman özcü ve kültürcü ulus tanımına yaklaşılmıştır. Tarih tezindeki “soy” anlayışı güncel “vatandaş” tanımı içine yedirilmesi Mithat Sadullah’ın 1927 tarihli Yurt Bilgisi kitabında şu cümlelerle ortaya konulmaktadır: “Bizim milletimiz ‘Türk milleti’ dir. Aynı soydan gelen, aynı lisanı konuşan, aynı adetlere tabi olan insan kümelerine ‘millet’ denir³¹⁹”.

Tarih tezinin en önemli söylemlerinden biri de Türklerin sarı ırka mensup olmadığına kanıtlamaya çalışmasıdır. Anadolu’ nun yerli halkının kim olduğu konusundaki tartışmalar çerçevesinde Etilerin Türk kökenli olduğu iddiasıyla Anadolu’ nun asıl sahiplerinin de Türkler olduğu sonucuna varılmıştır. Anadolu’ nun Türk kökenli olduğu iddiasının altında iktidarı ikilemde bırakan çeşitli etkenler söz konusudur. Yapılan araştırmalar Türklerin göçebe olduğu ve anavatanının Orta Asya olduğunu göstermektedir. Tarihsel kökler (Orta Asya) ile bir coğrafyada kökleşme (Anadolu) arasındaki seçim milliyetçiliğin de ikilemini oluşturmaktadır. Mustafa Kemal ise, bu iki görüşü birleştirmeye çalışmış, Anadolu’ nun eski halklarının Türk olduklarını ileri süren ve Türkleri Anadolu’ nun tarihi içinde kökleştiren bir kuram geliştirerek Türklerin geçmişiyle coğrafyayı uzlaştırmaya çalışmıştır³²⁰.

Tarih tezi kökleri geçmişte olan bir soy kurgularken bunu da çeşitli unsurlarla doldurmuştur. Buna göre aslında Türkler köklerinden getirdikleri gelenekle zaten batılıdır. Dolayısıyla tüm reformlar gerçekte bir öze dönüş hareketidir. Türkler, dünyadaki bütün dil ve medeniyetlerin “ata” sı olarak zeki, çalışkan ve asker tabiatlıdır. Milliyetçiliğin temel doktrinlerinden “ordu-millet” tasavvuru Türk tarih tezinde de büyük ölçüde yer almıştır. 1931’ de Mustafa Kemal’ in kurup çalışmalarına önderlik ettiği Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti tarafından yazılan, Türk tarih tezinin ilk ifadelerinden olan ve tarih ders kitaplarının “Türklük ve Askerlik” bölümünde şu ifadeler yer almaktadır:

“Türk en iyi askerdir (...) Türk milleti, askerlik ruhu en mükemmel olan millettir (...) Askerlik ruhu yüksek millet demek, derin ve engin irfan ve medeniyet tarihi yaşamış millet demektir. İnsanlığın ilk günündenberi bütün ana medeniyetlere ata olan Türk ırkında bu ruhun en mükemmel derecede bulunması tabiidir³²¹”.

Böylece “askerlik meziyeti” ırksal ve kültürel bir özellik olarak sunulmuş, milliyetçiliğin ırkçı yorumlarına hizmet ederek tasavvur edilen “Türk” ün militarizmine kaynak teşkil etmektedir. Kemalist seçkinler için, en övünülesi özelliklerin başında savaşçı olmak, devlet kurmak ve devlet yöneticiliği gibi konular gelmektedir. Gençlik,

³¹⁹ Üstel, **Makbul Vatandaş**’ ın Peşinde 2. Meşrutiyet’ ten Günümüze Vatandaşlık Eğitimi, s. 168.

³²⁰ Georgeon, **Türk Modernleşmesi**, s. 4.

³²¹ Altınay ve Bora, **a.g.m.**, s. 142.

Türklerin dünyada her konuda öncü olması, sınırları geniş çok sayıda devlete sahip olması, saf bir ırk olması gibi konularla övünmelidir.

Türk Tarih Kurumu ve Türk tarih tezi ulus devlet inşası ve ulus yaratmada önemli bir aşama oluşturmaktadır. Osmanlı’ da “kaba, cahil, anlayışsız, akılsız” anlamında bir hakaret olarak kullanılan, Batı dünyasında ise “barbar” olarak görülen Türklük algısı kongrede sunulan metinlerle tersine çevrilmeye çalışılmıştır. Yapılan sunumların içeriği, Türk ırkının ikinci bir sınıf ırk olmadığı aksine en üstün ırk olduğu yönündedir.

Tarih teziyle ilgili önemli diğer iki özellikten ilki tarihsel olayların nedenini tekçi bakış açısıyla açıklamaya çalışmaktır. “Türkler olmasaydı tarih farklı olurdu”, “Türk uygarlıktır, Türk tarihtir.” şeklindeki argümanlarla birçok olayın tek nedeni olarak kendini görme eğilimi tezin belirgin özelliğidir. İkinci önemli özellik ise, Türklerin Batı dünyasından önce medenileştiğini ispata çalışmak fakat bunu yaparken de sürekli Batılı kaynaklara başvurmaktır³²².

Yıldız, Kemalizmin dönemi sekülerleştirmek için önce geçmiş sekülerleştirdiğini ifade etmektedir. O’ na göre Türk tarih tezi, “Batı dünyasının Türk (yani Müslüman) karşıtı önyargılarıyla yaralanmış Türk milli gururunu onarmak amacıyla Osmanlı-İslam geçmişinin bakiyelerini tasfiye edip, bütünüyle Türki unsurlarla ikame etmede motto güç olmuştur.” Dolayısıyla ortaya, kökü Orta Asya bozkırlarına dayanan etnisist bir Türklük tanımı ile devlete vatandaşlık bağıyla bağlı olan herkesin Türk olduğunu savunan mülki Türklük tanımı çıkmıştır. Türk milli kimliği çoğunlukla etnisist hatta ırkçı tarih ve antropoloji tezleri aracılığıyla oluşturulsa da bu kimliğin sonuçta çağdaş Batı dünyasına benzemeye çalışan ve zaten geçmişte öyle olduğunu ispat etmeye çalışan bir medeniyetçilik olduğunu söyleyebiliriz³²³.

İslami değerler bilindiği gibi, Kurtuluş Savaşı sırasında halkın mücadeleye katılmasını mobilize eden önemli bir söylemdir. Bunu iyi bilen kurucu kadro mücadelede olduğu gibi Cumhuriyet’ in ilk yıllarında da İslami değerleri söylemlerinde araçsal olarak kullanmışlardır. Türk olmayan Müslümanların ulusa dahil olmasında ve uyumunda İslamiyet birinci derecede önem taşımaktadır. Bu yüzden İslami kimlik ile Türk kimliği sentezlenmek istenmiştir. Bu noktada Türklüğe vurgu yoğun biçimde kullanılmış İslam ise araçsal bir nitelik taşıyarak yedekte tutulmaya devam etmiştir.

Türk ulus devlet inşa süreci ve Türk kimliğinin kurgulanışında tarih ve bilim bir araç olarak kullanılmıştır. Bu inşa sürecinde Anadolu’ nun Türklüğü ve Osmanlı

³²² Copeaux, a.g.e., s. 36-37.

³²³ Yıldız, **Kemalist Milliyetçilik**, s. 212.

öncesi Türklüğün batılılığı söylemleri önem kazanmıştır. Aslında tarih tezi, özünde Osmanlı ve İslam tarafından çarpıtıldığına ve inşa edilen milli kimliğin aslında öze dönüş olduğu konusunu toplumu inandırma girişimidir. Bununla birlikte üretilen bilgiler yeni nesillerin yetiştirileceği eğitim kurumlarına aktarılmıştır.

4.2.5. Ulusun Tahayyülünde Bir Araç Olarak “Dil Birliği”

Devletlerin etnisite ve ortak etnik dillere değil din ve hanedan temeline dayandığı modern öncesi dönemde, farklı dil kullanımları siyasal bir sorun olarak görülmemektedir. Geleneksel devletler sıradan tebaa ile ilgilenmemekte dolayısıyla da onlarla iletişime geçeceği temel bir dile ihtiyaç duymamakta ve farklı dil kullanımlarını bir tehdit olarak algılamamaktadır. Yöneten ile yönetilen arasındaki kimlik uyumu zorunluluğu modern dönemlere ait bir olgudur. Özellikle Fransız Devrimi ortaya çıktığında, hanedana bağlılık yerini ulusal egemenliğe bağlı bir devlet anlayışına bırakmıştır. Ulusal birlik siyasi birliği desteklemede önemli bir rol üstlenmiştir. Böylece halkın yerel bağlılıklara ve dillere bölünmeyen yurttaşlar olduğunu varsayan bir düşünce ön plana çıkmıştır. Ulus devlet, bireyi yurttaş yapmak için geleneksel kimlik yerine ulusa bağlamaya çalışmış bunun da başta gelen araçlarından biri dil (ulusal dil) olmuştur³²⁴.

Ulus devletler içinde ekonomik, siyasal, toplumsal ve kültürel yaşama katılacak olan halka vatandaşlık bilincinin kazandırılması için ortak bir dil temel birleştirici unsur olmaktadır. Dolayısıyla gerek Fransız İhtilali’nden sonra yayılan ulusçuluğun ve vatandaşlık temeline dayanan uluslar için olsun gerekse Alman romantik ulusçuluğunun “tek kültür, tek tarih, tek dil” temeline oturmuş bir ulus olsun tüm uluslar için dil önemli bir unsurdur. Ulusal diller toplulukların siyasal bilinç geliştirmesinin ve devlet inşa etmenin önemli bir aracı olarak işlev görürken kendileri de çoğunlukla manipüle edilmiş, devletin beklentisi ve ihtiyaçlarına göre dönüştürülmüştür. Bir aidiyet duygusu inşa eden dil uluslaşma sürecinde bütün inanç, fikir ve değerlerin taşıyıcı unsuru olmuştur. Ortak bir dil bireyleri birbirine bağlayan güçtür. Dolayısıyla ulus olmanın da temel koşullarından birini oluşturmaktadır. Türkiye’de 1 Kasım 1928’de alfabe devrimi dini geçmişle bağları koparmanın yanı sıra temelde ulus için standart bir dil yaratma amacı taşımaktadır.

³²⁴ Ulusal dil düşüncesinin temeli de 19. yüzyıl Alman romantizmine dayanmaktadır. Bu görüşün önemli temsilcilerinden Johann Gottfried Herder’e göre, “dil ulusal ruhun öz değeridir. Dil insanları yönlendirir ve bir ulus haline getirir. İnsan olmak demek bir dile sahip olmak ve bir topluluk içinde yaşamak demektir.” Benzer şekilde Johann Gottlieb Fichte ve Wilhem von Humboldt da ulusun dil üzerinde kurulabileceğini ifade etmişlerdir. Alman ulusçuluğunun dayandığı temel denklem dil, ulus, devlet üçlüsüdür ve bu denklem ulus devletler için belirleyici olmuştur. Ulusçular için ulusun ruhu olan ulusal dil yok olursa ulus da yok olur. Umut Özkırımlı, **Milliyetçilik Kuramları Eleştirel Bir Bakış**, İstanbul: Sarmal Yayınevi, 1999, s. 34.

Bu anlayış 1927’ deki Cumhuriyet Halk Fırkası’ nın parti programının beşinci maddesine de yansımıştır. Vatandaşlar arasında en güçlü bağın dil birliği, his birliği ve fikir birliği olduğu ve bunları oluşturmak için de temel prensip olarak Türk dilinin ve kültürünün yaygınlaştırılacağı ifade edilmiştir³²⁵.

Dil meselesi, Cumhuriyet Dönemi’ nde devletin ve seçkinlerin konusu olmakla birlikte Cumhuriyet öncesinde de gündemde olmuş ve farklı biçimlerde tartışılmıştır. Ancak genel olarak bakıldığında bu tartışmalar ulus devlet inşasının bir aracı olarak dil oluşturmaktan ziyade dilin ıslahı ile ilgili tartışmalar olduğu görülmektedir. Kanuni Esasi’ de ise resmi dil Türkçe ilan edilmiştir. Ancak bütün tartışmaların temeli yazı üzerinde yoğunlaşmıştır. II. Meşrutiyet Dönemi’ nde ulusçu temalar tartışılmaya başlanmış olsa da devlet güdümünde bilinçli bir ulusal dil tezi oluşmamıştır. Latin harflerinin kabulü konusu ilk defa 1923 İzmir İktisat Kongresi’ nde ortaya atılmış ve 2 Mart 1923 günü verilen kararla reddedilmiştir. Aynı teklif bir yıl sonra Büyük Millet Meclisi’ nde gündeme gelmiş lakin bu da başarısız olmuştur.³²⁶ Fakat Cumhuriyet’ in kurucu kadrosu için Arap-İslam kültürünü simgeleyen Arap harfleri laik kültürün oluşmasında bir engel olarak durmaktadır. Bir ulus devlet olarak Türkiye önce siyasal ve hukuksal alanda reformlar gerçekleştirmiştir. Bu dönemin siyasal ortamında ortaya çıkan ayaklanmalar, Takrir-i Sükûn Kanunu ile Kurulan İstiklal Mahkemeleri reformlar için ortamı uygun hale getirmiştir. Bu sürecin sonrasında reformların daha çok toplumsal ve kültürel alanlarda gerçekleştirildiği görülmektedir. Halka “tebaa-devlet” ten “ulus-devlet” e geçildiğini, vatandaşlık esasının öğretilmeye, toplumsal yapının homojenleştirilmeye, günlük hayatın gerekliliklerinin Batı’ ya uygun hale getirilmeye çalışıldığı çeşitli reform hareketlerinin hız kazandığı görülmektedir.

1 Kasım 1928 Türk Harflerinin Kabulü ve Tatbiki Kanunu kabul edilerek 3 Kasım 1928’ de yürürlüğe girmiştir. Okullarda yeni harflerle öğretim başlarken yetişkinler de Millet Mektepleri aracılığıyla yeni alfabenin yayılması sağlanmaya çalışılmıştır. Millet Mektepleri yoluyla gerçekleştirilen eğitim seferberliği yalnızca yeni yazının öğrenilmesine değil aynı zamanda ulus çapında bir hareketlilik, ortaklık ve bağlılık hissi yaratılarak halk için yeni olan ulusal kimliği benimsemesi açısından da önemli bir adım olmuştur³²⁷. Temel amacı halkı okur yazar yapmak olan Millet Mektepleri için öncelikle okullarda eğitim yapılmış, yetmediği yerde de cami, kahvehaneler, hükümet salonları gibi mekanlar kullanılmıştır. 16 ile 40 yaşları

³²⁵ Aydın Erdoğan, **CHP Tüzükleri Dünü Bugünü 1923-2000**. Ankara: Berok Matbaacılık, 2000, s. 23-24.

³²⁶ Lewis, **a.g.e.**, s. 427.

³²⁷ M. Berk Balçık, “Milliyetçilik ve Dil Politikaları.” ed.: Bora , Tanıl. Gültekinil Murat. **Modern Türkiye’ de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik**. İstanbul: İletişim Yayınları, 2002, s. 784.

arasında yeni harflerle okuyup yazamayan vatandaşlara eğitimi zorunlu kılan Millet Mektepleri Talimatnamesi yaklaşık bir yıl sonra Millet Mekteplerine devam etmeyenler için seçilme ve çalışma hakkından men veya para cezası gibi yaptırımlar uygulamaya başlamıştır³²⁸.

Harf devrimi aslında istenmeyen geçmişten kopuş ve ulusal dil yaratımının aracı olarak aynı zamanda toplumu geleneksel bağlardan koparıp medenileşmiş hayata geçirmenin de bir aracı olmuştur. Mustafa Kemal dilin ulus yaratmada bir araç olmasını şöyle ifade etmektedir:

“Ulusun en mühim özelliklerinden biri dildir. Kendisini Türk ulusunun bir üyesi sayan kişi, her şeyden önce ve ne olursa olsun Türkçe konuşmalıdır. Türkçe konuşmayan bir kişi Türk kültürüne ve toplumuna üye olduğunu iddia ederse, buna inanmak pek doğru olmayacaktır³²⁹”.

Bu sözler Herder’ in romantik ulusçuluğunu hatırlatmakta ve bir dil ulusçuluğuna işaret etmektedir. Burada bir ulus inşası adına farklı olanı dışlama, benzer olanları ve benzerlikleri içermeye durumu söz konusudur. Bu durumun dayanak noktası da, aynı dine değil aynı dile sahip olanlar üzerinden gerçekleştirilmiştir. Türkçe konuşmayanların düşünceleri de Türk olmaz ve buna bağlı olarak da bir Türk ulusundan söz edilemez şeklindeki düşünceler sıklıkla vurgulanmıştır.

Türkleştirme politikasının önemli bir ayağını Türkçenin genelleştirilmesi meselesi oluşturmuş, Türkçenin anadil olarak benimsenmesi, azınlıkların isimlerinin Türkleştirilmesi ve kamusal alanlarda Türkçenin zorunlu hale getirilmesi belirgin politik uygulamalar olarak kendini göstermektedir. Dil konusu, Türk Ocakları himayesinde 1927’ de başlatılan ve devlet politikası haline getirilen “Vatandaş Türkçe Konuş” kampanyasıyla farklı bir boyuta taşınmış ve özellikle Türkçenin genelleştirilmesi politikasının da başlangıcını oluşturmaktadır. Bu kampanya gayrimüslim unsurların yanında Arap, Boşnak, Çerkes, Ermeni, Rum, Yahudi gibi gayri Türk-İslam unsurları da kapsayarak kendi dillerini konuşmaktan onları men etmiştir³³⁰. Bu politikaların özellikle 1930’ lu yıllarda etkin biçimde uygulandığı görülmektedir. “Vatandaş Türkçe Konuş” kampanyası dönemin tüm uygulamalarında kendini hissettirmektedir. Söz konusu kampanya, 1931-1932 yıllarında İzmir’ deki Yahudilerin de desteğini almıştır. Yahudilerin bu konudaki desteği, 1933’ te Kırklareli Hahamının şu sözlerinde somutlaşmaktadır: “Bugünden itibaren yüce Türk ırkına ve içinde yaşadığımız büyük ülkenin uygar sahiplerine ait aziz dili konuşmamızı rica

³²⁸ Özdaşık, a.g.e., s. 243.

³²⁹ Çağaptay, a.g.m., s. 247.

³³⁰ Yıldız, “Ne Mutlu Türküm Diyebilene” Türk Ulusal Kimliğinin Etno-Seküler Sınırları (1919-1938), s. 286.

ediyorum.” Bursa’ da Yahudi Derneği Uhuvet, dernek bölgesinde Türkçe konuşmayanları para cezasına çarptıracağını ilan etmiştir. Diyarbakır Hahamı ise Doğu ve Güney Doğu illerini ziyaret ederek Yahudileri Kemalist inanç ile vaftiz edilmeye davet etmiştir. Bu gelişmelerin yanı sıra Ankara Yahudileri de Türkçeyi benimsediklerini duyurmuşlardır. Kampanya, İstanbul Yahudilerinin de desteğini almasının ardından Müslümanlar arasında da yayılmaya başlamıştır. O dönemde Mersin’ de bulunan çok sayıda Rumca konuşan Girit Müslümanı ve Müslüman, Hristiyan Arap cemaati nedeniyle bu kampanya Mersin’ de Halkevleri tarafından sert bir şekilde uygulanmıştır. Bu gelişmelerin ardından Milli Türk Talebe Birliği de halka açık yerlerde tek dil olarak Türkçenin işitilmesi yönünde bir kampanya başlatmıştır³³¹. 1935 yılında Türkiye nüfusu 16.157.450’ dir. Bu nüfusun 13.889.073’ u Türkçe konuşmaktadır. Geriye kalanı ise; Kürtçe, Arapça, Yunanca, Çerkezce, Lazca, Ermenice, Gürcüce, Ladino, Boşnakça, Arnavutça, Bulgarca, Tatarca, İspanyolca, Abhazca, Romence, Fransızca, Almanca, Rusça, İtalyanca, Sırpça ve Lehçe konuşmaktadır³³². Görüldüğü gibi, o tarihte hala tam anlamıyla dil birliği gerçekleştirilememiştir. Bu bakımdan, dil birliğinin sağlanması ulusu inşa edebilmenin zorunlu koşulu olmaktadır.

14 Haziran 1934’ de çıkarılan İskan Kanunu sadece nüfus hareketleri ve göç ile sınırlı olmayıp aynı zamanda tek dilli bir toplum yaratmayı hedeflemiştir. Yıldız, İskan Kanunu’ nun Kemalist ulusçuluğun ırk, kan ve soy kavramları etrafında ifadesini bulan ırki/etnisist boyutunu ifşa eden bir metin olduğunu belirtmiş ve bu kanunla birlikte Kemalist ulusçuluğun “dil, kültür, ölkü” üçlüsünün yerini “dil, kültür ve kan” düsturuna bıraktığı dönemin işaretlediğini vurgulamıştır. İskan Kanunu’ nun 11. maddesinin B fıkrası İçişleri Bakanlığı’ na anadili Türkçe olmayan vatandaşları kültürel, siyasi, askeri, sosyal ve güvenliğe ilişkin sebeplerle yerlerinden etme ve yeniden iskan etme yetkisi vermektedir³³³.

Geçmiş hatırlatan kimlik unsurlarından arınmanın hız kazandığı bu dönemde önemli bir diğer uygulama Soyadı Kanunu’ dur. Ulusal dil meydana getirme çabaları çerçevesinde, homojen ulus yaratma yönünde engel olabilecek soyadları sorun teşkil etmektedir. Ulusun üyeleri arasındaki akrabalık ilişkilerini gösteren soyadları ulusal kimliğin temel işaretlerinden biri olmaktadır. Ulusal kimlik inşa sürecinin bir parçası olarak 1934 yılında Soyadı Kanunu kabul edilmiştir. Kanun soyadını ulusal kimliğin bir işareti olarak ifade etmekte, soyadının varlığını da bir medenilik işareti olarak kabul etmektedir. Kanun görüşülürken genel kurulda en çok üzerinde durulan

³³¹ Çağaptay, **a.g.m.**, s. 259.

³³² Çağaptay, **a.g.m.**, s. 258.

³³³ Yıldız, “**Ne Mutlu Türküm Diyebilene**” Türk Ulusal Kimliğinin Etno-Seküler Sınırları (1919-1938), s. 252.

konu, soyadlarının Türklüğün simgesi olması gerekliliğidir. Soyadı Kanunu her “Türk” ün soyadı sahibi olmasını zorunlu kılmakta, herhangi bir yabancı ırka, mevkiye, resmi makama, aşirete gönderme yapan soyadlarının kullanımını yasaklamaktadır. Bu kanun Arnavutoğlu, Kürtoğlu gibi farklı etnik unsurlara unsurlara işaret eden; Çerkes Hasanoğlu, Boşnak İbrahimioğlu gibi başka bir ulusallıkla ilişkisi olan soyadlarının kullanımını yasaklamıştır. Bununla birlikte bu kanun, “ aki, bin, dis, ef, iç, is, mahdumu, of, pulos, veled, viç, yan, zade” gibi takıların kullanımını da yasaklamıştır. Dolayısıyla kanun, farklılıkları soyadlarından da kaldırarak ulusal homojenliği sağlamayı amaçlamaktadır³³⁴. Yeni isimler hem ulusal hem seküler olmak mecburiyetindedir. Bütün bu düzenlemeler, geçmiş kimlik sembollerinin ve Osmanlı’ dan kalan unvanların tasfiyesidir.

Dil politikalarının sosyal boyutuna değinen Balçık, Türkçenin egemen hale gelişinin iki yönüne işaret etmektedir:

“Türkçenin egemen hale getirilmesine yönelik uygulamalar, dilin sadece Türk milliyetçilerinin inşasına soyundukları ulusal kimliğin hayati bir unsuru olması bakımından önemli değildir. Dil kavramı, inşa edilmeye çalışılan bir kimliği temsil ettiği kadar, aynı zamanda alternatif ya da muhalif olma ihtimali olan diğer politik ve sosyal kimliklerin temsilcisi olarak da belirebilir. Ezanın ve Kuran’ın Türkçeleştirilmesi ya da Türkçeden başka dillerin konuşulmasının, öğretilmesinin yasaklanması, Cumhuriyet projesine muhalefet eden ya da etmesi muhtemel kimliklerin de kamusal alandan silinmesi manasına geliyordu³³⁵”.

Türkiye’ de dil meselesi, sekülerizm ve ulusçuluk olmak üzere iki temel ilke tarafından şekillenmiştir. Konunun seküler ideolojiyi ilgilendiren boyutu, dinsel anlam ve semboller nedeniyle Arapça ve Farsça kelimelerden dili kurtarmanın bir politika haline getirilmiş olmasıdır. Ulusçuluk ideolojisi çerçevesinde, 1932’ de Türk Dili Tetkik Cemiyeti kurulmuş ve böylece ulus devletin ihtiyaç duyduğu homojen bir ulus oluşumu için tek tip ulusal dil yaratmaya çalışılmıştır. Tarih bu dönemde, ulusal kökler hakkında bir bilgi deposu durumunda iken, dil ortak kimliği yani Türklüğü tanımlayan işaret olmuştur. Burada tarih yeniden yorumlanarak yaşayan bir gerçek dilden önceliği almıştır. Dilin konumu yeniden yorumlanan tarihe göre belirlenmiştir³³⁶.

Taşkın, 1932’ de kurulan Türk Dili Tetkik Cemiyeti’ nin (1936’ dan itibaren Türk Dil Kurumu) özellikle 1932 - 1935 yılları arasını “öztürkçeci” bir atılım dönemi olarak nitelendirmektedir. Bu dönemde Cumhuriyet Halk Partisi, Halkevleri, radyo ve

³³⁴ Yıldız, “Ne Mutlu Türküm Diyebilene” Türk Ulusal Kimliğinin Etno-Seküler Sınırları (1919-1938), s. 236.

³³⁵ Balçık, a.g.m. s.786.

³³⁶ Balçık, a.g.m., s. 787.

gazeteler aracılığıyla her alanda gerçekleştirdiği seferberlikle dilde özleştirme politikasını uygulamıştır. 1932’ deki 1. Türk Dil Kurultayı ve 1934’ deki 2. Türk Dil Kurultayı’ nda daha çok Türk dilinin diğer dillerle olan ilişkisi üzerinde durulmuş ve bazı tezler ileri sürülmüştür³³⁷. Ancak tüm bu tezler dil planlamasına yön verecek resmi anlayışı tamamen değiştirecek bir etki yaratmamıştır. Bu noktada dil devrimine bilimsel bir meşruiyet sağlamak ve Türk dilinin diğer dillerle ilişkisini incelemek amacıyla 14 Haziran 1935 ’te Ankara’ da Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi kurulmuş ve resmi olarak 9 Ocak 1936’ da açılmıştır. Dilbilimci ihtiyacının karşılanması amacıyla açılan bu fakültede Türkçeyle akrabalığı olduğu kabul edilen Sümerce ile Sinoloji, Hindoloji, Hititoloji, Hungoroloji gibi kürsüler de açılmıştır. Söz konusu dillerin yanında Arapça, Farsça, Yunanca, Rusça, Macarca gibi dillerle Türklük arasında arkaik bağlar kurulmaya çalışılmıştır³³⁸.

Yüzyıllardır süren bir kültür gelişiminin uzvi eklerini derinden temizleme girişimi, kelimelerin ve anlamların keyfi olarak yeniden tayininin çoğu zaman yanlışlara ve kaosa yol açması sonucunda, 1935’ te yeni kelimelerin uydurulup zorla kullandırılması durdurulmuş, alışılmış olan birçok Arapça ve Farsça kelimenin bir süre daha kullanılmasına ve ulusallaşmasına izin verilmiştir. Bu gelişmeye de bir haklılaştırma çabası çerçevesinde, bilimsellikten uzak tamamen siyasi ve pragmatik bir eylem olarak söz konusu kelimelerin aslında Türkçe olduğu, Türkçeden diğer dillere geçtiği tezi ortaya atılmıştır³³⁹.

Türk Tarih Tezi ile oluşturulan yapıyı tamamlamak için, 1936 yılının Ağustos ayında yapılan 3. Türk Dil Kurultayı’ nda Güneş-Dil Teorisi açıklanmıştır. Bu teori temelde, başlıca tüm dünya dillerinin Türkçe kökenli olduğunu ileri sürmektedir. Güneş-Dil Teorisi, Türk ulus bilincini geliştirmek için dilin ve tarihin kullanımının doruk noktasını simgelemektedir. Buna göre, dilin kaynağı yansımali sözcüklerdir. Bütün terimlerin başlıca kaynağı olan güneş, ilk dillerin doğuşunu sağlamıştır. Yani bu dil İç Asya’ da doğan Türkçedir³⁴⁰. Teorinin amacı, Türklerin dünya medeniyetine büyük katkılar sağladığını ispatlanmak, onların İslam öncesi dillerinden ödünç kelimeler alarak ulusal bir dil yaratmaya ikna etmektir. Türk ve Batı dilleri arasında ortak kökenden gelen bir akrabalık iddiasını da taşıyan teori böylece hem ulusal bilinç yaratmayı hedeflemiş hem de öykünülen Batı ile aynı olduğunu kanıtlamaya yönelmiştir. Her ne kadar kelimelerin etimolojik olarak Türklükleri garanti altına

³³⁷ Yüksel Taşkın, “Kemalist Kültür Politikaları Türk Tarih ve Dil Kurumları” ed.: Bora, Tanıl. Gültekinil, Murat. **Modern Türkiye’ de Siyasi Düşünce: Kemalizm**. İstanbul: İletişim Yayınları, 2001, s. 420.

³³⁸ Ersanlı, **a.g.e.**, s. 199.

³³⁹ Lewis, **a.g.e.**, s. 429.

³⁴⁰ Copeaux, **a.g.e.**, s. 49.

alınmış olsa da ulusun dilinin “yegâne” oluşu tehlikeye girmiştir³⁴¹. Böylelikle yeni bir ulusal dil yaratmaya çalışan özleştirme politikasına karşın, Güneş-Dil Teorisi, dil planlamasında ulusçu kaygıları ikinci plana atmıştır. Zaten bu tez zamanla başarısız olup gündemden düşmüştür.

Güneş-Dil Teorisi, tarihsel meşruiyet zemini oluşturması bakımından önemlidir. Dil alanında yapılan tüm bu reformlar ulus devlet yapılanmasının önemli bileşenleridir. Bir nesil, Türk Tarih Tezi ve Türk Dil Tezi ile büyümüş, bu sayede onlara büyük bir ulusa ait oldukları bilinci kazandırılmıştır. Kültürel alanda kısmi bir dinginlik ve istikrar sağlanarak bu sayede, dil devriminden amaçlanan korporatist bir toplum yaratılmaya çalışılmıştır. Dil ulus devlet yapılanması açısından dönüştürücü bir rol üstlenmiş, ulusçu tahayyülde ve Türk ulusal kimliğinin kurgusunda çok önemli bir yere sahip olmuştur³⁴².

Uluslaşma sürecinde yeniden bir kimlik inşa edilmiştir. Latin harflerinin kabul edilmesi, yaratılmak istenen toplumun ümmetten uzaklaşıp ulus olması anlamına gelmektedir. Yaşanan ulusal dil yaratma projesi devletin yeni bir meşruiyet ve kimlik zemini arayışıdır. Dilde uluslaşma propaganda ve okullaşma yoluyla gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Dil teziyle amaçlanan, korporatist bir toplum yapısı, ulusçu fikirler, yeni bir meşruiyet zemini ve ulusal kimlik yaratmaktır.

İnşa edilen bir yapı olarak ulusun meydana getirilmesi için milli eğitim gibi aynı dili konuşmak da önemli bir araçtır. Anadolu’ da yaşayan farklı etnik unsurların Türkleştirilmesi kurucu kadronun Ziya Gökalp’ in “tek dil, tek kültür, tek ideal” esasını temel alan bir ulus yaratma fikrine dayanmaktadır. Bu ideal için Türk dili önemli araç haline gelmiştir. “Vatandaş Türkçe Konuş” kampanyası bunun için önemli bir yere sahiptir. İstanbul’ da başlayıp ülke içinde kısa sürede yayılan bu kampanyanın Darül Fünun Hukuk Fakültesi öğrencileri tarafından başlatıldığı görülmektedir. Bu kampanya gençlerin devletin kuruluş ideolojisine uygun biçimde davrandığının göstergesidir. Gençlik var olan coğrafyada Türkçenin hakim dil haline getirilmesinde etkin rol oynamıştır. Özellikle bu dönemde gençlik, Atatürk ilke ve inkılaplarının kendisinde somutlaştığı en önemli simge olarak belirlemektedir³⁴³.

4.2.6. Beden ve Mekan Üzerinden Ulus İnşası

Ulus inşa sürecinde sosyal alanda gerçekleştirilen doğrudan müdahale olarak değerlendirilebilecek kıyafet devrimi sadece toplumu değil toplumun içinde

³⁴¹ Şimşek, a.g.e., s. 163.

³⁴² Balçık, a.g.m., s. 787.

³⁴³ Şerif Esendemir, **Türkiye’ de ve Dünyada Vatandaşlık Eski Sorular Yeni Arayışlar**, Ankara: Birleşik Yayınevi, 2008, s. 75.

yaşadığı mekanın da dönüşümünü hedeflemiştir. Hedeflenen yeni ulus devletin toplumsal projesine ulaşmada geleneksel yaşam şekilleri ve sembolleri daima engel olarak görülmüştür. Dolayısıyla Mustafa Kemal, göz önünde olan ve açıkça toplumu Batı’ dan ayıran bir sembol olan “fes” i hedef noktasına koyarak gelenekçiliğe savaş açmıştır. Bu savaşın en önemli noktalarından biri şapka devrimi olmuştur.

Osmanlı’ da çağdaşlaşma hareketleriyle paralel olarak 1828 yılında fes kabul edilmiştir. Öncelikle orduda uygulanmış 1829’ da sivil memurları da kapsamına almıştır. Bu uygulama devlette kıyafet üzerinden bir homojenlik sağlama uygulamasıdır. Fes özellikle II. Abdülhamit dönemi boyunca bir din sembolü haline gelmiştir. 19. yüzyılın sonlarına doğru Hindistan’ dan Güney Afrika’ ya kadar Müslümanlar arasında benimsenen fes, bir erkek için İslam dinine mensup olmanın sembolü olmuştur³⁴⁴. Osmanlı’ da kimlik sembolü olarak kullanılan başlık, dini simgeleyerek bir ayırıştırma unsuru iken modern devlet için, bir değiştirme ve homojenleştirme unsuru olmuştur.

Jön Türk geleneğinden gelen Mustafa Kemal ve Cumhuriyet’ in kurucu kadrosunun giydiği kalpak ise, “Asya” ya ait bir özelliktir ve Mustafa Kemal’ in projesine uygun değildir. Çünkü geleneksel yaşam biçimine ait tüm semboller hedeflenen medeniyet projesinin önünde bir engel olarak görülmektedir. Dolayısıyla tarihsel olarak bu kimlik sembolü de değişmelidir. 1925’ te çıkan Şeyh Sait İsyanı üzerine gerici güçlere topyekûn savaş açan Mustafa Kemal için, savaşın merkezinde gelenekselciliğin sembolü olarak gördüğü fes vardır. Mustafa Kemal Batılı tarzda inşa etmeye çalıştığı toplumu buna hazırlama yolunda girişimlere başlamıştır. Özellikle kafirlikle ilişkilendirildiği için önceleri şapka kavramı kullanımından kaçınılmıştır. Mustafa Kemal konuyla ilgili politikasını açıklamak üzere hem muhafazakarlığıyla hem de Kurtuluş Savaşı’ na katkılarıyla tanınan Kastamonu’ yu seçmiştir. Fesle gericilik arasında bir bağlantı kurularak yeni ulus devletin geçmişle olan damarlarından biri daha kesilecektir³⁴⁵. Batılı yapıda bir ulus inşa etme projesine amacında olan Mustafa Kemal, 28 Ağustos 1925’ te İnebolu’ da yaptığı bir konuşmada şunları söylemiştir:

“Arkadaşlar, Turan kıyafetini araştırıp ihya eylemeğe mahal yoktur. Medeni ve beynelmilel kıyafet bizim için çok cevherli, milletimiz için lâayık bir kıyafettir. Onu iktisa edeceğiz. Ayakta iskarpin veya fotin, bacakta pantolon, yelek, gömlek, kırıvat, yakalık, caket ve bittabi bunların mütemmimi olmak üzere basta siperi şemsli serpuş,

³⁴⁴ Houchang Chehabi, “Türkiye ve İran’da Erkekler İçin Kıyafet Kanunları” der.:Atabaki Touraj, Zürcher, J. Erik. **Türkiye ve İran’ da Otoriter Modernleşme Atatürk ve Rıza Şah Dönemleri**, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2012, s. 192.

³⁴⁵ Chehabi, **a.g.m.**, s. 194.

bunu açık söylemek isterim. Bu serpuşun ismine şapka denir³⁴⁶”.

Mustafa Kemal halktan gelebilecek tepkilere karşın da cüppe ve fesin aslında Müslüman olmayan milletlere ait olduklarını ileri sürerek şunları söylemiştir:

“Yunan başlığı olan fes’i giymek caiz olur da şapkayı giymek neden olmaz? Yine onlara, bütün millete hatırlatmak isterim ki, Bizans papazlarının ve Yahudi hahamlarının özel kılığı olan cüppeyi ne vakit, ne için ve nasıl giydiler³⁴⁷?”

Mustafa Kemal’ in Kastamonu gezisinin ardından 2 Eylül 1925’ te kabine devlet onaylı imamlar, müftüler vb. hariç dinsel elbise ve işaretleri kullanmaları yasaklanmıştır. Bütün devlet memurlarına dünyadaki medeni ulusların giysileri olan elbise ve şapka giymeleri emredilmiştir. Eylül ayında çıkarılan başka bir kararnameyle ev içinde şapka çıkarılabileceği ve dışarıda selamlamalarda şapka çıkarılarak ve kafa eğilerek selam verileceği emredilmiştir. Her ne kadar sıradan vatandaş bu kurallara tabi değilse de 25 Kasım 1925 tarihli kanunla tüm erkeklerin şapka giymesi zorunlu kılınarak fes suç kapsamına alınmıştır³⁴⁸.

Tek parti rejiminin ülkeyi seküler ve modern bir ulus devlete dönüştürme projesinin önemli bir adımı olan şapka kanunuyla aslında yeni bir kültür ve yeni bir insan tipinin oluşması amaçlanmıştır.

“Sekülerleşmeyi modernitenin kurucu bir ögesi ve Türkiye’nin ulus inşasına dair siyasi bir proje olarak algılayan Türk devleti, eğitim reformlarında olduğu gibi kıyafet düzenlemesi ile de kamu işlerinde dinin varlığını yasaklamayı, özel ve kültürel alanlara ilişkin tercihlerin ve kimliğin oluşmasında da dinin rolünü engellemeyi amaçladı³⁴⁹”.

Ulus inşası erkek bedeni üzerinden gerçekleştirilirken kadınların kullandığı peçe ve çarşaf hakkında herhangi bir düzenleme yapılmamıştır. Ancak Mustafa Kemal 30 Ağustos 1925’ te çarşafa ilgili olarak şunları söylemiştir:

“Bazı yerlerde kadınlar görüyorum ki, başına bir bez veya bir peştamal veya buna mümasil bir şeyler atarak yüzünü gözünü gizler ve yanından geçen erkeklere karşı ya arkasını çevirir veya yere oturarak yumulur. Bu tavrın mana ve medlûlü nedir? Efendiler medeni bir millet anası, kızı bu garip şekle, bu vahşi vaziyete girer mi? Bu hal milleti çok gülünç gösteren bir manzaradır. Derhal tahsisi lâzımdır³⁵⁰”.

³⁴⁶ Lewis, **a.g.e.**, s. 268.

³⁴⁷ Göle, **a.g.e.**, s. 87.

³⁴⁸ Chehabi, **a.g.m.**, s. 196.

³⁴⁹ E. Fuat. Keyman, “Türkiye’ de “Laiklik Sorununu” Düşünmek: Modernite, Sekülerleşme, Demokratikleşme.” **Doğu-Batı Düşünce Dergisi**, S. 23 (Temmuz 2003), s. 123.

³⁵⁰ Lewis, **a.g.e.**, s. 270.

Bu eleştirilere ve yürürlükte olan Takrir-i Sükun Kanununa rağmen çarşafa yönelik bir kanun ve düzenleme gerçekleştirilmemiştir. Tüm devrimler gerçekleştirilirken zamanın şartları ve uygunluğu gözetildiği gibi bu konuda da aynı strateji uygulanmış, kadının bedenine müdahale büyük sorunlara yol açabileceği düşüncesiyle herhangi bir düzenlemeye gidilmemiştir.

Ulus devletin en önemli simgelerinden biri de beden olmuştur. Bu noktada, aileye benzetilen ulus, ulusun anneleri olarak kadınlar da simgesel bir önem taşımaktadırlar. Dolayısıyla gerek bedensel sağlık ve estetik gerekse giysi müdahaleleriyle olsun ulus devlet gücünü bu şekilde pekiştirmeye çalışmaktadır³⁵¹.

Bu dönemde bedenin özgürleşmesi aslında ulusun özgürleşmesi yani İslamın velayetinden kurtulması anlamına gelmektedir. Kadın vücudu da geleneksel anlayıştan kurtulmanın merkezine yerleşmiştir. Devlet sistemli bir şekilde kadının modern giysilerle halk arasında gezmesi, dans, spor gibi modern aktivitelere katılmasını desteklemiştir. Kadın ve erkeğin bir arada olması desteklenerek şeriatın sınırladığı mahrem yaşam dairesi kırılmıştır³⁵². Özellikle, kadınla erkeğin bir arada bulunduğu toplantılar tertip edilmesi, baloların ve dans resepsiyonlarının düzenlenmesi gibi aktiviteler, kadınların kentsel mekanlarda görünmesi yeni ulus devletin modernist simgeleri olmuştur³⁵³.

Kadının ülke içinde görünürlüğü kadar ülke dışında da görünür olması önemli bir konudur. Bu anlamda Batılılaşmış ve modern Türk kadınının küresel arenada var olmasını sağlamak için düzenlenen güzellik yarışmalarıyla ülkenin tamamen batılılaştığı gösterilmek istenmiştir. Bu yarışmalar hem İslami geçmişle karşıtlığı simgelemekte hem de ideal Türk gençliğinin özelliklerini sunmaktadır. 1932 yılında Keriman Halis Belçika' da dünya güzellik kraliçesi seçilmiş ve güzellik milli bir görev olarak sunulurken devletin gücü ve modernliği başardığının kanıtı olarak sunulmuştur. Bu dönemde beden terbiyesine verilen önem nedeniyle güzellik yarışmalarını kazananların özelliklerinin düzenli olarak spor yapmalarına bağlanmış, bu durum da öjenik anlamda ırkın ıslahı açısından kadınlar spora teşvik edilmiştir³⁵⁴.

Bu dönemde hakim olan millet-i müsellaha ve topyekûn savaş fikri nedeniyle devlet fizik kültür alanında da resmi politikalar geliştirmiştir. Bu anlamda Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı (TİCİ) sporun örgütlenmesi açısından ilk merkezi teşkilattır. Beden terbiyesinden beklenen faydalara en kısa zamanda ulaşmak amacıyla Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı' nın adı 1936' da Türk Spor Kurumu olarak

³⁵¹ Joane Nagel, "Erkeklik ve Milliyetçilik: Ulusun İnşasında Toplumsal Cinsiyet ve Cinsellik." **Vatan, Millet, Kadınlar**, der.: Ayşe Gül Altınay, İstanbul: İletişim Yayınları, 2013, s. 84.

³⁵² Göle, **a.g.e.**, s. 87.

³⁵³ Göle, **a.g.e.**, s. 92.

³⁵⁴ Akın, **a.g.e.**, s. 120.

değiştirilmiştir. Devletin beden terbiyesi üzerindeki denetiminin önemli aşamalarından birini de 1938 tarihli Beden Terbiyesi Kanunu oluşturmaktadır. Bu kanun bağlamında Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü kurulmuştur. 1930' ların ortalarından itibaren spor giderek askeri amaçlara bağlanmıştır. Örneğin, kurulan Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü' nün başkanlığına Tümgeneral Cemil Tahir Taner atanmıştır³⁵⁵. Beden terbiyesi mükellefiyeti Beden Terbiyesi Kanunu ve bunun tatbikini içeren nizamname ile yurt müdafaası ve asker olmayı birbirinden ayrı tutarak yurt müdafaasının sadece askerlerin görevi olmadığını varsayılmaktadır³⁵⁶. İdeolojik bir görev olarak görülen beden terbiyesi ve spor alanında çıkarılan Beden Terbiyesi Kanunu' nu meclise tanıtırken Başvekil Şükrü Kaya' nın ifadeleri yeni rejimin ideal yurttaşını da açıkça ortaya koymaktadır:

“Bizim Atatürk rejiminin Kemalist inkılabının adamı güzel vücutlu, sağlam düşünceli, cesur, vakur, hakkını ve fikrini her yerde müdafa eder, neşeli ve ciddi olmaktan ibarettir³⁵⁷”.

Ayrıca beden terbiyesi ve spor kolektif bir şekilde yapılması açısından rejime itaat ve bağlılığın sağlanmasında bir araç olarak görüldüğü açıktır.

Kadınların spora teşviki ise, ırkın ıslahı açısından anlamlıdır. Kadınların erkeklere göre daha güçsüz olduğu argümanından hareketle doğurganlık özelliğine zarar vermemek için kadınlar yüzme, yürüyüş, voleybol gibi hafif sporlara yönlendirilmiştir. Erkeğe kadınsı özellikler kazandırabilecek sporlardan uzak durması telkininde bulunulduğu gibi kadınlara da kendisine erkeklik özellikleri kazandırabilecek sporlardan uzak durmaları telkininde bulunulmuştur³⁵⁸. Doğumu teşvik ve sağlıklı çocuk yetiştirme politikası kapsamında spor yapmak da kadınlar için anneliğe hazırlık sürecinin bir parçası olmuştur. Görüldüğü gibi, bu dönemde denetime tabi olan kadın bedeni de “ulus” un temsilcisi olarak toplumsal cinsiyet rollerine ve öjenik politikalara uygun bir biçimde müdahalelere maruz kalmıştır.

Avrupa standartlarının yakalandığının göstergesi sadece erkek ve kadın bedeniyle sınırlı kalmamış ulusun içinde yaşayacağı ulusal mekan da bundan nasibini almıştır. Sınırları belirlenmiş bir toprak parçası üzerinde yaşayan topluluk olarak ulusun birlik duygusunun sağlanması aynı zamanda toprağın da uluslaşmasıyla yakından ilgilidir. Modern ulus devletlerle birlikte toprak vatanlaşarak

³⁵⁵ Akın, a.g.e., s. 79.

³⁵⁶ Beden terbiyesi mükellefiyeti şöyledir: “Orta mektep başlangıç yaşı olan 12 –dahil- yaşından itibaren askerlik mükellefiyeti nihayeti olan 45 –dahil- yaşına kadar her erkek yurddaş beden terbiyesi ve spor mükellefiyetine ve 12 –dahil- yaşından 30 –dahil- yaşına kadar her kız ve kadın yurddaş beden terbiyesi ve spor mükellefiyetine dahildir.” Mehmet Ö. Alkan, “Osmanlı İdman Bayramı’ ndan Atatürk’ ü Anma, Gençlik ve Spor Bayramı’ na”, **Toplumsal Tarih Dergisi**, S. 211 (Temmuz 2011), s. 30-41.

³⁵⁷ Akt. Akın, a.g.e., s. 207.

³⁵⁸ Akın, a.g.e., s. 121.

uğruna ölünebilecek bir değer haline gelmiştir. Anderson, ulusun bütünleştirici sembollerine değinmiştir. O' na göre, kuşbakışı çizilmiş renkli siyasi haritalar, bayraklar nereli olduğumuzu, kökenimizi, hangi topraklara ait olduğumuzu tahayyül etmemizi kolaylaştırmaktadır. Her ulus devlet bir mekan aidiyeti üretmektedir. Anderson,

“Bir topluluk, bir cemaat olarak hayal edilir çünkü her millette fiilen geçerli olan eşitsizlik ve sömürü ilişkileri ne olursa olsun, millet daima derin ve yatay bir yoldaşlık olarak tasarlanır. Son iki yüzyıl boyunca milyon insanın, birbirlerini öldürmekten çok, böylesi sınırlı hayaller uğruna ölmeye razı olmalarını mümkün kılan şey, son kertede bu kardeşlikti.” demektedir³⁵⁹.

Cumhuriyet' in yaratmak istediği sosyal değişim batının her yönüyle adapte edilmesidir. Bu değişimi gerçekleştirmek üzere başkentin Ankara yapılması eskiyi unutturmak, modern bir ulus devlet imajını sağlamak açısından anlamlıdır. Osmanlı' nın başkenti İstanbul İslami geleneğin de sembollerinden biri olduğu için ondan vazgeçilmiştir. Ankara ise Osmanlı veya İslam tarihinde herhangi bir önem taşımamaktadır.

Halifeliğin merkezi olarak görülen ve İslamın kutsal şehri kabul edilen İstanbul' a karşı olumsuz tutumun arka planında ulusçuluğun giderek militan laik bir kimliğe bürünmesinin etkisi vardır³⁶⁰. Cumhuriyet' in kurucu kadrosu yeni ulusun ideolojisini taşıyan sembolik bir mekan olarak bir başkent inşasına karar vermişlerdir. Ankara genç ulus devletin ideallerini ve yeni yaşam şeklini temsil edecektir. Yozlaşmış olarak görülen İstanbul yerine, yepyeni bir şehir başkent ilan edilerek taze bir başlangıç yapılmak istenmiştir. Başkentin Anadolu' ya taşınması tarihi sıfır noktasından başlatarak yeni devlet ve toplum projesini simgesel bir özelliği olmayan soyut bir mekanda gerçekleştirme amacına yöneliktir³⁶¹.

Ankara' da şehir merkezinin adı, ulusun merkezinin adı olarak Hakimiyet-i Milliye Meydanı olarak belirlenmiş daha sonra burası Ulus Meydanı olmuştur³⁶². Önceki adı Taşhan olan bu meydan, hem bir ticaret alanı hem Osmanlı' da bir idari merkez hem kurtuluş mücadelesinin temellerinin atıldığı bir yer hem de bu süreçte ulus devletin düşünsel temellerinin atıldığı ideolojik oluşumun kalbi olarak kabul edilmektedir³⁶³. 1927' de bu alana inşa edilen Zafer Anıtı, ulusun en önemli simgesi haline gelmiş hem iç hem de dış düşmana karşı kazanılan zaferi

³⁵⁹ Anderson, **a.g.e.**, s. 22.

³⁶⁰ Çağlar Keyder, **Memâlik-i Osmaniye' den Avrupa Birliği' ne**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2005, s. 85

³⁶¹ Keyder, **Memâlik-i Osmaniye' den Avrupa Birliği' ne**, s. 86.

³⁶² Arif Güven Sargın, " Öncül Kamusal Mekanları Tasarlamak: Başkent Ankara Üzerine Kısa Notlar" 1923-1946, **Mülkiye Dergisi**. C. 27 S. 241, (Güz 2003), s. 287.

³⁶³ Sargın, **a.g.m.**, s. 287.

betimlemektedir³⁶⁴. Zaten anıtlar, uluslaştırılan topraklarda önemli bir yer edinmiş ve kurtuluş kutlamaları her yıl bu anıtlarda yapılmıştır³⁶⁵.

Ulus devletin inşasında her türlü anıt ve anıtsal yapılar, müzeler, şehrin birçok noktasında göze çarpan heykeller dikkat çekmektedir. Ulusun merkezi haline getirilen şehir merkezlerinde Mustafa Kemal heykelleri ve kamu binalarında büst, heykel veya resim olarak beliren Cumhuriyet' in kurucusu ulusun da sembolü olarak sunulmuştur. Gerek bedenlerin gerekse mekanların yeniden inşasıyla birey ve toplum bir kamu malı haline dönüşmüş, bedeniyle, yaşam alanları ve yaşam tarzıyla yeniden inşa tabi tutulmuştur.

4.2.7. Ulus Devlet Yapılanması Sürecinde Tekke, Zaviye, Türbe ve Tarikatların Kapatılması

Cumhuriyet Dönemi' nde gerçekleştirilen inkılapların içeriğini ve ardında yatan nedenleri anlayabilmek için, aslında bu yapıların tarihsel süreçte oynadığı toplumsal ve siyasal rolleri ortaya koymak gerekmektedir. Selçuklular' dan itibaren Anadolu'nun İslamlaşmasına ve Osmanlı'nın kuruluş ve gelişmesine önemli katkıları olan tarikatlar, kitleler üzerinde nüfuz sağlama, iktidara karşı da bir muhalefet oluşturabilme gücüne sahip olmuşlardır.

Barkan' ın "Kolonizatör Dervişler" olarak ifade ettiği tekke ve zaviye mensubu kişiler Osmanlı Devleti' nin kuruluş aşamasında sınır boylarında yerleşik veya göçebe durumda olan Türkmenlerin dini hayatlarında, Balkanlarda İslamiyetin yayılması konusunda önemli etkileri olmuştur³⁶⁶. Osmanlı' da iktidar ile uyum sağlamış olan tarikatlar, siyasi nüfuzlarını da padişahlar lehine kullanmışlardır. Padişahlar da tekkelere vergiden muaf olma, toprak tahsisi gibi çeşitli ayrıcalıklar tanımışlardır³⁶⁷. Bu durum padişahların siyasal meşruiyetlerini oluşturmada ve sürdürmede bir yoldur.

Osmanlı' da tarikatları iki gruba ayırmak mümkündür. Bunlardan ilki devlet destekli ve meşru diyebileceğimiz gruplardır. Bunlar sultanın ya da önemli kişilerin kurduğu vakıfların gelirleriyle desteklenmişlerdir. Aynı zamanda sünni (ortodoks) olarak nitelendirilebilirler. (Nakşibendilik, Mevlevilik, Halvetilik ve çeşitli kolları) İkinci grup ise, Melami ya da Melameti diye bilinen gayri meşru ve muhalif diyebileceğimiz gizli gruplardır. Bu tarikatları gayri sünni (heterodoks) olarak

³⁶⁴ Sargın, **a.g.m.**, s. 288.

³⁶⁵ Keyder, **Memâlik-i Osmaniye' den Avrupa Birliği' ne**, s. 88.

³⁶⁶ Ömer Lüfi Barkan, "İstila Devrilerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeleri" **Vakıflar Dergisi**, S. 2 (1942), s. 281.

³⁶⁷ Barkan, **a.g.m.**, s. 282.

nitelendirmek olanaklıdır (Kalenderi, Haydari, Abdalanlar, Babai olarak tanınan dervişler ve Hamzaviler)³⁶⁸.

Tüm bu grupların, Cumhuriyet Dönemi'nde yaratılmak istenen homojen ulus kurgusunda yerinin olmayacağı açıktır³⁶⁹. Toplumsal nüfuzun yanı sıra siyasetle de iç içe olan bu tarikatlar kitleleri harekete geçirip iktidarı sonlandıracak siyasi güce sahip olmuşlardır.

Osmanlı'nın kuruluşunda büyük fayda sağlayan tarikatlar, resmi anlayışla ters düştüklerinde isyan çıkarmışlardır. Tarikat liderlerinin müritlerinin iyi niyetlerini sömürerek bunu kötüye kullandıkları görülmektedir. Özellikle 15. ve 16. yüzyıllarda bazı tarikatlar kapatılmıştır. Osmanlı'nın gerileme döneminde giderek bozulan kurumlar gibi tarikatların yapısı da bozulmuştur. İlk dönemlerde hoşgörü ve üretimin merkezi olan tekke ve zaviyeler son dönemlerde dilenci dervişleri ve tembelhane haline gelmiştir³⁷⁰.

Osmanlı Devleti içinde siyasete daima yakın olan tarikatlar, giderek tembelliğin yuvası haline gelmişlerdir. Aynı zamanda devletin gerçekleştirdiği modernleşme adımlarına da engel olmaktadır. Ancak her şeye rağmen bunların tamamen ortadan kaldırılması Cumhuriyet Dönemi'nde gerçekleşmiştir. Özellikle Milli Mücadele Dönemi'nde bazı tarikatların (Mevleviler) büyük desteği olmuştur. Bunun yanı sıra Birinci Büyük Millet Meclisi'nde Mevlevi, Nakşibendi, Bektaşî tarikatlarından on şeyh de vardır³⁷¹. Cumhuriyet'in ilanının ardından ise, modern ulus devlet inşası içerisinde, modern bilim anlayışına aykırı, homojen toplum yaratma hedefini önünde engel teşkil eden, reformlara karşı siyasi süreci zora sokabilecek bu yapıların kurucu kadro tarafından kabul edilmesi beklenilemezdi.

Cumhuriyet'in kurucu kadrosu tarafından, laikleştirici reformlar öncelikle dervişlere değil de ulemaya karşı yönelmiş olsa da kısa sürede laikliğe karşı en tehlikeli muhalefetin dervişlerden gelebileceği anlaşılmıştır. Çünkü dervişler, ulemadan farklı olarak işgalcilerle işbirliği lekeli taşıyorlar, geniş halk kitlesinin desteğini hala alıyorlardı. Aynı zamanda dervişler muhalefete alışkındı. Ulema ise, uzun bir süre devletin otoritesini paylaşmış, müttefiklerini ve gücünü kaybetmiştir. Dolayısıyla reformlara karşı gelebilecek durumda değildir³⁷².

³⁶⁸ Halil İnalcık, **Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)**. (Çev. Ruşen Sezer). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2003, s. 199.

³⁶⁹ Tarihte tarikatların siyasi yönetim beğenilmediğinde veya ekonomik koşullar kötüye gittiğinde isyan ettikleri görülmektedir. Örneğin, Türkmen kabileleri Anadolu'ya yeni gelen göçmenlerin yarattığı toprak kıtlığından rahatsız olmuş, iktidarı kötü yönetmekle suçlayarak, Baba İlyas'a bağlı Baba İshak önderliğinde isyan etmiştir. İnalcık, **a.g.e.**, s. 195.

³⁷⁰ Barkan, **a.g.m.**, s. 291.

³⁷¹ Lewis, **a.g.e.**, s.405.

³⁷² Lewis, **a.g.e.**, s. 405.

Laikleştirici reformlar bazı kesimlerde ciddi bir huzursuzluğa neden olmuştur. 1925’ te meydana gelen Şeyh Sait İsyanı tarikatlara karşı olan güvensizliği güçlendirmiştir. Şark İstiklal Mahkemesi aracılığıyla ayaklanmanın liderlerine ölüm cezası verilmiş ve Doğu Anadolu’ daki bütün tekke ve zaviyeler kapatılmıştır. Bu isyanın davasında mahkeme davanın merkezine Kürtlerin bağımsızlığı hedefini oturmuş olsa da kamuoyuna olayın daha çok dini yönü yansıtılmıştır³⁷³.

Tarih boyunca bazı tarikatların muhalif ve yıkıcı eylemlerin merkezi olduğunu bilen Mustafa Kemal Atatürk tarikatlara ve onların temsil ettiği yaşam tarzına kapsamlı bir mücadele başlatmıştır. 30 Ağustos 1925’ te Kastamonu’ da yaptığı konuşmada tekke ve zaviyelere ilişkin şu açıklamaları yapmıştır:

“Mevcut tarikatların gayesi kendilerine tabî olan kimseleri dünyevi ve manevi olan hayatta mazharı saadet kılmaktan başka ne olabilir? Bugün ilmin, fennin, bütün şümuliyle medeniyetin muvacehe! şule- pusunda filân veya falan şeyhin irşadiyle saadeti maddiye ve maneviye arayacak kadar iptidaî insanların Türkiye camiai medeniyesinde mevcudiyetini asla kabul etmiyorum. Efendiler ve ey millet, iyi biliniz ki Türkiye Cumhuriyeti şeyhler, dervişler, müritler, meczuplar memleketi olamaz. En doğru, en hakikî tarikat, tarikatı medeniyedir (sürekli alkışlar). Medeniyetin emir ve talep ettiğini yapmak insan olmak için kâfidir. Rüesayı tarikat bu dediğim hakikatı bütün vuzuhiyle idrâk edecek ve kendiliklerinden derhal tekkelerini kapatacak, müritlerinin artık vâsılı rûşt olduklarını elbette kabul edeceklerdir³⁷⁴”.

Tarikatlara dair yasal düzenlemeler, 2 Eylül 1925’ te Mustafa Kemal’ in kabine toplantısının ardından bir dizi yeni kararnameyi ilan etmesiyle gerçekleşmiştir. 30 Kasım 1925’ te meclisten geçen kanunla yasallaşan kararnameler ile tarikatlar yasaklanmış, tekke ve zaviyeler kapatılmış, toplantı ve törenleri yasaklanmıştır. Şeyhlik, dervişlik, müritlik, dedelik, babalık, seyitlik, falcılık, büyücülük, üfürükçülük, muskacılık yasaklanmıştır³⁷⁵.

Böylece tarikatlar ortadan kaldırılarak din kamusal alanın tamamen dışına çıkarılmıştır. İmparatorluktan ulus devlete geçiş sürecinde önemli bir aşama olan bu adımla devletin meşrulaştırıcı ideolojisi İslamdan ulusa dönüşmüştür. İktidarın meşruiyetini dinsel öğelerden alan Osmanlı Devleti’ nde tarikatlar zaman zaman meşruiyeti zayıflatan veya güçlendiren birer güç olmuşlardır. Meşruiyetini ulustan alan modern ulus devlette ise böyle bir durum söz konusu olamaz. Çünkü modern ulus devlet homojen olmalıdır. Cumhuriyet’ in kurucu kadrosu da, dinsel aidiyet

³⁷³ Plaggenborg, a.g.e., s. 419.

³⁷⁴ Atatürk Kültür, Dil, Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, **Atatürk’ ün Söylev ve Demeçleri (I-III)**, Ankara: Divan Yayıncılık, 2006, s. 353.

³⁷⁵ Lewis, a.g.e., s. 407.

zeminlerinden kurtulmuş homojen bir ulus oluşturmada tarikatların yerinin olamayacağı düşüncesiyle bu oluşumlara savaş açmıştır. Buna göre, hedeflenen özgür birey, rasyonel toplum ve akılcılığın hakim olduğu modern dünyada dinsel öğelerle şekillenmiş bir toplumun ayakta kalma şansı yoktur. Böylece ulus devlet yapılanması önündeki engellerden biri daha aşılmıştır. Artık tarikatların müridi değil devletin vatandaşı söz konusudur.

4. 2. 8. “Yeni Ulus Devlet” in Yeni Ölçü, Saat, Takvim, Rakam, Tatil Günü ve Ulusal Bayramları

Osmanlı Devleti’nde tarihi belirlemek için üç farklı yöntem kullanılmıştır. 16. yüzyılın ikinci yarısına kadar, Muhammed peygamberin Mekke’den Medine’ye hicret ettiği 622 yılıyla başlayan Hicri/Kameri takvim kullanılmıştır. Bunun dışında, miladi takvimden 13 geride kalan Juliyen takvim ve resmi amaçlarla miladi takvim kullanılmıştır. 1917 Mart’ında ise, Batılı ülkelerle ilişkilerde takvimden kaynaklanan sorunları gidermek için düzenlemeye gidilmiş, geleneksel yılların muhafaza edildiği değişikliğe uğratılmış bir miladi takvim yürürlüğe girmiştir. Ancak takvimde yılbaşının mart ayı olması, yılbaşını Ocak ayı olarak kabul eden Batı ülkeleriyle problemler yaşanmasına neden olduğu için 1918 yılında yılbaşının ocak ayından başlayacağı ilan edilmiştir³⁷⁶.

“Muasır medeniyet seviyesi”ne ulaşma noktasında engel olarak görülen tüm pratiklere yönelik reformlara hız verilen Cumhuriyet Dönemi’nde ise, 1 Ocak 1926’den itibaren miladi takvim kullanılmaya başlanmıştır. 26 Aralık 1925’te alaturka saat uygulamasına son verilmiş, günün başlangıcını gece yarısı olarak kabul eden 24 saatlik uygulama kabul edilmiştir. Mayıs 1928’de “Beynelmilel Erkam”ın (Uluslararası Rakamların Kabulü Kanunu) kabulü ile gerek Batı uygarlığına girme süreci gerekse uluslaşma sürecine engel olarak görülen Arap rakamları terk edilmiştir³⁷⁷. Böylelikle eskiyi hatırlatan birkaç uygulamaya daha son verilerek modern bir ulus devlet olma yolunda bir adım daha atılmıştır.

Homojen ulus yaratma ve Batı medeniyeti ile entegrasyon konusunda yapılan yeniliklerden ölçü ve tartı birimleri de nasibini almıştır. Osmanlı’da bölgeden bölgeye hatta köyden köye bile farklılık gösteren ölçü ve tartı birimleri tek tip olarak tahayyül edilen bir ulusta kabul edilemezdi. 1931 yılında çıkarılan kanun ile metre, kilo gibi uzunluk ve ağırlık ölçüleri kabul edilmiştir. 27 Mayıs 1935’te dinlenme günü 1924’te kabul edilmiş olan cuma gününden pazar gününe alınması, sekülerleşmeyi

³⁷⁶ Feroz Ahmad, **Modern Türkiye’ nin Oluşumu**, çev.: Yavuz Alogan, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2012, s. 100.

³⁷⁷ Ahmad, **a.g.e.**, s. 100.

ve dine karşı oluşturulan mesafeyi ortaya koymaktadır. Bu şekilde Cumhuriyet' in kurucu kadrosu İslam geleneğinden koparak tercihini her alanda Batı medeniyeti yönünde kullandığını göstermektedir. 1925' te Şeker Bayramı (Ramazan Bayramının sekülerleştirilmiş adı) ve Kurban Bayramı dışındaki dini günlerin kutlanmasına son verilerek bunların yerine milli bayramlar ikame edilmiştir³⁷⁸. 27 Mayıs 1935' te kabul edilen, "Ulusal Bayram ve Genel Tatiller Hakkında Kanun" ile Cumhuriyet' in ilanı olan 29 Ekim gününün 1925' ten beri "ulusal bayram" olarak kutlanması devam etmiştir. 23 Nisan "Ulusal Egemenlik", 30 Ağustos "Zafer Bayramı" olarak belirlenmiştir. 23 Nisan Ulusal Egemenlik Bayramı 20 Haziran 1938' de çıkarılan ek kanun ile "23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı olarak kabul edilmiştir. Bunun yanında, 1 Mayıs Bahar bayramı, 1 Ocak yılbaşı günü ve iki dini bayram genel tatil günleri kapsamına alınmıştır³⁷⁹. 20 Haziran 1938, tarihli 2739 sayılı kanun ile, her yıl mayıs ayının üçüncü cuma günü kutlanan "İdman Bayramı", Mustafa Kemal' in 1919' da Samsun' a çıktığı gün olan 19 Mayıs "Gençlik ve Spor Bayramı" olarak ilan edilerek kutlanmaya başlanmıştır³⁸⁰.

Görüldüğü gibi yeni ulus tahayyülüne uygun düşmeyen sembol ve ritüeller kurucu kadronun ideolojisine uygun olarak yeniden inşa edilmiştir. İnşa edilen bayramlar aracılığıyla yeni rejimin ideolojisini benimsemiş ve eskiyle bağlarını tamamen kesmiş bir nesil yetiştirilmek istenmiştir. Söz konusu bayramlar, ulus devlet, Cumhuriyet, bağımsızlık, kahramanlık gibi fikirleri sembolize ederek bir meşruiyet zemini oluşturmaktadır.

4. 2. 9. Devletçilik Ekseninde Yeni Ulus Devletin Ekonomisi

Kurtuluş Savaşı' nın kazanılmasının ardından devletin ekonomik alanda da inşası ve güçlendirilmesi için yeni bir savaş başlamıştır. Mustafa Kemal Atatürk, askeri ve siyasi başarıların ekonomi alanında gerçekleştirilmediği sürece bir anlam ifade etmeyeceğini "Siyasi ve askeri muzafferiyetler ne kadar büyük olurlarsa olsunlar, iktisadi muzafferiyetlerle tetviç edilmezlerse, kazanılan zaferler payidar olamaz, az zamanda söner" diyerek belirtmiştir³⁸¹. Bu noktada, gerek altyapı gerekse örgütsel yapı anlamında Osmanlı'dan devralınan miras oldukça önemlidir.

II. Meşrutiyet' in ilanıyla iktidara gelen İttihat ve Terakki her alanda olduğu gibi ekonomi alanında da batılılaşmayı ilke edinmiştir. İttihat ve Terakki'nin temel ekonomi politikası kapitalizmin kurumsallaşması ve bir burjuva sınıfının oluşmasıdır. Buna göre İttihat ve Terakki'nin ekonomi politikasının, yabancıların ve Müslüman

³⁷⁸ Plaggenborg, a.g.e., s. 440.

³⁷⁹ Akbayrak, "Osmanlı' dan Cumhuriyete Milli Bayramlar", s. 37.

³⁸⁰ Akbayrak, "Osmanlı' dan Cumhuriyete Milli Bayramlar", s. 38.

³⁸¹ Atatürk Kültür, Dil, Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Atatürk' ün Söylev ve Demeçleri (I-III), Ankara: Divan Yayıncılık, 2006, s. 297.

olmayan Türklerin ekonomideki rolünü azaltarak ve doğrudan devlet müdahalesi olmaksızın bir Müslüman burjuvazi yaratmayı hedefleyen ulusçu ve liberal bir politika olduğu söylenebilir³⁸².

İttihat ve Terakki' nin içinden gelen ve yeni ulus devletin kuruluşunu gerçekleştiren kadro için de milli burjuvanın oluşturulması ekonomik kurtuluşun temel şartıdır. 1923-1931 yılları arası dönem ulus devlet yapılanmasının yerleştirilmeye çalışıldığı bir dönem olduğu için liberal bir dönem olarak adlandırılmayacağı açıktır. Bu durum kurumsallaşma aşamasındaki tüm ulus devletler için geçerlidir. Ulus devlet yapılanması sürecini en iyi temsil eden örneklerden birisi, 1860 yılında İtalyan Birliği (Risorgimento)' nin liderlerinden Massimo d'Azeglio' nun "İtalya' yı oluşturduk, şimdi de İtalyanları oluşturmalıyız." şeklindeki ifadesidir³⁸³. Bu ifade ulus devlet yapılanması sürecinde, vatandaşlar arasında bir türdeşleştirme çabasının açık örneğidir. Türkiye'de de durum bundan farklı değildir. Yapılmak istenen ulus devletin ihtiyacı olan her bakımdan türdeş yapının tüm kurumlarıyla oluşturulmasıdır. Bu çerçevede ekonomiden beklenen de İttihat ve Terakki dönemine benzer şekilde milli bir ekonomi alanıdır. 1923 yılında Maliye Bakanı Mahmut Esat (Bozkurt), Türkiye ekonomisini devletin ve özel teşebbüsün bir arada olduğu karma ekonomi olarak tanımlamıştır³⁸⁴.

Bu siyasal süreçte devlet, uluslaşma yönünde ekonominin de içinde olduğu her alanda karar verecek bir pozisyonadadır. Ancak 1920'ler boyunca ekonomik alanda devlet müdahalesi, Düyun-u Umumiye'nin sahip olduğu tekelleri devralarak ve Türkiye demiryolu hatlarına sahip yabancı şirketlerin hisselerini satın alarak kamu tekellerinin kurulması ile sınırlı kalmıştır³⁸⁵. Devlet bir taraftan özel sektörü teşvik etmiş bir yandan da sermayenin Türkleşmesi için müdahale araçlarına başvurmuştur. Dolayısıyla devlet 1923-1931 yılları arasında özel teşebbüs lehine birçok müdahalede bulunmuştur. (Teşvik-i Sanayi Kanunu gibi) Fakat bunun yanında bazı tekellerin sözleşmeler veya ihaleler yoluyla belli çevrelerin lehine, rekabet şartlarının eşitliğini bozar nitelikte liberal olmayan müdahaleleri de söz konusu olmuştur³⁸⁶.

Devletçiliğin, yabancıların ekonomik egemenliğinden kurtuluşu anlamında bir değer olarak öne çıkması onu Kemalizmin önemli bir parçası haline getirmiştir. 1929 yılında başlayan ve 1930'lu yıllar boyunca devam eden, Kuzey Amerika ve Avrupa

³⁸² Erik Jan Zürcher, "Kemalist Türkiye' de Modernleşmenin Sınırları (1923-1945)" Haz., Barbaros, R. Funda ve Zürcher, Erik, Jan. **Modernizmin Yansımaları: 60' ılı Yıllarda Türkiye**. Ankara: Efil Yayınevi, 2013, s. 11.

³⁸³ Erözden, **a.g.e.**, s. 158.

³⁸⁴ Plaggenborg, **a.g.e.**, s. 204.

³⁸⁵ Zürcher, **a.g.m.**, s. 12.

³⁸⁶ Korkut Boratav, **Türkiye' de Devletçilik**, İstanbul: İmge Kitabevi, 2006, s. 30.

merkezli dünya ekonomik krizi, tarımsal ürün fiyatlarında düşüşe neden olarak bir tarım ürünleri ihracatçısı olan Türkiye'yi de olumsuz etkilemiştir. Dünya ekonomik krizinin neden olduğu sorunlar dışında hızlı iktisadi kalkınmanın gerçekleştirilmesi isteği ve yabancıların sahip olduğu mülkiyetleri satın alma konusundaki yerli müteşebbislerin isteksizliği devletçiliği ortaya çıkaran sebepler olarak görülmektedir³⁸⁷.

Özellikle 1931 Cumhuriyet Halk Partisi' nin 3. Kongresi' nde kabul edilen 6 temel ilkeden (Cumhuriyetçilik, laiklik, milliyetçilik, devletçilik, halkçılık, inkılapçılık) biri olan devletçilik ilkesi ve milli iktisat kavramı gerek parti yöneticileri gerekse rejimin ekonomik alanda ideolojik temellendirmesini yapan Kadrocular tarafından sıklıkla dile getirilmeye başlanmıştır. Kadrocuların görüşlerini Şevket Süreyya şöyle özetlemektedir:

“Binaenaleyh bizim için milli iktisadiyat demek: her türlü müdahalelerden masun bir milli hudut içinde bir milli hükümet + ileri teknik + planlı inkişaf + kıymetli say demektir³⁸⁸”.

Buna göre, liberalizm bir üretim ve tüketim anarşisi doğurmaktadır. Buna karşı tek çözüm ise planlı ekonomiye dayalı milli bir iktisadın inşasıdır.

Devletçiliğin ekonomi alanındaki boyutunu Mustafa Kemal Atatürk 1935 yılındaki Cumhuriyet Halk Partisi' nin 4. Kongresi' nde, “Görüyorsunuz ki arkadaşlar yepyeni bir güdümlü ekonomi düzeni kurmakla uğraşıyoruz.” sözleriyle ifade etmiştir³⁸⁹.

Aslında bu dönemin devletçilik anlayışını, ister güdümlü ekonomi ister katı devletçilik isterse ılımlı devletçilik olarak tanımlayalım uygulanan ekonomi politikalarının genel olarak tüm ulus devletlerin inşa aşamasında başvurdukları bir yöntem olduğunu söyleyebiliriz. Bu yöntemin temelini ise, bir *millileştirme* politikası oluşturmaktadır. Milli bir ekonomi yaratmak ve yerli burjuvaziyi oluşturmak için uygulanan ekonomi politikalarının yanında İzmir İktisat Kongresi ve Lozan'ın ardından gerçekleşen nüfus mübadelesi yine bu amaca yönelik uygulamalardır. Dolayısıyla ulus devlet yapılanması sürecinde ekonomik alanda ciddi bir Türkleştirme politikası göze çarpmaktadır. Bu politika bağlamında azınlıkların sahip olduğu iş alanları, sermaye ve mal varlıkları Müslüman Türk unsura aktaracak adımlar atılmıştır.

³⁸⁷ Levent Köker, **Modernleşme, Kemalizm ve Demokrasi**. (10. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları, 2007, s. 200.

³⁸⁸ Şevket Süreyya, “Müstemleke İktisadiyatından Millet İktisadiyatına” **Kadro Aylık Fikir Mecmuası**. 2 (Şubat 1932), s. 12.

³⁸⁹ Atatürk Kültür, Dil, Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri (I-III)**, Ankara: Divan Yayıncılık, 2006, s. 216.

Bu dönemin devlet algılayışı millet = CHP = devlet şeklinde formüle edilebilir. Arsal, “Devletin Tarifi” adlı eserinde milletin devletten ayrı bir mefhum olarak düşünölemeyeceğini ifade ederek şunları söylemiştir:

“Bizde fırka yoktur, fırka ayrılık, parti, parça ifade eder. Devlet denen salahiyetler bütününü şu veya bu vasıta ile ele geçirmek ve devletin iktidarını diğer gruplar aleyhinde istismar etmek bahis mevzuu değildir. Bugün kendisine Cumhuriyet Halk Partisi yerine Cumhuriyet Halk Taazzuvu denebilecek olan teşekköl, milletin kendi mukadderatını bizzat idare edebilmek için kendine rehber seçtiği yurddaşlarının toplantısından ibarettir, ve elbette ki rehberlerin de bir rehberi vardır, ve o da en büyük Türk, Atatürk’tür, ve bu aşağıdan yukarıya doğru, milletten devlet reisine müteveccih taazzuv teselsülü devlet tezile millet antitezinin Türklük sentezi halinde tahakkukundan ibarettir. O halde Türk inkılabı ideolojisine göre devleti şu kısa cümle ile tarif mümkündür: Devlet, Atası etrafında toplanan millettir³⁹⁰”.

Tek parti devletçiliğinde toplum içindeki sınıfların varlığı kabul edilirken bunlar arasındaki mücadele ve çatışma reddedilmektedir. Ayrıca sadece ekonomi değil, siyasi, toplumsal, fikri her alanda devletçilik, kapitalist gelişmenin çelişkilerini otoriter yöntemlerle bastırmanın temeli olmaktadır³⁹¹.

Ekonomideki millileştirme politikaları kapsamında Milli Koruma Kanunu (1940) devlete; ürönlere el koyma, fiyatları saptama, zorunlu çalıştırma gibi sınırsız yetkiler vermektedir³⁹². Varlık Vergisi Kanunu (1942), Gayrimüslim topluluklara Müslömanlarınkinden on kat fazla vergi yükömlölüğü getirirken aynı zamanda taksit imkanı da tanınmamıştır³⁹³. Toprak Mahsölleri Vergisi (1944) de 1925’te yürürlükten kaldırılmış olan aşara yeniden dönölmesi anlamına gelmektedir. Bu vergi büyük çiftçinin değil zaten yaşam düzeyi düşük olan ve kendi kendine yetecek kadar üretimi ancak yapabilen küçük çiftçinin üzerine yıkılmıştır³⁹⁴.

Bu gelişmelerin ardından, gerek dışta gerekse içte meydana gelen gelişmeler devletçi anlayışın zayıflamasına neden olmuştur. 2. Dünya Savaşının ardından Amerika Birleşik Devletleri’ nin kapitalist sistemin lokomotif gücü olarak belirmesi Türkiye’ yi de dünya iş bölümü içinde yer almak için yeni politika arayışlarına yönlendirmiştir. Dünyada tek yönetime dayalı sistemler zayıflarken liberal demokrasiler canlanmışır. Ülke içinde ise, hakim sınıflar arasında bir grup Cumhuriyet Halk Partisi içinde bir tasfiye hareketine başlamıştır. Diğer grup ise

³⁹⁰ Orhan Arsal, **Devletin Tarifi**. Ankara: Cumhuriyet Halk Partisi Yayını, 1938, s. 32.

³⁹¹ Köker, **a.g.e.**, s. 206.

³⁹² Boratav, **a.g.e.**, s. 322.

³⁹³ Boratav, **a.g.e.**, s. 336.

³⁹⁴ Boratav, **a.g.e.**, s. 345.

Demokrat Parti'yi desteklemeye yönelmiştir. 1947 yılındaki Cumhuriyet Halk Partisi Kongresi'nde devletçilik anlayışı sona ermiştir³⁹⁵.

Dönemin devletçilik anlayışı, girişimin devlet eliyle gerçekleştirilmesi anlamında sadece ekonomik alanı ifade etmez. Bu aynı zamanda toplumsal yaşamın her alanının "halk için halka rağmen" örgütlenmesi anlamı taşımaktadır. Alman romantizmine dayanan bu görüşe göre, bireylerin yerine ulusların ilerlemesi önemlidir. Buna bağlı olarak ilerlemeyi gerçekleştirecek olan da ulus devlet iktidarındır³⁹⁶. Kültürel, toplumsal, siyasi alanlarda olduğu gibi ekonomik alanda da ilerleme devlet eliyle gerçekleştirilmeye yönelinmiştir.

Kurucu kadro, yeni bir ulus devlet yapılanması içinde kazandığı siyasi bağımsızlığı ekonomik alana da taşımak istemiştir. Bunu gerçekleştirecek bir milli burjuvazisi ve sanayileşmesi olmaması kurucu kadroyu devletçiliğe yönlendirmiştir. Bu açıdan ekonomik alanda zorunlu bir devletçilik ortaya çıkmıştır.

³⁹⁵ Boratav, **a.g.e.**, s. 350.

³⁹⁶ Köker, **a.g.e.**, s. 207.

5. 1923-1950 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE' DE İDEAL GENÇLİĞİN İNŞASI

Cumhuriyet' in ilanıyla birlikte yeni ulus devletin kurucu kadrosunun temel amacı, Cumhuriyet' i ve değerlerini içselleştirmiş, onu savunacak ve koruyacak ideal vatandaşlar yaratmaktır. Kemalist elitler çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmada tek yol olarak kendilerini görmüş ve yeni ulus devletin pozitivist karakteri doğrultusunda kendilerini adeta bir öğretmen, ulusu ise tamamen bir öğrenci topluluğu olarak tahayyül etmişlerdir. Bu doğrultuda Osmanlı' ya ait tüm değerler silinmeye çalışılmış, milliyetçi öğeler Osmanlı Dönemi öncesine atıfta bulunarak vatanseverlik ön plana çıkarılmıştır.

Gençlerden beklenen Cumhuriyet ideolojisini korumak ve kollamaktır. Bu açıdan görev ve sorumluluklarıyla çeşitli roller biçilen bir gençlik karşımıza çıkmaktadır. Bu durumun en somut örneği Mustafa Kemal Atatürk' ün Nutuk adlı eserinde yer alan “Gençliğe Hitabe” bölümüdür. Hitabe Türkiye Cumhuriyeti' ni sonsuza kadar yaşatma ve koruma görevinin gençlikte olduğunu, varlığının tek temelinin buna dayandığını belirtmektedir³⁹⁷. Zaten 1. Dünya Savaşı sonrasında Türkiye gibi bünyelerinde köklü değişiklikler yapan ülkelerde (Almanya, İtalya gibi) dikkat çekici bir gençlik vurgusu ve milli varlığın gençliğe emaneti söz konusudur. Aynı Mustafa Kemal Atatürk' ün Türkiye Cumhuriyeti' ni Türk gençliğine emanet etmesinde olduğu gibi. Kendine yeni bir gelecek kurmak isteyen ulus devlet bunu Osmanlı kültürünü almış gruplarla değil kendi okul ve kadrolarının elinde yetişecek olan taze gençlik üzerinden yapmak istemektedir. Dolayısıyla zamanın ruhuna uygun “gelecek = gençlik” formülü doğal bir şekilde ulus devlet yapılanmasında kendini göstermiştir.

Bu dönemde görev ve sorumlulukları bağlamında gençlik, sadece bir yaş dilimine mensup olmak değil aynı zamanda ideal uğruna çalışmak anlamına gelmektedir.³⁹⁸ Gençlerin istenen özelliklere sahip olması ve resmi ideolojinin bakış açısından dünyaya bakması yolunda resmi birçok adımın atılmasının yanında ulus devletin seçkinleri popüler neşriyat ürünlerini de desteklemiştir. Özellikle gençlere

³⁹⁷ Mustafa Kemal Atatürk, **Nutuk (Cilt 1-2)**, sad.: Bedi Yazıcı, İstanbul: Sürekli Yayınlar A.Ş., 1995, s. 873.

³⁹⁸ Turhan Feyzioğlu, Atatürk ve Gençlik, **Türk Dili Dergisi (Atatürk ve Gençlik)**, S. 407 (Kasım 1985), s. 205.

yönelik çeşitli konularda bilgi veren veya öğüt verir nitelikte olan çok sayıda eser yazılmıştır. Ancak şu konuya dikkat çekmek gerekir ki, ülkemizde gençlik edebiyatı kavramı oldukça tartışmalıdır. Gençlik edebiyatı konusunda Özyer şunları söylemektedir:

“Türk yazınında gençler için yazılan edebiyat dalından çok, içinde gençlerin konu edildiği edebi eserler görülmektedir³⁹⁹”.

Çocuk ve gençlere yönelik bir edebiyat oluşturma gereği 1. Türk Neşriyat Kongresi’nde (1939) de ifade edilmiştir. Dönemin önemli eğitimcilerinden Hıfzırahman Raşit Öymen içtimai gayeleri yeni neslin ruhuna tatbik etmek gerektiğini söylemiş ve şunları eklemiştir:

“Yine de bu günkü muharip memleketlerin yakın zamanlardaki gençlik literatürüne bakınca, birçok kitapların teknik kültür mevzuları arasında denizaltılarını, tayyareyi, havada olup biten maceraları ele aldıkları ve yetişen nesle bu hayatın heyecanını türlü şekillerde vermeğe çalıştıkları görülür. Tarihten ve içinde bulunduğumuz günlerden aldığımız bu misaller, çocuk ve gençlik edebiyatında, gençlik psikolojisi ve çocuğun tabiatı ile cemiyetin iltizam ettiği gaye ve maksatların nasıl birleşmiş olduğunu açıkça göstermektedir. Rejim değiştiren memleketlerde derece farkları taşıyan tandanslı bir çocuk ve gençlik neşriyatı yapılmasının hikmeti de şüphe yok ki yetişen nesle müessir olmak maksadından ileri gelmektedir⁴⁰⁰”.

Dönemin gerek okul müfredat programları ve kitapları gerekse resmi söylemi destekleyen popüler neşriyat ürünleri ulus devletin temel öğeleri bağlamında “ideal gençlik” in ipuçlarını vermektedir.

5.1. Çağdaş Uygarlık Yolunda İdeal Gençlik

Cumhuriyet’ in kurucu kadrosu için, bir medeniyet projesi olarak yeni rejimin temel taşı gençler görülmüştür. İdeal gençliğin inşası projesinin bir ayağını da “medenî olmak” yani “batılı olmak” oluşturmaktadır.

Kemalist modernleşme sadece devlet yapısını değiştirmeyi değil gündelik hayata ilişkin her konuda yeniliği kapsamaktadır. Burada en önemli hedef, doğrudan günlük yaşam pratiklerinde, toplumun her kesiminden insanların davranışlarında Batı modeline dayalı köklü değişimlere öncü olmaktır⁴⁰¹. Erken Cumhuriyet Dönemi Batılılaşma hareketi, yalnızca ekonomi veya siyasi alanın Batılı forma kavuşturulmasını değil aynı zamanda gündelik hayatın her alanının da Batılı nitelik

³⁹⁹ Nuran Özyer, **Edebiyat Üzerine**, Ankara: Gündoğan Yayınları, 1994, s.63.

⁴⁰⁰ Hıfzırahman Raşit Öymen, Çocuk ve Gençlik Edebiyatı, **İlk Öğretim Dergisi**, C. 3 S. 46, (Nisan 1940). s. 434-435.

⁴⁰¹ Göle, a.g.e., s.49

kazanması hedeflemiştir. Dolayısıyla gündelik hayatın da her ücra köşesine girmeye çalışan ulus devlet temelde modern kişilikler yaratma amacındadır.

Bu dönemde yapılan tüm inkılapların amacı, medeni dünyanın içinde yer alabilmektir. Dolayısıyla, Türk milleti için tek hedef *muasır milletler seviyesine* çıkmaktır. Bu hedef Atatürk'ün şu sözlerinde somutlaşmaktadır:

“Efendiler, yaptığımız ve yapmakta olduğumuz inkılâpların gayesi, Türkiye Cumhuriyet’ i halkını tamamen asrî ve bütün mâna ve eşkaliyle medeni bir heyeti içtimaiye haline îsal etmektir, inkılâbatımızın umdei asliyesi budur. Bu hakikati kabul edemiyen zihniyetleri tarumar etmek zaruridir⁴⁰²”.

Dönemin genel Batılılaşma anlayışıyla kastedilen, üstün medeniyet olan Batı medeniyetine yönelmektir. Ancak Türk Tarih Tezi anlayışına uygun olarak Türkler günümüz dünyasının bütün medeniyetlerinin “ata” sı kabul edilmektedir. Buna göre, Türkler dünyaya medeniyet yaymış, yüzyıllar öncesinden millet bilincine zaten sahip olan *seçkin* bir millet olarak sunulmaktadır⁴⁰³. Aynı zamanda ulus devlet olmak da medenileşmenin şartlarından biridir. En eski medeniyete sahip olan Türkler için medeniyet kavramı önemli hasletlerden biri olarak gösterilmiştir. Batı’ ya ait tüm değerler Türklerin “öz” ünde mevcuttur ve yapılması gereken bunun yeniden hatırlanmasıdır. Türk milleti medeni dünyada hak ettiği yere yükselmelidir⁴⁰⁴. Atatürk inkılabının iki temel özelliğinden biri *millileşmek* diğeri ise *medenileşmek*dir. Dolayısıyla dönemin eğitim müfredatı Türkiye Tarihi, Türkiye Coğrafyası, Malumat-ı Vataniye, Yurt Bilgisi derslerinde genç insanlar medenilik ekseninde inşaya tabi tutulmuşlardır⁴⁰⁵.

Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti’ nin ilk faaliyeti olan ve Mustafa Kemal’ in direktifiyle yazılan “Türk Tarihinin Ana Hatları” kitabıyla sonrasında hazırlanan dört ciltlik lise tarih kitabı ve orta mektep için tarih kitaplarında yer alan şu önerme bu durumu ortaya koymaktadır:

“...Türk çocukları, biliyor ve bildirecektir ki, onlar, 400 çadırlı bir aşiretten değil, on binlerce yıllık, ari, medeni, yüksek bir ırktan gelen, yüksek kabiliyetli bir millettir... Osmanlının yanlış idaresi çok eski çağlardan medeniyet sahibi olan Türklere zarar vermiştir. Türk siyasal ve kültürel kimliğinde Osmanlıyı esas almak yanlıştır⁴⁰⁶”.

⁴⁰² Atatürk Kültür, Dil, Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, **Atatürk’ ün Söylev ve Demeçleri (I-III)**, Ankara: Divan Yayıncılık, 2006, s.267

⁴⁰³ Örneğin orta mektepler için yazılmış Mete adlı manzum piyeste, Hun imparatoru Mete, Asya’ da çok büyük ve medeni bir devlet kuran Türklerin en büyük hükümdarı olarak betimlenmiştir. Mete’ nin karşısında bütün milletler boyun eğmekte ve titremektedir. “Avrupa Türkün elinde bir köledir.” Yaşar Nabi, **Mete (Orta Mektep İçin Manzum Piyes)** Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi, İstanbul, 1932, s.65.

⁴⁰⁴ Başbuğ, **a.g.e.** s.186.

⁴⁰⁵ Üstel, **a.g.e.** s.130.

⁴⁰⁶ Ersanlı, **a.g.e.**, s. 152.

Gündelik yaşam pratiklerinden sanata kadar dönemin çağdaş uygarlık seviyesi (medeniyet) anlayışına uygun pek çok konu gençlere gerek okul müfredat programlarıyla gerekse popüler neşriyat ürünleriyle verilmeye çalışılmıştır.

Medeniyetin somut göstergelerinden olan kılık ve kıyafette Osmanlı' nın tüm izlerinden arınılma zorunluluğu ve evrensel medeniyete katılma gerekliliği üzerinde durulmuştur. Abdülbaki (Gölpınarlı)' nin Yurt Bilgisi kitabında medeniyetin kurallarına uyma zorunluluğu şu ifadelerle yer almaktadır:

“Hükümet, kanunlara uymayanlara ceza verir. Medeniyet de kendi kanunlarına uymayanları cezalandırır. İlerlemeyenler, medeniyete uymayanlar, başkalarının kölesi olurlar. Türk çocuğu medenidir. Medeniyetin kurallarına uyar, üstü başı temizdir. Evde misafiri entari ile karşılamaz. Okul elbisesini giymediği vakit boyun bağını bağlamadan sokağa çıkmaz. Saçları daima taranmış olur. Tırnakları temizdir⁴⁰⁷”.

Dönemin gençlere yönelik edebi metinleri, farklı olay örgüleri içerisinde medenileştirme projesi kapsamında seferber edilmiştir. Ulus devlet yapılanması sürecinin Batı medeniyetiyle ilişkiler anlamında sembolik öğeler taşıyan, özellikle başkahramanların gençler olduğu edebi metinlerin yazıldığı göze çarpmaktadır. Bu kahramanlar Türklükleriyle ilgi odağı olmuş, Batı' yı kendine hayran bırakmıştır. Bu örneklerden biri, Muazzez Tahsin Berkand' ın “Dağların Esrarı” adlı yapıtıdır. Eser medeniyetten uzakta, Uludağ' da bir çiftlik evinde yaşayan Semiha adındaki genç kızın medenileştirilme sürecini konu almaktadır. Semiha Uludağ' daki yarı vahşi hayatını bırakıp akrabası Cahit Oğuz tarafından İstanbul' a getirilmiştir. Bu süreç içinde Semiha' nın ilk başta medeni hayata gösterdiği direnç zamanla yok olmuş, vahşi hal ve hareketleri kaybolmuştur. Burada, Cahit Oğuz' un Semiha' yı medeni bir genç kız olarak şekillendirmesi, Semiha' nın önce direnç göstermesi fakat Cahit Oğuz' un bu konudaki kararlılığı Kemalist modernleşmenin bir simgesidir. Semiha da sonunda eski elbiselerini çıkarmış, eski yabani hal ve tavırlarından vazgeçmiş ve ulus gibi yepyeni bir görünüme kavuşmuştur. Semiha' nın, Cahit Oğuz' un kendini medenileştirme sürecini ifade eden şu sözleri aslında Kemalizmin ulusun modernleşme sürecindeki kılavuzluğunu simgeler niteliktedir:

“Eskiden ömrüm hep onların karşısında geçiyordu. Dağların haşmeti beni büyülemişti; dünyadaki bütün başka şeylerin onların yanında silik ve sönük kaldığını farz ediyor, onların büyüklüğü altında eziliyordum. Sen bana denizi gösterdin, sonsuz ufukları tanıttın, dalgaların ihtişamını öğrettin. Sen beni insanlarla tanıştırdın; vahşi bir kızken beni medeni dünyaya yaklaştırdın⁴⁰⁸”.

⁴⁰⁷ Muallim Abdülbaki (Gölpınarlı), **Yurt Bilgisi Atatürk Dönemi Ders Kitabı**, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2007, s.128.

⁴⁰⁸ Muazzez, Tahsin Berkand, **Dağların Esrarı**. (8. Baskı). İstanbul: İnkılap ve Aka Yayınevi. 1978, s.266

Yani, ufuksuz ve vahşi Doğu' dan (dağlar) kurtulan ulus, medeni Batı' yı (deniz) görmüştür. Özellikle medeniliğin Türklerin önemli hasletlerinden biri olduğunu gösteren⁴⁰⁹ Berkand' ın Bahar Çiçeği kitabında, Avrupa' ya güzel sanatlar eğitimi için giden genç bir Türk kızının Batılıları kendine hayran bırakması konu alınmaktadır. Ciddi ve ahlaklı davranışlarıyla Batılı genç bir erkeğin kalbini çalan Türk kızı romanın sonunda Batılı erkeği reddeder. Burada Türk kızı Batı' ya kapılmamış Batı ona kapılmıştır. Dolayısıyla hem Batılaşmak isteyen hem kendi olmak isteyen hem de Batı' nın kendini küçük gördüğü düşüncesi ve travması Batı' yı reddetmesiyle onarılmaya çalışılmıştır. Gecikmiş bir ulus devlet inşasının yarattığı kimlik kompleksi aşılmaya çalışılmıştır. Kemalist anlayışta, millilik medeni olmanın bir ön şartı olarak sunulmaktadır. Buna göre Türkler de zaten medeni bir ırktır:

“Gösterir ki medeni olmadığın yalandır !
Sana yalnız “Demir el,, denilmesi bütündür.
Pençen gibi kafan da
Elinkinden üstündür;
Aşkın kadar zekan da
Medeniyet içündür.
Sen doğmamış olsaydın dünya geri kalırdı,
Her yeri yas alırdı⁴¹⁰!

Medeniyetin anlamı, değeri, medeni insanın nasıl olması gerektiği konusu mektep temsillerinde de yer verilen konulardır. Halkevleri tarafından okullarda sahnelenmesi amacıyla yazılan birçok mektep temsili de inkılapların benimsetilmesi amaçlanmıştır⁴¹¹. Osmanlı' ya ait değerler medeniliğin önünde en büyük engel olarak gösterilmiştir. Özellikle şapka inkılabı gibi görünürlülüğe dair yenilikler fese karşı en büyük devrimdir. Şapka modernitenin ve medeniliğin başlıca belirtisidir ve Osmanlı' ya dair her şey değersizleştirilerek alay konusu edilmiştir:

“Kafamızın içini ne kadar işlersek işleyelim, ona medeni bir kıyafet vermeden kendimizi tanıtamaz ve sözümüzü dinletemeyiz. Avrupalılar bizi öyle mısır koçanı gibi uzun püsküllü kıpkırmızı bir fesle, üç etek cübbelerle, yedi arşın mermer gibi sarıkla görünce pek haklı olarak ehemmiyet vermez... Geçen gün bizim eski kıyafetle gezen iki şarklı seyyah gördüm de Karagözle Hacivat sokağa çıkmış sandım⁴¹²”.

Medenilik göstergelerini yeni nesillere aktarmanın bir aracı olarak kaleme alınan seyahat hikayeleri dönemin Batılı olan ile olmayan arasındaki farkı ortaya

⁴⁰⁹ Bahsi geçen konuyla ilgili iki örnek: Muazzez Tahsin Berkand', Bahar Çiçeği, İstanbul: Yeni Kitapçı, 1935. Bühran Cahit, Aşk Politikası, İstanbul: Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi, 1930.

⁴¹⁰ Mehmet Emin, “Türk' ün medeniyete hizmeti” **Orta Mektepler ve Muallim Mektepleri İçin Kiraat Sınıf: 3**, haz. Refik Ahmet, İstanbul: Kanaat Kütüphanesi, 1931, s.59.

⁴¹¹ Gençlere medeniyet yolunda önemli görevler biçildiği mektep temsillerinden birkaç örnek: Galip Naşit, **Destan**, İstanbul: Devlet Basımevi, 1933. Vasfi Mahir, **Yaman**, İstanbul: Devlet Basımevi, 1933. M. Faruk Gürtunca, **Zafer Yıldızları-İnkılaplarımız**, İstanbul: Ülkü Kitap Yurdu, 1943.

⁴¹² Vasfi Mahir, **10 İnkılâp (Bir perdelik Mektep Temsili)**, İstanbul: Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi, 1933, s. 8.

koyması açısından işlevsel özellikler göstermektedir⁴¹³. Örneğin, Selim Sırrı “Bugünkü Almanya (Yardımcı Kıraat)” kitabında Almanya’ da gördüğü lunaparklardan pazar yerlerine kadar her yeri överek anlatmıştır⁴¹⁴. Yine Almanya’ da kurallara uyma ve disiplin konularının övüldüğü Ongun’ un “Yeni Gençlerimizin Zayıf Tarafları” adlı makalesinde şunları söylemektedir:

“Mesela Almanya’ da yere attığınız bir kibrit kutusunu gören her hangi bir Alman omuzunuza dokunur, ve bunu lütfen kaldırmanızı ihtar eder. Onevi sosyetelerde kanuna uymayan bir harekette bulunanları, bütün milletin gözü takip eder. Nizam ve ahengi, daima devlet değil, devletin tek mil kuvvet ve nüfuz kaynağı olan milletin ruh ve vicdanı temin eder ve ettirir⁴¹⁵”.

Özellikle toplumsal kurallara uyma ve disiplin medeniliğin başlıca belirtisi olarak gösterilmiş, toplumsal yaşam içinde kılık kıyafetten yolda yürümeye kadar birçok konuda batılı ve kentli alışkanlıklar ön plana çıkarılmıştır:

“Sokakta giderken daima sağdan gidilir, ve soldan gelinir. Bazı memleketlerde hürmet yeri soldur. O memleketlerde seyahatte bulunduğumuz zaman buna da dikkat etmeliyiz (İngiltere’ de olduğu gibi). Sağa, sola çarpmak, ihtiyarların ağır yürüyüşünden şikayet etmek, kalabalıkta öndekileri kakarak yol açmak, herhangi bir gişe önünde sırasını bozarak öne geçmeye teşebbüs eylemek pek ayıptır. Medeni alemin en büyük düsturu – sıra ve saygıdır - bunu unutmayalım⁴¹⁶”.

Dönemin gençlere yönelik yazılan adab-ı muaşeret kitaplarında da “medenî bir insan nasıl davranır?” sorusunun ipuçlarını bulmak mümkündür⁴¹⁷. Talebeler için yazılmış bu kitaplarda günlük faaliyetlerin nasıl planlanması gerektiğinden okulda veya toplumda günlük davranış usulleri ve genel ahlak kuralları sıralanmıştır. Burada dikkat çeken konuların başında kurallara uymak gelmektedir. Herkes kurallara uyduğunda kimse kimseyi rahatsız etmeyecektir ve mutlu bir toplumsal yaşamın yolu buradan geçmektedir. Nasihatname niteliğindeki bu eserlerde modern hayata genç

⁴¹³ Bu minvalde bazı örnekler: Faik Sabri Duran, **İstanbul’ dan Londra’ ya Şileple Bir Yolculuk**, İstanbul: Akşam Kitaphanesi, 1934. Faik Sabri Duran, **Bir Türk Kızının Amerika Yolculuğu**, İstanbul: Akşam Matbaası, 1935. Faik Sabri Duran, **Akdeniz’ de Bir Yaz Gezintisi**, İstanbul: Kanaat Kitabevi, 1938. Selim Sırrı, **Garpta Hayat**, İstanbul: Maarif Vekaleti, 1929. Selim Sırrı Tarcan, **Şimalin Üç İrfan Diyarı Finlandiya-İsveç-Danimarka**, İstanbul: Ülkü Basımevi, 1940. İskender F. Sertelli, **Kutuplarda Bir Türk Kızı**, İstanbul: Kanaat Kitabevi, 1939.

⁴¹⁴ Selim Sırrı, **Bugünkü Almanya (Yardımcı Kıraat)**, İstanbul: Devlet Matbaası, 1930.

⁴¹⁵ Cemil Sena Ongun, “Yeni Gençlerimizin Zayıf Tarafları” **Varlık Mecmuası**, C. 7, S. 140, (Mayıs 1939), s. 255.

⁴¹⁶ Samih Nafiz Tansu, **Talebeye Muşeret Usulleri**, İstanbul: Kanaat Kitabevi, 1939. s. 15.

⁴¹⁷ Feliha Sedat, **Genç Kızlara Muşeret Usulleri**, İstanbul: Muallim Amet Halit Kitaphanesi, 1932. Ademoğlu, **Hayatta Muvaffak Olmak için Bir Gencin Bileceği Şeyler**, İstanbul: Tefeyyüz Kitaphanesi, 1932. Ademoğlu, **Hayatta Muvaffak Olmak için Bir Genç Kızın Bileceği Şeyler**, İstanbul: Tefeyyüz Kitaphanesi, 1932. Hidayet Ongan, **Talebeye Muşeret Bilgisi**, İstanbul: Ahmet Sait Basımevi, 1938. Samih Nafiz Tansu, **Talebeye Muşeret Usulleri**, İstanbul: Kanaat Kitabevi, 1939. Sadun Arel, **Halk ve Talebeye Adab-ı Muşeret Bilgileri**, Ankara: İdeal Matbaa, 1939. İskender F. Sertelli, **Çocuklarımıza Muşeret Dersleri**, İstanbul: Tefeyyüz Kitabevi, 1941. Süheyla Muzafer Dalkılıç, **Muallimlere Yardımcı Eser Talebeye Muşeret Dersleri**, İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1939.

nesli entegre edecek kurallar aslında medeni dünyanın kurallarıdır. Samih Nafiz Tansu “Talebeye Muaşeret Usulleri” ni yazmaktaki amacını şöyle açıklamıştır:

“Dünyanın her memleketi, vatandaşı, evvela tam bir insan diye yetiştirmeye gayret ediyor. Bunun için (Muaşeret Usulleri) adlı kaideleri bilmek mecburiyetindeyiz. Bu sebeple sizlere bir faydası olur gayesile, yetişme devrinizin en çoğunun geçtiği mektebi, ondan arta kalan zamanlarda bulunduğunuz evi, ve her ikisinin sizi hayata hazırlamaktan ibaret mesainin varacağı cemiyeti, gözönünde tutarak bunlara ait en basit mednî kaideleri burada sıraladım. Maksadım, bütün bunları siz Türk Cümhuriyetinin kız ve erkek şerefli gençliğine hatırlatmaktır⁴¹⁸”.

Dönemin gençlere yönelik adab-ı muaşeret kitaplarında hakimiyet, ölçülülük, disiplin medeni olmanın önemli ölçütleridir:

“...belki kimse suçu görmeyebilir. Amma insanların vicdanları ve şuurları, mahkemelerden, polisten, bir başkasından daha kuvvetli yasakçı olmalıdır⁴¹⁹”.

Gençlere yönelik metinlerde ulaşılmak istenen modern alışkanlıklar ve kalkınma düzeyi sıkça vurgulanırken bir yandan da ulusal güveni pekiştirmek amacıyla Türklük ve öz değerler ön plana çıkarılmıştır. Arsever’ in “Avrupa ve Biz” adlı makalesinde Batı’ nın geniş bulvarlarından eğlence yaşamına kadar üstünlükleri anlatılırken Avrupa görmüş insanların “*Ah Avrupa, ne medeniyet, ne terakki!... Nerde Avrupa nerde biz. Onlara yetişmenin imkanı yok*⁴²⁰” diyerek umutsuzluğa düştüklerini ifade etmiştir. Ancak, bize düşen görev ümitsizlik değil sabır, çalışma ve imandır. Bu ümidi ise, bu güne kadar yaptıklarımız ve başardıklarımızdan almamız⁴²¹.

Her ne kadar Batı her şeyiyle övülse de kötü yönlerinin de olduğu vurgulanmıştır. Türkiye ilerlemeyi ancak kendi içindeki güçle sağlayacak, Mustafa Kemal Atatürk’ ün deyiimiyle özleşerek gerçekleştirecektir⁴²². Tola bu konuda şunları söylemektedir:

“Büyük Önder ‘Biz bize benzeriz !’ dedi. Batıdan biz yalnız yöndem alacağız.. yoksa: Batıya doğru gitmenin, batağa batmak olduğunu çok acı denemelerle anladık, artık⁴²³”.

⁴¹⁸ Tansu, **a.g.e.**, s. 4.

⁴¹⁹ Dalkılıç, **a.g.e.**, s. 34.

⁴²⁰ Nezihe Arsever, Avrupa ve Biz, **Yücel Dergisi**, C. 4, S. 22, (Birinci Kanun 1936), s. 121.

⁴²¹ Arsever, **a.g.m.** s.122.

⁴²² Dursun Gök, Milli Kültür ve Gençliğimiz, **Selçuklu Araştırmaları Merkezi Atatürk ve Gençlik Özel Sayısı**, Yıl: I, Özel Sayı: I, (Kasım 1985), Konya: Selçuk Üniversitesi Basımevi, s. 83. Bu düşünce Ziya Gökalp’ in medeniyetin Doğu’ nun maneviyatı ile Batı’ nın maddiyatının birleşiminden meydana geleceğine görüşünün yansımasıdır. Ziya Gökalp’ e göre ne “doğu medeniyetine hapsolunmalı ne de Batı’nın kör bir taklitçisi olunmalıdır.” Cevat Özyurt, **Modern Türk Düşüncesinin Sosyolojisi (1839-1923)**, İstanbul: Kadim Yayınevi, 2014, s. 191.

⁴²³ Tahsin Tola, Ben Böyle Duyuyorum, **Gençlik Var**, Milli Türk Talebe Birliği Yayınları No: 1, İstanbul: Resimli Ay Basımevi, 1935, s. 21.

Yeni bir ulusal kimlik yaratma kapsamında Türkiye' yi dünya ülkeleri arasında bir yere oturtmak, toplumsal ve kültürel farklılıkları ortaya çıkarmak amacı da dönemin gençlere yönelik metinlerinde sık sık göze çarpmaktadır⁴²⁴. Ulusal özgüven oluşturulması için aslında Avrupa' dan daha yüksek bir kültüre sahip olduğu ve asıl eksiğin sanayileşme olduğu sık sık vurgulanmıştır:

“Ve makineyi Avrupa'nın elinden aldığı zaman, senin ruhun onunkinden daha asil, senin kalbin onunkinden daha temiz olduğunu meydana koyacaksın. Senin de tezgahını fabrika ile; sabanını, tırpanını makina ile; kolunun emeğini, öküzünün gücünü buhar kuvvetiyle değiştirdiğin zaman alının onunkinden daha yüksek olduğunu göstereceksin. Bunu göstermeğe çalışmalısın.. Yürü⁴²⁵!

Batı model alınarak sürdürülen modernleşme düşüncesinin bir sonucu olan yurt dışına öğrenci gönderilmesi politikası Cumhuriyet Dönemi' nde de devam etmiştir. Bu politika Cumhuriyet' in modernleşme düşüncesinin oluşumunda rol oynadığı gibi yeni gençliğin inşası politikalarında da etkili olmuştur. Özellikle eğitim politikalarının oluşturulması sürecinde söz sahibi olan isimlerin aldıkları eğitim önemli bir konudur. Dolayısıyla bu dönemde muasır medeniyetlerin bilgi aktarımında en etkili yol Avrupa' ya öğrenci gönderilmesi olmuştur. Yıllar süren savaşlarla yorgun düşmüş bir ülke olan Türkiye kısa sürede kalkınmayı gerçekleştirmek için ihtiyaç duyduğu kadroları bu yolla gerçekleştirmeyi hedeflemiştir. Eğitim Bakanı Mustafa Necati Bey bu ihtiyacı şu sözlerle ifade etmiştir:

“Her sahada mütehassıs ve malumatlı gençlere muhtacız. Bundan sarf-ı nazar edemeyiz; mekteplerimize kıymetli muallimler bulmak için gençlerimizi kabil olduğu kadar fazla Avrupa' da tahsil ettirmek ihtiyacında olduğumuza şüphe yoktur⁴²⁶”.

Avrupa' ya eğitimini tamamlayan gençler Türkiye' ye döndüklerinde devletin çeşitli kadrolarında görev yapmışlar, böylece hem yeni ulus devletin batılı yüzünü temsil etmişler hem de devleti muasır medeniyet seviyesine ulaştırma noktasında görev almışlardır. Ancak batıya eğitim için giden gençler Türklüklerinin daima bilincinde olmalı sadece kafalarını ülkeleri için bilgilerle doldurmalı ve yine ülkelere

⁴²⁴ Örneğin, Suat Derviş, Yolculuk, **Orta Mektepler ve Muallim Mektepleri İçin Kiraat Sınıf: 3**, haz. Refik Ahmet, İstanbul: Kanaat Kütüphanesi, 1931, s. 131-136. R. Amundsen ve S. Ali, Eskimolarla Karşılaşma, **Okuma Kitabı Ortaokul Sınıf: 1**, İstanbul: Devlet Basımevi, 1936, s. 103-105. F. R. Atay Makedonya, **Okuma Kitabı Ortaokul Sınıf: 2**, İstanbul: Devlet Basımevi, 1935, s. 26-28. A. Düma, Kurt Açı, **Ortaokul Okuma Kitabı Sınıf: 3**, İstanbul: Devlet Basımevi, 1936 s. 66-68.

⁴²⁵ Ahmet Hikmet, Türkeli Zeybeklerine, **Okuma Kitabı Ortaokul Sınıf: 2**, Devlet Basımevi: İstanbul, 1935, s. 97.

⁴²⁶ Kansu Şarman, **Türk Prometheler – Cumhuriyet' in Öğrencileri Avrupa' da**, İstanbul: İş Bankası, 2005, s.19-20.

dönüp canla başla çalışmalıdırlar⁴²⁷. Namık Kaşif “*Batı Eline Yetişmeye Gidenlere*” adlı makalesinde gençlere şöyle seslenmektedir:

“Beyninizi işletecek, dolduracak fakat kalbinizdeki yurd ve toprak sevgisini boğmayacak, üreteceksiniz değil mi? Gittiğiniz yerde bir Türk çocuğu olduğunuzu hiçbir zaman unutmayın! Unutmayın ki, sizin karnınız dolar, taşarken belki hayata gözlerinizi açtığınızın bu toprağın üstünde bir köylünün karnı boşalacaktır... Yarın sizi söz verdiğimiz yerde bekliyoruz. Parola: “Ana yurd sevgisi,.. Yolunuz açık, sevgimiz sizinle beraber olsun”⁴²⁸.”

Gençlerin görevleri Batının ilim ve fennini yurda getirerek Türk medeniyetinin yükselmesini sağlamaktır⁴²⁹. Cumhuriyet’ in ilk yılında yirmi öğrenciyle başlayıp sayıları giderek artan Batıya iktisat, mimarlık, tarih, beden eğitimi, dil eğitimi, resim, müzik, heykel vb. birçok alanda eğitim için giden gençlere Mustafa Kemal Atatürk gönderdiği telgrafta “Sizleri birer kıvılcım olarak gönderiyorum. Alevler olarak geri dönmelisiniz.” demektedir⁴³⁰. Dolayısıyla burada da görev ve sorumluluklarıyla bir gençlik karşımıza çıkmaktadır.

Pozitivizm ve batılı değerlerle yoğrulmuş metinlerde gençlere bilimin yolundan ayrılmamaları gerektiği öğütlenmektedir. Örneğin, ortaokullar ve muallim mektepleri için hazırlanan bir kıraat kitabında yer verilen Tefik Fikret’ in “Halûkun Amentüsü” şiirinde yazar oğlu Haluk ve onun nesli için yeni bir düşünce ve inanç sistemi çizmiştir. “Vatanım rûy-ı zemin, milletim nev’-i beşer” hümanist bir bakış açısı oluşturmuştur. Aklın en büyük sahir olarak görüldüğü şiirde Tanrı’ nın da insan aklının süzgecinden geçtikten sonra kabul edilmesi daha makbul gösterilmiştir. Çünkü bilimin gücü Tanrı’nın gücünün önünde kabul edilmektedir⁴³¹.

Yeni rejim, kurucu kadro için bir medeniyet projesidir. Gençler de bu projenin temel ögesi durumundadırlar. Yeni ulus devletin gençleri, kılık kıyafetten yolda yürümeye kadar medeni olmanın tüm şartlarını öğrenmelidirler. Böylece devletin vatandaşları medeniliğin tüm kodlarıyla donatılmış olacaktır. Medeni olmak gençlerin zihinlerine milli bir görev olarak yerleştirilmeye çalışılmıştır.

⁴²⁷ Örneğin, Avrupa’ ya eğitim için giden biri Çorum diğeri Erzurum’ da yetişmiş iki genci konu alan “İnkılap Çocukları” adlı mektep temsilinde de gençler eğitimlerini tamamlar tamamlamaz Türkiye’ ye dönmeli ve vatan görevlerine başlamalıdırlar. Gençler Batının ilmini kendi yurtlarına getirerek muasır medeniyet seviyesine ulaşmada üzerlerine düşen görevi yerine getirmelidirler. Yaşar Nabi, **İnkılap Çocukları**, İstanbul: Hakimiyeti Milliye Matbaası, 1933. (Ülkü Dergisinin 4. sayısının ekidir.)

⁴²⁸ Namık Kâşif, “Bir dilek, bir yalvarış ve bir emir!.. Batı eline yetişmeye gidenlere”, **Gençlik Var**, Milli Türk Talebe Birliği Yayınları No: 1, İstanbul: Resimli Ay Basımevi, 1935, s. 30.

⁴²⁹ Bkn. Ş. Karasu, **Yabancı Memleketlerde Okumak İsteyenlere Kılavuz**, Ankara: Ar Basımevi, 1947.

⁴³⁰ Başbuğ, **a.g.e.** s. 156.

⁴³¹ Refik Ahmet, “Haluk ’un Amentüsü (Tefik Fikret)”, **Orta Mektepler ve Muallim Mektepleri İçin Kıraat Sınıf 2**, İstanbul: Kanaat Kütüphanesi, 1932, s. 216-218.

5. 2. Milli Kimlik Oluşturma Çabası Etrafında Vatansever Türk Gençliği

Yeni ulus devletin kendine sembol olarak seçtiği gençlik medeni olduğu kadar milli de olmalıdır. Mustafa Kemal Atatürk 27 Ekim 1922’ de Bursa’ da öğretmenlere hitaben yaptığı konuşmada “*çocuklarımıza ve gençlerimize vereceğimiz tahsilin hududu ne olursa olsun, onlara esaslı olarak; milletine, Türkiye Devleti’ ne, Türkiye Büyük Millet Meclisi’ ne düşman olanlarla mücadele etmeyi öğreteceğiz*”⁴³² diyerek eğitimde milli şuur aşılamanın önemine vurgu yapmıştır.

Özellikle 3 Mart 1924’ te Tevhid - i Tedrisat Kanunu’ yla geleneksel ve Batılı olarak sürdürülen ikili eğitim sitemine son verilmiştir. Bu kanunla din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılmasının eğitim ve öğretimdeki bir yansıması olarak eğitimde laikleşme sağlanmıştır. Bu kanun bütün bilim ve eğitim kurumlarını Eğitim Bakanlığı bünyesinde toplayarak eğitimi denetim altına almış ve “*milletin düşünce ve duygu bakımından birliğini*” de güven altına almıştır⁴³³. Gençler için Batı standartlarında bir eğitim hedeflenirken aynı zamanda Kemalist ideolojiyi içselleştirmelerini sağlayacak milli bir terbiye vermek dönemin milli eğitim politikasının temel misyonu olmuştur⁴³⁴.

Türkiye’ de 1923-1950 yılları arasındaki dönemde ortaokul ve lise müfredat programlarında yapılan düzenlemelerde dikkati çeken nokta, öğrenciler için belirlenen amacın iyi birer yurttaş olmalarıdır. Gençler için sınıfsal herhangi bir aidiyet söz konusu olmamakla birlikte sadece aile, meslek ve ulus çerçevesinde bir kimlik sunulmuştur. Ulus devletin korporatist milliyetçi anlayışı burada kendini güçlü bir şekilde hissettirmektedir⁴³⁵. 1927’ de Lise ve Orta Mektepler Talimatnamesi’ nin ikinci maddesi :

“Orta mekteplerle liseler, talebesinin sıhhi itiyatlar alması, bir aile uzvu, bir meslek adamı ve Türkiye Cumhuriyeti’ nin vatandaşı sıfatıyla millet hayatı içinde müsfir faaliyette bulunmasını, boş zamanlarını iyi istismal etmeye alışmasını, hûlâsa ahlâki seviyesinin teşekkül etmesini hedef ittihaz eder ve mektep bu hedefi tedrisat ile telkin edeceği faaliyet tarzları, vereceği itiyatlar, maharetler ve mefkûrelerle ve bilfiil talebeye yaşatacağı içtimaî hayat ile istihsale çalışır ve müessesenin kıymeti bu hususta istihsal edeceği müspet neticelerle ölçülür”⁴³⁶.

Aynı şekilde 1930, 1944, 1949 Lise ve Orta Mektepler Talimatnameleri’ nde de dikkat çeken en önemli husus öğrencilerin, milli ahlakı benimsemiş, çalışkan, iyi birer yurttaş olmaları hedeflenmiş olmasıdır⁴³⁷.

⁴³² Atatürk Kültür, Dil, Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, **Atatürk’ ün Söylev ve Demeçleri (I-III)**, Ankara: Divan Yayıncılık, 2006, s.267.

⁴³³ Kaplan, **a.g.e.** s. 159.

⁴³⁴ Lüküslü, **a.g.e.** s. 30.

⁴³⁵ Kaplan, **a.g.e.**, s. 188.

⁴³⁶ Özodaşık, **a.g.e.**, s. 224.

⁴³⁷ Özodaşık, **a.g.e.**, s. 225.

Milli eğitimden beklenen milliyetçi - Türkçü vatandaşlar yetiştirmektir. 5 Mayıs 1925’ te Başbakan İsmet İnönü’ nün Muallimler Birliği’ ndeki konuşması milli eğitimin felsefesini özetler niteliktedir:

“...yekpare milliyet içinde yabancı harslar hep erimeleidir. Bu milliyet kütlesi içinde ayrı medeniyetler olamaz. Dünya üzerinde her millet mutlaka bir medeniyet temsil eder. Kendilerini Türk milletinin medeniyetinden başka camialara bağlı görenler işte açıkça teklif ediyoruz: Türk milletle beraber olsunlar. Fakat halita halinde değil, tek bir medeniyet halinde. Bu vatan işte tek olan bu milletin ve bu milliyetindir. Bunu yalnız söz olsun diye söylemiyoruz, süs olsun diye bu fikirde değiliz; bu siyaset vatanın bütün hayatıdır. Yaşayacaksa yekpare bir millet kütlesi olarak yaşayacağız. İşte milli terbiye dediğimiz sistemin umumi hedefi⁴³⁸”.

Genç nesle verilecek milli terbiyenin, yeni bir ulus yaratma projesinin önemli bir ayağı olarak, gençliği milli şuur ve milli ahlak etrafında inşa etmesi hedeflenmiştir. Bu doğrultuda II. Meşrutiyet’ ten itibaren vatandaş yaratma projesinde önemli bir adım olan Malumat-ı Medeniye dersinin adı Malumat-ı Vataniye olarak değiştirilmiş, 1931 lise programında ise yurt bilgisi dersi olarak yer almaktadır. Yücel, Yurt bilgisi dersinin amacını, “Türk elitini hakiki Türk vatanperveri olarak yetiştirmektir.” şeklinde belirttikten sonra şöyle devam etmiştir:

“Orta mektebin her üç sınıfında okutturulacak olan bu dersler millet, devlet, demokrasi, Cumhuriyet, hürriyet, müsavat gibi prensiplerin izahı; intihap, vergi, askerlik bahislerini ve bugünkü rejimi anlamaya hizmet edecek esasları ihtiva etmektedir⁴³⁹”.

Ders programlarında yapılan değişiklik ve düzenlemelerle tarih, coğrafya, yurt bilgisi gibi ders içeriklerinin vatan, millet ve aile severlik esasına dayandığı görülmektedir. Bu derslerin yanı sıra Türkçe dersinin de temel amacının, “*milli, vatani ve kahramanca duygular telkin etmek; seciyelerini teşkile yardım etmek; onu; içtimai ve milli hayatta daha faal bir fert olarak olmak üzere yetiştirmek*” olarak belirtilmiştir⁴⁴⁰.

1933 Üniversite Kanunu ile eğitimin her kademesi olduğu gibi yükseköğretimde de millilik ön plandadır. Reşit Galip, “yeni üniversitelerin en esaslı niteliği, milliliği ve inkılapçılığıdır” sözleri üniversitelerin de milliyetçi ideolojinin merkezi haline getirileceğini göstermektedir⁴⁴¹.

Ulusal kimlik yaratmada, ulus devletin sınırları içinde ulusa ait bir mekan olarak “vatan” ın kurgulanması ve buna yönelik bağlılık duygularının yaratılması

⁴³⁸ Yıldız, **Ne Mutlu Türküm Diyebilene**, s. 280.

⁴³⁹ Hasan Ali Yücel, **Türkiye’ de Orta Öğretim**, Ankara: Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi, 1994, s. 189.

⁴⁴⁰ Yücel, **a.g.e.**, s. 188.

⁴⁴¹ Kaplan, **a.g.e.**, s. 181.

gerekmektedir. Vatanseverlik duygusunun yaratılması için vatanın bir toprak parçası olmasının yanında duygusal aidiyetler ve tarihsel anlamlar da yaratılmalıdır. Bu doğrultuda yeni ulus devletin ideal genci ailesine değil öncelikle millete ve devlete aittir. Gençler için en önemli bağlılık ve sevgi vatana olan bağlılık ve sevgidir:

“Vatan denince bildiğimiz gibi üzerinde hür ve bağımsız yaşadığımız ve onu kötü gözlerden koruduğumuz ulusal sınırlarımız içindeki bütünlük düşünülmüş demektir. İşte bu bütünlük her Türk vatanseverinin duygulu ilgisini çeken bir varlıktır. Bu varlık bize en kutsal emanettir. Bu emaneti her şeyin ve en kutsal tanıdığımız emanetlerin üstünde bir sevgi ile daima benliğimizde yükseltmemiz ve yaşatmamız lazımdır. Hiçbir düşünce bu sevgiyi diğer sevgilerle kıyaslamaya imkan vermez. Hele şahsi düşüncelerin vatan kavramı karşısında hiçbir değeri ve kıymeti olmaz⁴⁴²”.

Dönemin pozitivist karakterinin bir sonucu olan “din” i saf dışı bırakarak ortaya çıkan boşluğu “vatana ve millete bağlılık” üzerinden doldurma çabasıyla birlikte vatan gençlere en kutsal kavram⁴⁴³ olarak sunulmuştur:

“Başka Tanrı bilme artık, anan olan yurda tap,
Ululuktan duvarlar ör, yücelikten kemer yap⁴⁴⁴”.

Gençlerden beklenen de vatan için çalışmak, her türlü fedakarlığı yapmak, canını vermekten bile çekinmemektir.⁴⁴⁵

“Şimdi benim devletim “Türkiye Cumhuriyeti”, vatanım bu Cumhuriyet’ in kanunlarıyla idare edilen ülke, “Türkiye” dir. Ben milletimi çok severim. Türküm derken başım yükselir, göğsüm kabarır. Devletim için de canımı vermekten çekinmem⁴⁴⁶”.

Türk ırkını ve dilini yücelten,⁴⁴⁷ Türk yaratılmanın bir kıvanç vesilesi olarak gösteren, Türklerin özünde temiz, saf, doğru ve çalışkan olduğunu savunan⁴⁴⁸ çok sayıda örnek bulunmaktadır:

⁴⁴² Basri Üzel, **Genç Nesille Konuşmalarım**, Eskişehir: Ses-Işık Matbaası, 1946, s. 45.

⁴⁴³ “Yolumuz odur, yuvamız odur, düşüncemiz hep odur, kalbimiz onundur, yarınımız onundur, ve hayatımız onun içindir. Kalbimizi ve rüyalarımızı o dolduruyor. Yalnız memlekete, yalnız yurda tapıyoruz.” Osman Nebi, “Ona Tapıyoruz”, **Yücel Dergisi**, C. IV, S. 20, (Birinci Teşrin 1936), s. 41-42.

⁴⁴⁴ Fazıl Ahmet Aykaç, Gözümle Gördüm -Bütün Türk Gençlerine-, **Okuma Kitabı Ortaokul Sınıf III**, İstanbul: Devlet Matbaası, 1936, s.51.

⁴⁴⁵ “Ulus için ölmek, onca kutludur/Her şeyi Türklüğün özünde bulur/Seve seve verir kendi canını/Kurtarır sonunda öz vatanını.” Hasan Ali Yücel, Bir Kurtuluşun Hikayesi, **Okuma Kitabı Orta Okul Sınıf I**, İstanbul: Devlet Basımevi, 1936, s. 77. Bir başka örnek için bkn. Hüseyin Namık Orkun, Vatana Hiyanet Eden Affedilemez, **Orta Okul İçin Tarih Okuma Kitabı II**, Ankara: Ar Basımevi, 1946, s. 20.

⁴⁴⁶ Muallim Abdülbaki (Gölpınarlı), **Yurt Bilgisi**, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2007, s.25.

⁴⁴⁷ Ortaokullar ders kitabında yer alan ifadeler “üstün Türk ırkı” tezinin kabul edildiğinin açık kanıtıdır: “Mensup olmakla iftihar ettiğimiz Türk ırkı dünyanın en iyi, en sağlam, en zeki ve en kabiliyetli ırkları arasında mümtaz bir mevki sahiptir. Hepimizin vazifesi Türk ırkının asli evsaf ve meziyetlerini muhafaza etmek ve bu ırka layık fertler olduğumuzu her halimizle ispat eylemektir. Bunun içindir ki, kendimizi iyi korumak, öğrendiğimiz biyoloji malumatını kendi hayatımıza tatbik ederek bedence ve ruhça liyakatli yaşamayı kendimize hayat düsturu yapmak milli vazifelerimizin birincilerindendir. Çünkü Türkiyemizin istikbali bugün böyle yaşayacak gençlerin ileride teşkil edecekleri ailelerle yetişirecekleri yüksek kıymetli Türk zürriyetlerine dayanacaktır.” **Biyoloji ve İnsan Hayatı II. Cilt (Lise Ders Kitabı)**,

“Türk olmak ve Türk doğmak en büyük bahtiyarlıktır. Türk: terbiye, doğruluk, vatanseverlik, içtimaî varlık, cesaret ve fedakârlık hislerinde mevkii en yüksek olan, kuran ve başaran demek olup dünyanın medeniyet ve insanlık örneğidir. Tarihi yapan Türktür⁴⁴⁹”.

Gençliğe vatanseverlik duygusu aşılacak maksadıyla sık sık milli mücadele ve Kurtuluş Savaşı’ na vurgu yapıldığı görülmektedir⁴⁵⁰. Türklerin savaştan korkmayan, cesur, kahraman bir millet olduğu çeşitli metinler ve olay örgüleriyle gençlere aktarılmıştır⁴⁵¹. Bu çerçevede, cephede savaşırken kolunu kaybeden Türk genci Mahir’ i anlatan “Kolsuz Kalan Nefer” adlı kısa hikayede, Mahir’ in her türlü tehlike karşısında yüreği titremeden nasıl mücadele ettiği destansı bir dille anlatılmıştır. Mahir, “gâvur oğluyla doya doya boğuşamadım” diyerek kolu sarıldıktan sonra yine cepheye gidip savaşmak istemektedir. Yazarın anlatmak istediği düşünce aşağıdaki satırlarda açıkça görülebilmektedir:

“Ordu ailesinin şan ve şerefi namına bir kolunu kaybettikten sonra, tekrar cepheye gitmeğe can atan bu gibi hamiyetli ve yiğit gençlerin ordu saflarımız içinde bulunması ne kadar tatlı ve cazibeli bir şeydir⁴⁵²”.

Gençlerde bir minnet duygusu yaratılarak gençlerin vatana borçlu oldukları bunu ödemek için de çok çalışmaları gerektiği dikkat çeken bir başka konudur. Vatan için çalışmanın vatanseverliğin en önemli göstergelerinden biri olarak sayılmasının yanı sıra bu çalışma kavramının içine tabiat için çalışmak, ağaç dikmek, çevreyi korumak da dahil olmaktadır:

İstanbul: Devlet Matbaası, 1934, s. 315-316. (Eser Benjamin G. Gruenberg’ in “Biology and Human Life” adlı eserin çevirisidir.)

⁴⁴⁸Bkn. “En güzel yüz bile çirkin: biz severiz Türk yüzü, / En iyi öz bize fena: biz isteriz Türk özü, Milletimiz alkışlarız anıldıkça Türk sözü. / Biz Türkleriz, biz bu kanla biz bu adla yaşarız.” İsmail Habib, **Edebi Yeniliğimiz**, İstanbul: Devlet Matbaası, 1930, s.425. Bu minvalde diğer örnekler; H. Nusret Zorlutuna “Yükseklerdesin”, **Okuma Kitabı Ortaokul Sınıf 1**, İstanbul: Devlet Basımevi, 1936, s. 44, Halit Fahri, “Vatan Destanı”, **Okuma Kitabı Ortaokul Sınıf 1**, İstanbul: Devlet Basımevi, 1936, s. 20. F. Ahmet Aykaç, “Yurt İçin”, **Okuma Kitabı Ortaokul Sınıf 2**, İstanbul: Devlet Basımevi, 1935, s. 69.

⁴⁴⁹ Erkanîharp Kaymakamı Şükrü, **Türk Gençliğinden İstekler**, Ankara: Hakimiyeti Milliye Matbaası, 1934, s. 23.

⁴⁵⁰ Örneğin; “Cumhuriyet rejimini korumak ve inkılapları ileri götürmek ödevini almış olan Türk gençliği fikir ve ahlâk savaşından muzaffer çıkabilmek için gerekli olan manevi kudret ve enerjiyi her şeyden evvel Türk kurtuluş savaşının ruhundan ve kaynağından almalıdır.” Kadri Yaman, **Yurt Müdafasında Türk Gençliği**, İstanbul: Devlet Basımevi, 1938, s. 15. Benzer şekilde, Burhan Cahit “Gazinin 4 Süvarisi” kitabının sonunda bu konuyu şu cümlelerle vurgulamaktadır: “Türk genci... Hürriyetin ve istiklalın havasını bol bol teneffüs ediyorsun. Yüreğin endişesiz, istikbalin açıktır. Fakat 918’den 922’ye kadar geçen dört yılın tarihini unuttuğun gün tarih de seni inkar edecektir.” Burhan Cahit, **Gazinin 4 Süvarisi**, İstanbul: Kanaat Kütüphanesi, 1932, s. 94.

⁴⁵¹ Örneğin, Tarih Diyor ki adlı piyeste, bir çoban kızının düşman askeriyle mücadelesi ve onu yenmesi konu edilmektedir. Kahramanlık üzerinden ideal gençliğin inşasının açıkça görüldüğü eserde cesurca ve kahramanca mücadele eden çoban kızı sadece kendinin değil vatanın ve ulusun da şerefini kurtarmıştır. Çoban kızı vatanın kurtuluşu karşısında herhangi bir mükafat kabul etmemektedir. Çünkü vatanın kurtuluşunu kendi için en büyük mükafat olarak görmekte ve şöyle demektedir: “...Türk vazifesini hiçbir karşılık beklemeksizin yapar. Çünkü Türk kendisi için, milli vazifesini yapmaktan duyacağı haz ve zevkten üstün hiçbir mükafat olamayacağına ezelden inanmıştır.” Lebit Fehmi Yurdoğlu ve Münir Hayri Egeli, **Tarih Diyor Ki (Halkevleri, Liseler ve Orta Okullar İçin İki Perdelik Müzikli Piyes)**, 1947, s.24.

⁴⁵² Osman Senai, **a.g.e.**, s. 46.

“Yeşermiyen toprakta medeniyet bitmez. Kültür gölge altı, bayındırlık su ister. Tabiğat olmazsa, medeniyet kabuk tutar, kurur ve donar... Bir Fransız şairi: ‘Yeşili olmıyan yurt, yurt değildir!’ diyor. Bizim daha insani ve daha güzel bir uyağımız var: Yurt sevgisinin en büyük ayırıcı, yurt tabiğati için çalışmaktır⁴⁵³”.

Bu konuda yeni rejimin simgesi ve başkenti Ankara örnek olarak gösterilmiştir⁴⁵⁴. Atatürk’ün çorak ve kurak Ankara’ yı kısa sürede ağaçlandırarak yemyeşil bir hale getirdiği, bunun tüm dünyaya örnek teşkil ettiğini anlatan Hasan Fehmi, *Ağaç Dikmek* adlı yazısında gençlere şöyle seslenmektedir: “Yemişli, yemişsiz ağaç dikelim, ormanlarımızı gözümüz gibi koruyalım, baş tacımız Atatürk’ ün izini bırakmayalım⁴⁵⁵”.

Gençlere tabiat sevgisi aşılama aynı zamanda vatanın maddi unsurları yoluyla vatanseverliği aşılamanın bir başka yolu olmaktadır. Dolayısıyla vatanın taşı, toprağı, ırmağı vb. unsurları dünyada eşi benzeri olmadığı yönünde telkinlerle adeta kutsallaştırılmıştır⁴⁵⁶. Aynı zamanda vatan toprağının üzerinde yaşayan insanlar da temiz, saf, fedakar resmedilerek vatana bağlılık pekiştirilmeye çalışılmıştır:

“Ah, bu Anadolu yaylaları, Anadolu dağları ve bunlar üstündeki ister istemez cesur ve kanaatkar, fakat devamlı, fakat için için coşkun hayat... Üzgüsü bile tat, sükûtu bile savaş, neşesi bile üzün kılıkli Anadolu... Görüp konuştukça, düşünüp anladıkça bu Anadolu insanlarına öyle gönül bağlıyorum ki⁴⁵⁷”.

Özellikle Latin harflerinin kabulüyle birlikte Türkçeyi yücelten, Türkçe konuşmayanların vatandaştan sayılamayacağı anlayışının yerleştiği 1930’ lu yıllar boyunca Türkçe konuşmanın ve öğrenmenin önemi üzerinde durulmuştur⁴⁵⁸. Etnisist öğeleri barındıran bir milliyetçilik anlayışının hakim olduğu bu dönemde farklı etnik

⁴⁵³ F. R. Atay, “10 Yıl”, *Okuma Kitabı Ortaokul Sınıf 3*, İstanbul: Devlet Basımevi, 1936, s. 7.

⁴⁵⁴ Bkn. “Çiçekli bir park olmuş dünkü kerpiçli ova,/Yeniliği fısıldar burada esen hava!.../O dinç zafer kartalı bu yerde kurmuş yuva,/Başka ülkeler kalır yanında öksüz gibi!...” “Yeni Ankara”, *Okuma Kitabı Ortaokul Sınıf 1*, İstanbul: Devlet Basımevi, 1936, s. 71.

⁴⁵⁵ Hasan Fehmi, “Ağaç Dikmek”, *Okuma Kitabı Ortaokul Sınıf 3*, İstanbul: Devlet Basımevi, 1936, s. 22.

⁴⁵⁶ Mehmet Faruk, “Anadolumuz”, *Edebi Kıraat Nümuneleri (Lise ve Orta Mekteplerin İkinci ve Muallim Mekteplerinin Üçüncü Sınıfları İçin)*, haz. Halit Fahri, İstanbul: Devlet Basımevi, 1929, s. 16. Vatan sevgisini aşılama ve memleket manzaralarından örnek vermek amacıyla yazılmış bir başka yazıda Simav hakkında bilgi verilmiş ve bunun aracılığıyla Anadolu halkının Milli Mücadele sırasında yaşadıkları ve kahramanlıkları ifade edilmiştir. Refik Ahmet, “Simav” *Orta Mektepler ve Muallim Mektepleri İçin Kıraat 2*, İstanbul: Kanaat Kütüphanesi, 1932, s.121-125.

⁴⁵⁷ Ruşen Eşref, “Ayrılıklar-dan”, *Okuma Kitabı Ortaokul Sınıf 3*, İstanbul: Devlet Basımevi, 1936, s. 57-58.

⁴⁵⁸ Örneğin, “Güzel dil Türkçe bize/Başka dil gece bize/İstanbul konuşması/En ince en saf bize/ya da/Uydurma söz yapmayınız/Yapma yola sapmayınız/Türkçeleşmiş Türkçedir/Eski köke sapmayınız.” Mustafa N. Özön, *Metinlerle Muasır Türk Edebiyatı Tarihi (Lise Kitapları 3. Sınıf)*, İstanbul: Devlet Matbaası, 1934, s. 167. Mustafa Kemal Atatürk’ ün adını 1935’ te “kale” anlamına gelen “Kamâl” ile değiştirmesinin ardından ders kitaplarında da “Kamâl” isminin kullanılmaya başlandığı görülmektedir. Bkz. Hasan Ali Yücel, “Atatürk”, *Okuma Kitabı Orta Okul Sınıf 1*, İstanbul: Devlet Matbaası, 1936, s. 3.

grupları hedef alan ve yer yer zenofobik ifadelerle rastlanmaktadır⁴⁵⁹. Buna göre, Türkiye nasıl kurtulduysa Türkçe de öyle kurtarılmalıdır. Çünkü Osmanlı devlet kuramı gibi Osmanlı dili de sakattır:

“Osmanlı devletinin uyruları arasında Türkün yeri ne ise Osmanlıca sözler arasında Türkçe kelimenin yeri o idi. İkisinde de bütün şeref Türk ve Türkçe olmayanındı. Eski saray fermanlarına bakınız: yedi satır ağdalı Arapçadan sonra, bir çıplak ve yoksul <<ola ki...>> sözü gelir. Sarayda sırmalı Arnavutlardan, ipekli Araplardan, işlemeli Kürtlerden sonra, dış duvar kapısında keçekülâh bir Türk nöbetçisi geldiği gibi⁴⁶⁰”.

1928 Latin harflerinin kabulünün zorunluluğu gençlere, eski harfler ile okuyup yazmanın ne kadar zor olduğu ve bunun cehalete neden olduğu gibi gerekçelerle anlatılmaya çalışılmıştır⁴⁶¹. Bu çerçevede Cumhuriyet idaresi sayesinde dilimiz Arap dilinin boyunduruğundan kurtuldu ve sadeleşti:

“...dilimiz çok sadeleşti, yalnız yabancı dillerin kaideleri değil, yabancı dillerden gelme kelimeler de lisanımızdan çıkarıldı, artık bugün dilimiz herkesin kolaylıkla anlayabileceği, temiz, pürüzsüz, cana yakın bir hal almıştır. Siz de yazılarınızda sade, temiz, sevimli ve cana yakın Türkçeyi kullanınız⁴⁶²”.

1930' lu yılların Türk Tarih Tezinin etkisiyle İslamiyet öncesi Türklük vurgusu ve anavatan Orta Asya anlatısı üzerinden gençlere aktarılmak istenen vatan topraklarının kutsallığı ve Türklerin bağımsızlığa düşkün bir millet olduğu düşüncesi sıkça vurgulanmıştır⁴⁶³. Ortaokullar için yazılmış tarih okuma kitabında Göktürk yazıtlarından alıntı yapılarak gençler şu sözlerle uyarılmıştır:

“Türk, Oğuz beyleri, millet iştin: Yukarıdaki gök çökmese, aşağıdaki yer delinmese Türk milleti yurdunu, türeni kim bozmağa, mahvetmeğe muktedir olabilir?.. Türk çocuğu!.. 1214 yıl önce dedenin sana yazdığı bu

⁴⁵⁹ Bkz. Osman Senai, 1. Dünya Savaşı' nda Irak cephesinde İngiliz ordusunda yer alan Tibetliler ve Parsiler için şu ifadeleri kullanmıştır: “Bunlar şeytanlıkta iblise rahmet okutacak derecede hilekar, vahşilik ve canavarlıkta en yırtıcı hayvanlarla yarışa çıkacak kadar yabani ve hunhar birtakım mahluklardır.” Osman Senai, **a.g.e.**, s. 46.

⁴⁶⁰ Faliş Rıfkı Atay, “Türkiye ve Türkçe”, **Okuma Kitabı: Ortaokul Sınıf 3**, İstanbul: Devlet Basımevi, , 1936, s. 3-4.

⁴⁶¹ “Halbuki gençler! Düşününüz ki bugün memleketimizde okumak yazmak bilmeyen ya pek az veya hiç kalmamış gibidir. Ya acaba bu fark, bu okumak yazmak hevesi nereden ileri geliyor? Şüphesiz alfabemizin tabiiliğinden, sadeliğinden ve lisanımızın bünyesine uygunluğundan ileri geliyor. Evvelleri herhangi bir yazıyı dürüst okumak, ondan doğru bir mana çıkarmak herkesin yapabileceği şey değildi. Hattâ âlim ve edip geçinen fazıllarımızdan birçoğu bile ibareleri iyice sökemiyorlar, yanlışsız okuyamıyorlardı. Hamdolsun cumhuriyet geldi. Bizi bu dilsizlikten, bu büyük dertten kurtardı.” Osman Senai, **a.g.e.**, s. 25.

⁴⁶² Refik Ahmet, “Sadelik”, **Ortamektepler ve Muallim Mektepleri İçin Kiraat Sınıf 3**, İstanbul: Kanaat Kütüphanesi, 1931, s.68.

⁴⁶³ Örneğin, Yaman adlı piyeste vatansever genç Yaman' ın düşmanla işbirliği yapan nişanlısının ailesi ve vatanın bağımsızlığı konusunda yaşadığı çelişkiler anlatılmıştır. Vatan bağımsızlığı söz konusu olduğunda canını hiç düşünmeden ortaya koyan Yaman vatanında yabancı bir bayrak görmektense ölmeyi tercih etmektedir. Milli Mücadele'nin kazanılmasının ardında da evlenmeye karar veren Yaman çocuğuna da Cumhuriyet adını vermeyi istemektedir. Vasfi Mahir, **Yaman (Dört Perdelik mektep Temsili)**, İstanbul: Devlet Matbaası, 1933.

sözleri unutma... Bu sözleri ezberle ve hiç aklından çıkarma⁴⁶⁴”.

Türk insanının bağımsızlığına düşkünlüğü, iyiliği, çalışkanlığı övülürken özellikle Ergenekon, kurt, asena gibi semboller Türklükle özdeşleştirilerek efsanevi bir dille gençlere aktarılmıştır⁴⁶⁵. Örneğin, Tayanç’ ın “Ergenekon/Türk Gençliğine” adlı eserinde Türklüğün; savaştan, kendine güvenen, bağımsızlığına düşkün olduğu sürekli tekrarlanmaktadır. Yazar, destanı yaşadığı döneme bağlamıştır. Bozkurdun millete yol gösterdiği gibi CHP’ nin ilkeleri olan altı ok da millete yol gösterecektir:

“Bu menkıbe bir efsane değil, bir hakikattir... Yirmi bir yıl önce, bütün dünya Türke düşman olmuş, el ele vererek onu ardından vurmıştı. Bu vuruşla yok olacağımızı bekledikleri anda Türk şahlandı, önderlerini buldu, dirilen ülküsünü kanı ile besleyerek çarpıştı ve İnönülerini, Sakaryaları, Dumlupınarları yarattı... Anadolumuzda, bu yeni Ergenekonumuzda, asıl Türk çocuklarının kanı ile yıkadığımız içimizin acısını unuttuk, bayrağımızın rengini, öz kanımızla tazeledik ve bütün dünyanın saygı ile eğilen başları önünde şimdi yükseliyoruz. Ruhlarımızı bu gün (ALTI OK) tutuşturuyor ve... geçitleri gösteriyor⁴⁶⁶”.

5. 3. İdeal Gençliğin İnşasında Militarist Unsurlar

Cumhuriyet’ in ilanından itibaren yeni rejimin ilkelerinin gençlere aktarılması konusunda askerlik en önemli endoktrinasyon araçlarından biri olmuştur. Ulus devletin kurucu elitlerinin gençlerden beklediği öncelikli görev yeni rejimin bekçileri olmalarıdır. Dönemin topyekûn savaş düşüncesinin etkisi altında potansiyel bir saldırı ve savaş tehlikesi karşısında gençler askerlik bilgileriyle donatılmalı hatta mümkün olduğunca erken yaştan itibaren bununla tanıştırılmalıdır. Dönemin savaş algısı, menfaatleri korumak için başvurulmuş bir yöntem olduğu yönündedir⁴⁶⁷.

Savaşların zorunluluğu ve önlenemez olduğu görüşü ulusun da bir ordu gibi her an savaşa hazır olması zorunluluğunu beraberinde getirmektedir. Dünya bir kurtlar sofrasıdır ve ancak militer açıdan güçlü devletler burada kendine yer bulabilir. İnan’ ın ifadesiyle, “yalnız elinde kılıç olduğu halde istiklalini her anda müdafaaya müheyya bulunan bir millet emin olabilir⁴⁶⁸”. Cemil Tahir’ in ortaokul öğrencilerine

⁴⁶⁴ Hüseyin Namık Orkun, “Eski Türk Yazıtlarının Bulunması ve Okunması”, **Orta Okul İçin Tarih Okuma Kitabı II**, Ankara: Ar Basımevi, 1946, s.45.

⁴⁶⁵ Türklük ve kurdun özdeşleştirildiği bir başka örnek için bkn. Yurdoğlu ve Egeli, **a.g m.t.** s.23.

⁴⁶⁶ Muin Memduh Tayanç, **Ergenekon/Türk Gençliğine**, Kastamonu: Kırıl Matbaası, 1941, s.47.

⁴⁶⁷ Özellikle iki savaş arası dönemde, gençlere savaşın zaruri bir durum olduğu anlatılmaya çalışılmıştır. Milli menfaatler ortadan kalkmadıkça savaşın ortadan kalkması mümkün değildir. Savaş, “barış yoluyla halledilemeyen meseleleri, kuvvet kullanarak zorla halletmek” şeklinde tanımlanmıştır. Hakkı Ezgeç, **Askerliğe Hazırlık I (Orta Okul Kitapları) Erkekler İçin**, Ankara: Maarif Matbaası, 1942, s. 1.

⁴⁶⁸ Afet İnan, **Askerlik Vazifesi (Yurt Bilgisi Notlarından)**, İstanbul: Devlet Matbaası, 1930, s. 38.

yaptığı şu çağrı özellikle 20. yüzyılın ilk yarısında ordu ve toplum arasındaki ilişkiyi anlama açısından güzel bir örnek olacaktır:

“Öyle ise biz de çalışalım, hepimiz harpde hassamıza düşecek vazifeleri iyice öğrenelim ve bu suretle ordumuzu daha ziyade kuvvetlendirerek milletimizin ve devletimizin diğer devletlerarasındaki mevki ve nüfuzunu arttıralım⁴⁶⁹”.

Askerlik eğitimi sayesinde disiplinli, itaatkar ve yurtsever gençler yetiştirilmesi hedeflenmiştir⁴⁷⁰. Genel konjonktür dolayısıyla dünyada bir savaş atmosferi söz konusudur. İki savaş arası dönemde Avrupa’ da otoriter rejimlerin hakimiyetinde militer karakterli pek çok gençlik teşkilatı kurulmuştur⁴⁷¹. Dönemin yazarları da Türkiye’ de yapılandırılacak gençlik teşkilatına örnek teşkil etmesi açısından çeşitli ülkelerde var olan gençlik teşkilatlarını inceledikleri metinler kaleme almışlardır⁴⁷². Burada asıl amaç Türk gençliğinin daha kuvvetli olduğunu ortaya koymaktır. Başka ülkelerdeki teşkilatlanmalar “bir eksikliği karşılamak veya boşluğu doldurmak” için oluşturulmuştur. Oysa Türk gençliği;

“bütün Türk milleti ile bir arada mütalea edilen ve bir ülkü etrafında toplanmış, okullarda yetişen, okul dışında, çeşitli kültür ve spor müesseselerinde çalışan, hiçbir zora, hiçbir tazyika uğramadan ülküye ve kültüre doğru hep birlikte koşan bir gençliktir⁴⁷³”.

Zamanın ruhuna uygun olarak askerliğin kutsandığı bir anlayışla sadece ordu değil tüm ulus savaşa ve her an savaşılmaya hazır olmalıdır. Afet İnan’ ın eserinde paylaştığı ve İsmet İnönü’ ye ait olan bölümde milletler bu açıdan ikiye ayrılarak şu ifadelerle yer verilmiştir:

“Canlarını ortaya koyarak istiklallerini silahla müdafaa kabiliyetinde olan milletler birinci sınıf milletler, ve siyasi mevcudiyetleri için canlarını tehlikeye atmak kabiliyetinde olmayan milletler madun milletler sayılmışlardır. Bir millet birinci derece milletler sırasında her şeyden evvel askerlerle ve askerliği ile dahil olur⁴⁷⁴”.

Bu dönemde askerlik en önemli kutsal vazife olarak tanımlanmış, askerlik yapmak istememenin vatana ihanet olduğu hatta onların Türklüklerinden

⁴⁶⁹ Cemil Tahir, **Askerliğe Hazırlık Dersleri (Birinci Kitap)**, İstanbul: Harbiye Mektebi Matbaası, 1928, s. 8.

⁴⁷⁰ Akın, a.g.e., 143.

⁴⁷¹ Bkn. Nazım Turunç, **Acun Gençlik Örgütleri (Müsallah Uluslar)**, İstanbul: Cemal Azmi Millet Kütüphanesi ve Matbaası, 1935.

⁴⁷² Kadri Yaman, “Memleket Müdafası ve Rejim Bakımından Gençlik Teşkilatı ve Spor”, **Beden Terbiyesi ve Spor**, Ankara: Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü, 11 (İkinciteşrin 1939). s. 13. Kemal Kaya, İtalya’da Gençlik Teşkilatı, **Beden Terbiyesi ve Spor**, Ankara: Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü, 20 (Ağustos 1940), s. 23.

⁴⁷³ Yaman, **Yurt Müdafasında Türk Gençliği**, s. 104.

⁴⁷⁴ İnan, a.g.e. s.52.

şüphelenmek gerektiği sık sık ifade edilmiştir⁴⁷⁵. Askerlik bir vatan borcu, milli birlik ve bağımsızlık için en öncelikli vazife olarak nitelenmiştir⁴⁷⁶. Asker bir millet olarak tanımlanan Türk milletinin⁴⁷⁷ gençliğinin ilk görevi olan vatan sevgisinin gereği olarak orduya ve askerliğe bağlı kalmak olmalıdır:

“Türk askerlik ruh ve karakteri olgun ve ileri bir millettir. Büyük milletin kanında mevcut olan bu yüksek cevheri devamlı ve metotlu bir çalışma düzeni içinde yücelmek, inkişaf ettirmek gerektir. Türk, askeri fazilet ve kahramanlık tipidir. Atatürk yurdunda ona değer ve önem vermeyen bir kimse düşünülemez. Hatta; askerimizi ve askerliğimizi sevmeyenin Türklüğünden şüphe edilmelidir⁴⁷⁸”.

Militarist alğının dönemin eğitimi sistemi içinde yer verilmeye başlanması 1926 yılında sivil okullara da askerlik dersleri konmaya başlanmasıyla gerçekleşmiştir⁴⁷⁹. 1930 yılında orta mekteplerin ikinci ve üçüncü sınıflarına haftada bir saat askerlik dersi verilmeye başlanmıştır⁴⁸⁰. 1931 yılından itibaren muallim mekteplerinin her kademesinde iki saat verilen jimnastik dersine ek olarak birinci sınıf hariç her kademede ikişer saat askerlik dersi verilmeye başlanmıştır⁴⁸¹. Ayrıca 1931’ de orta mekteplerin birinci ve ikinci sınıflarında haftada iki saat, üçüncü sınıflarında haftada bir saat jimnastik dersi verilirken orta mekteplerin ikinci ve üçüncü sınıflarında haftada ikişer saat askerlik dersi verilmeye başlanmıştır. Böylece askerlik dersi haftalık beden eğitimi dersi sayısını geçmiştir⁴⁸². Askerlik dersi 1937 yılından itibaren kızlar için ortaokulların ikinci ve üçüncü sınıflarında ve liselerin ve kız öğretmen okullarının birinci, ikinci ve üçüncü sınıflarında zorunlu ders olmuştur⁴⁸³. Dönemin anlayışına göre, “ordu nasıl bir okul ise, okul da bir

⁴⁷⁵ Örneğin, Gölpinarlı, **Yurt Bilgisi (5. Sınıf Ders Kitabı)**, s. 77. Erkanıharp Kaymakamı Şükrü, **a.g.e.** s.22.

⁴⁷⁶ Askerliğin vatani bir borç olarak kutsanması ve gençlere askerliğin özendirilmesi ilgili ilgisiz pek çok eserde karşımıza çıkmaktadır: “Gençler askerlikten korkmayınız. Askerlikten kaçanlar canlarının hayrını görmezler. Bu tecrübelidir. Vatan borcu verilmelidir. Babalarınız, dedeleriniz nasıl bu borcu vermişse nöbet sizindir. Siz de vereceksiniz. Evinize hırsız gelirse nasıl müdafaa etmek icabederse, vatani da öyle müdafaa etmek lâzımdır. Bunun başka türlü yoktur.” Nuri Bazarbaşı, **Adam Olmanın Anahtarı Gençlere Öğüt, Ahlak ve Terbiye Kitabı**, İstanbul: Kenan Matbaası, 1947, s. 15.

⁴⁷⁷ “Türk, geçmişten beri askerdir. O asker kanı ile yoğrulmuş ve asker yaşayışı ile bezenmiştir. Bu ulusal huyumuzdur.” Necati Sayın, **Askerliğe Hazırlık Dersleri I – Kızlar İçin: Üniversite ve Yüksek Okullar**, İstanbul: Maarif Matbaası, 1942, s. 59. Bu minvalde bir başka örnek: “Türk en iyi askerdir... Türk milleti askerlik ruhu en mütekmil olan millettir... Askerlik ruhu yüksek millet demek, derin ve engin irfan ve medeniyet tarihi yaşamış millet demektir. İnsanlığın ilk gününden beri bütün ana medeniyetlere ata olan Türk ırkında bu ruhun en mütekmil derecede bulunması tabiidir.” Türk Tarih Tetkik Cemiyeti, **Tarih IV (Türkiye Cumhuriyeti)**, İstanbul: Devlet Basımevi, 1934, s. 344-345.

⁴⁷⁸ Yaman, **a.g.e.** s.38.

⁴⁷⁹ Militer kökenli dersler Türkiye’ nin eğitim müfredatında 2012 yılına kadar “Askerliğe Hazırlık Dersi”, “Milli Güvenlik Dersi”, “Milli Savunma Dersi” gibi isimlerle gençlerin militarize edilmesinde önemli yer edinmiştir.

⁴⁸⁰ Yücel, **Türkiye’ de Orta Öğretim**, s. 169.

⁴⁸¹ Yücel, **Türkiye’ de Orta Öğretim** s. 222.

⁴⁸² Yücel, **Türkiye’ de Orta Öğretim**, s. 170.

⁴⁸³ Yücel, **Türkiye’ de Orta Öğretim**, s.173.

ordudur⁴⁸⁴. 1937 Maarif Vekaleti bünyesinde kurulan Seferberlik Direktörlüğü ise, okulların seferberlik işleri, okullardaki askerlik dersleri ve kampların geliştirilmesiyle görevlendirilmiştir⁴⁸⁵.

Cumhuriyet öncesinde olduğu gibi Cumhuriyet' in ilanı ile birlikte gençliğin militarizasyonu çerçevesinde izcilik örgütlenmesini de önemli bir yeri vardır. Türkiye Büyük Millet Meclisi' nin 12 Mayıs 1928' de kabul ettiği Türkiye' de Gençlik Teşkilatı' nın Türk Vatandaşlarına Hasrı Kanunu ile ülkedeki tüm izcilik faaliyetleri devlet denetimine alınmıştır. Kanun; izcilik, keşşafılık, boyskavtlık gibi teşkilatlanmaların ecnebler tarafından meydana getirilemeyeceğini ifade ettiği gibi bu tür teşkilatlara ecnebi gençlerin dahil olmasını engellemektedir. Aynı zamanda kanun bu tür teşkilatların kurulma iznini Maarif Vekaletine bağlamaktadır⁴⁸⁶. Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde 10 Haziran 1935 tarihli kanunla Beden Terbiyesi ve İzcilik müdürlüğü kurulmuştur. Militarist çıkış noktasına sahip bir örgütlenme olan ve fikişel temellerinde militarizmin önemli bir yer edindiğı izciliğın de ideal gençliğin inşasında kutsanan bir kavram olduğu görölmektedir. Çünkü izciliğın de temel ögesi ulusun savunması ve vatanın korunmasıdır. Mektepli İzciler adlı mecmuada Nureddin Ok "Gençlik ve İzcilik" adlı makalesinde "inkılabın en müessir nazım organı" olarak tanımladığı izciliğı, "vatanı müdafaa için ihdas edilen ordunun nüvesini izcilik teşkil eder" diyerek gençlik hareketi niteliğinde ordunun arka planında bir hazırlık olarak tanımlamaktadır⁴⁸⁷. 1925 - 1929 yılları arasında Milli Eğitim Bakanlığı yapmış olan Mustafa Necati, izciliğe önem vererek "gençliğı daha becerikli, daha uyanık ve daha etkin yetiştirmeyi" amaçladıklarını ifade etmiş ve sözlerini şöyle sürdürmüştür:

"Okul tavanları altındaki gençlerimizi bu örgüte bağı tutmakla birlikte, okul dışında bulunan gençlerimizi de savsaklayamayız. Onların sağılıklı, gürbüz, becerikli olmaları hem kendileri hem de yurdun yararı bakımından zorunludur⁴⁸⁸".

Bu dönemde yeni terbiye usulleri hakkında yazanların çoğı, gençlerin kitap esaretinden kurtulması gerektiğı, tetkik ve tecrübeye önem verilmesi gerektiğı konusunda hemfikirdirler⁴⁸⁹. İşte bu noktada izciliğın önemi ön plana çıkarılmaktadır:

"İzcilik çocuğı ve genç adamı kitaplarla, mefhumlarla değıl, doğrudan doğruya hayatla, müşahhasla münasebete koyar. Bir yüzme kaidelerini, bir de ilk defa

⁴⁸⁴ Yaman, **a.g.e.** s.40.

⁴⁸⁵ Akın, **a.g.e.** s.145.

⁴⁸⁶ Birsen Gökçe, **Cumhuriyet Dönemi' nde Çocuk ve Gençlere Ait Yasal Düzenlemeler ve Yayınlar**, Ankara: Gençlik ve Spor Bakanlığı, 1983, s. 62.

⁴⁸⁷ Nureddin Ok, "Gençlik ve İzcilik", **Mektepli İzciler Mecmuası**, 6 (1948), s.3.

⁴⁸⁸ Özodaşık, **a.g.e.** s. 156.

⁴⁸⁹ Örneğın, Sarış, konu hakkında şunları söylemektedir: "Yeni terbiye kitabı mektepten koğımuştur. Onun yerine müşahede, tetkik ve tecrübeyi koymuştur. Böylelikle yeni sistem gençleri kitap esaretinden kurtararak onları tecrübe ve müşahede sahasına sevk etmiştir ki bunun böyle olması zaruridir." Behçet Macit Sarış, **Gençlik**, İstanbul: Hüsnütabiat Matbaası, 1936, s. 6-7.

suyun içine girdiğiniz zamanki halinizi düşünürseniz
mücerret bir zekâyla, müşahhas zekâ arasındaki ayrımı
anlarsınız⁴⁹⁰.

Militer eğitimin bir başka simgesi de devlet okulları kapsamında uygulanan kamplar olmuştur. Kamplar rejimin korunması ve devletin kalkınması gibi gayeler gütmektedir.⁴⁹¹ Devletin kurduğu bu kamplar devam mecburiyetinin olduğu, sıkı disiplin ve üniformalarıyla gençler için askerliğe hazırlıktır⁴⁹². 17 ve 20 yaş arasındaki gençlerin katıldığı kamplar ordu ve mektep arasında bir köprü olarak görüldüğü anlaşılmaktadır⁴⁹³.

Özellikle 1920' lerdeki kuruluş döneminin heyecanı 1930' lara gelindiğinde daha da artmış, yapılanlardan tatmin olmayan bir grup yeni gençliğin inşasında söz sahibi olmuştur. Bu durumun önemli temsilcilerinden, aynı zamanda daha sonra Cumhuriyet Halk Partisi bünyesinde milletvekilliği ve bakanlık yapacak olan Hıfzı Oğuz Bekata' dır. Bekata 22 yaşında henüz bir üniversite öğrencisiyken yayımlamaya başladığı "Çığır Dergisi" nde gençlik ile ilgili söyledikleri dönemin anlayışı ve zihin yapısı konusunda önemli ipuçları vermektedir:

"Bizde öteden beri gençlik, ilim, fikir, sanat bir taraftan
inhisar altına alınmış, diğer taraftan piyasası belli
olmayan bir pazarda başıboş bırakılmıştır. Bunun içindir
ki memleketimizde ne toplu ve teşkilatlı gençlik ne de
hakiki bir sanat görülmüyor⁴⁹⁴".

Bekata, devrim için gençlik düsturunu şiar edinmiş, teşkilatlı gençlik üzerinde durmuştur. O' na göre gençlik meselesi, Türkiye' nin yarını için gençliği inşa etmektir. Her şeyi var edecek olan da yok edecek olan da gençliktir. Gençliğin kazanılması çok önemlidir. İnkılabın gençliği kazanması içinse gençliğin inkılabın içine alınması şarttır⁴⁹⁵.

⁴⁹⁰ İsmail Hakkı Baltacıoğlu, **Gençler İçin En Büyük Tehlikeler**, İstanbul: Sebat Basımevi, 1939, s. 48.

⁴⁹¹ Tek parti döneminin temelde militer bir anlayışla uygulamaya koyduğu çeşitli kurumlar vasıtasıyla Cumhuriyet tarihi boyunca devam eden kamplar şöyle sıralanabilir: "Kızılay gençlik ve sağlık kampları, Türk Hava Kurumu kampları, izci kampı, beden terbiyesi mükellefiyeti kampları, pasif korunma kampları okulların yaz tatili kampları (ilk mektep okul kampları, lise kampları, üniversite kampları), askeri eğitim amaçlı lise ve üniversite kampları, Halkevleri Spor Klüpleri kampları, Gençlik Kır Konakları, Köy Enstitüleri kampları, çocuk ve oyun kampları, Gençlik ve Spor Müdürlüğü ve diğer spor klüpleri kampları, kamu kurum kampları (askeri, maliye vb.), yazlık aile kampları." Taner Bulut, "Cumhuriyet" in Bir Gençlik Projesi Olarak Kızılay Kampları" (1936-1950), **Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi**, S. 14 (Bahar 2007), s.113.

⁴⁹² **İstanbul Talebe ve Öğretmen Kampları**, 1936-1939, İstanbul: Ülkü Basımevi (Maarif Müdürlüğü Neşriyatından), 12 (1939), s.10.

⁴⁹³ Muammer Yalçın, "Ordu ve Spor", **Askeri Mecmua**, Ankara: Askeri Matbaa, S. 131 (Birincikanun 1943), s. 471.

⁴⁹⁴ Hıfzı Oğuz Bekata, "Toplu ve Kurumlu Gençlik: Gençlik Davamız Devrim Davası Oldu", **Çığır Dergisi**, 31 (1935), s. 1-2.

⁴⁹⁵ Bekata, **a.g.m.**, s.1.

Teşkilatlı ve örgütlü bir gençlik modeli fikri⁴⁹⁶, Türkiye’ de inkılabın ideolojisini yapma ve yayma iddiasında olan kadrocular tarafından da dile getirilmiştir. Kadrocular için teşkilatlanma önemlidir ve inkılabın gerek bugünü gerekse yarını için gereklidir. Bir iktidar eliti olma amacı taşıyan Kadrocular için de gençlik Türk Devrimi’ nin önemli bir davası olmalıdır. Ancak onlara göre, üniformalar ve donanımlı kıyafetler içindeki gençlik teşkilatlı gençlik demek değildir. Teşkilatlı gençlik öncelikle bedenleri değil kafaları örgütlemektir:

“İnkılâbımızın bütün esaslarını, bütün gayelerini, teşkilâtına kafası ile bağlanmış bir Türk gençliğine belletmek. Üzerine aldığı mesuliyeti Büyük Nutuktaki son cümle ile ve Başbuğun dediklerini tekrar ettirmek sureti[y]le anlatmak. Ve sonra, ona vazife vermek. Yığın halinde vazifeler vermek. Bu vazifelerin millete yaptırılan büyük kalkınma işi[y]le niçin ve nasıl alâkadar olduklarını anlatmak. Bu vazifelerin memleket yapısında nasıl plan, iş ve ideal mafsallaşmaları yaptıklarını göstermek. Cephede seçme kıt’a ve seçme zabıtın vazifesi nasıl zaferi bir manivelâ oyunu ile bu tarafa atmak ise, böyle bir gençliğe verilen vazifenin de tıpkı onun gibi olduğunu ispat etmek. İşte kurtuluş inkılâbının genç nesline, akıncı nesline, serden geçti nesline böyle bir terbiye verilmelidir. Bunu yaptıktan sonra uniforma meselesi kendiliğinden hallolur⁴⁹⁷”.

Kadrocular İtalyan Milli Faşist Parti’ nin gençlik teşkilat modelini örnek alarak, Türk Devrimi’ nin yarattığı toplum kimliğini benimsemiş bireyler olarak gençlerin disiplinli bir şekilde Halkevleri tarafından örgütlenmesi gerektiğini ifade etmiş, gençlerin eğitilmesinden sorumlu bir “Parti Okulu” açılması önerisinde bulunmuştur⁴⁹⁸.

Dönemin aydınları görev ve sorumluluklarıyla gençlik profili çizerken bunu devlet eliyle teşkilatlı ve disiplinli bir şekilde yapma zorunluluğu üzerinde durmuştur.

⁴⁹⁶ Bu dönemde gençlik teşkilatı fikri dikkat çekici bir şekilde hemen her kurum bünyesinde tartışılan bir konu olmuştur. Dünyadaki gençlik teşkilatları örnek gösterilerek gerek Türk Ocağı gerekse Halkevleri bünyesinde bir gençlik teşkilatı kurulması gerekliliği sık sık vurgulanmıştır. Bkn. Hamdullah Suphi Tanrıöver, **Dağyolu** Ankara: Türk Ocakları İlim ve Sanat Heyeti, 1931. Dönemin Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü’nün tüm gençliği kendi bünyesinde toplayamayacağına dair eleştirileriyle bir gençlik teşkilatının gerekli olduğunu iddia eden, ırkçı - turancı bir görüşle kaleme alınmış olan bir başka eserde, “8-22 yaş arasındaki erkekler ve 8-18 yaş arasındaki kızların katılımıyla gerçekleşen bir örgüt modeli önerilmektedir. Yazar örgüte katılacaklarda üç baba iki anne batını öz Türk olmak şartı aranmasını önermektedir. A. Nurullah Barıman, **Büyük Türkiye’ de Gençlik Örgütü**, İstanbul: Arkadaş Basımevi, 1941. Baltacıoğlu Halkevleri bünyesinde bir gençlik teşkilatı kurulması gerekliliği üzerinde durduğu makalesinde, “Çok açık söyleyeyim ki Kemalizm devlete girmiş, ekonomiye girmiş fakat mektebin sosyal teşkilatına ve mektep dışı gençlik hayatının organizasyonuna girmemiştir.” Diyerek gençlik teşkilatı fikrini sorgulamıştır. İsmail Hakkı Baltacıoğlu, “Memlekette Bir Gençlik Meselesi Var”, **Yeni Adam Dergisi**, 199, (1937), s.3. Teşkilatlı gençlik fikrinin tartışıldığı Remzi Korok imzalı makalede Türk gençliğinin birlik ve bütünlüğünün sağlanması için ciddi ve umumi gençlik teşekkülünün gerekliliği üzerinde durulmuştur. Remzi Korok, Yurdumuzun her şeyden evvel muhtaç olduğu bir müessese: Gençlik Teşkilatı, **Mektepli İzciler Mecmuası**, 7 (1948), s. 5.

⁴⁹⁷ “Kadro”, **Kadro Dergisi**, S. 17 (Mayıs 1933), s. 4.

⁴⁹⁸ Burhan Asaf, “Fırka Mektebi”, **Kadro Dergisi**, S. 9 (Eylül 1932), s. 32.

Bir gençlik örgütü kurulması fikri ise, ilk defa Cumhuriyet Halk Partisi' nin 4. Kongresi' nin 1935 tarihli programıyla girmiştir:

“Türk gençliği onun temiz bir ahlak, yüksek bir yurd ve devrim aşkı içinde toplayacak ulusal bir örgüte bağlanacaktır. Bütün Türk gençliğine şevk ve sıhhatlerini, nefse ve ulusa inananlarını besleyecek beden eğitimi verilecek, ve gençlik, devrimi ve bütün erginlik şartları ile yurdu korumayı en üstün ödev tanıyan ve onları, bu ödev uğrunda bütün varlıklarını vermeye hazır tutan bir düşünüşle, yetiştirilecektir.

Bu ana terbiyenin tam netice vermesi için Türk gençliğinin bir yandan düşünme, karar verme ve teşebbüs alma gibi yüksek muvaffakiyet hassaları inkişaf ettirilecek ve öte yandan gençlik her zorlu işin başarılmasında tek unsur olarak sıkı disiplinin tesiri altında çalıştırılacaktır.

Türkiye'de spor teşkilatı bu esaslara göre düzenlenecek ve yürütülecektir. Gençlik teşkilatının üniversite, mektepler ve enstitüler, halkevleri, toplu işçi kullanan fabrika ve müesseselerle irtibatı ve yukarıdaki gayeler etrafında iş ve yol birlikleri tanzim edilecektir. Yurdda beden ve inkılap terbiyesi ile spor işlerinde yeknesaklık göz önünde tutulacaktır.

Mekteplerde, devlet müesseselerinde ve husus! müesseseler ve fabrikalarda bulunanlar arasında yaşlarına göre herkesin beden terbiyesi ile meşgul olması mecburiyet altına alınacaktır. Spor ve beden terbiyesi ik lüzumu olan saha ve kurumlar meydana getirilecektir. Sahaları teminde hususî idare ve belediyeler bilhassa alâkalandırılacaktır⁴⁹⁹”.

Maddede *sıkı disiplin* vurgusu dikkat çekerken üniformadan bahsedilmemiştir. Recep Peker' in önerisiyle programa konulan ve kurultay tarafından kabul edilen bu madde İtalya ve Almanya'nın faşist gençlik örgütleriyle benzerlik gösterdiği gerekçesiyle eleştirilmiş ve uygulanması bizzat Mustafa Kemal Atatürk tarafından engellenmiştir⁵⁰⁰.

5. 4. Gençliğin Bedenen İnşası: Spor ve Sağlık

Cumhuriyet Dönemi' nde gençlerin bedenlerinin eğitimi devletin kurucu elitlerinin önemli misyonu halini almıştır. Spor ve beden eğitimi konusuna bir meşruiyet kazandırmanın yolu, Osmanlı' nın spor politikalarının yetersizliğinden bahsedilerek çelimsiz, zayıf bir gençlik profili çizilmesinden geçmektedir⁵⁰¹. “Hasta adam” Osmanlı' nın hasta kuşaklarına karşılık Cumhuriyet' in kuşakları gürbüz ve

⁴⁹⁹ Cumhuriyet Halk Partisi Programı, Ankara: Ulus Basımevi, 1935, s. 41.

⁵⁰⁰ Demirci, **a.g.m.**, s.73.

⁵⁰¹ Akın, **a.g.e.** s.107. Osmanlı' da düzenli spor ve beden politikalarının olmamasının yeni kuşakların mahvolmasına sebep olduğunu iddia eden bir örnek için bkn. Emma F. Angell Drake, **Her Genç Kadın Neler Bilmelidir**, çev.: Ş. M., İstanbul: Yeniçağ Matbaası, 1948, s. 76.

sağlıklı olmalıdır⁵⁰². Çünkü, Mustafa Kemal Atatürk' ün ifadesiyle “gülbüz ve sağlıklı nesiller Türkiye Cumhuriyeti' nin mayası olacaktır⁵⁰³”. Dolayısıyla spor Cumhuriyet Dönemi' nde bir gençlik meselesidir. Sporun bu dönemde ne ifade ettiği, bir amaç mı yoksa araç mı olduğu konusu ise Milli Şeften Türk Gençliğine adlı eserde şöyle ifade edilmiştir:

“...hakiki sporcu beden kabiliyetini daha iyi vatandaş, daha iyi asker, daha iyi ana-baba olmak için geliştiren ve sporu buna vasıta kılmasını bilen faziletli insana derler. Medeni ve ahlaki bir idealin hizmetine konmayan bir kuvvetin kıymeti yoktur. Biz daha sıhhatli, daha kuvvetli, her türlü güçlüğü daha dayanıklı olmak, birbirimizi tanımak ve sevmek için spor yapacağız. Ve sporu, gayesinde milli vazifeler olan çalışma yolu diye seveceğiz. Spor bizim için bir disiplin olduğu kadar iyi alışkanlıklar okulu olacaktır⁵⁰⁴”.

Spor, sadece bedeni bir faaliyet değil manevi vasıfların yaratılması ve yükseltilmesi için de gereklidir⁵⁰⁵. Gençler spor sayesinde hem sağlıklı olacak hem de kötü huylardan ve alışkanlıklardan korunmuş olacaktır⁵⁰⁶. Gençler için sporun fiziksel ve zihinsel faydaları üzerinde durulurken, milli duygular ve militarist vurgular arasında doğrudan bir ilişki göze çarpmaktadır. Buna göre spor da milli bir vazifedir. Spor sayesinde gençler milli başarıyı kişisel başarının üzerinde tutacak böylece gençlerde Cumhuriyet vatandaşlığı faziletleri uyandırılmış olacaktır⁵⁰⁷. Spor ve beden faaliyetleri gençler için ölçülü olmalı ve oyun şeklini ve cazibesini korumalıdır⁵⁰⁸. Özellikle kızlar söz konusu olduğunda, vücudu kabalaştıracak veya doğurganlığa zarar verecek bedeni faaliyetlerden sakınılması gerektiği sık sık vurgulanmıştır⁵⁰⁹. Ders kitaplarında kızlar için ne tarz bedensel hareketler yapılması gerektiği çizelge ve şekillerle anlatıldığı görülmektedir⁵¹⁰.

⁵⁰² Lüküslü, **Türkiye’de Gençlik Miti 1980 Sonrası Türkiye Gençliği**, s. 32.

⁵⁰³ M. Akif Ziyagil, Atatürk ve Spor, **Selçuklu Araştırmaları Merkezi Atatürk ve Gençlik Özel Sayısı**, Yıl: I, Özel Sayı: I, (Kasım 1985), Konya: Selçuk Üniversitesi Basımevi, s. 102.

⁵⁰⁴ **Milli Şeften Türk Gençliğine**, Ankara: Maarif Matbaası, 1942, s.10.

⁵⁰⁵ Bu konuya örnek olarak, Feriha Baymur, **Çocukluk ve Gençlik Ruhbilimi Notları**, Ankara: Doğu Matbaası, 1946, s. 45. Behçet Macit Sarış, **Gençlik**, İstanbul: Hüsnütabiat Matbaası, 1936, s. 5.

⁵⁰⁶ 1923 gibi erken bir tarihte teşkilatlanan Türkiye İdman Cemiyeti İttifakı' nın da kuruluş amaçları arasında; gençleri spor sayesinde kumar, içki gibi kötü alışkanlıklardan korumak, spor gezileri düzenleyerek gençlere yurdu gezdirmek ve sevdirmek gibi maddelerin yer alması iktidarın spor ile gençlik ilişkisine bakış açısını ortaya koymaktadır. Akın, **a.g.e.** s. 97.

⁵⁰⁷ **Milli Şeften Türk Gençliğine**, s.10. Sporun gençler için milli bir görev olarak kutsandığı bir başka örnek için bkn. Hasan Cemil, **Türk Gençliği Nasıl Yetiştirilmelidir?**, Ankara: Hakimiyeti Milliye Matbaası, 1932, s.20. Orta okul okuma kitabında yer alan bir metinde ise, Atatürk' ün “ben her güreşte arkamda Türk milletinin bulunduğunu ve millet şerefini düşünürdüm” diyen Kurtdereli Mehmet Pehlivan' a memnuniyetini ilettiği bir mektuba yer verilmiştir. “Atatürk'ün Bir Mektubu” **Orta Okul Okuma Kitabı Sınıf 3**, Devlet Basımevi, İstanbul, 1936, s. 111.

⁵⁰⁸ Ali Fuad Başgil, **Gençlerle Başbaşa**, (21. Baskı), İstanbul: Yağmur Yayınevi, 1986, s. 50.

⁵⁰⁹ Örneğin, Baltacıoğlu'na göre genç kızlar için en iyi spor; ev işleri, bahçe işleri ve yürümektir. İsmail Hakkı Baltacıoğlu, **Genç Kız**, İstanbul: Sebât Basımevi, 1943, s. 10.

⁵¹⁰ Nazım İçsel, **Aile Bilgisi Ev İdaresi Üzerine Pratik Dersler Sınıf 7 (Kız Liseleri ve Orta Okullar Ders Kitabı)**, İstanbul: Hilmi Kitabevi, 1945, s. 49.

1930' lu yıllardan itibaren sürekli bahsedilen ancak hiçbir zaman hayata geçirilmemiş bir gençlik teşkilatı projesinin Almanya' dan gelen Carl Diem' in tavsiye niteliğindeki raporuyla çok daha ateşli bir şekilde savunulmaya başlandığı görülmektedir. Spor Postası adlı dergide tüm gençlerin kendilerini bir gençlik teşkilatı üyesi olarak hazırlamaya başlamaları tavsiye edilmiştir. Dergide yer alan, dönemin spor ve gençlik konusuna bakış açısını ortaya koyan "Türk Sporcu Gençliğinin Yasası" adlı makalede 9 şarttan oluşan bir yasa kaleme alınmış ancak sadece biri sporla ilgilidir⁵¹¹.

Askerlik gibi beden terbiyesinin de milli bir mükellefiyet olarak görüldüğünün kanıtı olan önemli bir gelişme 1938 tarihli Beden Terbiyesi Kanunu' dur. Kanunun 4. maddesi gençlere fiziki egzersizlere yapma ve boş zamanlarında gençlik kulüplerine katılma yükümlülüğü getirmektedir⁵¹². Kanun bedeni gürbüzleştirip güzelleştirmeyi ve gençleri hayat mücadelesine hazırlamayı amaçlamaktadır⁵¹³. Kanunun 1. maddesi uyarınca, her türlü spor, jimnastik, oyun faaliyetlerini, Gençlik Kulüplerini sevk ve idare eylemek üzere Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü kurulmuş ve başkanlığına Tümgeneral Cemil Tahir Taner atanmıştır⁵¹⁴. Dolayısıyla spor ve beden terbiyesinin temelde militarist kökenli olduğu, vatani koruyabilecek sağlıklı nesiller yetiştirmenin hedeflendiği görülmektedir⁵¹⁵.

1927' de Orta mektep ve lise müfredat programlarının, orta mektepler kısmında haftada iki saat jimnastik dersi verilmeye başlanmıştır⁵¹⁶. 1930' da orta mekteplerin birinci ve ikinci sınıflarında haftada iki, üçüncü sınıflarında bir saat jimnastik dersi⁵¹⁷, 1931' de ise, muallim mekteplerinin her kademesinde iki saat jimnastik dersi zorunlu hale getirilmiştir⁵¹⁸. 1934 yılında ise, ortaokul ve liselerin her kademesinde haftada bir saat jimnastik dersi bulunmaktadır⁵¹⁹. Bu dönemde sadece orta okul ve lise değil Darülfünun' da da beden terbiyesi ve sporu eğitim programına

⁵¹¹ Bahsi geçen yasa maddeleri şöyledir: 1. Yurdumu, cumhuriyetimi ve Atatürk'ümü korumak için ölmeye hazırım. 2. Büyüklerime saygı küçüklerime sevgi göstereceğim. 3. Yurdumun bayındırlığı için çalışacağım. 4. Kendimi kuvvetlendirmek için her zaman idman yapacağım. 5. Yaptığım sporun onurunu ulusuma bırakacağım. 6. Atalarım gibi konuksever olacağım. 7. Kumar oynamayacağım. 8. Doğruluktan ayrılmayacağım. 9. Vücuduma zehir veren hiçbir şey kullanmayacağım. "Türk Sporcu Gençliğinin Yasası", **Spor Postası**, S. 83 (11 Aralık 1935), s. 4.

⁵¹² 3530 Sayılı **Beden Terbiyesi Kanunu**, 16/VII/1938 – Sayı 3961 – Madde 4, s.1. https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc018/kanuntbmmc018/kanun_tbmcc01803530.pdf adresinden alındı. (12.04.2016)

⁵¹³ Ahmet Yıldız, "Ne Mutlu Türküm Diyebilene" **Türk Ulusal Kimliğinin Etno-Seküler Sınırları (1919-1938)**, s. 237.

⁵¹⁴ Tezer Taşkıran, **Yurt Bilgisi II (Ortaokul Kitapları)**, İstanbul: Maarif Matbaası, 1940, s. 58.

⁵¹⁵ "Çaldıran kahramanına "dünya, bir padişaha yetişmeyecek kadar dar" dedi"ten bu kuvvet nedir?... Bu sihirli kuvvetler; iç akıntıdır. Bunların işleyişini hazırlayan spor, güneş, temiz hava!.. İşte bu kuvvetlerdir, ulusu tutar, ulus bununla yaşar ve yükselir." M. Kamil Çakar, **Gençlik ve Kaynakları**, İstanbul: Temizış Matbaası, 1935, s. 56.

⁵¹⁶ Yücel, **a.g.e.**, s. 167.

⁵¹⁷ Yücel, **a.g.e.**, s. 169.

⁵¹⁸ Yücel, **a.g.e.**, s. 222.

⁵¹⁹ Yücel, **a.g.e.**, s. 200.

dahil edilmesi tartışılan bir konu olmuştur⁵²⁰. Selim Sırrı bu konunun Almanya, İskandinavya, İngiltere, Amerika, Fransa gibi ülkelerde gerçekleştirildiğini anlattığı makalesinde şu ifadeleri kullanmıştır:

“...ilim müesseselerinden yetişecek gençliğin fikri gibi ahlâkına ve bedenine de itina etmek lazım olduğunu takdir ediyorlar. Türk ırkının bedeni terbiye sayesinde tekâmülü için darülfünunun nümune olması, tabiki lazım gelen yolları göstermesi, gençlere içtimai cidalde muzaffer olmak için ne tarzda çalışmak lazım geldiğini bildirmesi, her manasıyla rehber olması şarttır. Herkes kani olmuştur ki fikre taalluk eden mesaide olduğu gibi, bedene ait faaliyetlerin de bir pedagojisi vardır⁵²¹”.

Spor sorumluluğu gibi kişinin sağlığını vatan ve millet için koruma sorumluluğu da bir sosyal sorumluluktur. 1. Dünya Savaşı sonrası nüfusunun büyük kısmını kaybeden ülkeler nüfusu çoğaltma politikalarına önem vermiştir. Nüfusu arttırma çabaları ekonomik kalkınmanın bir aracı olarak görülmekle birlikte gelecekteki muhtemel savaflara hazır genç insan potansiyelini yaratma projesinin de bir parçasıdır. Bu açıdan dönemin gençlere yönelik genel söylemi evlilik ve aile hayatına özendirmeye yönelik olmuştur⁵²².

Kurucu elitler için sağlıklı nesiller yetiştirme ve ülke nüfusunu hızla arttırma politikaları çerçevesinde milletin ilerlemesinin yollarından biri de bireylerin sağlığına özen göstermesidir. Özellikle orta mektep ve kız liselerine hıfzıssıhha dersleri konması öngörülerek geleceğin anneleri olarak görülen genç kızların sağlıklı nesiller yetiştirmesini sağlamak hedeflenmiştir⁵²³. Sağlık alanında gençlik özelinde bahsedilebilecek diğer proje Türkiye Gençlik Kızılay Kurumu’ nun kuruluşudur. 23 Mayıs 1933’ te kurulan Gençlik Kızılay Kurumu’ na dil, din, ırk farkı gözetmeksizin 7 - 18 yaş arası okullu kız veya erkek tüm öğrenciler üye olabilmektedir⁵²⁴. Kurumun amacı; “okullara giden talebe arasında erdemlik ve yurttaşlık duygularını yaşatmak, onlara daha o yaştan itibaren sıhhat kurallarını öğretmek ve onlar vasıtasıyla yaydırarak yurt içinde umumi sağlığın yükselmesine çalışmak⁵²⁵” şeklinde ifade edilmiştir. Bu amacı gerçekleştirmek üzere Kızılay Gençlik Kurumu bünyesinde

⁵²⁰ Örneğin, İrmak, Alman Spor Teşkilatını ve parti bağlantısını anlattığı makalesinde, her üniversite öğrencisinin mecburi olarak iki dönem aktif spor yapması gerektiğini yazmaktadır. Sadi İrmak, “Alman Spor Teşkilatı Üzerine Bir Tetkik”, **Siyasi İlimler Mecmuası**, S. 89, (Ağustos 1938), s.238-239.

⁵²¹ Selim Sırrı, “Darülfünunlar ve Spor”, **Türk Yurdu Mecmuası**, S. 35 (İkinci Teşrin 1930), s. 48.

⁵²² Evliler ile bekarlar arasında istatistiksel veriler vererek evlilerin daha uzun ömürlü olduğu, hapishanelerin çoğunun bekarlar tarafından doldurulduğunu iddia eden Çakar, gençlere şu öğütleri vermektedir: “Evleneceksiniz. Çünkü, bu yasanın dışında, isteğinize karşılık bulamazsınız. Bu yasanın dışındaki her şey, merduttur. Metres hayatı; batı ülkelerinin kokmuş çirkeflidir.” Çakar, **a.g.e.** s. 57.

⁵²³ Gökçe, **a.g.e.**, s. 64.

⁵²⁴ Bulut, **a.g.m.**, s. 108.

⁵²⁵ Türkiye Gençlik Kızılay Kurumu, **Türkiye Gençlik Kızılay Kurumu Neşriyatından No: 1 Yıllık**, Ankara, 1936, s.1.

gençler için kamplar uygulamaya konmuştur⁵²⁶. Bilhassa yaz tatili döneminde, fakir, bakımsız, zayıf çocukların disiplinli bir şekilde bakım altına alınıp beslenerek sağlam bir bünyeyle okula gönderilmesi kampların temel hedefidir⁵²⁷. 1928 yılında kurulan Türk Maarif Cemiyeti bünyesinde de yaz tatillerini deniz kıyısında geçirme ihtimali bulamayan gençler için kamplar tesis edilmiştir⁵²⁸. Kampların bir yandan bedenlen zayıf ve hastalıklı çocuk ve gençlerin iyileştirilmesi öte yandan hıfzıssıhha kurallarına uygun yaşam tarzını gençlere aşılma olmak üzere iki yönlü amacı olduğu görülmektedir.

Gençler için yazılmış eserlerde beden ve ruh sağlığından ergenlik ve cinsellik ile ilgili konulara kadar geniş yelpazede gençlere öğütler verilmiştir⁵²⁹. Ebeveynlere ve öğretmenlere ergenlik döneminde cinsel terbiyenin gerekli olduğu, bunun artık doğal karşılanması gereken bir durum olduğu anlatılmaktadır⁵³⁰. Ergenlik fırtınalı bir dönem olarak tanımlanırken bu süreçte anne ve babaların dikkatli ve anlayışlı olmaları gerektiği öğütlenmektedir⁵³¹. Ebeveynlere ve öğretmenlere yapılan bu öğütlerde aslında yine memleket faydası gözetildiği, gençlerin kazanılmasının yurdun kazanılması anlamına geldiği dikkat çeken bir başka konudur⁵³². Sağlıklı ve dinç olmanın yolu da millet sevgisinden geçmektedir. Baltacıoğlu Genç Kız adlı eserinde şunları söylemektedir:

“Sakin unutma: insan dışından değil, önce içinden çöker.
Eğer milli ülkünü kaybedersen çökersin. Milletine inan,
kalbin onun ateşiyle yansın ki, her zaman genç ve dinç
kalasın. İmanını kaybedenler şüphesiz cisimlerini de
kaybederler. Millet sevgisi insanı genç ve dinç bırakır⁵³³”.

⁵²⁶ Bulut, Kızılay'ın gençlik ve sağlık kampları projesi fikrinin çekirdeğini oluşturan ve uygulamaya konmamış olan “Gençlik Kır Konakları” projesinden ve okulların yaz tatili kamplarından bahsetmektedir. Bulut, **a.g.m.**, s.113.

⁵²⁷ Bulut, **a.g.m.**, s. 115.

⁵²⁸ Türk Maarif Cemiyeti, 1928 yılında Mustafa Kemal Atatürk önderliğinde, İsmet İnönü'nün genel başkanlığında faaliyete geçmiştir. Cemiyetin kuruluş amacı; yardıma muhtaç öğrencileri okutmak, yüksek öğrenim görmek isteyen gençlere yardım etmek ve yurt açmaktır. Cemiyet, çeşitli kamplar tesis etmiş, yardıma muhtaç öğrencilerin tahsillerini tamamlamalarına yardımcı olmuş, Ankara'da ve Bursa'da okullar açmış, okuma yazma ve dil kursları düzenlemiştir. Cemiyetin önemli diğer kurumsal faaliyeti Türk Eğitim Derneği Koleji'ni eğitim hayatına kazandırmasıdır. Mevlüt Çelebi, Atatürk'ün Himayesinde Kurulan Türk Maarif Cemiyeti (1928-1933), **Tarih İncelemeleri Dergisi**, 2 (Aralık 2004), s. 35-53.

⁵²⁹ Cevat Bilge, **Her Genç Kız Neler Bilmeli (Cinsiyet ve Hayat Terbiyesi)**, İstanbul: Varlık Yayınları, 1947. Daniş Remzi Korok, **Kızlar 16 Yaşına Kadar**, Ankara: Reklam Basımevi, 1937. Daniş Remzi Korok, **Genç Erkeklerle Gizli Konuşmalar**, İstanbul: Sebat Basımevi, 1936. Daniş Remzi Korok, **Genç Kızlarla Gizli Konuşmalar**, İstanbul: Bozkurt Basımevi, 1937. Daniş Remzi Korok, **Erkeklerde Buluşa Eriş ve Gençlik**, İstanbul: Numune Matbaası, 1937.

⁵³⁰ Örneğin Kocacan, ebeveynleri, buluş çağındaki gençlerin cinsi terbiyeleriyle ilgilenmezlerse ileride bunun fena sonuçları olabileceği konusunda uyarmaktadır. Harun Reşit Kocacan, **Cinsi Terbiye Öğütleri (Gençlerimize Öğütler)**, Sebat Basımevi, İstanbul, 1943, s. 7. Bir başka örnek için bkn. Selim Sırrı, “Çocuklarımızın Cismani ve Manevi Terbiyesi”, **Gürbüz Türk Çocuğu Dergisi**, S. XVIII (Mart 1928), s. 18.

⁵³¹ Tefik Atay, **Çocuk ve Genç Terbiyesi Üzerine Öğütler Anne, Baba ve Öğretmenler İçin**, Ankara: Ar Basımevi, 1948. Otto Tumlirz, **Çocuk ve Gençlik Terbiyesinin Yolları**, çev.: M. Raşit Öymen, İstanbul: Hüsnütabiat Basımevi, 1946.

⁵³² Atay, s. 46.

⁵³³ Baltacıoğlu, **Genç Kız**, s. 10.

Gençlere yönelik ergenlik ve cinsel terbiye öğütlerini içeren kitapların yanında çeşitli ruhbilim eserlerinde de gençliğin bir kriz dönemi olduğu, bu fırtınalı dönemi kolay bir şekilde atlatabilmeleri için ebeveynlerin gençlere yardımcı olmaları gerektiği öğütlenmektedir. Gençlik ve bilhassa ergenlik dönemine ilginin arttığı, gelişimsel dönemlerin özellikleri hakkında bilgi veren çok sayıda eser yazılmıştır⁵³⁴.

Gençlere yönelik kitap ve makalelerde sağlıkla ilgili yaşam öğütlerine de yer verilmiştir. Kötü alışkanlıkların tehlikeleri, mikropplardan ve bulaşıcı hastalıklardan korunmanın yolları, bedensel temizliğin önemi başlıca konulardır⁵³⁵. Ülkenin ilerlemesi için çalışmak, çalışmak için de hasta olmamak, sağlam ve kuvvetli olmak gerekir. Bu nedenle bedensel sağlık da yine bir vatan meselesi ve vatan borcu olarak sunulmaktadır⁵³⁶. Alkolizm ve tütün kullanımının birçok metinde bedensel ve ruhsal zararları anlatılmış, bunların kullanımından uzak durmak da milli bir görev olarak addedilmiştir:

“Elinde koca bir kara şişe var
İçinde ömrünü zehirleyen su
Ne hak korkusu var, ne yurt kaygısı
İçki düşmanımız bir Yunan kadar
Çocuklar içkiyi sakın içmeyin
Sizedir ümidi, vatan annenin⁵³⁷”.

Gençlerin alkolden uzak durmaları için alkolün vücuda verdiği zararlar çarpıcı şekilde dile getirilerek adeta bir tiksinti uyandırmak amaçlanmıştır⁵³⁸. Alkol sadece kişiyi değil aileyi ve nihayet tüm ırkı yok eden bir kötü alışkanlık olarak tarif edilmektedir:

“...ayyaş bir ailenin müteakip birçok batınlarını tetkik etmek lazımdır. İlk batında boy küçülür. İçmek arzusu

⁵³⁴ Bkn. İbrahim Alaeddin, **İlk Gençlik Hakkında Ruhîyet ve Terbiye Tedkikleri**, İstanbul: Akşam Matbaası, 1927. Ziya Talat Çağıl, **Muallimler, Anne ve Babalar İçin Çocuk ve Genç Ruh/1-20 Yaş Psikolojisi**, İstanbul: Resimli Ay Matbaası, 1939. Rıza Balaban, **Bülûğ Çağı**, İzmit: Cumhuriyet Matbaası, 1941. W. Peters, **Ergenlik ve Delikanlılık Çağı İnsan Ruhunun Tekamülüne Ait Bir Fasil**, çev.: Mümtaz Turhan, İstanbul: İstanbul Üniv. Ede. Fak. Yayınları, 1944. A. Zeki Ökmen, **Orta Okul Çağı ve Bu Çağ Çocuğunun Beden ve Ruh Gelişimi Üzerinde Araştırmalar (Yeniyetmelik)**, İstanbul: Berksoy Basımevi, 1949.

⁵³⁵ Gençlerin temizliğe özendirilmesi konusunda Harun Raşit'in ifadeleri oldukça dikkat çekicidir: “Pireler, tahtakuruları ve sivri sinekler kirli bir cildi temiz bir ciltten daha kolay sokarlar. Temizlik, hıfzıssıhhanın temelidir, en temiz ahali en az vefiyat verirler.” Harun Reşit, **Hıfzıssıhha (Orta Mekteplerin Üçüncü Sınıflarına ve Muallim Mekteplerine Mahsustur)**, İstanbul: Kanaat Kütüphanesi, 1933, s. 208. Bazarbaşı'nın ise gençlere öğüdü şu şekildedir: “Gençler, temizliğe çok dikkat ediniz. Her hastalık pislikten gelir. Mikrop vardır. Ondan Çok korkunuz.” Bazarbaşı, **a.g.e.** s. 15.

⁵³⁶ “Memleketine faydalı olabilmek için gençliğin sıhhatinin yerinde bulunması lazımdır. Sağlam bir kafa, sağlam bir bilgi sağlam bir vücutta bulunur. Hastalıklı bir vücut ne kadar iyi hareket etmek isterse istesin elinde olmayarak noksan ve belkide zararlı işler yapabilir. Bundan başka yetiştireceği nesilde kendisi gibi çürük olur.” Turunç, **a.g.e.** s. 66.

⁵³⁷ Gölpinarlı, **Yurt Bilgisi**, s. 103.

⁵³⁸ Örneğin Mustafa Namık'ın kitabında alkolün sonuçları şöyle sıralanmaktadır: “Korkunç rüyalar, kabuslar, sinir çekilmeleri, karıncalanmalar, hazımda teşevvüşler, cildi ve adalı ziyadei hassasiyetler, nihayet muhtelif nevi felçler, zihni teşevvüşler...” Mustafa Namık, **Ahlak (Lise Kitapları Üçüncü Sınıf)**, İstanbul: Devlet Matbaası, 1930, s. 265.

ziydeleşir. Bedeni, kuvveti ve zekası za'fa uğrar, asabi hastalıklar husule gelir. İkinci batında çocuklar çelimsiz, sersem veya budala olurlar. Daha sonra sa'ra hezeyanı mürtais baş gösterir ve umumiyetle hayatları intihar veya cinayetle nihayet bulur. Üçüncü batına gelince bu aile zürriyet bırakmaksızın ortadan kaybolur gider. Alkol iptilası bir ırkı bile mahveder. Ezcümle Amerika' nın kırmızı derililerini alkol ortadan kaldırmıştır⁵³⁹.

Bu dönemde ırk ıslahı konusu da, sağlam çocukların sağlam ailelerden doğacağı fikri etrafında şekillenmiştir⁵⁴⁰. Beden zayıflığının ve bakımsızlığının eleştirildiği ve bu konuda öğütlerin verildiği eserlerin yanı sıra çok şişmanlığın da çok zayıflığın da olumsuzlandığı görülmektedir. Örneğin, Uludağ, özellikle genç kızların içine düştükleri zayıflık modasını eleştirmekte sözlerini şöyle sürdürmektedir:

"Beden terbiyesinin ve sporun sıhhat üzerindeki hizmetlerini öğerek fazla yağları, nesiçler arasındaki su toplanmasını (Cellulite) gidermeyi biz de söyleriz ve genç nesle oturmaktan yağ bağlamanın ayıp olduğunu dilimizden düşürmeyiz⁵⁴¹."

Gençler için en büyük tehlike olarak görülen konulardan biri de aile kavramının zayıflaması, yalnızlaşma ve bunun bir sonucu olarak görülen intihardır⁵⁴². Örneğin, Mustafa Namık, bireylerin bir zümreye ait olduğunu hissettikçe intiharın azaldığını, yalnızlaşıp kendi için yaşamaya başladıklarında intiharın çoğaldığını iddia etmektedir⁵⁴³. Genç nesli intihardan korumak amacıyla 1932 tarihli "Sinemalar Hakkında Tamim" genelgesiyle öğrencilerin gitmesine izin verilmeyecek veya okullarda gösterilemeyecek filmlerin özellikleri arasında intihar görüntülerini içeren filmler de bulunmaktadır⁵⁴⁴.

Sporun bir gençlik meselesi olduğunun açık kanıtı olan "Gençlik ve Spor Bayramı" nın kökenini de Jimnastik Şenlikleri oluşturmaktadır. 1928 yılından itibaren her yıl Mayıs ayının üçüncü Cuma günü kutlanmakta olan Jimnastik Şenlikleri, 1937'deki talimatnameyle⁵⁴⁵ 19 Mayıs gününe alınmış, 1939 yılından itibaren "Gençlik ve Spor Bayramı" olarak kutlanmaya devam etmiştir⁵⁴⁶. Bu kutlamalar kapsamında 1941 yılından itibaren Gençlik ve Bayrak koşusu spor ve gençlik bağlamında yorumlanmanın yanı sıra bir ulusun inkılaplar doğrultusunda belli istikamette devam

⁵³⁹ Harun Reşit, a.g.e., s. 171.

⁵⁴⁰ Ş. Kamil, **Çocuklara ve Gençlere Nasıl Bakmalı?**, İstanbul: Tefeyyüz Kütüphanesi, 1932.

⁵⁴¹ Osman Şevki Uludağ, **Çocuklar Gençler Filmler**, İstanbul: Kader Basımevi, 1943, s. 37.

⁵⁴² Baltacıoğlu, **Gençler İçin En Büyük Tehlikeler**, s. 29.

⁵⁴³ Mustafa Namık, a.g.e., s. 275.

⁵⁴⁴ Kaplan, a.g.e., s. 191.

⁵⁴⁵ Talimatnamenin 1. maddesinde şöyle denilmektedir: "Her yıl lise, orta ve öğretmen okulları ve teknik okullarının iştirakile yapılacak Jimnastik Şenliği, Atatürk'ün Milli Mücadelenin başına geçmek üzere Anadolu'ya ayak basmış olduğu 19 Mayıs günü yapılır." Özbay Güven, "Osmanlı'dan Cumhuriyete Gençlik ve Spor Bayramları", **Toplumsal Tarih Dergisi**, S. 65 (Mayıs 1999), s. 36.

⁵⁴⁶ Güven, a.g.m., s. 37.

ettiğinin simgeleştirilmesi açısından da yorumlanabilir. Samsun' dan Ankara' ya gençlerin koşarak getirdiği Türk bayrağını 19 Mayıs günü kutlamalar sırasında cumhurbaşkanına teslim etmesi bayramın temel ritüeli halini almıştır. Bu ritüel milli birlik ve beraberliğin gençler üzerinden önemli bir sembolü haline gelmiştir⁵⁴⁷. Bayramlarda gençlerin hep birlikte ve uyum içinde yaptıkları beden hareketleri bir bakıma tüm ulusun uyum ve birlikteliğinin sembolü olmaktadır. Dönemin spor anlayışı yarışmacı değil, birleştirici ve bütünleştiricidir. Bu durumun önemli sonuçlarından biri Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü' nün “gençleri kamplara bölmek” adına 1938' deki genelgesiyle öğrencilerin spor kulüplerine katılmalarının yasaklanmasıdır⁵⁴⁸. Bu sayede gençlere yeni ulus devletin bir parçası olma bilinci aşılanmış olacaktır.

5. 5. İdeal Genç Kızlar: Geleceğin Anneleri

Yeni ulus devletin kurucu elitinin modern dünyaya uyumlu fakat milli değerlerini de koruyan bir Cumhuriyet rejiminin sürdürücüsü olarak kurgulamak istediği “kadın”, rejimin amaçları doğrultusunda bir özne olmaktan çok bu amaçların simgesi olan bir nesne konumundadır. Bilhassa bunu gerçekleştirmek istediği genç kızlara geleceğin anneleri olarak Cumhuriyet rejiminin koruyucusu nesiller yetiştirme sorumluluğu yüklenmiştir. Böylece her ulus devlet yapılanması sürecinde olduğu gibi, annelik görevi ve milliyetçi değerler birbirine eklemlenerek, genç kadınlara kendi namusları ile ulusun namusu arasında doğrudan bir ilişki olduğu fikri benimsetilmeye çalışılmıştır⁵⁴⁹.

Ulus devletin milliyetçi karakteri doğrultusunda kadınlar biyolojik üreticiler olarak çocuk doğurma kapasiteleri açısından tanımlanmışlardır. Bu bağlamda çocukların bakımı ve eğitimi kadınlar için ulusal bir görev olmaktadır. Bu nedenle kadınlar erken yaştan itibaren çocuk bakımı ve ev idaresi dersleriyle tanıştırılarak ulusal görevlerini en iyi şekilde yerine getirmeleri hedeflenmiştir⁵⁵⁰. 1924' te yapılan ders müfredat düzenlemesiyle kız öğrenciler için orta mektepler ile liselerin ikinci sınıflarına haftada bir saat ev idaresi, lise üçüncü sınıflara ise haftada bir saat çocuk

⁵⁴⁷ Güven, **a.g.m.**, s. 38.

⁵⁴⁸ Akin, **a.g.e.**, s.104.

⁵⁴⁹ Joane Nagel, “Erkeklik ve Milliyetçilik: Ulusun İnşasında Toplumsal Cinsiyet Ve Cinsellik”, der.: Ayşe Gül Altınay, **Vatan Millet Kadınlar**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2013, s. 84.

⁵⁵⁰ Helvacıoğlu, “Ev İdaresi ve Aile Bilgisi” derslerinin 1930' da orta mektep ve liselerin yanında ilkokulların 4. ve 5. sınıflarında da okutulmasının sebebini dönemin toplumsal gerçekleriyle açıklamaktadır. Yazara göre, Cumhuriyet' in kurucu kadrosu kızları yükseköğrenime teşvik etmeye çalışsalar da bu hedeflerine erişemeyeceklerinin ve genç kızların öğrenime devam etmeyerek evlenip ev kadını olacaklarının bilincindedirler. Fırdevs Helvacıoğlu, **Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik 1928-1995**, İstanbul: Kaynak Yayınları, 1996, s. 91.

bakımı dersi konulmuştur⁵⁵¹. 1937’ den itibaren ise, ev idaresi dersinin orta mekteplerin birinci sınıflarına haftada bir saat okutulduğu, ikinci ve üçüncü sınıflara ise haftada birer saat askerlik dersinin zorunlu olduğu görülmektedir. Liselerde ve kız öğretmen okullarında da kız öğrenciler için birinci, ikinci ve üçüncü sınıflarda haftada birer saat askerlik dersi okutulmaya başlanmıştır⁵⁵². Bu arada erkek öğrencilerin askerlik dersine karşılık, kız öğrenciler için de 1930’ dan itibaren orta mekteplerin birinci ve ikinci sınıflarında haftada toplam 2 saat biçki dikiş dersi verildiği görülmektedir. Bu durum muallim mektepleri için de geçerlidir⁵⁵³.

Çocuk sahibi olmanın övüldüğü, sağlıklı vatan evlatlarının yetiştirilmesinin bir devlet meselesi haline geldiği bu süreçte genç kızlara en önemli görevlerinin annelik olduğu salık verilmiştir. Anneliğin kadınlığın en büyük fazileti⁵⁵⁴ olduğunu ifade eden pek çok eser dikkat çekmekte, okulun bile kızları anneliğe hazırlaması gerektiği iddia edilmektedir⁵⁵⁵. Doğurganlığın teşvik edildiği bu dönemde evliliğin önemi üzerinde duran⁵⁵⁶ ve çok çocuk doğurmanın gerekliliği konusunda eserlerin kaleme alındığı görülmektedir⁵⁵⁷. Ademoğlu genç kızlara konuyla ilgili şu öğüdünü vermektedir:

“Evlenmek istemeyen hayatını kendi kazanıp tek başına yaşamak hülyasına düşen zavallı kızlar da görüyorum. Bunlar o kadar biçare o kadar zavallılar ki!.. Düşünün kendilerine samimi bir dost olmayacak. Onlar, kendisine güvenip istinat edecekleri böylece rahat edecekleri bir işten mahrumdurlar... Siz beni dinleyin kızlar: Evlenmek dünyanın en büyük bahtıdır. Ve siz de muhakkak evlenmelisiniz⁵⁵⁸”.

Doğum oranları düşük olmasa da bebek ölüm oranlarının ve bulaşıcı hastalıkların yüksekliği toplumun hijyen bilincinin yükseltilmesini gündeme getirmekte, burada ise uygulayıcılar kadınlar görülmektedir. Kız Enstitüleri’ nin de açılmasının sebebi temelde genç kadınların iyi birer “anne” olarak yetiştirilmelerini sağlamaktır. Arıç, enstitülerin “kızları iyi birer ev kadını yapmak” ve “hayatlarını kazanabilecek kabiliyette yetiştirmek” olmak üzere iki gayesi olduğunu ileri

⁵⁵¹ Yücel, **a.g.e.**, s. 166.

⁵⁵² Yücel, **a.g.e.**, s. 174.

⁵⁵³ Yücel, **a.g.e.**, s. 223.

⁵⁵⁴ Ademoğlu, **Hayatta Muvaffak Olmak İçin Bir Genç Kızın Bileceği Şeyler**, s. 9.

⁵⁵⁵ Felix Thomas, **Kızlarımız**, çev.: Hüseyin Cahit, İstanbul: Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi, 1931, s. 7.

⁵⁵⁶ Tunakan’ a göre evlilik genç kızlar için gerek bedensel gerekse ruhsal açıdan hem bir rahatlık hem de kurtuluştur. Hüseyin Kenan Tunakan, **Ailede Akıl Hıfzıssıhası**, İstanbul: Kader Basımevi, 1938, s. 5.

⁵⁵⁷ Örneğin, Orta Okullar için yazılmış okuma kitabında yer alan “Cezasını Bulan Gurur” adlı kısa hikayede, hiç kardeşi olmayan bir çocuğun yaşadığı buhran şu ifadelerle anlatılmaktadır: “Ne erkek ne de kız kardeşi olmayan bu çocuk burada, yalnızlık içinde, daha sonraları kendine zararı dokunacak olan hayal kurmak zevkini geliştiriyor.” Anatol Frans- N. Baydar, “Cezasını Bulan Gurur”, **Okuma Kitabı Ortaokul I. Sınıf**, Devlet Basımevi, İstanbul, 1936, s. 54.

⁵⁵⁸ Ademoğlu, **Hayatta Muvaffak Olmak İçin Bir Genç Kızın Bileceği Şeyler**, s.10.

sürmektedir⁵⁵⁹. İleri 1927-1928 eğitim öğretim yılında Ankara’ da, kızlara ortaokul derecesinde bilgiler verip onları medeni toplumların gerektirdiği bilgi ve becerilerle donatarak iyi birer anne ve ev kadını olarak yetiştirme hedefiyle açılan Kız Sanat Enstitülerinin sayısı 1940 yılına gelindiğinde Türkiye genelinde 35 olmuştur. Buna ek olarak 65 Akşam Kız Sanat Okulu bulunmaktadır⁵⁶⁰.

Anneliğin yanında ev kadınlığı da genç kızlar için önemli görevler arasında sunulmuştur⁵⁶¹. Hatta kadınların okuması ve meslek sahibi olmasından önce iyi birer anne ve ev kadını olmaları gerektiği düşüncesi sıkça vurgulanmıştır:

“Her kız, yemek pişirmesini, ev idaresini ve annelik işlerini mükemmelen öğrenmelidir. Ev idaresini bilmeyen bir kıza latineden diploma alması hiçbir şey ifade etmez. İyi yemek pişirmek aile saadeti üzerine, ölü diller dediğimiz bütün lisanları bilmekten çok tesir eden bir hakikattir. Annelik vazifesini ve ev işlerini bilen bir kız şüphesiz ki doktorasını yapan bin kıza bedeldir⁵⁶²”.

Bahsi geçen konu, dönemin süreli yayınlarında da kendini güçlü bir biçimde hissettirmektedir. Örneğin, Genç Liseli adlı derginin ulaşılabilen sayılarında “genç kızlara” yönelik sayfaların olduğu ve bu sayfalarda “sağlık”, “moda”, “ev işleri”, “ev idaresi” gibi konu başlıklarında çeşitli öğütlerin ve bilgilerin bulunduğu görülmektedir. Bu durum genç kızlara bakışı ve biçilen rolü gözler önüne sermektedir:

“Bir kadının ev kadını olduğunu ilk gelen ziyaretçisine gösterecek olan şeyi evinin salonunu süsleyen el işleridir. Bizde genç kızlarımız arasında bilhassa çok ilerlemiş olan bu bilgi günden güne terakki etmektedir. Gelen misafirlerinize bir çay vermek isterseniz muhakkak bir güzel örtü takımı lazımdır. Bunu hiç şüphesiz her genç kız düşünmüş ve temin etmiştir. Fakat genç kızlarımıza şunu da söyleyelim. Bu senenin en fazla kullanılan örtü ve saire gibi takımları hep dantel ve motiflidir⁵⁶³”.

İyi bir ev kadını, iyi bir eş olmaları yönünde de çeşitli roller biçilen genç kızlar için en önemli vasıf ağırbaşlılıktır. Ev kadını istemediği haller veya ters huylu bir erkek karşısında hırçın davranmamalı, ailenin rahatını kaçırmamalıdır⁵⁶⁴. Çünkü

⁵⁵⁹ Ayten Sezer Arıç, Türkiye’ de Kız Enstitüleri: Gelenekten Geleceğe, **Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, S. 20, (2014 Bahar) s. 197.

⁵⁶⁰ Arıç, **a.g.m.**, s.201.

⁵⁶¹ Kız Liseleri ile Orta Okullar için hazırlanmış bir ders kitabında yer alan; “Kadın, erkek gibi düşünmek, bilmek ve başına buyruk olarak yaşamak ister. Bunlar ancak zekasının yükselmesiyle olabilir; yoksa saygıdeğer bir ana, sözü geçer bir ev kadını, hakkını koruyabilen bir insan olamaz. Bugünkü kadın evinde veya ev dışında çalışabilmek için de bilgili olmalıdır.” ifadeleri konuyla ilgili önemli ipuçları sunmaktadır. İçsel, **a.g.e.**, s. 10.

⁵⁶² Nermin A. Akalın, “Tahsilin En Büyük Değeri”, **Yücel Mecmuası**, S. 19 (Eylül 1936), s. 5.

⁵⁶³ **Genç Liseli**, “El İşleri”, S. 17 (Temmuz 1936), s. 31.

⁵⁶⁴ İçsel, **a.g.e.**, s. 11.

kadın kocası neyi severse onu yapmakla ve kocasına hürmet etmekle yükümlüdür⁵⁶⁵.

Vatan sevgisi ve vatan borcu kavramları da kadınlar için doğurganlık üzerinden tanımlanmaktadır. Anne olmak hatta anne olmayı istemek de milli bir görevdir⁵⁶⁶. Erkekler vatan borcunu nasıl askerlik yaparak ödüyorsa kadınlar da vatan borcunu anne olmakla ödeyecektir:

“Yurduna karşı olan borçlarını nasıl ödeyeceksin? Allah seni kadın olarak yarattı. Öyle ise bu yeryüzünde senin de kadınlık ödevlerin var. Düşün ve iste! Onurlu bir erkeğe onurlu bir eş olmayı iste, çocuk doğurmayı iste, ana olmayı iste! İste, çok çocuk anası olmayı iste, gülbüz, iyi çocuklarla övünmeyi iste! Çocuktan, çocuk yetiştirmekten öğrenen soysuz kadınlardan olma⁵⁶⁷”.

Söz konusu vatan olduğunda genç kızlar cephe gerisindeki rollerini en iyi şekilde yerine getirmelidir. Tipi’ nin “ey şerefli Türk kızı... İstikbalde memleket müdafaası için boru çaldığı zaman cephe gerilerinde işte sana bu gibi mühim yerlerin müdafaası da düşebilir. Bu maksatla hazırlandığını bil⁵⁶⁸”. ifadeleri kadınlara askerlik konusunda cephe gerisinde roller biçildiğinin göstergesidir.

Kızların spora teşvik edilmeleri de yine doğurganlık faktörü ve ırkın ıslahı açısından ele alınmaktadır. Çünkü “sağlıklı ve gülbüz nesiller sadece kuvvetli ve sağlam annelerden doğacaktır⁵⁶⁹”. Ancak genç kadınların doğurganlığa zarar verebilecek ağır sporlar yapmaları da uygun görülmemektedir. Alantar bu konuda; “Kızlar, oğlanların yaptığı bazı şiddetli spor hareketleri bir tarafa bırakılırsa, her türlü sporu yapmalıdır; bazı top oyunları, yüzme, ata binme, bisiklete binme gibi⁵⁷⁰” diyerek kızların yapabileceği sporların sınırını çizmiştir.

Genç kızlar söz konusu olduğunda; “beden”, giyim kuşamdan davranışlara hatta kokuya kadar sıkı bir biçimde denetim altında tutulmalıdır. Bu kontrol her türlü aşırılıktan kaçınma veya bunları törpüleme yönündedir: “Şu halde genç kızın daimi bir surette kendi kendini kontrol altında bulundurması; kendi kendini idare etmesi lâzımdır⁵⁷¹”. Kendini denetlemenin yanında, nefsine hakim olmak, kusurlarını tespit

⁵⁶⁵ Bazarbaşı, a.g.e., s. 6.

⁵⁶⁶ Dr. Suad Yılmaz “Mutlu Cumhuriyet Kızlarına” adlı makalesinde “kadın”ı ulusun öz anası olarak tanımlayarak sözlerini şöyle sürdürmüştür: “Kızlarımız... Ciddi, dürüst, sağlam karakterli birer anne olmak emelini beslemeyi milli bir borç bilmelidirler. Yalnız müstesna hal ve gayri tabii sebepler ve âmiller tesiri ile yuva kuramayan ve yahutta kuracak kabiliyette olmayanlar mütehasıs ve meslek sahibi olabilirler. Yurt ve ulus sevgisinin şahsi duygu ve menfaatlerin fevkinde olduğunu bir an bile unutmadan Cumhuriyet kızlarımızın kanaatkâr munsıf birer eş, sağlam dimağlı ve sarsılmaz birer anne olmalarını temenni ederim.” Suad Yılmaz, “Mutlu Cumhuriyet Kızlarına”, **Yücel Mecmuası**, S. 56 (İlk Teşrin 1939), s. 7

⁵⁶⁷ Baltacıoğlu, **Genç Kız**, s. 14.

⁵⁶⁸ Tahir Tipi, **Askerliğe Hazırlık- Kızlar İçin: Lise Kitapları I**, Ankara: Maarif Matbaası, 1942, s. 51.

⁵⁶⁹ Akın, a.g.e., s.118.

⁵⁷⁰ İhsan Hilmi Alantar, **Sağlam Okul Gençliği**, Ankara: Maarif Matbaası, 1944, s. 31.

⁵⁷¹ Feliha Sedat, a.g.e., s. 9.

etmek ve bunları düzeltmeye çalışmak da genç kızlar için bir başka görevdir⁵⁷². Benzer şekilde kıyafette ölçülü olmak, aşırıya kaçmamak gerektiği birçok eserde vurgulanmaktadır. Özellikle tesettür bu dönemde Osmanlı' ya ait gösterilerek toplumsal yapıda ikilik ortaya çıkaran ve "kadınlar ile genç kızlar için büyük bir zillet" olarak tanımlanmaktadır⁵⁷³. Genç kızlar için ölçülülük kıyafette de kendini göstermelidir:

"Genç kızlar da kendilerine uygun modelleri bulacaklardır. Onların yaşlılar gibi çok fazla örtünmesi doğru olmadığı gibi, genç kızlıklarını unutup fazla açılmaları da çok çirkindir. Genç kız sokağa temiz bir kıyafet, iyi bir pardesü, mektep kasketi veya serbest bir kadın şapkası ile çıkar. Tenini gösterir ince çoraplar, kollarını ve vücudunu tamamen çıplak şekle sokan roplar bir genç kıza yakışmaz⁵⁷⁴".

"Kadın" ve "genç kız" kavramlarının ciddi biçimde ayrıldığı bu dönemde, namus kavramı ise özellikle temizliği, saflığı ve masumiyeti temsil eden "genç kızlar" a yüklenen bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır⁵⁷⁵. Örneğin, Ocak 1925' te Macar öğrencilerin Darülmualimât' ı ziyaretleri sırasında bazı kız öğrencilerin Macar erkek öğrencilerle dans etmesi büyük tartışmalara neden olmuş, konu meclise kadar taşınmış ve üç kız öğrencinin okuldan atılmasıyla sonuçlanmıştır⁵⁷⁶. Her ne kadar Darülfünun emini İsmail Hakkı Bey' in bunu "uluslaşma sürecinin hızını kesmek isteyenlerin eylemi" şeklinde yorumlayarak dans etmelerini doğal karşıladığını açıklasa da dönemin genç kızlara yönelik algısı ortaya çıkmaktadır.

Genç kızlar geleceğin anneleri olarak sağlam bünyeli olmalı bunun için temizlik, doğru beslenme, düzenli uyku alışkanlığını mutlaka edinmelidir.⁵⁷⁷ Sonuç olarak genç kızlardan beklenen sadece gelecekteki annelik görevine hazır olmaktır. O, ulusun gelecek nesillerini yaratacak olan anne adayıdır ve tüm kimliği bundan ibaret görülmektedir.

5. 6. İdeal Gencin Ebedi Özellikleri: Çalışkanlık ve Dayanışma

Cumhuriyet Dönemi' nde ideal gencin temel özelliklerinden biri de Türk vatani ve ulusu uğruna çalışmak olmuştur. Çalışmanın önemi genellikle topluluk halinde yaşamının getirdiği görev ve sorumluluklar bağlamında ele alınmaktadır.

⁵⁷² "Nefsinize hakim olunuz, her zaman hareket ve sözlerinizi kontrolünüz altında bulundurunuz." Hidayet Ongan, **Talebeye Muaşeret Bilgisi**, İstanbul: Ahmet Sait Basimevi, 1938, s.19.

⁵⁷³ Bkn. Osman Senai, **a.g.e.**, s. 21.

⁵⁷⁴ Tansu, **a.g.e.**, s. 56-57.

⁵⁷⁵ Örneği; Feliha Sedat, genç kız mayosunun kadın mayosundan daha kapalı olması gerektiğini ileri sürmekte, bunun nedenini ise genç kızların içlerinden gelen utanç hissinin çok daha yoğun olmasıyla açıklamaktadır. Feliha Sedat, **a.g.e.**, s. 107.

⁵⁷⁶ Dölen, **Türkiye Üniversite Tarihi Cumhuriyet Dönemi' nde Osmanlı Darülfünunu 2**, s.120.

⁵⁷⁷ Drake, **a.g.e.**, s. 7.

İnsanların topluluk halinde yaşamaları da yine vatan vurgusu ile birlikte tanımlanmaktadır. Bir topluluğun ilerlemesinin temel koşulu her bireyin üzerine düşen çalışma görevini yerine getirmesiyle mümkündür. Genç nesil ulusal kalkınmacı proje temelinde seferber etmeye yönelen bir görev ahlakı doğrultusunda inşa edilmeye çalışılmıştır:

“...ahlak kendini yurt hizmetine veren kahramanlık duygusunun ahlakıdır. İş ve iş sevgisi ahlakıdır. İyiye, doğruya, güzele inanmanın, Türk olan ve Türkten olan gerçek kıymetleri, vazifeyi sevmenin ahlakıdır. Ahlaklı Türk delikanlısı ve Türk kızı diye, bu yüksek insanlık duygusunu, kalbinde hiçbir kötü tesirin körletemeyeceği bir ateş gibi muhafaza eden genç insana derler⁵⁷⁸”.

Dönemin anlayışı, çalışkanlığı ekonomik geri kalmışlıkla değil, bir erdem ve ahlaki varoluş biçimi olarak açıklamaktadır. Dolayısıyla işsiz yoktur tembel vardır ve bir anlamda toplumsal sınıf farklılıkları da yok sayılmaktadır⁵⁷⁹. “Çalışmanın ayıp sayılmayacağı”, “ne iş yaparsa yapsın her çalışan insanın daima saygı göreceği” vurgulanarak vatanın kurtuluşunun ve gelişmesinin “çok cepheli çalışma” ile gerçekleşeceği belirtilmektedir⁵⁸⁰. Tembellik muvaffakiyetin ilk düşmanı olarak görülmekte, eğer bedeni arızadan kaynaklanıyorsa tedavi edilmeli; üşengeçlik veya havailik gibi özelliklerden kaynaklanıyorsa iradeye sahip olunarak bu düşman yenilmelidir⁵⁸¹. Çalışmanın en büyük erdem olarak öne çıkarıldığı bir metinde ilkökul beşinci sınıfı bitiren Ahmet’ in meslek edinme yönündeki çabaları anlatılmaktadır. Babasının artık bir işe başlaması gerektiği konusundaki yönlendirmeye Ahmet iş aramaya başlamıştır. Ahmet karakterinin iç konuşması ise çalışmanın zorunluluğu ve gençlerin muhakkak bir işe yönlennemeleri gerektiği mesajını vermektedir:

“Ahmet iş bulmaya, çalışmaya doğru koşuyordu. O sanki çocukluğu çoktan atlamış olgunlaşmıştı; kendini hayata hazırlamak yolundaydı. Daha şimdi önde gidenlere katılmış bulunuyor. Yarını parlak gördükçe, iyi günlere varmak için çalıştıkça kim bilir ne kadar ilerliyecek? Yalnız kendi gücüne dayanarak çalışanlar için yükseklerle doğru yollar her zaman açıktır⁵⁸²”.

Meslek seçiminde de gençler kendinden önce vatanın ihtiyaçlarını düşünmelidir. Örneğin, “Cumhuriyet Çocukları” adlı piyeste liseyi birincilikle bitiren Doğan, anne ve babasının parası bol olan meslekleri önermesine rağmen ülkenin

⁵⁷⁸ Milli Şefte Türk Gençliğine, s. 8.

⁵⁷⁹ “Cumhuriyet millî devlettir ve fertlerin, zümrelerin üstünde bir kuvvet ve bir hakikattir. Burada sınıf olmadığı gibi hiçbir zümrenin diğer zümreye karşı bir imtiyaz ve tahakkümü de yoktur. Burada yalnız işbölümü, çalışma ortaklığı, hürriyet ve hak müsaviliği vardır.” Hasan Cemil, a.g.e., s. 30.

⁵⁸⁰ Zeki Ökten, Yurttaşlık Bilgisi Orta Okul Sınıf 1, İzmir: Milli Eğitim Bakanlığı Basımevi, 1949, s. 10.

⁵⁸¹ Başgil, a.g.e., s.19.

⁵⁸² Süleyman Kazmaz, Okuma ve Yurt Bilgisi Akşam Erkek Sanat Okulları Sınıf 1, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1948, s. 6.

ihtiyaçlarını düşünerek havacı olmaya karar vermiştir. Vatanın geleceğini kendi geleceğinden üstün tutmasıyla örnek bir Türk genci olarak gösterilen Doğan tüm gençler adına şunları söylemektedir:

“Evet babacığım yalnız kendinizi düşünmüş, yalnız kendiniz için çalışmışsınız. Bu gayretiniz de büsbütün boşa gitmiş değil elbet... Ama biz gençler şimdi böyle düşünmüyoruz. Biz yurdumuza gereken iş nedir ona bakıyoruz. Biz diyoruz ki ne kadar ileri gider, ulusumuz hep birden ne kadar yükselirse biz de, bizim evlatlarımız da o kadar rahat ederiz. Korkusuz yaşarız. İşte düşüncelerimizdeki ayırım buradan başlıyor⁵⁸³”.

Çalışkanlık konusunda özellikle Türklükleri vurgulanarak gençlerin örnek alması gereken kişiler olarak Mustafa Kemal Atatürk ve İsmet İnönü gösterilmektedir. Onlar, çalışkan Türk evlatları olarak bir meşale yakmışlar ve gençlere çalışma ve yükselme yollarını göstermişlerdir⁵⁸⁴. Onların önderliğinde gençlerin ülküsü “vatani şenletmek” olmalı ve bunun için de üzerine düşen vazifeleri karşılık beklemeden iki katlı üç katlı çalışmak suretiyle yapmalıdırlar⁵⁸⁵. Zaten Türk olmanın başlıca göstergesi çalışkanlık olarak sunulmaktadır⁵⁸⁶.

Dönemin organizmacı toplum anlayışına uygun olarak bir gençliğin işbölümü halinde olması gerekliliği dikkat çeken bir başka konudur. Türk ulusunun ideal gençleri, bir organizmanın parçaları gibi hareket etmeli, neme lazımcı olmamalı ve ulusu için her türlü fedakarlığa hazır olmalıdır. Milli birlik ve bütünlük açısından bir tehlike olarak görülen “neme lazım” düsturu aynı zamanda inkılap yolunda en büyük engellerden biri olarak kabul edilmektedir:

“Bilmeliyiz ki, ‘her yerde bu böyle değil ama adam sende’, ‘bu böyle olmamalı ama neme lazım...’ deyip geçenleri görürsek vazife karşısında heyecan duymayan şahsiyetsiz fertler bulursak takbih etmek, bizim için bir borçtur. Çünkü ancak bu tarzı hareketimiz inkılap yolunda bize engel olan muzır bir düsturu ortadan kaldıracak, mazinin neticesi olan muzır itiyatlardan cemiyeti kurtaracaktır⁵⁸⁷”.

Sorumluluk, görev gibi kavramlar etrafında inşa edilen ideal genç kendini adeta bir makinenin parçası olarak görmelidir. Militarist vurguların yoğun biçimde kullanıldığı bu dönemde bireysellik olumsuzlanmaktadır⁵⁸⁸. Çünkü toplum bireyden

⁵⁸³ H. Tahsin Kalafatoğlu, **Cumhuriyet Çocukları**, Ankara: Ulus Basımevi, 1948, s. 39.

⁵⁸⁴ Atay, **a.g.e.**, s.15.

⁵⁸⁵ Ahmet Kutsi Tecer, Biz Ne İstiyoruz?, **Ülkü Milli Kültür Dergisi**, C. 6, S. 64 (16 Mayıs 1944), s. 1.

⁵⁸⁶ “Bir Türk genci komşu millet çocuklarıyla kıyaslanırsa iki misli, üç misli bir kudretle memleketine hizmet edebilir. Şefin istediği çalışkanlık işte bu çalışkanlıktır.” **Milli Şefin Türk Gençliğine**, s. 9

⁵⁸⁷ Mehmet Emin, “Kamil İnsan Mefhumi”, **Edebi Kiraat Nümuneleri Lise ve Orta Mekteplerin İkinci ve Muallim Mekteplerinin Üçüncü Sınıfları İçin**, haz.: Halit Fahri, İstanbul: Devlet Matbaası, 1929, s. 226.

⁵⁸⁸ Belge, militarizmin en büyük düşmanının “bireysellik” olduğunu ifade etmektedir. Belge, **a.g.e.s.**735.

önce gelir⁵⁸⁹. Ulusu için karşılıksız hizmet etmekten sakınanların ulus için zararlı bir mahluk olarak tanımlayan Turunç şunları söylemektedir:

“Gençliğin birinci meziyyeti de ulusuna ve yurduna faydalı gördüğü şeylerden, ulusu hesabına, nefsinin alıkoymaktır. Yurt müdafaasının istediği her şeyi seve seve vermekten çekinmemeklidir. Bazı insanlar olur ki şahsi menfaati için umumi menfaati baltalar, kendisinde olan hassa ve kabiliyetleri karşılığını anlamamak korkusu ile yurduna ve ulusuna vermekten çekinir, fahiş bir menfaat elde etmeden en küçük bir yardımdan ve hizmetten kaçınır. Bu gibi insanların o ulusun içinde yaşamağa ve o ulusun namını taşımağa hakkı yoktur⁵⁹⁰”.

Dönemin ideal genci için en önemli düstur “birlikten kuvvet doğar” olmalıdır. Örneğin 1928 yılında sadece tek sayı olarak yayımlanabilmiş “Gençlik” adındaki derginin Şemsettin Sami’ ye ait ön kapak yazısında şunlar yazmaktadır:

“Ey Türk gençliği ! Türklüğün, yüksek ve mukaddes mefkûrenin semalarda daimi akisler bırakan heybetli varlığını duymak, kainatın sarsan kudretini işitmek ve gayenin tahakkuk ettiğini görmek istersen bütün mevcudiyet ve samimiyetinle el ele ver⁵⁹¹”.

Birlik, devleti ve vatan topraklarını tehlikeye atan bencil zihniyetin önündeki en büyük engel olarak görülmektedir:

“Cumhuriyet gencine hiç yakışmaz sen ve ben;
Ayrılıktır deviren bu ağacı kökünden.

Bir ayrı düşünüşü bin fenalık kovalar,
Bu düşünce vatani yüreğinden yaralar.

Böyle fena bir fikir bu yurdda yer bulamaz,
Önce belki olurdu, şimdi asla olamaz⁵⁹²”.

Yurttaşın milletine karşı en önemli vazifeleri, işbölümü, sosyal yardım, birbirine bağlılık, çalışmak ve meslek sahibi olmak⁵⁹³ şeklinde sıralanırken; devlete karşı vazifeler ise, en kutsal vazife olarak tanımlanan askerlik yapmak, vergi vermek ve bir hak olduğu kadar vazife olarak da görülen seçimdir⁵⁹⁴.

Bencilliğin olumsuz sonuçlarının aktarıldığı eserlerde gençlere en büyük mutluluk başkaları için çalışmak, başkalarını mutlu etmek olarak telakki edilmektedir. Örneğin, Pastör’ün kuduz hastalığına bulduğu çarenin hikayeleştirilerek anlatıldığı metinde, “bir insan için en büyük mutluluğun başkalarına faydalı olmak, onların

⁵⁸⁹ Mustafa Namık, **a.g.e.**, s.152.

⁵⁹⁰ Turunç, **a.g.e.**, s.73.

⁵⁹¹ Şemsettin Sami, Ön Kapak Yazısı, **Gençlik Dergisi**, S. 1, (Nisan 1928).

⁵⁹² Halil İbrahim Akçam, **Türk Gençlerine**, İstanbul: Ülkü Basımevi, 1944, s. 23-24.

⁵⁹³ Tezer Taşkiran, **Yurt Bilgisi 1 (Ortaokul Kitapları)**, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1945, s. 73-85.

⁵⁹⁴ Taşkiran, **a.g.e.** s. 44.

acılarını dindirmek” olduğu vurgulanmaktadır⁵⁹⁵. Dolayısıyla yalnız memleket için değil tüm insanlık için çalışmak ve insanlığa faydalı olabilmek de gençlere bir hedef olarak gösterilmekte, gençler “insanlığın zaferine dirilmesine çalışmaya⁵⁹⁶” davet edilmektedir.

Dayanışmacı ve organik toplum tasavvurunda toplum aralarındaki birlik, beraberlik ve dayanışmayla anlam kazanmaktadır. Dolayısıyla bu anlayışta vatandaşlar organik bir bütünün parçası olarak algılanmaktadır. Sınıfsız ve kaynaşmış bir kütle olarak ulusun birer parçası olan vatandaşların varlığı birbirinin varlığına bağlı olmaktadır. Bu anlayış hem tebaadan yurttaşa geçişin hem de sınıfsız homojen bir toplumun aracı olarak görülmektedir. Korporatizm anlayışına göre toplum, birbirine bağımlı ve işlevsel olarak birbirini tamamlayan parçalardan oluşan organik ve uyumlu bir bütündür. Dönemin, kaynaşmış sınıfsız bir toplum yaratma hedefi burada anlam bulmaktadır. Buna uygun olarak gençler için ideal olan, bireysel çıkarlar yerine ülke ve toplum çıkarlarını düşünmek ve bunun için çalışmak olarak sunulmaktadır.

5. 7. İdeal Gencin İki Temel Kriteri: Rejime Bağlılık ve Lider Kültü

Yeni ulus devletin ideal gençliğinin tahayyülünde Cumhuriyet rejimine ve sembollerine bağlılık sürekli ön plana çıkarılmıştır. Milli hakimiyet fikri yoluyla yeni rejim tanımı yapılarak en iyi yönetim şekli olarak sunulmaktadır:

“Millet ve memleketin işleri ancak milletin fikir ve arzusu dairesinde ve onun murakabesi ile en doğru yolda yürüyebilir. Cumhuriyet, bir milletin varabileceği en yüksek idare şeklidir. Türk milletinin Cumhuriyet’ i elde etmek için ne çetin mücadeleler yaptığını gördünüz. Türk gençliği Cumhuriyete bütün varlığı ile bağlıdır⁵⁹⁷”.

Gençler, üzerinde yaratılmak istenen minnettarlık duygusuyla⁵⁹⁸ rejimin kıymetini bilmeye çağırılmaktadır⁵⁹⁹. Özellikle Cumhuriyete ve rejime bağlılıkla

⁵⁹⁵ Hasan Ali Yücel, Kuduz Hastalığı ve Pastör, **Okuma Kitabı Ortaokul Sınıf 2**, İstanbul: Devlet Basımevi, 1935, s.42.

⁵⁹⁶ Grigori Petrof, **I Parlak Sevinç II Darülfünun Gençliğine**, çev.: Muallim Mustafa Şerif, İstanbul: Resimli Ay Matbaası, 1932, s. 32.

⁵⁹⁷ Taşkıran, **Yurt Bilgisi 1 (Ortaokul Kitapları)**, s. 15.

⁵⁹⁸ Sözü edilen minnettarlık duygusunun yaratılması özellikle 1930 ve 1940’ lar boyunca tek parti yönetimine endekslenmeye çalışıldığı görülmektedir. Örneğin, 1946 seçimleri için üniversite gençliğine özel basılan broşürde şu ifadeler yer almaktadır: “Genç ve değerli üniversiteli, dünya milletlerinin 16 yaşını aşan çocuklarının yarısından fazlası çamurlu ve buzlu siperlerde canlarını verirken sizler; büyük İnönü’nün bu dahiyane siyaseti sayesinde sıcak dersanelerinde tahsillerinize devam ettiniz. Bunu ciddi bir Türk çocuğu gibi sen unutamazsın, genç üniversiteli.” **Üniversite Gençliğine CHP Seçim Broşürü**, İstanbul: Vakıf Basımevi, 1946, s. 6.

⁵⁹⁹ “Cumhuriyet gençliği” olarak nitelendirilen dönemin genç neslinin bahtlı nesil olarak görüldüğü ve Cumhuriyet’ in gururunu doya doya yaşamaya çağırıldığı bir örnek için bkn. Falih Rıfkı Atay, “Bahıtlı Nesil”, **Okuma Kitabı Orta Okul Sınıf 3**, İstanbul: Devlet Matbaası, 1936, s. 33.

vazifelendirilen gençlere Cumhuriyet öncesi ve sonrası kıyaslanarak Cumhuriyet' e çok şey borçlu oldukları sıklıkla dile getirilmiştir:

“Çocukların akın akın çok renkli bir ırmak gibi aktıkları sokağa ben de saptım. Geniş, parke döşeli bir caddenin kenarına yaylanmış iki büyük ilkokul binasile karşılaştım. Demir kapıları ardına kadar açıktı. Aksakallı bir adam, gülümsiyerek küçükleri karşılıyordu. Bina, son yıllarda çoğaldıklarını sevinçle gördüğümüz sağlam ve güzel örnektir. Geniş pencerelerinden gün batıncaya kadar ışık eksik olmayacak bir uygunlukla kurulmuşlar. Bir bunlara baktım, bir de otuz yıl önce kendi okuduğum viraneyi düşündüm. Ancak, böyle bir ölçüshedir ki, insan geçen yılların nasıl bir kasırga olduğunu anlıyor. Bugünün çocukları, yurda çok borçlanarak büyüyorsunuz, bunu unutmayın⁶⁰⁰”.

Yeni rejimin meşruiyetini sağlamak adına geçmiş bütünüyle ötekileştirilmekte ve dışlanmaktadır. Osmanlı döneminde mel'un üç kuvvet olarak nitelendirilen padişah, yeniçeri ve ulema halka korku salarak hükümrân olurken Cumhuriyet tamamen kalplerde muhabbetle hükümrân olmuştur⁶⁰¹. Öyle ki, din bile geçmişte doğru anlaşılmamış, Cumhuriyet sayesinde doğru anlaşılmalı ve yaşanmalı başlanmıştır⁶⁰². Buna göre, ulema Cumhuriyet öncesinde ilerlemenin önündeki en büyük engel olarak adlandırılmış⁶⁰³, Cumhuriyet' in en iyi yönü din ve dünya işlerini ayırmak olmuştur:

“Medeni insanlar gibi giyinmeye, oturup kalkmaya, yaşamaya başladık. Bu dinsiz olmak değildir. Hepimiz Allah'a karşı mesulüz, dini vazifelerimizi yaparız, bunun hesabını da ahrette vereceğiz. Fakat dünya işlerimizde Allah'ın ve dinin büyük isimlerini öne sürerek terakkimize mani olmak isteyen bir sürü cahilin ve mutaassıbın yolumuzda durmasına, bize engel olmasına elbette izin vermeyeceğiz⁶⁰⁴”.

Cumhuriyet' in önemli endoktrinasyon araçlarından olan milli bayramlardan bağımsızlığın temel göstergesi olarak ders kitaplarında coşkuyla söz edilirken dini bayramlardan söz edilmemesi dikkat çekici bir başka konudur⁶⁰⁵. Buna ek olarak dönemin gençlere yönelik popüler neşriyat ürünleri ve süreli yayınlarında da dini bayramlara yer verilen herhangi bir yazıya veya ibareye rastlanmamıştır.

⁶⁰⁰ Hakkı Süha Gezgini, “İşime Giderken”, **Okuma Kitabı Ortaokul Sınıf 1**, İstanbul: Devlet Basımevi, 1936, s. 43.

⁶⁰¹ Hamdullah Suphi, “Ziya Gökalp”, **Orta Mektepler ve Muallim Mektepleri İçin Kıraat Sınıf: 3**, haz.: Ahmet Refik, İstanbul: Kanaat Kütüphanesi, 1931, s.265.

⁶⁰² Abdülbaki Gölpınarlı, **Cumhuriyet Çocuğunun Din Dersleri: Atatürk Dönemi Ders Kitabı**, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2005, s. 34.

⁶⁰³ “...kendilerini yeryüzünde Allah'ın vekili görmek isteyenler bulundu ama böyle dini dünya işlerine karıştıran devletlerin er geç battıkları görüldü. Osmanlı İmparatorluğu da bu yüzden batmıştır.” Maarif Vekaleti Komisyon, **Tarih III**, İstanbul: Devlet Matbaası, 1939, s. 249.

⁶⁰⁴ Peyami Safa, **Cumhuriyet Mekteplerine Kıraat Sınıf 5**, İstanbul: Türk Kitapçılığı Limited Şirketi, 1929, s. 58.

⁶⁰⁵ Helvacıoğlu, **a.g.e.**, s. 124.

Ulus devlet, bir öteki oluştururken bunu içte saltanat veya ulema gibi kurumlara karşı yaparken dışta ise her türlü yabancı fikir olarak tanımladığı komünizm ve faşizme karşı yapmaktadır:

“Cümhuriyet genciyiz kafa dinç vücut çevik
İçimizde yaşamaz ne faşist ne bolşevik
Artık bir masal oldu sultanın saltanatı
Koşuyor en ilerde Türkün istiklal atı
Başımızda var bizim ulu Atatürkümüz
Türk genci yaşadıkça yaşayacak Türkümüz⁶⁰⁶”.

Ulus devletinin “kurucu baba” imgesi Mustafa Kemal Atatürk’ ün şahsında yüceltilmiştir⁶⁰⁷. Atatürk’ ün doğuştan dahi olduğu fikri verilirken kimi zaman insanüstü vasıflar⁶⁰⁸ da yüklendiği görülmektedir:

“Biz yeni Türkiye’nin Kemalist çocukları,
Kolumuzun gücüyle açarız ufukları.
Biz doğu çocukları batının yolcusuyuz,
Kıyılara sığmıyan fırtınalı bir suyuz.
Coştukça seller gibi gençlik damarımızda
Çığırız karşımıza ne çıkarsa bir hızla.
Hepimizin yüreği tek bir duyguyla çarpar,
Hepimizin kafası tek bir varlığa tapar.
Gazi Mustafa Kemal bu tek varlığın adı,
Yazık bizden başkası ona kavuşamadı.
Biz onun çocukları, onun çocukları biz,
Onun ısmarladığı güne yetişeceğiz⁶⁰⁹”.

Ancak Mustafa Kemal’ in yanı sıra aynı yücelik vurgusunun İsmet İnönü için de geçerli olduğu karşılaşılan bir başka olgudur:

“Büyük harp sonundaki günler kara günlerdi;
Tanrı Türke acıdı sönmez ışık gösterdi.
ATATÜRK’ le İNÖNÜ güneş gibi doğdular
Türkün asil kanı ile düşmanları boğdular⁶¹⁰”.

⁶⁰⁶ Tarık Orhan, “15 Yılda Türk Gücü”, **Şeref Kitabı XV (Cumhuriyet’ in XV. Yıldönümünde Türk Gençliğinin Duygu ve Düşüncesi)**, (Kolektif), Ankara: Cumhuriyet Matbaası, 1938, s. 37.

⁶⁰⁷ Örneğin, Burhan Cahit, Gazi Mustafa Kemal adlı kitabında “Türk Genci” başlığında bir bölüm ayırarak gençlere, Mustafa Kemal’in askeri, siyasi başarılarının “sinirlerindeki şayanı hayret mukavemet kabiliyetlerinin rolünün” olduğunu belirtmektedir. Yazar aynı zamanda Nutuk’ un Gençliğe Hitabe bölümünü Atatürk’ ün dil, hitabet ve edebiyattaki dehasının bir ürünü olarak sunmaktadır. Burhan Cahit, **Gazi Mustafa Kemal**, İstanbul: Kanaat Kütüphanesi, 1930, s. 59.

⁶⁰⁸ Örneğin, “Cumhuriyet Nasıl İlan Olundu ?” başlıklı metinde Cumhuriyet’ in ilanından önceki gece anlatılırken şu ifadeler kullanılmıştır: “Gazi hazretleri, yapılacak şeyi üç veya dört madde halinde yazdırdı. Saat on bire doğru herkese müsaade verdi. Derin bir sessizlik içinde yanından çıkıldı, yalnız İsmet Paşa orada kaldı. Oradakilerin hepsi biliyordu ki yarın Türkiye’de bir mebde olacaktır. Çünkü onun olgun düşüncelerinden ve ergin muhakemelerden sonra verdiği kararda gösterdiği hız ve iradede tabiatın büyük hadiselerinde görülen mehabet ve isabet vardır.” Ruşen Eşref, Cumhuriyet Nasıl İlan Olundu?, **Orta Mektepler ve Muallim Mektepleri İçin Kiraat Sınıf 3**, İstanbul: Kanaat Kütüphanesi, 1931, s.50.

⁶⁰⁹ Galip Naşit, **a.g.m.t.**, s. 23.

⁶¹⁰ Akçam, **Türk Gençlerine**, s. 31. İnkılaplarımız adlı piyeste ise, “İnkılaplar, inkılapları takip edecektir. Görüşte bilgiye, gidişte ölküye uyduk...Nur içinde yatsın, bize bu inkılapları yaratan Büyük ATATÜRK...Yaşasın bize bu günleri yaşatan Yüce İnönü.” İfadeleriyle Atatürk’e bağlılık, İnönü’ye övgü yer almaktadır. Mehmet Faruk Gürtunca, **İnkılaplarımız**, İstanbul: Ülkü Basımevi, 1943, s. 29-31.

Türk gençliği için her açıdan örnek alınması gereken Mustafa Kemal Atatürk ve İsmet İnönü' dür. Onlar tüm gençliğin elinde yetiştiği iki baba olarak betimlenmişlerdir:

“Atatürk ve onun savaşta ve işte en yakın arkadaşı İnönü, ellerine doğan bu gençlikten yeni, duyguda ve düşünüşte, görüşte ve inanışta, işte, güçte ve yaşayışta yepyeni dinç bir Türk milleti yaratmak istediler. Buna umut bağladılar ve emek verdiler. Durmadan, dinlenmeden bu gençlik üzerinde uğraştılar, onu işlediler. Gerçekten de istedikleri gibi yepyeni Türk nesilleri yetiştirdiler. Türk gençliği talihli bir gençliktir. Çünkü böyle iki Millet Babasının ellerinde özene özene yetiştirilmiştir⁶¹¹”.

Rejimin simgesi pek çok figür “kurucu baba” imgesi etrafında şekillenerek minnettarlık duygusu vasıtasıyla gençler rejime bağlı kılınmaya çalışılmıştır⁶¹².

Ulus devletlerin uluslaşma süreçlerinde kullandıkları en önemli sembollerden biri de bayraktır. Birlik ve beraberliği sağlayacak olan adeta kutsal bir değer olarak sunulan bayrak sembolü hem Türklüğü hem bağımsızlığı hem de yeni rejimi simgelemektedir. Buna göre toplumun birlik ve beraberliği için ulusal bir kimlik haline getirilen Türklük en kutsal simge olan bayrakta anlam bulmaktadır. Bayrak şehitlerin kanıyla boyanmış, ulusun bağımsızlığını simgeleyen bir semboldür.

Gençliğin inşası çerçevesinde bayrak ve bayrak sevgisinin de vatan ve ulusla özdeşleştirilerek birbirini tamamlayan unsurlar olarak sunulduğu görülmektedir. Bu açıdan bayrak gurur duyulacak milli birlik ve beraberliğin en önemli simgesidir. Türk bayrağının “dünyanın en güzel bayrağı” şeklinde ifade edildiği “Sancak” adlı şiirinin son satırları şöyledir:

“Sana canını veren Türkler kadar mert yoktur,
Türklük içinde seni sevmiyen bir fert yoktur.

Şen yurdunda binlerce kilometre uzandın,
Kaleleri süsledin şerefle dalgalandın.

Dünyaları fetheden kudretin varmış meğer
Senin yüksek katında Türk milleti baş eğer.

Türk genci ! Bayrağına renk alınmış kanından
Elbette çok seversin onu mutlu canından⁶¹³”.

Gençlerden vatan için olduğu kadar bayrak için de fedakarlık yapmaları istenmiştir. Bayrak için seve seve canını feda etmek kutsanmaktadır. Bayrak gibi semboller, milli kimlik etrafında kolektif bir bilinç oluşturmada, kişilerin kendilerini

⁶¹¹ Tahsin Banguoğlu, Türk Gençliğinin Tek Cephesi, **Ülkü Milli Kültür Dergisi**, S. 64 (16 Mayıs 1944), s.2.

⁶¹² Ankara Hukuk Mektebi öğrencilerinin, Atatürk' ün CHP' nin 2. kongresinde okuduğu “Gençliğe Hitabe” ye istinaden 21 Ekim 1927’ de yayımladığı bildiride Atatürk için kullandıkları “ ey Türklüğün büyük teşehhüsü, ey bizim aziz babamız” ifadeleri duruma uygun bir tablo çizmektedir.

⁶¹³ Akçam, **Türk Gençlerine**, s.7.

Türk milletine ait hissetmeleriyle gurur duymaları gerektiğinin vurgulanmasında önemli görevler üstlenmiştir.

5.8. İdeal Gencin İnşası Bağlamında İdeal Aile

Cumhuriyet' in ilanıyla birlikte ailenin ve evliliğin önemi, özellikle de kamusal alanda olduğu gibi özel alanın da kurallara bağlı olması gerektiği gençlere en fazla aşılacak istenen düşünce olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna göre, aile ulusun temel taşı olarak görülmekte evlilik ise bireysel değil toplumsal ve milli bir iş hatta görev olarak algılanmaktadır⁶¹⁴. Dolayısıyla evlilikte toplumun çıkarları gözetilmeli, evlenecek gençler de eş seçiminde bu konuya dikkat etmelidir⁶¹⁵. Dönemin nüfus politikaları gereği olarak doğumun teşviki nedeniyle gençler için evlilik ve ebeveyn olma önemli bir hedef olarak sunulmaktadır:

“Bekâr, mücerret kimse, her ne kadar yüklenmesi az çok müşkül, ağır bazı gailelerden kendini korursa da, bilmukabele, bazı ihtisaslardan, izdivaçtan hasıl saf ve samimi muhabbetten, babalık veya analık şefkatinden tamamilen mahrum kalır. Halbuki bunlar, insan ruhunun en derin ve en temiz köşelerini teşkil eder⁶¹⁶”.

Aile, bireye ilk terbiyeyi veren, karakter oluşumunda birinci rol oynayan kurumdur⁶¹⁷. Burada ideal aile de gence önce vatan aşkını aşılayan bir yer olmalıdır:

“Hüner onu vatana yarar hale koymaktır,
Bu amaca götüren bir eğitim olmaktır.

Çocuğunu dikkatle büyüten ana, baba;
Yüksek bir vatan aşkı sunmalı kana kana⁶¹⁸”.

İdeal gencin mutlak özelliklerinin başında anne-babaya itaat gelmektedir. Anne ve baba bir genç için en değerli iki insan olmalı, onların sözünden her ne koşulda olursa olsun çıkılmamalıdır:

“Çünkü, onlar hayatta tanıdığımız ve tanıyacağımız en mukaddes iki insandır. Onları, her sabah gördüğümüz zaman sevgi ve saygı ile selamlarız. Onlardan ayrılacağımız zaman müsaadelerini dileriz. Onların tembihlerinden dışarı çıkmayız. Onların fena dediği mutlak surette fenadır. Onların iyi dediği behemehal iyidir. Bunun aksine asla imkan yoktur⁶¹⁹”.

⁶¹⁴ “Yaşatan yaşar. Evlenmede her şeyde amaç, sıhhatli çocuk yetiştirmektir. Kuvvetli ulusları, sağlam kuvvetli aileler doğurur.” Çakar, **a.g.e.**, s. 58.

⁶¹⁵ Necip Ali (Küçük), **Kadın Hukuku**, İstanbul: Hakimiyeti Milliye Matbaası, 1931, s. 193.

⁶¹⁶ Mustafa Namık, **a.g.e.**, s. 175.

⁶¹⁷ Vatan sevgisinin okula bırakılmayarak önce ailede verilmesi gerektiğine dair bir örnek için bkn. Alantar, **a.g.e.**, s. 21.

⁶¹⁸ Akçam, **Türk Gençlerine**, s. 14.

⁶¹⁹ Tansu, **a.g.e.**, s. 23.

Burada dikkat çeken bir başka konu, gençler için itaat gerektiren iki kurum olarak aile ile devlet/hükümet arasında kurulan benzerliktir. İçsel, “Aile Bilgisi” kitabında aile bir hükümete benzetilmiş, baba başkan anne bakan çocuklar da onun uyruğu (tebaa) olarak tanımlanmıştır. Bu bağlamda aile dediğimiz hükümet anne ve babanın el birliğiyle uyumlu bir şekilde çalışmasıyla oluşur ve çocukların da buna mutlak itaati istenmektedir⁶²⁰. Buna benzer şekilde dinin de anne ve babaya itaati öğütlediği, dini vazife ile anne ve babaya saygının eş tutulduğu metinler 1946 sonrası ders kitaplarında yer almaya başlamıştır:

“İmandan sonra Allah’a ibadet şüphesiz ki, başlıca kulluk vazifelerimizdir. Anaya babaya karşı saygı ve sevgi de Allah’a ibadet vazifesinin yanında gelir. Allah Kur’an’da bu iki vazifeyi yan yana getirmiştir. Ana baba, dini ayrı kafir de olsalar onlara yine iyi muamele yapmak, ve saygılı olmak, çocuğun üzerine farzdır. Onlara can sıkıntısı ile “of!” demeyi bile Allah yasak etmiştir⁶²¹”.

Konuyla ilgili ideal kadın ve erkek ilişkilerine dair gençlere aktarılan önemli mesaj aile içinde kadın ve erkeğin uyum içinde yaşaması ve üzerine düşen görevleri yerine getirmesi yönündedir. Buna göre kadın ve erkek yaratılış bakımından farklıdır ve vazifeleri de birbirine benzemez:

“Erkeğin işi çalışıp kazanıp aile efradını geçindirmektir. Hanımın vazifesi ise evinin aşını işini yapıp, çocuklarının terbiyesiyle meşgul olup, tatlı tatlı yaşamaktır. Şayet ikisi birbirinin işine karışırlarsa tahribat yaparlar. Saadetlerini mahvederler. Hanım mühim işlerde kocasıyla müzakere ederek bir karara varırlarsa gayet makul hareket ederler. Mühim işlerde her vazife aile reisinindir. Çünkü her şeyden o mesuldür⁶²²”.

Ortaya konan cinsiyetçi işbölümüyle yuva, aile gibi kavramlar bir kadın için en önemli kavramlar olarak adeta kutsallaştırılmıştır. “Ev Kadını” adlı şiir bu konuyu gençlere izah etmektedir:

“Gözleri hulyalıdır, yumuşaktır, derindir !
Ev ona bir tapınak, aile aşkı dindir!
Hiç eksik olmaz onun etrafında bebekler;
Biri koşup atlarken, ötekisi emekler...
Bağlıdır bütün ömrü yavru-lara, yuvaya,
Süzgün çehresi benzer üç gecelik bir aya⁶²³”.

Kadın için aile içinde en önemli rol fedakâr olmaktır. Örneğin Bazarbaşı, bir kadın için en büyük servetin sevilme-k olduğu-nu ifade ettiği eserinde bunun yolunun

⁶²⁰ İçsel, a.g.e., s. 5.

⁶²¹ Ahmet Hamdi Akseki, **Öğretmen ve Öğrencilere Yardımcı Açıklamalı Din Dersleri (İkinci Kitap)**, Ankara: Güney Matbaacılık ve Gazetecilik T.A.O., 1949, s. 133.

⁶²² Bazarbaşı, a.g.e., s. 18.

⁶²³ Halide Nusret Zorlutuna, “Ev Kadını”, **Orta Okul Okuma Kitabı Sınıf 1**, İstanbul: Devlet Basımevi, 1936, s. 83.

da, kocasına hürmet etmek, kocası neyi severse yapmak, kocası neyi sevmezse onu hatırına bile getirmemek olarak sıralamıştır⁶²⁴.

Aile içinde işbölümü söz konusu olduğunda cinsiyet bağlamında bireylere farklı roller biçildiği ortadadır. Gerek ders kitaplarında gerekse gençlere yönelik neşriyat ürünlerinde, ailede kadının erkeğe, çocukların ise anne ve babaya itaatine dayanan bir ideal aile ortaya çıkmaktadır.

5.9. İdeal Gencin İnşasında Dinsel Pratikler

Çalışmamızın tarihsel sınırlılığını oluşturan 1923-1950 yılları arasında ideal gencin inşası kapsamında dini simgeler en az rastlanan olgu olarak dikkat çekmektedir. Konuyla ilgili önemli adımlar, Tevhid-İ Tedrisat Kanunu ile medreselerin kapatılması, din bilimcileri yetiştirmek amacıyla Darülfünun'da bir ilahiyat Fakültesi açılması, halkın din hizmetleri ihtiyacını karşılayacak elemanların yetiştirilmesi amacıyla İmam Hatip Mekteplerinin açılmasıdır. Ancak İmam Hatip okullarının 1929-1930 eğitim öğretim yılında tamamen kapatıldığı görülmektedir⁶²⁵. İlköğretim düzeyinde din dersi ikinci sınıftan itibaren haftada 2 saat okutulurken 1926' da üçüncü sınıftan itibaren haftada bir saat okutulmaya başlanmış, 1929' da öğrencilerin din dersinden sınava tabi tutulmaması kararlaştırılmıştır. 1930 yılında sadece beşinci sınıflarda yarım saat olarak okutulan din dersi 1933' de şehir okullarından 1939'da da köy okullarından tamamen kaldırılmıştır. 1924' te hazırlanan ortaokul öğretim programında din dersinin 1. ve 2. Sınıflarda haftada 1 saat okutulmasına karar verilmiştir⁶²⁶. 1930 yılına kadar ortaokullarda zorunlu okutulan din dersi bu yıldan itibaren seçmeli ders haline gelmiştir. Din dersinin yer verilmediği liselerde ise 1929' dan itibaren Arapça ve Farsça dersleri de müfredattan çıkarılmıştır. Din dersi öğretmen okullarında ise, 1931' de tamamen kaldırılmıştır. 1927' de açılan Kız Muallim Mekteplerinde haftada 1 saat din dersi okutulması kararlaştırılmıştır⁶²⁷. Cumhuriyet' in ilanı ile birlikte zorunlu olarak okutulan din derslerinin 1930' lu yılların başında seçmeli hale getirildiği sonlarına doğru ise müfredattan tamamen çıkarıldığı görülmektedir.

1946 yılına gelindiğinde ise, devletin din eğitimi politikasında değişiklik görülmektedir. 1946-1950 yılları arasında görevde olan Cumhuriyet Halk Partisi' nin Şemsettin Günaltay Hükümeti din eğitimi alanındaki politikasının değiştiğini şu sözlerle ifade etmiştir:

⁶²⁴ Bazarbaşı, a.g.e., s. 6.

⁶²⁵ Yücel, a.g.e., s.53.

⁶²⁶ Yücel, a.g.e., s.166.

⁶²⁷ Medine Sevim, Türkiye' de Cumhuriyet Dönemi Din Eğitimi ve Öğretimi Kronolojisi (1923'den Günümüze), **Değerler Eğitim Merkezi Dergisi**, S. 2, 2007, s. 64-67.

“Bütün hürriyetler gibi vatandaşın vicdan hürriyetini de mukaddes tanırız. Din öğretiminin ihtiyari (isteğe bağlı) olması esasına sadık kalarak, vatandaşların çocuklarına din bilgisi vermek haklarını kullanmaları için gereken imkanları hazırlayacağız⁶²⁸”.

1949 yılından itibaren ilkokulların 4. ve 5. sınıflarında velilerin isteğine bağlı ve program dışı olarak din derslerinin okutulmasına karar verilmiştir. Ortaokullarda din dersinin okutulması ise 1956-1957 eğitim öğretim yılını bulacaktır⁶²⁹.

Dönemin katı laiklik anlayışı ideal gençliğin inşasında da kendini güçlü biçimde hissettirmektedir. Buna göre, laiklik sadece din ve devlet işlerinin ayrılması değil din ve dünya işlerinin birbirinden ayrılması olarak tanımlanmaktadır. Dinin devlet işlerine karışmasının yarattığı en önemli sorun memleketin ilerlemesine engel olması olarak gösterilmektedir⁶³⁰. Özellikle dinin kamu gücüne dayanmaması gerektiği, geçmişte bunun aksi örneklerinin yaşattığı olumsuzluklar çeşitli örneklerle gençlere aktarılmıştır:

“Padişah hükümeti softaların yolsuzluklarına göz yumar, o da din işlerine karışırdı. Halbuki aklın almayacağı şeyleri yapmak, din ile dünya işlerini birbirine karıştırmak memleketin ilerlemesine engel olmuştur... Laiklik dinsizlik demek değildir; kimsenin dinine karışmamak, Allah ile kul arasına girmemektir; aksi olursa her türlü hürriyet düşüncesini ortadan kaldırmak lazım gelir⁶³¹”.

Özellikle rejimin temel ilkeleriyle dinin çelişmediği, İslamın zaten akla en uygun din olduğu sık sık vurgulanan konular arasındadır. Buna göre okumak, ilim sahibi olmak dünyevi olduğu kadar dini açıdan da bir sorumluluk olarak sunulmaktadır:

“Görüyorsunuz ya, Allah tarafından Peygamberimize ilk gelen ayetler, okumayı ve yazmayı emrediyor. Kur'an'ın ilk ayeti “oku!” diye başlar. Demek ki İslam dinine göre her şeyin başı, okuma ve yazmadır; bilen ile bilmeyen bir değildir. Dünyayı isteyen de, ahreti isteyen de ilme sarılması gerekir⁶³²”.

Bu dönemde dilin yabancı dillerin boyunduruğundan kurtarıldığı iddiası, ibadet konusunda da gençlere makbul olan ibadetin Türkçe olması gerektiği yönündeki telkinlerle aktarılmıştır:

⁶²⁸ Kaplan, **a.g.e.**, s.212.

⁶²⁹ Kaplan, **a.g.e.**, s.213.

⁶³⁰ Örneğin; 5. Sınıflar için yazılmış bir okuma kitabında uyanık Türk ile softa arasındaki diyalog laik olmayan bir anlayışın toplumda yaratacağı sonuçları göstermesi açısından önemlidir. Söz konusu metinde softa her türlü yeniliğe karşı çıkan, dini kullanarak halkı aldatan biri olarak gösterilirken Cumhuriyet' in en büyük iyiliğinin softalığı ortadan kaldırarak din ve dünya işlerini birbirinden ayrılmasını sağlaması olarak gösterilmiştir. **Okuma Kitabı 5. Sınıf**, İstanbul: Maarif Matbaası, 1941, s.74-76.

⁶³¹ **Tarih Orta Mektep İçin III**, İstanbul: Devlet Matbaası, 1934, s.249.

⁶³² Akseki, **a.g.e.**, s. 79.

“Halbuki evvelce bütün dualar, hatta Cuma ve bayram günleri bir nutuk demek olan hutbeler bile Arapça okunur, halk da, ne söylediğini ve ne de dinlediğini bilirdi. Manasını anlamadığı şeyleri dinlemeye çalışırken uyuklardı. Artık böyle akla uymayan saçma şeyler olmaz. Hepimiz Allah'ımıza kendi dilimizle hitap ediyor, duygularımızı kendi dilimizle söylüyoruz. İşte bu da, bu iyilik de Cumhuriyet sayesinde olmuştur⁶³³”.

Bu noktada bahsedilmesi gereken önemli konulardan biri de devletin dinle olan ilişkisi ve bilhassa eğitim öğretim alanındaki duruşunu ortaya koyması açısından önemli olan Bursa Amerikan Kız Koleji' nin kapatılmasıdır. 1928 yılında, Bursa Amerikan Kız Koleji' nde öğrenci 14-16 yaşları arasındaki dört kıza okul öğretmenleri tarafından dini telkinlerde bulunduğu ve Protestanlığı kabule ikna edilmesinin anlaşılması hadisesi 24 Ocak 1928' de okulun kapatılmasıyla sonuçlanmıştır. Maarif Vekaleti' nin konuyla ilgili açıklaması ise, hiçbir eğitim kurumunun Cumhuriyet prensiplerine aykırı olarak dini telkinlerde bulunmaya yetkileri olmadığı yönündedir⁶³⁴. Bu olay aynı yıl içinde anayasadan “devletin dini İslam'dır” maddesinin çıkarılmasıyla devlet politikalarında katı bir laikleşme sürecinin eğitim öğretim alanına yansımadır⁶³⁵.

Gençlere dini referansların, yeni rejimin temel ilkelerine ve ulus devletin projesine ters düşmeyecek ve bunun meşruiyet zeminini sağlayacak şekilde aktarıldığı görülmektedir. Halifeliğin kaldırılmasından tekke ve zaviyelerin kapatılmasına kadar din alanındaki inkılaplar överek anlatılmış; “İslamda, Hristiyanlıkta olduğu gibi bir ruhban sınıfına ihtiyaç olmadığı”, “Allah ile kul arasında kimsenin giremeyeceği” sıklıkla vurgulanmıştır⁶³⁶.

Söz konusu dönemde din olgusuna millet ve milliyetçilik tartışmaları içerisinde yer verildiği görülmektedir. Örneğin, Necmeddin Sadak'ın liselerde okutulmuş Sosyoloji kitabında “Din, millet birliğini yaratan bir âmil midir?” sorusuna şöyle cevap verilmiştir:

“Din en ilkel cemiyetlerde siyasi ve sosyal zümrenin ilk kadrosu olmuştur. Fakat zaman ile siyasi inançlar, dini inançtan ayrılmıştır. Başlangıçta insanları aynı zümre içinde birleştirici, kuvvetli bağ olan din, orta zamanlardan

⁶³³ Gölpınarlı, **Cumhuriyet Çocuğunun Din Dersleri**, s.39.

⁶³⁴ Süleyman Büyükkaracı, Amerikan Okulları Üzerine Bir Araştırma, **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, S. 9, (2001), s. 25.

⁶³⁵ Hüsamettin Bozok, Amerikan Kolejleri' nin gençlere Hristiyanlık aşılama çabalarına çalışan zararlı müesseseler olarak Türk ülkesinden uzaklaştırılması gerektiğini iddia ettiği makalesinde kapatılan yabancı kolejleri şöyle sıralamaktadır: İzmir Amerikan Koleji, Göztepe Amerikan Koleji, Gedikpaşa Amerikan Mektebi, Kadıköy Sen Lui Mektebi, Sivas Koleji. Bozok, din ve dünya işlerinin ayrıldığı Türkiye'de böyle kurumların yeri olmadığını belirtmektedir. Hüsamettin Bozok, “Y.M.C.A. ve Amerikan Kolejleri”, **Gençlik Var**, İstanbul: Resimli Ay Basımevi, 1935, s. 17.

⁶³⁶ Ali Ülvi, **Misyonerlere Cevap ve Gençliği İyikaz**, İstanbul: Burhaneddin Matbaası, 1933, s. 34.

sonra kuvvetini kaybetmiş ve siyasi amil olmaktan çıkmıştır⁶³⁷.

Dolayısıyla din sosyal bir bağ olarak kabul edilmezken, bu anlamda dinin bir tarafa bırakılması istenmiştir.

Katı laiklik anlayışının yumuşamaya başladığı 1945 sonrası dönemde gençlere yönelik dini eserlerin basılmaya başladığı göze çarpmaktadır⁶³⁸. Bu dönemde İslam ve din düşüncesi de millet ve vatana olan vazifeler açısından ele alınmıştır. Şehitlik gibi dini alana ait kavramlar da gençlere vatanseverlik aşılama amacıyla kullanılmıştır. Dine bağlılık ve vatana olan sadakat arasında ilişki kurulmuş, askerliğin kutsallığı gençlere şu ifadelerle aktarılmıştır:

“Müslümanlık vatan sevgisine de büyük bir değer vermiş, askerliğin yüksek ve şerefli bir vazife olduğunu söylemiştir. O kadar ki, vatan uğrunda can verenleri şehitlik payesiyle yücelterek ahirette yar sayılacağını müjdelemiştir; bu itibarla şehitlik, İslam dininde, peygamberlikten sonra gelen en yüksek mertebedir⁶³⁹”.

5.10. Dönemin Gençlik Hareketlerinde Ulus Devletin İzini Sürmek

Ulus devletlerin oluşum süreçlerinde önemli bir rol üstlenen gençlik, birçok totaliter ideolojinin de simgesi haline gelmiş adeta rejimle özdeşleştirilmiştir. Gençler, siyaset sahnesine rejimi, ilerlemeyi, geleceği temsil eden, rejimin koruyucu ve kollayıcıları olan özneler olarak çıkmışlardır. Cumhuriyet’ in ilanı ile birlikte Türkiye’de de durum bundan farklı olmamış, gençler ulus devlet ile özdeşleştirilerek siyaset eksenlerini belirlemeye çalışmışlardır⁶⁴⁰.

Gençlerin siyasal sahnede görüldüğü önemli olaylardan biri; başlangıçta yarım ücretle seyahat hakkı gibi ekonomik temelli bir talep gibi görünerek zamanla siyasal bir nitelik kazanmış olan İstanbul’daki Belçikalı Tramvay şirketini protesto olayıdır⁶⁴¹. Olaylar öğrencilerin tramvaya yarı ücret ödemek istemesiyle başlamış fakat kısa sürede tüm yabancı şirketlere karşı bir protestoya dönüşmüştür. Milli Türk Talebe Birliği’ nin de önemli rol oynadığı olaylarda Darülfünun Emini İsmail Hakkı’ nın öğrencilerin yanında yer aldığı şu sözlerine yansımaktadır:

“Talebe Darülfünun talebesidir. Haksızlığa ve insafsızlığa karşı hareket etmek en tabii vazifesidir. Hürriyet ve

⁶³⁷ Necmeddin Sadak, **Sosyoloji (Liseler İçin Yeni Programa Göre Yazılmıştır)**, İstanbul: Devlet Matbaası, 1936, s. 43.

⁶³⁸ Mustafa Asım Köksal, **Gençlere Din Kılavuzu İman ve İbadet Yolu**, Ankara: Yeni Cezaevi Basımevi, 1946. **Genç Müslümanın Kitabı**, haz. Heyet, İstanbul: Tan Matbaası, 1947. İsmail Hakkı İzmirli, **Gençlere Din Dersleri**, İstanbul: Hilmi Kitabevi, 1947.

⁶³⁹ **Genç Müslümanın Kitabı**, s. 9.

⁶⁴⁰ Lüküslü, **Türkiye’de Gençlik Miti**, s. 15.

⁶⁴¹ Dölen, **Türkiye Üniversite Tarihi 2 Cumhuriyet Döneminde Osmanlı Darülfünunu**, s.114.

inkılap hissiyle mücehhez olmayan talebeye Darülfünun talebesi denmez⁶⁴²”.

Milli Türk Talebe Birliği' nin 1920' lerin sonlarında güçlenmesiyle öncülük ettiği 20 Şubat 1928 tarihli “Vatandaş Türkçe Konuş Kampanyası”⁶⁴³ ile vatandaşları yerli malı kullanmaya yönlendirmek için düzenlenen 4 Nisan 1929 tarihli “Yerli Malı Kullanma Mitingi” nde de yeni ulus devletin rol biçtiği gençliğin inkılaplar doğrultusunda hareket ettiği ve bu rolü içselleştirdiği görülmektedir. Devrimlerin güvencesi olarak görülen gençlik Vagon-Li olayında da sahnededir. 24 Şubat 1933' te Cumhuriyet Gazetesi' nde yer alan haberde Vagon-Li adlı yabancı şirketin Türkçe konuşmayı yasakladığı yönündeki haberi üzerine üniversiteliler “yaşasın Türk yaşasın Türkçe” sloganlarıyla şirketi protesto etmiştir. Şunu belirtmek gerekir ki, bu protesto zaman zaman şiddete dönüşmüş şirketin camları kırılmış, büro malzemeleri tahrip edilmiş ancak sorumlular hakkında hiçbir işlem yapılmazken olayda etkin rol oynayan Milli Türk Talebe Birliği' ne tebrik telgrafları yağmıştır. Kabacalı bu durumu olayların hükümet güdümlü olduğu gerekçesiyle açıklamaktadır⁶⁴⁴. Gençlerin Türkçeye karşı hassasiyet göstererek olaylara olan şiddetli tepkilerinin, öz Türkçe çabalarının ve Türk diline sahip çıkan bir toplum yaratma projesinin yoğunlaştığı bir dönemde gerçekleşmiş olması, gençliğin, ulus devletin milliyetçi karakteri doğrultusundaki refleksleridir⁶⁴⁵. Buna örnek olarak gösterilebilecek bir başka gençlik hareketi ise, Razgrad Olayı olarak bilinen Bulgaristan' daki Türk mezarlığının yüzlerce kişi tarafından tahrip edildiğine dair bir gazete haberi üzerine çıkan olaylardır. Milli Türk Talebe Birliği diğer öğrenci kuruluşlarını olayı protestoya çağırmıştır. Olaylar 23 öğrencinin tutuklanmasıyla sona ermiş, hükümet ise yayınladığı bildiride Milli Türk Talebe Birliği' nin feshine karar verdiğini ifade etmiştir⁶⁴⁶. Birliğin kapatılmasına neden olan olay ise, 1936' da Hatay' da Türklere yapılan haksız muameleleri gerekçe göstererek izinsiz düzenlenen mitingdir. Milli Türk Talebe Birliği iktidar söylemi doğrultusunda hareket eden Türkçü, laik ve antikomünist bir yapı da olsa bu izinsiz gösteri onların sonu olmuştur.

1940' lara yaklaşırken sadece sağ kanat gençliğini temsil eden Milli Türk Talebe Birliği kapatılmakla kalmamış sol kanatta gerçekleşen gençlik olaylarında

⁶⁴² Dölen, **Türkiye Üniversite Tarihi 2 Cumhuriyet Döneminde Osmanlı Darülfünunu**, s.115.

⁶⁴³ Milli Türk Talebe Birliği, 3 Mart 1933' te Türkçe Konuş mitingi düzenlemiştir. Kabacalı, **a.g.e.** s.72.

⁶⁴⁴ Kabacalı, **a.g.e.**, s.75.

⁶⁴⁵ Milli Türk Talebe Birliği, 1933 yılındaki kongresinde “bozkurt”u amblem olarak seçmiş ve bu amblemin üniversitelilerin giydiği kasketlerde yer alması yönünde karar vermiştir. Birlik aynı yıl Cumhuriyet Bayramı' na da lacivert renkli önünde kabartma madeni kurtlu birlik arması bulunan şapka ile katılmıştır. İlhan Darendelioğlu, **Türkiye' de Milliyetçilik Hareketleri**, (3. Baskı) İstanbul: Toker Yayınları, 1976, s.64.

⁶⁴⁶ Kabacalı, **a.g.e.**, s.76.

ağır cezalar söz konusu olmuştur. Örneğin, Harp Okulu öğrencilerinden Ömer Deniz' in, şair Nazım Hikmet' i ziyareti Nazım Hikmet ve birçok gencin ağır cezalara çarptırılmasıyla sonuçlanmıştır. Konuya bir başka örnek de bir donanma erinin “sol görüşlü” kitaplar okuduğu gerekçesiyle yargılanması ve 18 yıla mahkum edilmiş olmasıdır⁶⁴⁷. Tüm bu olayların da Türkiye Komünist Partisi' nin bir organı olan Türkiye Komünist Gençler Birliği darbe vurmaya amaçladığı söylenebilir.

1940' lardan itibaren gerek sol gerekse sağ gençlik hareketlerinde ve örgütlerinde siyasal varyasyonlar göze çarpmaktadır. Özellikle 10 Haziran 1946' da Cemiyetler Kanununda yapılan değişiklikle dernekleşme konusunda bir canlılık yaşanmıştır⁶⁴⁸. İstanbul Üniversitesi Talebe Birliği ve İktisat Fakültesi Talebe Cemiyeti, İlerici Gençler Birliği, İstanbul Yüksek Tahsil Gençlik Derneği, Türkiye Gençler Derneği sol tandanslı gençlik örgütlenmeleri arasında sayılabilir. 1947' de yeniden kurulan Milli Türk Talebe Birliği' nin ise Cumhuriyet Halk Partisi' yle uyum içinde olduğu görülmektedir. 1946' da kurulan Türk Kültür Ocağı, Türk Kültür Çalışmaları Derneği ve 1947' de kurulan Türk Gençlik Teşkilatı ise sağ tandanslı gençlik örgütlenmeleri arasında yer almaktadır. Bu üç teşkilat 1950' de Milliyetçiler Federasyonu çatısı altında birleşeceklerdir⁶⁴⁹.

1940' lı yılların gençlik olaylarından biri Tan Gazetesi olayıdır ki, bu olay sonraki gençlik hareketlerine de yön vermesi ve dönemin siyasal ortamını göstermesi açısından önemli bir gelişmedir. Tan Gazetesi bu dönemde ülkedeki tek parti rejiminin en sert muhalifi durumundadır. Gazetede çıkan komünistliğin değil ama faşistliğin suç olduğuna dair fikirlerin yer aldığı Sabiha Sertel yazısından sonra 4 Aralık 1945' te üniversiteli gençler gazete binasına saldırmış ve tahrip etmiştir. Olaylar sadece Tan Gazetesi' yle sınırlı kalmamış kısa sürede sol görüşlü yayın yapan çeşitli dergi, gazete ve basımevi binalarına yönelmiştir. Olayın demokrasi yolundaki Türkiye' de sosyalistlerle Demokrat Parti' yi kurmak üzere olan grup arasındaki ilişkileri sekteye uğratma amaçlı olarak Cumhuriyet Halk Partisi güdümlü

⁶⁴⁷ Kabacalı, a.g.e., s. 81.

⁶⁴⁸ M. Şehmus Güzel, 1940' larda Öğrenci, Gençlik Dernekleri ve Eylemler I, **Tarih ve Toplum Dergisi**, S. 55 (Temmuz 1988), s.38.

⁶⁴⁹ Kabacalı, a.g.e., s.100. 1940' ların ikinci yarısından itibaren üniversitelerde farklı siyasal varyasyonlar etrafında hareketlenen olayların tartışıldığı eserlerin kaleme alındığı görülmektedir. Örneğin, Osman Turan' ın “Gafletten Uyanalım!.. Üniversitedeki Aşırı Solcu Hocalar Meselesi” adlı eserinde solculuk tıbbi bir ruh hastalığı olarak tanımlanmış, salgını önlemek için kordon altına alınması ve üniversitelerin bu durumdan arındırılması gerektiği iddia edilmiştir. Osman Turan, **Gafletten Uyanalım!.. Üniversitedeki Aşırı Solcu Hocalar Meselesi**, Ankara: Doğu Matbaası, 1948, s.32. Mehmet Öğder ise, “Üniversitelerdeki Geri ve İnhisarcı Zihniyet Niçin Devam Ediyor?” başlıklı çalışmada bu sorunun cevabını üniversitelerde oluşan itaatkar bir zümreden bahsetmekte ve bunların hiçbir araştırma yapmadan klikler tarafından himaye ve terfi edildiğinden yakınmaktadır. Mehmet Öğder, **Üniversitelerden Soruyoruz? Üniversitelerdeki Geri ve İnhisarcı Zihniyet Niçin Devam Ediyor?**, İstanbul: Duygu Matbaası, 1947, s. 9.

olduğu bilinmektedir⁶⁵⁰. Parti sol muhalefeti komünistlikle suçlayarak susturmak istemiştir⁶⁵¹. Buna benzer bir başka örnek, solcu olarak bilinen Prof. Dr. Pertev Naili Boratav' ın 3 Mart 1947' de Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi' nde yapılması planlanan konferansının bir grup öğrenci tarafından basılıp protesto edilmesidir. Olaylar bununla sınırlı kalmamış, mitinge izin verilmediği halde gençler Ulus Meydanı' nda miting düzenlemişlerdir. Öğrencilerin komünizm karşıtı eylemleri 1947' de rektör Aziz Şevket Kansu' nun da istifa etmesine neden olmuştur. Bu konu Mecliste üniversiteden solcuların çıkarılması sorunu olarak görüşülmüş ve 1950' de üç akademisyenin Türkiye' yi terk etmelerine kadar sürmüştür⁶⁵².

Yeni ulus devletin kurucu ideolojisine uygun tavır içindeki gençlik, SSCB' nin doğu illerini istediği gerekçesiyle 4 Ocak 1946' da Ankara' da bir protesto gerçekleştirmişlerdir. 1948 yılında da birçok adanın Yunanistan' a terki ve Türklere yapılan zulüm söylentileri Ankara' daki üniversite gençliğince protesto edilmiştir. 23 Mayıs 1949' da ise Atina' da Türk milli sporculara yapılan hakaretler nedeniyle İstanbul Üniversitesi Talebe Birliği ve Ankara Üniversitesi Talebe Birliği protesto gösterisi düzenlemişlerdir⁶⁵³.

Gençler söz konusu dönem boyunca düşman olarak gördükleri, SSCB, Yunanistan veya komünizme karşı hareket ederek siyaset eksenlerini belirlemeye çalışmışlardır. Rejimin koruyucusu olma güdüsüyle hareket eden gençlik, rejimin ve devrimlerin simgesi olma görevini yerine getirme çabası içinde olmuştur.

⁶⁵⁰ Dönemin dikkat çekici gelişmelerinden biri de İstanbul Üniversitesi öğrencilerinden bir kısmının 25 Şubat 1947' de Demokrat Parti Genel Merkezini ziyaretleridir.

⁶⁵¹ Gençler Tan Gazetesi binası ve basımevinin yanında, Berrak Kitabevi, Yeni Dünya Gazetesi, ABC Kitabevini tahrip etmişlerdir. Olaylar Bursa, Eskişehir, Adana, İzmir, Ankara' da da yankı bulmuş Görüşler Dergisi' nin yakılmasıyla devam etmiştir. Güzel, **a.g.m.**, s. 40.

⁶⁵² Pertev Naili Boratav Fransa' da, Muzaffer Şerif Başoğlu ABD' de, Niyazi Berkes ise Kanada' da akademik kariyerlerini sürdürmüşlerdir. Yılmaz, **a.g.e.**, s. 49.

⁶⁵³ Yılmaz, **a.g.e.**, s.45

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

6. 1. Sonuç

Bu çalışmada Türkiye’ de 1923-1950 yılları arasında ulus devlet yapılanması bağlamında ideal gençliğin inşası ele alınmıştır. Bunu ortaya koymaya çalışırken elbette Osmanlı’ nın son dönemleri de ihmal edilmeden gençler için yazılan pek çok edebi eser, ders kitapları ve resmi kaynak taranmıştır.

Osmanlı Devleti’ nin son dönemlerindeki modernleşme hareketleri, her konuda olduğu gibi, gençlik konusunda da yeni fikirleri, bakış açılarını ortaya çıkarmada etkili olmuştur. Özellikle 19. yüzyılda gençlik, gerek tanım olarak gerekse bir toplumsal kategori olarak modern anlamıyla ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu dönem aynı zamanda gençlere öğüt verir nitelikte eserlerin yazılmaya veya çevirilerin yayınlanmaya başladığı bir dönemdir. Bu anlayış II. Meşrutiyet ve Cumhuriyet Dönemi’ nde de varlığını sürdürmüştür.

19. yüzyılda siyaset sahnesinde görünür hale gelen gençlik, bunu Osmanlı’ nın çöküşüne alternatif öneriler sunarak yapmaktadır. Gençlik devletin çöküşünü sistemde görmekte ve bunu önlemenin yolunun Meşrutiyete geçişle sağlanacağına inanmaktaydı. Bu taleplerini ise, çeşitli örgüt ve gruplarla daha da güçlü bir şekilde dile getirme fırsatı bulmuşlardır. Dolayısıyla gençlik, Avrupa’ dakine benzer olarak bir muhalefet hareketi olarak ortaya çıkmış, devleti kurtarma misyonuyla hareket etmiştir. Devletin de gençlere bakışı bundan farklı değildir. Gençler gerek ülke içinde çeşitli paramiliter gruplarla gelecekteki savaflara hazırlanmaları sağlanmış gerekse yurt dışına eğitim için gönderilerek Batı’ dan bilgi, teknik gibi konular vasıtasıyla devletin çöküşünün önüne geçileceği varsayılmıştır.

II. Meşrutiyet’ e kadar gençlerin politik inşası “itaatkarlık”, “vatana bağlılık” kavramları içinde şekillenmiştir. Sultana itaat ile Tanrı’ ya itaatin bir tutulduğu anlayış söz konusudur. Özellikle II. Abdülhamit Dönemi boyunca gençler Meşrutiyet ve özgürlük taleplerini çeşitli örgütlenmeler ve gösteriler yoluyla ortaya koyarken temel amaçları Osmanlı’ yı yıkılmaktan kurtarmak olmuştur.

Tanzimat’ la başlayan modernleşme hamleleriyle özne durumuna gelmeye başlayan gençlik 1908 sonrası geleceğin yurttaşı olarak daha da belirginleşmiştir. Özellikle 1911 sonrası milliyetçilik ve militarizmin hızla yükselmesi gençlik

tasavvurunu da etkilemiştir. Dönemin yazarları gençleri intikama çağıran birçok şiir, makale kaleme almışlardır. Gençliğin inşasında, artık sadakat sultana değil ırksal aidiyete dayanmalıdır. Ders kitaplarının ve içeriklerini de vatanseverlik duygusunu yaratacak şekilde düzenlendiği görülmektedir. Özellikle Trablusgarp ve Balkan Savaşları yenilgileriyle hızla yükselen Türk milliyetçiliği ideal genç tasavvurunu da önemli ölçüde etkilemiştir. Toprak kayıpları ve savaş ortamı gençleri bu yenilgilerin intikamını alacak neferler olarak görmektedir. Dönemin düşünürleri gençlere yönelik neşriyat ürünlerinde milliyetçi, militarist ve intikam kokan makale ve şiirler kaleme almıştır. Buna uygun bir şekilde ders içerikleri ve müfredat vatanseverlik telkinini yaratacak şekilde düzenlenmiştir. Uluslaşma çabalarının yükseldiği bu dönemde ideal gencin en önemli sadakat besleyeceği kavram Türk ırkı olmaktadır. Bu dönemde kurulan iktidar güdümlü paramiliter gençlik örgütlenmeleri ve izcilik teşkilatı gençleri askeri eğitimden geçirme amacına yöneliktir. İttihat ve Terakki' nin siyasi doktrini olan Türkçülük bu tür gençlik örgütlenmelerinin kuruluş ve işleyişinde kendini güçlü biçimde hissettirmiştir. Ulus yaratma çabalarının ve yeni rejimin önemli endoktrinasyon araçlarından biri de milli bayramlar olmuştur. 10 Temmuz Bayramı, İdman Bayramı, İstiklâl-i Osmanî Günü gibi bayramların geçit törenlerinde boy gösteren gençlik milli birlik duygusunun yaratılmasında önemli özneler olmuşlardır.

Cumhuriyet' in ilanıyla birlikte, gençlere rejimin simgesi ve koruyucusu olma misyonu yüklenmiştir. Rejimi korumak ve devamlılığını sağlamak amacıyla gençlere yönelik resmi eğitim-öğretim programları köklü bir şekilde değişime tabi tutulurken bir yandan da bu kaygının tüm neşriyat ürünlerini etkilediği ve şekillendirdiği görülmektedir. Yıllar boyu savaşlar içinde yorgun düşmüş topluma moral ve özgüven aşılayacak olan sağlıklı ve başarılı gençler; temelde milliyetçi, militarist, pozitivist bir anlayış doğrultusunda idealize edilmiştir.

Batı' yı referans almış yeni ulus devletin gençleri için de öncelikli hedeflerinden biri Batılı yaşam tarzını benimsemiş olmalarıdır. Burada referans noktası, Türklerin zaten medeni olduğudur. Çağdaş uygarlık yolunda gençler kılık kıyafetten yolda yürüme adabına temizlikten kentli olma bilincine kadar her konuda devlet kurumlarının sosyalleşme süreçlerinden geçirilmişlerdir. Hatta gençler için medeni olma da milli bir görev olarak sunulmuştur. Gençler için yazılan seyahat kitapları veya okuma parçalarında Batı ülkeleri kent yaşam tarzı, sanayileşme ve kalkınma çerçevesinde övülmüştür. Kentlerin temizliği ve düzeni, insanların birbirine saygısı hayranlık duyularak anlatılmıştır. Ancak Batı medeniyetine duyulan bu hayranlık Türklük bilincini zedelememelidir. Çeşitli romanlarda başarılı genç kahramanlar yaratılmış, bu kahramanlar sadece Türk olmaları nedeniyle Batı' da hayranlık uyandırmıştır. Medeniliğin önündeki en büyük engel Osmanlı olarak görüldüğünden

Osmanlı' ya ait görülen her şey, özellikle de kılık kıyafet açısından geriliğin bir sembolü olarak görülen fes ağır eleştirilerle alay konusu edilmiştir. Yeni ulus devletin kısa sürede kalkınma ihtiyacını karşılamak üzere Avrupa ülkelerine eğitim için gönderilen gençler Batı' nın ilim ve fennini ülkeye getirerek hem yeni ulus devletin batılı yüzünü temsil etmişler hem de devleti muasır medeniyet seviyesine ulaştırma noktasında görev almışlardır.

Her ulus devlet gibi imparatorluk mirası üzerine kurulan Türkiye Cumhuriyet' i de tek bir Türk kimliği etrafında ulus inşa etmeye yönelmiştir. Türklük etrafında şekillenen vatansever gençler yetiştirme projesinde, vatan gençlere en önemli kutsal bağlılık sembolü olarak gösterilmiştir. Özellikle Türk Tarih Tezi ile Türk ırkının doğuştan cesur, savaştan, kahraman olduğu savı anavatan imgesini de şekillendiren temel unsur olmuştur. Söz konusu kahramanlık anlatısı vatan toprağının kutsallığı inancını güçlendirmek için kullanılmıştır. Fedakar ve gözüpek gençlik resmi çizilirken sık sık Kurtuluş Savaşı Dönemi' ne vurgu yapıldığı görülmektedir. Bu anlamda Türklük bilincine sahip gençler, sahip oldukları her şeyi yeni rejime borçlu olduklarını hissedecekler ve onu sonuna kadar koruyacaklardır. Vatan sevgisi ile lidere bağlılık arasında ilişki kurularak, vatan her haliyle bir cennet olarak tanımlanırken Atatürk ve İnönü de adeta insanüstüleştirilerek sadakat pekiştirilmeye çalışılmıştır. Vatan sevgisi gençlere aktarılmaya çalışılırken vatanın maddi unsurları da dahil edilmiş burada yeni ulus devletin başkenti Ankara ön plana çıkarılmıştır. Dolayısıyla başkent de bayrak gibi bağımsız bir ülke kavramsallaştırmasında önemli simgelerden biri olmuştur.

İdman Bayramı' nın 1938' de "Gençlik ve Spor Bayramı" olarak kutlanmaya devam etmesi sporun bir gençlik meselesi olarak algılandığının kanıtı olmasının yanı sıra lider kültünün devamlılığını sağlayarak rejime sadık sağlıklı gençler yetiştirme hedefinin önemli bir sembolüdür. Bu dönemde gençlerin spor yapmaları, sağlıklı olmaları, zararlı alışkanlıklardan uzak durmaları da milli bir görev olarak sunulmuştur. Beden terbiyesi ve spor temelde militarist kökenli olup vatan savunması açısından bir araçtır. Okulların her kademesinde olan jimnastik derslerinin yanında Darülfünun' un eğitim programına da dahil edilmesi sık sık tartışmaya açılmıştır. Jimnastik sayesinde gençlerde sadece bedensel değil manevi faziletler de uyandırılmış olacaktır. Buna göre gençler hem sağlıklı olacaklar hem de zararlı huy ve alışkanlıklardan uzak duracaklardır. Gençlerin beden terbiyesi, zararlı alışkanlıklardan uzak durması, beden temizliği gibi konuların hepsi ülkenin geleceği için gençlerin daha sağlıklı olmaları düşüncesine odaklanmıştır.

Dönemin militarist atmosferiyle ders programlarına askerliğe hazırlık derslerinin yer almaya başlaması dikkat çeken bir başka konudur. Askerlik en

önemli ve kutsal görev olarak adledilirken her ne kadar hayata geçirilmemiş olsa da gençlerin askerlik öncesinde de teşkilatlı ve planlı bir örgütlenmeyle vatan savunmasına hazırlanması meselesi oldukça tartışılan bir konu olmuştur. Ordu ve okul arasında işlevsel olarak bağ kurulmuştur. Okul da ordu da birbirini tamamlayan ve gençlerde birlik ve beraberlik duygusu yaşatacak iki kurumdur. Askerlik öncesi gençlerin militer eğitimini sağlayacak şekilde uygulamaya konan gençlik kampları gençliğin inşasının militer boyutunda önemli yer edinmiştir.

Cumhuriyet Dönemi sağlıklı nesiller yetiştirme hedefi nüfus politikaları ile eklemlenerek gençlere yönelik birçok yayında karşımıza çıkmaktadır. Ülkenin geleceği ve bekası genç neslin sağlıklı olmalarından geçmektedir. Bulaşıcı hastalıklardan korunma, hijyenin önemi, alkol, tütün gibi bağımlılık yapan maddelerden uzak durulmasına dair öğütler ve bilgilendirici metinler dikkat çekmektedir. Bağımlılık sadece kişisel beden ve zihin sağlığını bozan bir unsur değil ulusun gelişmesini ve kalkınmasını da engelleyen en önemli unsurdur. Bedensel hijyen ve sağlıklı nesiller hedefi doğrultusunda Gençlik Kızılay Kurumu bünyesinde gençlik ve sağlık kampları düzenlenmiş, okulların bünyesinde gerçekleştirilen yaz okulu projeleri önemli kurumsal faaliyetlerdir.

Ulus devletlerin evrensel bir parçası da iç düşman ve dış düşman kurgusudur. Ulus devletler biz kurgusunu oluşturabilmek için dışta da içte de ötekiler yaratmıştır. Biz bilincinin içselleştirilmesi öteki olmadan gerçekleştirilemeyeceğinden sürekli bir tehdit algısıyla gençler düşmana karşı teyakkuzda olmaya çağırılmıştır. Bu nedenle Cumhuriyet Dönemi'nde gençlere içerideki düşman eski düzeni savunan irticai kesimler dış düşman olan yabancı devletlerle işbirliği yapan hainler olarak sunulmuştur. Bu iki kesim ötekileştirilerek gençlere tehdit olarak gösterilmiş, gençler sürekli uyanık olmaya davet edilmiştir.

Uzun süren savaş dönemi nedeniyle genç ve dinamik nüfusunu kaybetmiş olduğu için, yeni ulus devlet nüfus politikalarının merkezine doğum artışını teşvik etmeyi yerleştirmiştir. Anne ve baba olma övülmüş bu konuda da biyolojik üreticiler olarak genç kızlar anne olma kapasiteleri açısından tanımlanmıştır. Genç kızlara sunulan öncelikli görev iyi bir anne, iyi bir ev hanımı ve iyi bir eş olma yönünde olduğu görülmektedir. Okulun bile genç kızları gelecekteki ev hanımlığı ve annelik rolüne hazırlaması gerektiği söylemleri ve buna yönelik ders programları genç kızların kimliklerinin sadece buna yönelik inşaya tabi tutulduğunu göstermektedir. Genç kızlar ve genç erkekler için çocuk sahibi olma milli bir görev olarak sunulmuştur. Bu nedenle gençlere eş seçiminde de vatanın geleceğini düşünmeleri öğütlenmektedir.

Gençler için çalışkan olma ve dayanışma da vatana faydalı olma noktasında ele alınmaktadır. Organizmacı bir toplum anlayışına uygun olarak gençler toplumda bir organizmanın parçaları gibi hareket etmeli, bencil olmamalı ve ülkesi için her türlü fedakarlığa hazır olmalıdır. Öyle ki, gençler meslek seçerken dahi ülkesinin ihtiyaçlarını düşünmelidir. Bireysel menfaatler toplumun geleceği için tehlikeli görülmüş ve toplumsal menfaatler ön plana çıkarılmıştır. Toplumsal menfaatler için birlik ve beraberliği sağlamak adına önceki dönemlerden aşına olunan imtiyazlı toplum yapısı resmi olduğu kadar söylemsel olarak da ortadan kalkmıştır. Halkçılık ilkesiyle kaynaşan toplum imtiyazsız bir havaya büründürülmek istenmiştir.

İtaat ilişkisi içinde kurgulanan aile gençler için bir sadakat kurumu olarak sunulmaktadır. Toplumun temeli olarak görülen ailede anne, baba ve evlatlar hem birbirine hem vatanına sadık olmalıdır. İdeal anne ve baba, evlatlarına önce vatan sevgisi aşılایandır. Evlatlar için de anne babaya itaat ve sadakat devlete olan itaat ve sadakate eş anlamlı tutulmuştur. Anne ve babaya itaat devlete itaatin de ön koşulu olmaktadır. Ebeveynler aynı zamanda aile içindeki huzur ve mutluluğu sağlamak için gereksiz kavgalardan kaçınmalıdır. Bu noktada özellikle kadınlara büyük görev ve fedakarlık düşmektedir.

Sosyal bir bağ olarak kabul edilmeyen din olgusu konusunda değişen politikalarla 1946 sonrası bir yumuşama dikkat çekmektedir. Şehitlik kavramının vatanseverlik konusunda gençliğin politik inşası bağlamında önemli bir yer tutmaya başladığı görülmektedir. Burada Cumhuriyet öncesi bir kıyaslamaya gidilerek dinin kamu işlerinde yer almaması gerektiği sıkça vurgulanmıştır. Dini değerler de ulus devletin meşruiyet zeminini sağlayacak şekilde aktarılmıştır. Bu düşünce, tekke ve zaviyelerin kapatılması, halifeliğin kaldırılması gibi uygulamalar İslama uygun uygulamalar olarak gösterilmiş bu türden kurumların İslamla alakasının olmadığı Tanrı ile kul arasına kimsenin giremeyeceği türünden söylemlerle pekiştirilmiştir.

Cumhuriyet öncesinde ülkeyi kurtarma misyonu gençlik hareketlerinin arkasındaki temel motivasyon kaynağı durumundayken Cumhuriyet' in ilanıyla gençlerin rejimin koruyucusu ve bekçisi olma misyonuyla hareket ettikleri görülmektedir. Milli Türk Talebe Birliği, Darülfünun Talebe Birliği, İleri Gençlik Birliği gençlik örgütleri hiçbir zaman rejimin karşısında olmamıştır. "Vatandaş Türkçe Konuş Kampanyası", "Yerli Malı Kullanalım Kampanyası", "Razgard Olayı", SSCB' nin Doğu vilayetleri konusundaki isteklerinin protesto edilmesi gibi olaylar gençlerin Cumhuriyet' in kuruluş ideolojisi minvalinde bir tavır içinde olduğunu göstermektedir.

19. yüzyılda modernleşme hareketleriyle birlikte başlayan gençliğin politik inşası Cumhuriyet Dönemi' nde de varlığını güçlü biçimde hissettirmektedir. Bu inşada, gençlik bir yandan rejimin simgesi ve koruyucusu olarak tanımlanırken diğer

yandan tehlikeli bir kategori olarak da görülmektedir. Çünkü gençlik dönemi bir ara dönem, bir geçiş dönemi, yetişkinliğe hazırlık dönemi olarak algılanmaktadır. Gençliği yetişkinlerin yönlendirmesine muhtaç bir ara dönem olarak gören anlayışın çalışmamızın odaklandığı 1923-1950 yılları arasında hakim olduğu görülmektedir. Modern ulus devletin görev ve sorumlulukları haklarından önce gelen gençleri için bu görev ve sorumluluklar son derece ağır ve politiktir. Bu anlamda talep eden değil devletin verdiği alan, pasif, edilgen, sessiz bir gençlik idealize edilmektedir. İdeal gençlik inşasında otoriter, milliyetçi ve militarist bir atmosfer çalışmamızın tarihsel sınırlılığını oluşturan 1923-1950 yılları arasında ağır basmaktadır.

6. 2. Öneriler

Araştırmamız sonucunda gençlik toplumsal kategorisinin, sosyolojinin çalışma alanı olmasına rağmen oldukça az çalışıldığı görülmüştür. Araştırmacıların sosyoloji çalışmaları içinde gençlik konusuna daha fazla eğilmeleri literatüre katkı sağlayacaktır.

Araştırmamız, bir ulus devlet olarak kurulan Türkiye Cumhuriyeti' nin 1923-1950 yılları arasında ideal gençliğin inşasını kapsamaktadır. Aynı dönemde farklı ulus devletlerin gençlik politikaları incelenerek karşılaştırma imkanı sağlanabilir.

Araştırmamızın tarihsel sınırlılığın oluşturan 1923-1950 yılları dışında farklı yılların ideal gençlik inşası çalışılarak dönemler arasında bir karşılaştırma yapılabilir.

Araştırmamız batıyı referans alan bir noktadan ideal gençlik inşasının boyutlarını kapsamaktadır. Bu anlamda doğunun farklı ideal gençlik modelleri ortaya konarak ülkeler arasında karşılaştırmalar yapılabilir.

Araştırmamız ulus devletin yaratmak istediği gençlik modellerini on başlık altında ortaya koymuştur. Bunun dışında kalan ideal gençlik inşasına yönelik farklı boyutlar farklı araçlar üzerinden incelenerek ortaya konabilir.

Araştırmamız geçmiş ideal gençlik inşasını ortaya koyarken günümüz gençlik politikalarının oluşturulması ve uygulanmasında ilgili kurumlara katkı sunabilir.

KAYNAKLAR

AÇIKEL, Fethi. "Devletin Manevi Şahsiyeti ve Ulusun Pedagojisi", der.: Tanıl Bora, Murat Gültekingil, Modern Türkiye' de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik, Cilt:4. İstanbul: İletişim Yayınları, 2002, 117-139.

Ademoğlu, Hayatta Muvaffak Olmak İçin Bir Gencin Bileceği Şeyler, İstanbul: Tefeyyüz Kitaphanesi, 1932.

_____, Hayatta Muvaffak Olmak İçin Bir Genç Kızın Bileceği Şeyler. İstanbul: Tefeyyüz Kitaphanesi, 1932.

AHMAD, Feroz, Modern Türkiye' nin Oluşumu, (11. Baskı), çev: Yavuz Alogan, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2012.

AHMET HİKMET, "Türkeli Zeybeklerine", Okuma Kitabı Ortaokul Sınıf 2, İstanbul: Devlet Basımevi, 1935, 97.

AKALIN, Nermin A., "Tahsilin En Büyük Değeri", Yücel Mecmuası, S. 19 (Eylül 1936), 4-6.

AKBAYRAK, Hasan, Milletin Tarihinden Ulusun Tarihine, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2009.

_____, "Osmanlı' dan Cumhuriyet' e Milli Bayramlar", Tarih ve Toplum Dergisi, C.8, S. 43, (Temmuz 1987), 31-38.

AKÇAM, Halil İbrahim, Türk Gençlerine, İstanbul: Ülkü Basımevi, 1944.

AKÇAM, Taner, "Türk Ulusal Kimliği Üzerine Bazı Tezler", Modern Türkiye' de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik, ed.: Bora, Tanıl. Gültekingil, Murat, İstanbul: İletişim Yayınları, 2008, 53-62.

AKIN, Yiğit, "Gülbüz ve Yavuz Evlatlar" Erken Cumhuriyet' te Beden Terbiyesi ve Spor (1.Baskı), İstanbul: İletişim Yayınları, 2004.

AKSEKİ, Ahmet, Hamdi, Öğretmen ve Öğrencilere Yardımcı Açıklamalı Din Dersleri (İkinci Kitap), Ankara: Güney Matbaacılık ve Gazetecilik T.A.O., 1949.

AKTAN, Hamza, "Olmaya Gençlik Cihanda", Birikim Dergisi, S. 196, (Ağustos 2005), 52-54.

AKTAR, Cengiz, "Osmanlı Kozmopolitizminden Avrupa Kozmopolitizmine Giden Yolda Ulus Parantezi." ed.: Bora, Tanıl. Gültekingil, Murat. Modern Türkiye' de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik. İstanbul: İletişim Yayınları, 2008, 77-80.

AKTAR, Yücel, İkinci Meşrutiyet Dönemi Öğrenci Olayları (1908-1918), (2. Baskı). Ankara: Gündoğan Yayınları, 1999.

_____, "Osmanlı Kozmopolitizminden Avrupa Kozmopolitizmine Giden Yolda Ulus Parantezi", ed.: Tanıl Bora, Murat Gültekinil, Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik. Cilt:4. İstanbul: İletişim Yayınları, 2002, 77-80.

_____, "Tanzimat' tan Cumhuriyet' e Gençlik", Gen. Yön.: Murat Belge, Tanzimat' tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi. Cilt:2. İstanbul: İletişim Yayınları, 1985, 518-530.

ALANTAR, İhsan, Hilmi, Sağlam Okul Gençliği, Ankara: Maarif Matbaası, 1944.

ALEMDAROĞLU, Ayça, "Bir "İmkan" Olarak Gençlik", Birikim Dergisi, S.196, (Ağustos 2005), 21-29.

ALİ ÜLVİ, Misyonerlere Cevap ve Gençliği İykaz, İstanbul: Burhaneddin Matbaası, 1933.

ALKAN, Ö. Mehmet, "Osmanlı İdman Bayramı' ndan Atatürk' ü Anma, Gençlik ve Spor Bayramı' na", Toplumsal Tarih Dergisi, S. 211 (Temmuz 2011), 30-41.

_____, "Resmi İdeolojinin Doğuşu ve Evrimi Üzerine Bir Deneme", ed.: Tanıl Bora, Murat Gültekinil, (Cilt:1) (8.Baskı) Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Cumhuriyet'e Devreden Düşünce Mirası Tanzimat ve Meşrutiyet'in Birikimi. İstanbul: İletişim Yayınları, 2009, 377-401.

ALTINAY, Ayşe, Gül ve Tanıl Bora, "Ordu, Militarizm, Milliyetçilik", der.: Tanıl Bora, Murat Gültekinil, Modern Türkiye' de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik, Cilt:4. İstanbul: İletişim Yayınları, 2002, 140-154.

AMUNDSEN, R. ve S. Ali, "Eskimolarla Karşılaşma", Okuma Kitabı Ortaokul Sınıf 1, İstanbul: Devlet Basımevi, 1936, 103-105.

ANDERSON, Benedict, Hayali Cemaatler Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması, (2. Baskı), (çev. İskender Savaşır), İstanbul: Metis Yayınları, 1995.

AREL, Sadun, Halk ve Talebeye Adab-ı Muaşeret Bilgileri, Ankara: İdeal Matbaa, 1939.

ARMAĞAN, İbrahim, Gençlik Gözüyle Gençlik: 21. yy Eşiğinde Türkiye Gençliği, İzmir: Usadem Yayınları, 2004.

ARIĞ, Ayten, Sezer, "Türkiye' de Kız Enstitüleri: Gelenekten Geleceğe", Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, S. 20, (Bahar 2014) 193-215, <http://hutad.hacettepe.edu.tr/index.php/hutad/article/download/407/648> (30.03.2016)

ARSAL, Orhan, Devletin Tarifi, Ankara: Cumhuriyet Halk Partisi Yayını, 1938.

ARSEVER, Nezihe, "Avrupa ve Biz", Yücel Aylık Bilgi ve Kültür Mecmuası, C. 4, S. 22, (Birinci Kanun 1936), 121-122.

ATABEK, Erdal, Kuşatılmış Gençlik. İstanbul: Alkım Yayınevi, 2006.

Atatürk Araştırma Merkezi, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri (I-III). (5. Baskı). Ankara: Divan Yayıncılık, 2006.

ATATÜRK, Mustafa, Kemal, Nutuk. Sad.: Bedi Yazıcı İstanbul: Sürekli Yayınlar A.Ş., 1995.

_____, "Atatürk'ün Bir Mektubu", Orta Okul Okuma Kitabı Sınıf 3, İstanbul: Devlet Basımevi, 1936, 111.

ATAY, Tevfik, Çocuk ve Genç Terbiyesi Üzerine Öğütler Anne, Baba ve Öğretmenler İçin, Ankara: Ar Basımevi, 1948.

ATAY, Falih, Rıfki, "10. Yıl", Okuma Kitabı Ortaokul Sınıf 3, İstanbul: Devlet Basımevi, 1936, 6-7.

_____, "Makedonya", Okuma Kitabı Ortaokul Sınıf 2, İstanbul: Devlet Basımevi, 1935, 26-28

_____, "Türkiye ve Türkçe", Okuma Kitabı Ortaokul Sınıf 3, İstanbul: Devlet Basımevi, 1936, 3-4.

_____, "Bahıtlı Nesil", Okuma Kitabı Orta Okul Sınıf 3, İstanbul: Devlet Matbaası, 1936, 33.

ATEŞ, Yamak, Sanem, Asker Evlatlar Yetiştirmek 2. Meşrutiyet Dönemi' nde Beden Terbiyesi, Askeri Talim ve Paramiliter Gençlik Örgütleri, İstanbul: İletişim Yayınları, 2012.

ATOK, Oğuz, Kazım, "Büyük Zaferimiz Üzerine İncelemeler", Ülkü Milli Kültür Dergisi, S. 71, (1944), 9-12.

AYKAÇ, Fazıl, Ahmet, "Gözümle Gördüm – Bütün Türk Gençlerine-", Okuma Kitabı Ortaokul Sınıf 3, İstanbul: Devlet Basımevi, 1936, 50-52.

_____, "Yurt İçin", Okuma Kitabı Ortaokul Sınıf 2, İstanbul: Devlet Basımevi, 1935, 69.

AYTAÇ, Ahmet, Murat, Ailenin Serencamı: Türkiye' de Modern Aile Fikrinin Oluşması, (2.Baskı), Ankara: Dipnot Yayınları, 2012.

AYTAÇ, Kemal, Avrupa Eğitim Tarihi: Antik Çağdan 19. Yüzyılın Sonlarına Kadar. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1998.

BALÇIK, M. Berk, "Milliyetçilik ve Dil Politikaları", ed.: Tanıl Bora, Murat Gültekingil, Modern Türkiye' de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik. Cilt:4. İstanbul: İletişim Yayınları, 2002, 777-787.

BALTACIOĞLU, İsmail Hakkı, Gençler İçin En Büyük Tehlikeler, İstanbul: Sebat Basımevi, 1939.

_____, "Memlekette Bir Gençlik Meselesi Var", Yeni Adam Dergisi, S. 199, (1937), 3.

_____, Genç Kız, İstanbul: Sebat Basımevi, 1943.

BAKİ, Elif, Ulusun İnşası ve Resmi Edebiyat Kanonu (1. Baskı), İstanbul: Libra Kitapçılık ve Yayıncılık, 2010.

BALABAN, Rıza, Bülüş Çağı, İzmit: Cumhuriyet Matbaası, 1941.

- BANGUOĞLU, Tahsin, "Türk Gençliğinin Tek Cephesi", Ülkü Milli Kültür Dergisi, C. 6 S. 64 (16 Mayıs 1944), 2.
- BARIMAN, A. Nurullah, Büyük Türkiye' de Gençlik Örgütü, İstanbul: Arkadaş Basımevi, 1941.
- BARKAN, Ömer, Lüfi, "İstila Devrilerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler" Vakıflar Dergisi, S. 2 (1942), 279-386.
- BAŞBUĞ, Dicle, Esra, Resmi İdeoloji Sahnede Kemalist İdeolojinin İnşasında Halkevleri Dönemi Tiyatro Oyunlarının Etkisi (1.Baskı), İstanbul: İletişim Yayınları, 2013.
- BAŞGİL, Ali Fuad, Gençlerle Başbaşa, (21. Baskı), İstanbul: Yağmur Yayınevi, 1986.
- BAYMUR, Feriha, Çocukluk ve Gençlik Ruhbilimi Notları, Ankara: Doğuş Matbaası, 1946.
- BAZARBAŞI, Nuri, Adam Olmanın Anahtarı Gençlere Öğüt, Ahlak ve Terbiye Kitabı, İstanbul: Kenan Matbaası, 1947.
- Beden Terbiyesi Kanunu, 16/VII/1938 – Sayı 3961 – Madde 4, https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc018/kanuntbmmc018/kanuntbmmc01803530.pdf (12.04.2016)
- BEKATA, Hıfzı, Oğuz, Toplu ve Kurumlu Gençlik: Gençlik Davamız Devrim Davası Oldu. Çığır Dergisi, S. 31, (1935), 1-2.
- BELGE, Murat, Militarist Modernleşme Almanya, Japonya ve Türkiye, (2. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları, 2012.
- BERKAND, Muazzez Tahsin, Bahar Çiçeği, İstanbul: Yeni Kitapçı, 1935.
- _____, Dağların Esrarı (8. Baskı), İstanbul: İnkılap ve Aka Yayınevi, 1978.
- BERKES, Niyazi, Türkiye' de Çağdaşlaşma, (16. Baskı), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2011.
- BEŞİRLİ, Hayati, Gençlik Sosyolojisi Politik Toplumsallaşma ve Gençlik, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2013.
- BİLGE, Cevat, Her Genç Kız Neler Bilmeli (Cinsiyet ve Hayat Terbiyesi), İstanbul: Varlık Yayınları, 1947.
- Biyoloji ve İnsan Hayatı II. Cilt (Lise Ders Kitabı), İstanbul: Devlet Matbaası, 1934.
- BORATAV, Korkut, Türkiye' de Devletçilik (2. Baskı), İstanbul: İmge Kitabevi, 2006.
- BOZOK, Hüsamettin, "Y.M.C.A. ve Amerikan Kolejlere", Gençlik Var, İstanbul: Resimli Ay Basımevi, 1935, 17-19.
- BULUT, Taner, "Cumhuriyet' in Bir Gençlik Projesi Olarak Kızılay Kampları (1936-1950)", Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi, S.14 (Bahar 2007), 103-135. <http://arsiv.kizilay.org.tr/UserFiles/File/tezler/tanerbulut.pdf> (20.06.2016)

- BURCU, Esra, "Gençlik Teorilerinin Sınıflandırılmasına İlişkin Bir Çalışma", Sosyoloji Araştırmaları Dergisi, C.1, S.1-2, (1998), 105-136.
- BURHAN ASAF, "Fırka Mektebi", Kadro Dergisi, S. 9 (Eylül 1932), 30-33.
- BURHAN CAHİT, Aşk Politikası, İstanbul: Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi, 1930.
- _____, Gazinin 4 Süvarisi, İstanbul: Kanaat Kütüphanesi, 1932.
- _____, Gazi Mustafa Kemal, İstanbul: Kanaat Kütüphanesi, 1930.
- BÜYÜKKARCI, Süleyman," Amerikan Okulları Üzerine Bir Araştırma", Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, S. 9, (2001), 9-52.
<http://sutad.selcuk.edu.tr/sutad/article/view/152/147> (27.06.2016)
- CEMİL TAHİR, Askerliğe Hazırlık Dersleri (Birinci Kitap), İstanbul: Harbiye Mektebi Matbaası, 1928.
- CHEHABİ, Houchang, "Türkiye ve İran' da Erkekler İçin Kıyafet Kanunları", der.: Touraj Atabaki, Erik J. Zürcher, Türkiye ve İran'da Otoriter Modernleşme Atatürk ve Rıza Şah Dönemleri, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2012, 189-214.
- C. H. P. Programı, Ankara: Ulus Basımevi, 1935.
- COPEAUX, Etienne, Tarih Ders Kitaplarında (1931-1993) Türk Tarih Tezinden Türk İslam Sentezine, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1998.
- _____, "Türk Milliyetçiliği: Sözcükler, Tarih, İşaretler", ed.: Tanıl Bora, Murat Gültekingil, (Cilt:4) Modern Türkiye' de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002, 44-52.
- ÇAĞAPTAY, Soner, "Otuzlarda Türk Milliyetçiliğinde Irk, Dil ve Etnisite", der.: Tanıl Bora, Murat Gültekingil, Modern Türkiye' de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik. Cilt:4. İstanbul: İletişim Yayınları, 2002, 245-262.
- ÇAĞIL, Ziya Talat, Muallimler, Anne ve Babalar İçin Çocuk ve Genç Ruhu/1-20 Yaş Psikolojisi, İstanbul: Resimli Ay Matbaası, 1939.
- ÇAKAR, M. Kamil, Gençlik ve Kaynakları, İstanbul: Temizleş Matbaası, 1935.
- ÇELEBİ, Mevlüt, Atatürk' ün Himayesinde Kurulan Türk Maarif Cemiyeti, Tarih İncelemeleri Dergisi, S. 2 (Aralık 2004), 35-53. Web: http://turkoloji.cu.edu.tr/ATATURK/arastirmalar/mevlut_celebi_turk_marif_cemiyeti.pdf (20.04.2016)
- CRİSS, Nur, Bilge, "Barışı Olmayan Savaş", Doğu-Batı Düşünce Dergisi, S. 24, (Ağustos-Eylül-Ekim 2003), 29-54.
- DALKILIÇ, Süheyla, Muzaffer, Muallimlere Yardımcı Eser: Talebeye Muaşeret Dersleri, İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1939.
- DARENDELİOĞLU, İlhan, Türkiye' de Milliyetçilik Hareketleri (3. Baskı), İstanbul: Toker Yayınları, 1976.

DEMİRCİ, Aliyar, "Tek Parti Döneminde Siyaset - Gençlik İlişkilerine Bir Örnek: Gençlik Teşkilatı Tasarıları", Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, C. 58 S. 2, (2003) 55-77.

Web: <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/ausbf/article/view/5000053580>
(28.07.2014)

DENİZ, A. Çağlar, "Öğrenci İşi" Üniversite Öğrencilerinin Gündelik Hayatı: İstanbul Örneği, İstanbul: İletişim Yayınları, 2014.

Devlet Planlama Teşkilatı, Gençlik ve Spor, V. Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu. Yayın no:104. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları, 1983.

DOĞAN, Nuri, Ders Kitapları ve Sosyalleşme (1876-1918), Ankara: Bağlam Yayıncılık, 1994.

DÖLEN, Emre, Osmanlı Döneminde Darülfünun (1863-1922) Türkiye Üniversite Tarihi 1 (1.Baskı), İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2009.

_____, Cumhuriyet Dönemi' nde Osmanlı Darülfünun' u (1922-1923) Türkiye Üniversite Tarihi 2 (1.Baskı), İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010.

DRAKE, Emma F. Angell, Her Genç Kadın Neler Bilmelidir, çev.: Ş. M., İstanbul: Yeniçağ Matbaası, 1948.

DURAN, Faik, Sabri, İstanbul' dan Londra' ya Şileple Bir Yolculuk. İstanbul: Akşam Kitaphanesi, 1934.

_____, Bir Türk Kızının Amerika Yolculuğu, İstanbul: Akşam Matbaası, 1935.

_____, Akdeniz'de Bir Yaz Gezintisi. İstanbul: Kanaat Kitabevi, 1938.

DÜMA, A., "Kurt Avı", Ortaokul Okuma Kitabı Sınıf 3, İstanbul: Devlet Basımevi, 1936, 66-68.

DÜNDAR, Fuat, "Milli Ezber: Saf Türk – Karışık Öteki", ed.: Tanıl Bora, Murat. Gültekingil, (Cilt:4) Modern Türkiye' de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik. İstanbul: İletişim Yayınları, 2002, 893-900.

ERDOĞAN, Aydın, CHP Tüzükleri Dünü Bugünü 1923-2000, Ankara: Berok Matbaacılık, 2000.

ERDOĞAN, Aynur, Türkiye' de Yurt Dışına Öğrenci Gönderme Olgusunun Sosyolojik Çözümlemesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2009.

ERKÂNIHARP KAYMAKAMI ŞÜKRÜ, Türk Gençliğinden İstekler, Ankara: Hakimiyeti Milliye Matbaası, 1934.

ERKEK, M. Salih, "Osmanlı Devletinde İlk Türkçü Eğitim Dergisi: Yeni Fikir", History Studies: International Journal of History, 4/1, 2012, 197-213. Web: http://www.historystudies.net/Makaleler/2115219811_10-mehmet%20Salih%20Erkek.pdf (14.08.2015)

- ERÖZDEN, Ozan, Ulus-Devlet, (3. Baskı). İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2013.
- ERSANLI, Büşra, İktidar ve Tarih Türkiye' de Resmi Tarih Tezinin Oluşumu (1929-1937), (1.Baskı), İstanbul: İletişim Yayınları, 2003.
- ESENDEMİR, Şerif, Türkiye' de ve Dünyada Vatandaşlık Eski Sorular Yeni Arayışlar (1. Baskı), Ankara: Birleşik Yayınevi, 2008.
- EZGEÇ, Hakkı, Askerliğe Hazırlık I (Orta Okul Kitapları) Erkekler İçin, Ankara: Maarif Matbaası, 1942
- HASAN FEHMİ, "Ağaç Dikmek", Okuma Kitabı Ortaokul Sınıf 3, İstanbul: Devlet Basımevi, 1936, 22.
- FELİHA SEDAT, Genç Kızlara Muaşeret Usulleri, İstanbul: Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi, 1932.
- FEYZİOĞLU, Turhan, "Atatürk ve Gençlik", Türk Dili Dergisi (Atatürk ve Gençlik Özel Sayısı), S. 407 (Kasım 1985), 202-210.
- FIRAT, Derya, "Bit(iril)meyen Gençlik", der.: Demet Lüküslü, Hakan Yücel, Gençlik Halleri: 2000' li Yıllar Türkiye' sinde Genç Olmak, Ankara: Efil Yayınevi, 2013, 26-53
- FİŞEK, Kurthan, Devlet Politikası ve Toplumsal Yapıyla İlişkileri Açısından Spor Yönetimi No:445, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1980.
- FRANS, Anatol ve N. Baydar, "Cezasını Bulan Gurur", Okuma Kitabı Ortaokul I. Sınıf, İstanbul: Devlet Basımevi, 1936.
- GALİP NAŞİT, Destan (Mektep Temsilleri), İstanbul: Devlet Matbaası, 1933.
- Genç Liseli, "El İşleri", S. 17 (Temmuz 1936), 31.
- Genç Müslümanın Kitabı, haz. Heyet, İstanbul: Tan Matbaası, 1947.
- Gençlik Ve Spor Bakanlığı, Ulusal Gençlik ve Spor Politikası Belgesi, http://www.gsb.gov.tr/public/edit/files/Mevzuat/ulusal_genclik_ve_spor_politikasi.pdf, (26.06.2016)
- GEORGEON, François, "Nesil Kavramı Osmanlı İmparatorluğu' ndan Kemalist Türkiye' ye Geçiş Anlamada Anahtar Olabilir Mi?", der.:Ferdan Ergut, Ayşen Uysal, Tarihsel Sosyoloji: Stratejiler, Sorunsallar, Paradigmalar, Ankara : Dipnot Yayınları, 2012, 79-90.
- Osmanlı-Türk Modernleşmesi 1900-1930 Seçilmiş Makaleler, çev. Ali Berktaş, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2006.
- "Türk Milliyetçiliği Üzerine Düşünceler Suyu Arayan Adam' ı Yeniden Okurken", ed.: Tanıl Bora, Murat Gültekingil, (Cilt:4) Modern Türkiye' de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik. İstanbul: İletişim Yayınları, 2002, 23-36.
- GEZGİN, Hakkı, Süha, "İşime Giderken", Okuma Kitabı Ortaokul Sınıf 1, İstanbul: Devlet Basımevi, 1936, 43.

- GÖK, Dursun, “Milli Kültür ve Gençliğimiz”, Selçuklu Araştırmaları Merkezi Atatürk ve Gençlik Özel Sayısı, Yıl: I, Özel Sayı: I, (Kasım 1985), Konya: Selçuk Üniversitesi Basımevi, 75-84.
- GÖKÇE, Birsen, Cumhuriyet Dönemi’ nde Çocuk ve Gençlere Ait Yasal Düzenlemeler ve Yayınlar, Ankara: Gençlik ve Spor Bakanlığı, 1983.
- GÖLE, Nilüfer, Modern Mahrem Medeniyet ve Örtünme (11. Baskı), İstanbul: Metis Yayınları, 2011.
- GÖLPINARLI, Abdülbaki, Yurt Bilgisi (5. Sınıf Ders Kitabı), haz.: Atatürk’ ün Bütün Eserleri Çalışma Grubu (2. Baskı), İstanbul: Kaynak Yayınları, 2007.
- _____, Cumhuriyet Çocuğunun Din Dersleri (Atatürk Dönemi Ders Kitabı), (2. Baskı) İstanbul: Kaynak Yayınları, 2005.
- GÜRTUNCA, Mehmet, Faruk, İnkılaplarımız, İstanbul: Ülkü Basımevi, 1943.
- GÜVEN, İsmail, “Osmanlı’ dan Günümüze İzciliğin Gelişimi ve Türk Eğitim Tarihindeki Yeri”, **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, C. 36 S. 1-2, (2003), 65-73. <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/40/141/992.pdf> (30.06.2016)
- GÜVEN, Özbay, “Osmanlı’ dan Cumhuriyet’ e Gençlik ve Spor Bayramları”, Toplumsal Tarih Dergisi, C.11, S. 65, (Mayıs 1999), 30-38.
- GÜZEL, M. Şehmus, “1940’ larda Öğrenci, Gençlik Dernekleri ve Eylemler I”, Tarih ve Toplum Dergisi, S. 55 (Temmuz 1988), 38-42.
- HALİT FAHRİ, “Vatan Destanı”, Okuma Kitabı Ortaokul Sınıf 1, İstanbul: Devlet Basımevi, 1936, 20.
- HAMDULLAH SUPHİ, “Ziya Gökalp”, Orta Mektepler ve Muallim Mektepleri İçin Kiraat Sınıf: 3, haz.: Ahmet Refik, İstanbul: Kanaat Kütüphanesi, 1931, 265-268.
- HARUN REŞİT, Hıfzıssıhha (Orta Mekteplerin Üçüncü Sınıflarına ve Muallim Mekteplerine Mahsustur), İstanbul: Kanaat Kütüphanesi, 1933.
- HASAN CEMİL, Türk Gençliği Nasıl Yetiştirilmelidir?, Ankara: Hakimiyeti Milliye Matbaası, 1932.
- HASAN FEHMİ, “Ağaç Dikmek”, Okuma Kitabı Ortaokul Sınıf 3, İstanbul: Devlet Basımevi, 1936, 22.
- HELVACIOĞLU, Firdevs, Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik 1928-1995, İstanbul: Kaynak Yayınları, 1996.
- HEYWOOD, Colin, Baba Bana Top At! Batı’ da Çocukluğun Tarihi, çev. Esin Hoşsucu, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2003.
- HOBSBAWM, Eric, J., 1780’ den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik, Program, Mit ve Gerçeklik, (1. Baskı) çev. Osman Akınhay, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1993.
- IRMAK, Sadi. “Alman Spor Teşkilatı Üzerine Bir Tetkik”, Siyasi İlimler Mecmuası, S. 89, (Ağustos 1938), 235-240.

- İBRAHİM ALAEDDİN, İlk Gençlik Hakkında Ruhîyet ve Terbiye Tedkikleri, İstanbul: Akşam Matbaası, 1927.
- İÇSEL, Nazım, Aile Bilgisi Ev İdaresi Üzerine Pratik Dersler Sınıf 7 (Kız Liseleri ve Orta Okullar Ders Kitabı), İstanbul: Hilmi Kitabevi, 1945.
- İNAL, Kemal, Eğitim ve İktidar: Türkiye’ de Ders Kitaplarında Demokratik ve Milliyetçi Değerler, Ankara: Ütopya Yayınevi, 2004.
- İNALCIK, Halil, Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600), çev. Ruşen Sezer, (1.Baskı), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2003.
- _____, “Atatürk ve Atatürkçülük”, Doğu Batı Dergisi (İdeolojiler 2), S. 29 (Ağustos-Eylül-Ekim 2004), 83-120.
- İNAN, Afet, Askerlik Vazifesi (Yurt Bilgisi Notlarından), İstanbul: Devlet Matbaası, 1930.
- _____, Medeni Bilgiler – Türk Milletinin El Kitabı (2. Baskı), İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 2010.
- İNAN, A. Mithat, Toplum, İdeoloji, Gençlik. Ankara: Gündoğan Yayınları, 1989.
- İNANIR, Samet, “Bildiğimiz Gençliğin Sonu”, Birikim Dergisi, S. 196, (Ağustos 2005), 37-51.
- İSMAİL HABİB, Edebi Yeniliğimiz, İstanbul: Devlet Matbaası, 1930.
- İstanbul Talebe ve Öğretmen Kampları, 1936-1939, İstanbul: Ülkü Basımevi (Maarif Müdürlüğü Neşriyatından), S. 12 (1939), s.10
- İZMİRLİ, İsmail Hakkı, Gençlere Din Dersleri, İstanbul: Hilmi Kitabevi, 1947.
- KABACALI, Alpay, Türkiye’ de Gençlik Hareketleri (2.Baskı), İstanbul: Gürer Yayınları, 2007.
- KADIOĞLU, Ayşe, “Milliyetçilik-Liberalizm Ekseninde Vatandaşlık ve Bireysellik”, ed.: Tanıl Bora, Murat Gültekingil, (Cilt:4) Modern Türkiye’ de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002, 284-292.
- Kadro Dergisi, “Kadro”, S.17, (Mayıs 1933), 3-4.
- KALİBER, Alper, “Türk Modernleşmesini Sorunsallaştıran Üç Ana Paradigma Üzerine”, ed.: Tanıl Bora, Murat Gültekingil, (Cilt:3) (4.Baskı) Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Modernleşme ve Batıcılık, İstanbul: İletişim Yayınları, 2007, 107-124.
- KALAFATOĞLU, H. Tahsin, Cumhuriyet Çocukları, Ankara: Ulus Basımevi, 1948.
- KANSU, Aykut, “Türkiye’ de Korporatist Düşünce ve Korporatizm Uygulamaları”, ed.: Tanıl Bora, Murat Gültekingil, (Cilt:2) Modern Türkiye’ de Siyasi Düşünce: Kemalizm, İstanbul: İletişim Yayınları, 2001, 253-267.

KAPLAN, İsmail, Türkiye’ de Milli Eğitim İdeolojisi, (2. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları, 1999.

_____, “Milli Eğitim İdeolojisi” ed.: Tanıl Bora, Murat Gültekingil, Modern Türkiye’ de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002, 788-799.

KARAÖMERLİOĞLU, M. Asım, “Köy Enstitüleri”, ed.: Tanıl Bora, Murat Gültekingil, Modern Türkiye’ de Siyasi Düşünce: Kemalizm, İstanbul: İletişim Yayınları, 2001, 286-293.

KARASU, Ş., Yabancı Memleketlerde Okumak İsteyenlere Kılavuz, Ankara: Ar Basımevi, 1947.

KARATEPE, Şükrü. Darbeler, Anayasalar ve Modernleşme (1. Baskı), İstanbul: İz Yayıncılık, 1993.

KARPAT, H. Karpaz, Türk Demokrasi Tarihi (1.Baskı), İstanbul: Timaş Yayınları, 2010.

KAYA, Kemal, “İtalya’da Gençlik Teşkilatı”, Beden Terbiyesi ve Spor, Ankara: Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü, S. 20 (Ağustos 1940), 23.

KAZMAZ, Süleyman, Okuma ve Yurt Bilgisi Akşam Erkek Sanat Okulları Sınıf 1, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1948.

KENTEL, Ferhat, “Türkiye’ de Genç Olmak: Konformizm ya da Siyasetin Yeniden İnşası”, Birikim Dergisi, S. 196, (Ağustos 2005), 11-17.

KEYDER, Çağlar, Memâlik-i Osmaniye’ den Avrupa Birliği’ne (3.Baskı), İstanbul: İletişim Yayınları, 2005.

KEYMAN, E. Fuat, “Türkiye’ de “Laiklik Sorununu” Düşünmek: Modernite, Sekülerleşme, Demokratikleşme”, Doğu-Batı Düşünce Dergisi, S. 23 (Mayıs-Haziran-Temmuz 2003), 113-130.

KOCACAN, Harun Reşit, Cinsi Terbiye Öğütleri (Gençlerimize Öğütler), İstanbul: Sebat Basımevi, 1943.

KOCAOĞLU, Bünyamin, “Atatürk Dönemi Laklik Uygulamalarına Yönelik Bazı Toplumsal Tepkiler”, Turkish Studies, Vol. 2/4, (Güz 2007), 1297-1307.
http://www.turkishstudies.net/Makaleler/1447289449_82kocao%c4%9flub%c3%bcnyamin.pdf (30.12.2016)

KOÇAK, Orhan, “Tek Parti Yönetimi, Kemalizm ve Şeflik Sistemi: Ebedi Şef/Milli Şef”, ed.: Tanıl Bora, Murat Gültekingil, (Cilt:2) Modern Türkiye’ de Siyasi Düşünce: Kemalizm, İstanbul: İletişim Yayınları, 2001, 119-137.

KOÇAL, Vedat, Bir Hegemonya Aracı Olarak Sekülerleş(tir)me: Tarihsel Bir Perspektiften Türkiye’ de Laikliğin Politik Ekonomisi, Akademik İncelemeler Dergisi (Journal of Academic Inquiries), C. 7, S. 2 (2012), s.117-118.
<http://dergipark.ulakbim.gov.tr/akademikincelemeler/article/view/5000049451> (31.12.2016)

KODAMAN, Bayram, Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1991.

KOLOĞLU, Orhan, "II. Abdülhamit' in Siyasal Düşüncesi", ed.: Tanıl Bora, Murat Gültekinil, (Cilt:1) (8.Baskı) Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Cumhuriyet'e Devreden Düşünce Mirası Tanzimat ve Meşrutiyet' in Birikimi, İstanbul: İletişim Yayınları, 2009, 273-276.

KOROK, D. Remzi, Erkeklerde Buluğa Eriş ve Gençlik, İstanbul: Numune Matbaası, 1937.

_____, Genç Erkeklerle Gizli Konuşmalar, İstanbul: Sebat Basımevi, 1936.

_____, Genç Kızlarla Gizli Konuşmalar, İstanbul: Bozkurt Basımevi, 1937.

_____, Kızlar 16 Yaşına Kadar, Ankara: Reklam Basımevi, 1937.

_____, "Yurdumuzun her şeyden evvel muhtaç olduğu bir müessese: Gençlik Teşkilatı", Mektepli İzçiler Mecmuası, S. 7 (1948), s. 5.

KÖKER, Levent, Modernleşme, Kemalizm ve Demokrasi, (10. Baskı) İstanbul: İletişim Yayınları, 2007.

KÖKNEL, Özcan, Türk Toplumunda Bugünün Gençliği. İstanbul: Bozak Matbaası, 1970.

KÖKSAL, Mustafa Asım, Gençlere Din Kılavuzu İman ve İbadet Yolu, Ankara: Yeni Cezaevi Basımevi, 1946.

KULAKSIZOĞLU, Adnan, Ergenlik Psikolojisi, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2008.

KURTARAN, Yörük, Gülesin Nemutlu, Nurhan Yentürk, "Gençler Hakkında, Gençler İçin, Gençlerle." der.: Yörük Kurtaran, Gülesin Nemutlu, Nurhan Yentürk, Türkiye'de Gençlik Çalışmaları ve Politikaları. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2012, 3-20.

LEWİS, Bernhard, Modern Türkiye' nin Doğuşu (4.Baskı), çev. Metin Kırıatlı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1991.

LÜKÜSLÜ, Demet, "Farklı Kitaplardan Farklı Açılardan Gençlik Analizleri", Birikim Dergisi, S. 196, (Ağustos 2005), 69-72.

_____, Türkiye' de Gençlik Miti:1980 Sonrası Türkiye Gençliği. (2.Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları, 2013.

_____ ve Hakan Yücel, "Giriş: Gençlik Laftır Ama Çoklu Anlama ve Öneme Sahip Bir Laftır", der: Demet Lüküslü, Hakan Yücel, Gençlik Halleri: 2000'li Yıllar Türkiye'sinde Genç Olmak. Ankara: Efil Yayınevi, 2013, 9-24.

Maarif Vekaleti Komisyon, Tarih III, İstanbul: Devlet Matbaası, 1939.

MAHÇUPYAN, Etyen, "Osmanlı'dan Günümüze Parçalı Kamusal Alan ve Siyaset", Doğu Batı Düşünce Dergisi, S.5, (Kasım-Aralık-Ocak 1998), 22-47.

_____, Türkiye' yi Anlamak: Zihniyet, Değişim ve Kriz. (1.Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları, 2008.

- MARDİN, Şerif, Türkiye’ de Din ve Siyaset, İstanbul: İletişim Yayınları, 2000.
- MARSHALL, Gordon, Sosyoloji Sözlüğü, (2. Baskı) çev. Osman Akınhay ve Derya Kömürcü, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 1999.
- MEHMET EMİN, “Türkün Medeniyete Hizmeti”, Orta Mektepler ve Muallim Mektepleri İçin Kıraat Sınıf: 3, İstanbul: Kanaat Kütüphanesi, 1931, 58-59.
- _____, “Kamil İnsan Mefhumu”, Edebi Kıraat Nümuneleri Lise ve Orta Mekteplerin İkinci ve Muallim Mekteplerinin Üçüncü Sınıfları İçin, haz.: Halit Fahri, İstanbul: Devlet Matbaası, 1929, 227-230.
- MEHMET FARUK, “Anadolumuz”, Edebi Kıraat Nümuneleri (Lise ve Orta Mekteplerin İkinci ve Muallim Mekteplerinin Üçüncü Sınıfları İçin), haz. Halit Fahri, İstanbul: Devlet Basımevi, 1929, 16-18.
- MUSTAFA NAMIK, Ahlak (Lise Kitapları Üçüncü Sınıf), İstanbul: Devlet Matbaası, 1930.
- Milli Şeften Türk Gençliğine, Ankara: Maarif Matbaası, 1942.
- NAGEL, Joane, “Erkeklik ve Milliyetçilik: Ulusun İnşasında Toplumsal Cinsiyet ve Cinsellik”, Vatan, Millet, Kadınlar, ed.: Ayşe Gül Altınay, (5.Baskı) İstanbul: İletişim Yayınları, 2013, 65-101.
- NAMIK KAŞIF, “Bir dilek, bir yalvarış ve bir emir!.. Batı eline yetismeye gidenlere”, Gençlik Var, Milli Türk Talebe Birliği Yayınları No: 1, İstanbul: Resimli Ay Basımevi, 1935, 28-30.
- NECİP ALİ (Küçüka), Kadın Hukuku, İstanbul: Hakimiyeti Milliye Matbaası, 1931.
- OK, Nureddin, “Gençlik ve İzcilik”, Mektepli İzçiler Mecmuası, S. 6 (1948), 2-3.
- OKAY, Cüneyd, Eski Harfli Çocuk Dergileri, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 1999.
- OKTAY, Fatoş. Şentuna, Murat. Cenk, Mustafa. Görbil, Vildan. Şener, Tülin. “Türkiye’de Gençlik Politikası”, ed.: Emmy Bonnemmark, Vildan Görbil, Gençlik Politikalarına Giriş –İsveç ve Türkiye Bakış Açıları, Stockholm: Ungdomsstyrelsen, 2009.
- Okuma Kitabı 5. Sınıf, İstanbul: Maarif Matbaası, 1941.
- ONGAN, Hidayet, Talebeye Muaşeret Bilgisi, İstanbul: Ahmet Sait Basımevi, 1938.
- ONGUN, Cemil, Sena, “Yeni Gençlerimizin Zayıf Tarafları”, Varlık Mecmuası, C. 7, S. 140, (Mayıs 1939), 254-256.
- ORKUN, Hüseyin, Namık, “Vatana Hiyanet Eden Affedilemez”, Orta Okul İçin Tarih Okuma Kitabı II, Ankara: Ar Basımevi, 1946, 20-23.
- _____, “Eski Türk Yazıtlarının Bulunması ve Okunması”, Orta Okul İçin Tarih Okuma Kitabı II, Ankara: Ar Basımevi, 1946, 41-45.
- ORHAN, Tarık, “15 Yılda Türk Gücü”, Şeref Kitabı XV (Cumhuriyet’ in XV. Yıldönümünde Türk Gençliğinin Duygu ve Düşüncesi) (Kolektif), Ankara: Cumhuriyet Matbaası, 1938.

- OSMAN NEBİ, "Ona Tapıyoruz", Yücel Dergisi, C. IV, S. 20, 1936, 41-42.
- OSMAN SENAİ, Bugünün Gençlerine, İstanbul: Gazetecilik ve Matbaacılık T. A. Ş., 1933.
- ÖĞDER, Mehmet, Üniversitelerden Soruyoruz? Üniversitelerdeki Geri ve İhiscarlı Zihniyet Niçin Devam Ediyor? İstanbul: Duygu Matbaası, 1947.
- ÖKMEN, A. Zeki, Orta Okul Çağı ve Bu Çağ Çocuğunun Beden ve Ruh Gelişimi Üzerinde Araştırmalar (Yeniyetmelik), İstanbul: Berksoy Basımevi, 1949.
- _____, Yurttaşlık Bilgisi Orta Okul Sınıf 1, İzmir: Milli Eğitim Bakanlığı Basımevi, 1949.
- ÖNCÜ, Ayşe, "Akademisyenler: Üniversite Reformu Söyleminde Batı", Modern Türkiye' de Siyasi Düşünce: Modernleşme Ve Batıcılık, (Cilt 3), ed.: Tanıl Bora, Murat Gültekinil, İstanbul: İletişim Yayınları, 2007, 521-536.
- ÖNGİDER, Seyfi, "Kemalist Rejimin İnşası: Takrir-i Sükun Kanunu", ed: Tanıl Bora, Murat Gültekinil, Modern Türkiye' de Siyasi Düşünce: Dönemler ve Zihniyetler, İstanbul: İletişim Yayınları, 2009, 312-318.
- ÖYMEN, Hıfzırahman Raşit, "Çocuk ve Gençlik Edebiyatı", İlk Öğretim Dergisi, C. 3, S. 46, (Nisan 1940), s. 434-435.
- ÖZBAY, Haluk ve Emine Öztürk, Gençlik, İstanbul: İletişim Yayınları, 1992.
- ÖZBEK, Nadir, Osmanlı İmparatorluğu' nda Sosyal Devlet Siyaset, İktidar ve Meşrutiyet 1876-1914, (4.Baskı) İstanbul: İletişim Yayınları, 2011.
- ÖZLEM, Doğan, "Türkiye'de Pozitivizm ve Siyaset", Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Modernleşme Ve Batıcılık. ed.: Tanıl Bora, Murat Gültekinil, (Cilt 3) (4. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları, 2007, 452-464.
- ÖZODAŞIK, Mustafa, Cumhuriyet Dönemi Yeni Bir Nesil Yetiştirme Çalışmaları 1923-1950, Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları, 1999.
- ÖZÖN, Mustafa, N., Metinlerle Muasır Türk Edebiyatı Tarihi (Lise Kitapları 3. Sınıf), İstanbul: Devlet Matbaası, 1934.
- ÖZTÜRK, Selahattin, "Osmanlıca Eğitim, Çocuk ve Gençlere Yönelik Süreli Yayınlar (Bir Bibliyografya Denemesi)", Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi. 1, (Haziran 2001), 206-223.
- [https://edam.com.tr/kuyeb/pdf/tr/65c7dd6bf60938f5585a5644c7eb1ac2\(1\)13.pdf](https://edam.com.tr/kuyeb/pdf/tr/65c7dd6bf60938f5585a5644c7eb1ac2(1)13.pdf) (29.11.2015)
- ÖZYER, Nuran, Edebiyat Üzerine, Ankara: Gündoğan Yayınları, 1994.
- ÖZYURT, Cevat, Modern Türk Düşüncesinin Sosyolojisi (1839-1923), İstanbul: Kadim Yayınevi, 2014.
- PARLA, Taha, "Kemalizm, Türk Aydınlanması mı?" Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Kemalizm, (Cilt 2) ed.: Tanıl Bora, Murat Gültekinil, İstanbul: İletişim Yayınları, 2001, 313-316.

- PETERS, W., Ergenlik ve Delikanlılık Çağı İnsan Ruhunun Tekamülüne Ait Bir Fasil, çev.: Mümtaz Turhan, İstanbul: İstanbul Üniv. Ede. Fak. Yayınları, 1944.
- PETROF, Grigori, I Parlak Sevinç II Darülfünun Gençliğine, çev.: Muallim Mustafa Şerif, İstanbul: Resimli Ay Matbaası, 1932.
- PHILP, Mark, "Michel Foucault", Çağdaş Temel Kuramlar, ed.: Quentin Skinner, Ankara: Vadi Yayınları, 1991, 71-89.
- PLAGGENBORG, Stefan, Tarihe Emretmek: Kemalist Türkiye, Faşist İtalya, Sosyalist Rusya, çev. Hulki Demirel, İstanbul: İletişim Yayınları, 2014.
- POLAT, Kürşad, Heil Hitler, İstanbul: Yeni Yüzyıl Yayınları, 2009.
- POLOMA, Margaret, Çağdaş Sosyoloji Kuramları, çev. Hayriye Erbaş, Ankara: Gündoğan Yayınları, 1993.
- PORTAKAL, Hüsen, Gençlik Devrimi: Yeni Bir Uygarlık. İstanbul: Broy Yayınları, 1995.
- POSTMAN, Neil, Çocukluğun Yok Oluşu. çev. Kemal İnal, İstanbul: İmge Yayınevi, 1995.
- POYRAZ, Tuğçe, A. Zorlu, Ş. Birsan, G. Arıkan, "Üniversite Gençliğinin Güncel Sorunlara Bakışı: H.Ü. Sosyoloji Bölümü Öğrencileri Örneği", Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, C. 20 S. 1, (2003) 1-32. Web: <http://www.edebiyatdergisi.hacettepe.edu.tr/index.php/EFD/article/view/507> (09.09.2014)
- POWELL, Baden, Erkek Çocuklar İçin İzcilik. çev. A. Uysal ve N. Erkal, İstanbul: M.E.B. Yayını, 1964.
- PRIVALOV, Victor, Dünya Komünist Gençlik Örgütleri Kısa Tarihi, çev. Yusuf Kerim, Ankara: Kızılırmak Yayınevi, 1976.
- REFİK AHMET, "Haluk' un Amentüsü (Tevfik Fikret)", Orta Mektepler ve Muallim Mektepleri İçin Kiraat Sınıf 2, İstanbul: Kanaat Kütüphanesi, 1932, s. 216-218.
- _____, "Simav", Orta Mektepler ve Muallim Mektepleri İçin Kiraat 2, İstanbul: Kanaat Kütüphanesi, 1932, 121-125.
- _____, "Sadelik", Orta Mektepler ve Muallim Mektepleri İçin Kiraat Sınıf 3, İstanbul: Kanaat Kütüphanesi, 1931, 67-68.
- RUŞEN EŞREF, "Ayrılıklar-dan", Okuma Kitabı Ortaokul Sınıf 3, İstanbul: Devlet Basımevi, 1936, 57-58.
- _____, "Cumhuriyet Nasıl İlan Olundu?", Orta Mektepler ve Muallim Mektepleri İçin Kiraat Sınıf 3, İstanbul: Kanaat Kütüphanesi, 1931.
- SADAK, Necmeddin, Sosyoloji (Liseler İçin Yeni Programa Göre Yazılmıştır), İstanbul: Devlet Matbaası, 1936.
- SAFA, Peyami, Cumhuriyet Mekteplerine Kiraat Sınıf 5, İstanbul: Türk Kitapçılığı Limited Şirketi, 1929.

- SARGIN, Güven, Arif, "Öncül Kamusal Mekanları Tasarlamak: Başkent Ankara Üzerine Kısa Notlar 1923-1946", Mülkiye Dergisi, C. 27 S. 241, (Güz 2003) 281-297.
<http://mulkiyederigi.org/article/view/5000007726/5000008018> (29.06.2015)
- SARIBAY, Ali, Yaşar, Siyasal Sosyoloji. İstanbul: Der Yayınları, 1998.
- SARIŞ, Behçet Macit, Gençlik, İstanbul: Hüsnütabiat Matbaası, 1936.
- SAYIN, Necati, Askerliğe Hazırlık Dersleri I – Kızlar İçin: Üniversite ve Yüksek Okullar, İstanbul: Maarif Matbaası, 1942.
- SEKAM (Sosyal, Ekonomik ve Kültürel Araştırmalar Merkezi), Türkiye Gençlik Raporu: Gençliğin Özellikleri, Sorunları, Kimlikleri ve Beklentileri, İstanbul: SEKAM Yayınları, 2013
- SELİM SIRRI, Bugünkü Almanya (Yardımcı Kiraat), İstanbul: Devlet Matbaası, 1930.
- _____, "Çocuklarımızın Cismani ve Manevi Terbiyesi", Gülbüz Türk Çocuğu Dergisi, S. XVIII (Mart 1928), 18.
- _____, "Darülfünunlar ve Spor", Türk Yurdu Mecmuası, S. 35 (İkinci Teşrin 1930), 48.
- _____, Garpta Hayat (Yardımcı Kiraat), İstanbul: Maarif Vekaleti, 1929.
- SERTELLİ, İskender, Fahrettin, Kutuplarda Bir Türk Kızı, İstanbul: Kanaat Kitabevi, 1939.
- _____, Çocuklarımıza Muaşeret Dersleri, İstanbul: Tefeyyüz Kitabevi, 1941.
- SEVİM, Medine, "Türkiye' de Cumhuriyet Dönemi Din Eğitimi ve Öğretimi Kronolojisi (1923' den Günümüze)", Değerler Eğitim Merkezi Dergisi, S. 2, 2007, 64-70.
<http://arsiv.setav.org/ups/dosya/26135.pdf> (05.06.2016)
- SEVÜK, İsmail, Habib. Edebi Yeniliğimiz (Lise 3. Sınıf Ders Kitabı), İstanbul: Devlet Matbaası, 1930.
- SMİTH, Anthony, D. Ulusların Etnik Kökeni, çev. Sonay Bayramoğlu ve Hülya Kendir, Ankara: Dost Kitabevi, 2002.
- SOYDAN, Aynur, "Darüşşafaka Tarihinden Kesitler", Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi. S. 3, (2003) 249-268.
<http://www.journals.istanbul.edu.tr/iuydta/issue/view/1023001704> (02.07.2016)
- SUAT DERVİŞ, "Yolculuk", Orta Mektepler ve Muallim Mektepleri İçin Kiraat Sınıf: 3, haz. Refik Ahmet, İstanbul: Kanaat Kütüphanesi, 1931, 131-136.
- Spor Postası, "Türk Sporcu Gençliğinin Yasası", S. 83 (11 Aralık 1935), 4.
- ŞARMAN, Kansu, Türk Prometheler – Cumhuriyet' in Öğrencileri Avrupa' da, İstanbul: İş Bankası, 2005.
- ŞEMSETTİN SAMİ, Ön Kapak Yazısı, Gençlik Dergisi, S. 1, (Nisan 1928).

ŞEVKET SÜREYYA, "Darülfünun, İnkılap Hassasiyeti ve Cavit Bey İktisatçılığı" Kadro Aylık Fikir Mecmuası, S. 14 (Şubat 1933), 5-11.

_____, Müstemleke İktisadiyatından Millet İktisadiyatına, Kadro Aylık Fikir Mecmuası, S. 2 (Şubat 1932), 9-14.

ŞİMŞEK, Sefa, Bir İdeolojik Seferberlik Deneyimi: Halkevleri (1932-1951), İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 2002.

ŞÜKRÜ KAMİL, Çocuklara ve Gençlere Nasıl Bakmalı?, İstanbul: Tefeyyüz Kütüphanesi, 1932.

TANRIÖVER, Hamdullah, Suphi, Dağyolu, Ankara: Türk Ocakları İlim ve Sanat Heyeti, 1931.

TANSU, Samih, Nafiz, Talebeye Muaşeret Usulleri, İstanbul: Kanaat Kitabevi, 1939.

TARCAN, Selim, Sırrı, Şimalin Üç İrfan Diyarı: Finlandiya – İsveç – Danimarka, İstanbul: Ülkü Basımevi, 1940.

Tarih Orta Mektep İçin III, İstanbul: Devlet Matbaası, 1934.

TAŞKESENLİOĞLU, Yasin, M., Milli Mücadele Döneminde Gençlik Teşkilatları, Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 2007.

TAŞKIN, Yüksel, "Kemalist Kültür Politikaları Türk Tarih ve Dil Kurumları", ed.: Tanıl Bora, Murat Gültekinil, (Cilt:2) Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Kemalizm. İstanbul: İletişim Yayınları, 2001, 420-424.

TAŞKIRAN, Tezer, Yurt Bilgisi I (Ortaokul Kitapları), İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1945

_____, Yurt Bilgisi II (Ortaokul Kitapları), İstanbul: Maarif Matbaası, 1940.

TAYANÇ, Muin, Memduh, Ergenekon/Türk Gençliğine, Kastamonu: Kırıl Matbaası, 1941.

Türk Dil Kurumu, İnternet Sözlüğü, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.576e677ddad449.27642732 (05.06.2016)

TECER, Ahmet, Kutsi, "Biz Ne İstiyoruz?", Ülkü Milli Kültür Dergisi, C. 6, S. 64 (16 Mayıs 1944), 1.

TEVFİK FİKRET, Halûk'un Defteri, haz.: Kemal Bek, İstanbul: Bordo Siyah Yayınları, 2006.

TEZCAN, Mahmut, Kuşaklar Çatışması: Okuyan ve Çalışan Gençlik Üzerine Bir Değerlendirme, Ankara: Kadioğlu Matbaası, 1981.

THOMAS, Felix, Kızlarımız, çev.: Hüseyin Cahit, İstanbul: Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi, 1931.

TİMUR, Taner, “Yakın Tarihimizde Siyaset, İdeoloji ve Bilim”, ed.: Tanıl Bora, Murat Gültekinil, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Dönemler ve Zihniyetler. (Cilt:9) İstanbul: İletişim Yayınları, 2009, 195-223.

_____, Türk Devrimi ve Sonrası (7. Baskı), Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2013.

TİPİ, Tahir, Askerliğe Hazırlık- Kızlar İçin: Lise Kitapları I, Ankara: Maarif Matbaası, 1942.

TOKER, Nilgün ve Serdar Tekin, “Batıcı Siyasi Düşüncenin Karakteristikleri ve Evreleri: ‘Kamusuz Cumhuriyet’ ten ‘Kamusuz Demokrasi’ ye”, ed.: Tanıl Bora, Murat Gültekinil, (Cilt:3) Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Modernleşme ve Batıcılık. İstanbul: İletişim Yayınları, 2007, 82-106.

TOLA, Tahsin, “Ben Böyle Duyuyorum”, Gençlik Var, Milli Türk Talebe Birliği Yayınları No: 1 (2. Baskı), İstanbul: Resimli Ay Basımevi, 1935, 20-21.

TUĞLUOĞLU, Fatih. “Talebe Defteri Dergisindeki Yansımalarıyla Balkan Savaşları (1913-1918)”, Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, S. 12, (Ekim 2014), 157-185.
http://www.tarihinpesinde.com/dergimiz/sayi12/M12_06.pdf adresinden
14.08.2015 tarihinde alınmıştır.

TUMLIRZ, Otto, Çocuk ve Gençlik Terbiyesinin Yolları, çev.: M. Raşit Öymen, İstanbul: Hüsnütabiat Basımevi, 1946.

TUNAKAN, Hüseyin Kenan, Ailede Akıl Hıfzıssıhası, İstanbul: Kader Basımevi, 1938.

TUNAYA, Tarık Zafer, Devrim Hareketleri İçinde Atatürk ve Atatürkçülük, (2.Baskı) Ankara: Turhan Kitabevi, 1981.

TUNÇAY, Mete. Türkiye Cumhuriyet’ i’ nde Tek Parti Yönetimi’ nin Kurulması (1923-1931), Ankara: Yurt Yayınları, 1981.

TURAN, Osman, Gafletten Uyanalım!.. Üniversitedeki Aşırı Solcu Hocalar Meselesi, Ankara: Doğu Matbaası, 1948.

TURUNÇ, Nazım, Acun Gençlik Örgütleri (Müsellah Uluslar), İstanbul: Cemal Azmi Millet Kütüphanesi ve Matbaası, 1935.

TÜRKEŞ, Ömer, Osmanlı’dan Bugüne Romanlarda Mektepler/Mektepliler. Birikim Dergisi, S.142-143, (Şubat-Mart 2001), 144-150.

Türkiye Gençlik Kızılay Kurumu, Türkiye Gençlik Kızılay Kurumu Neşriyatından No: 1 Yıllık, Ankara, 1936.

Türkiye Gençlik Raporu: Gençliğin Özellikleri, Sorunları, Kimlikleri, Beklentileri Raporu, İstanbul: SEKAM Yayınları, 2013.

TÜRK TARİH TETKİK CEMİYETİ, Tarih IV (Türkiye Cumhuriyeti), İstanbul: Devlet Basımevi, 1934.

ULUDAĞ, Osman, Şevki, Çocuklar Gençler Filmler, İstanbul: Kader Basımevi, 1943.

UNESCO, About the Youth Programme, <http://www.unesco.org/new/en/social-and-human-sciences/themes/youth/about-youth/> (26.06.2016)

United Nations, The United Nations Programme on Youth, <http://social.un.org/youthyear/docs/UNPY-presentation.pdf> (24.06.2016)

ÜLKÜ, Vural, Almanya’ da Gençlere ve Çocuklara Yönelik Edebiyat. Türk Dili Dergisi Gençlik Yılı Özel Sayısı, S. 401, (Mayıs 1985), 459-465.

ÜNDER, Hasan, “Atatürk İmgesinin Siyasal Yaşamdaki Rolü”, ed.: Tanıl Bora, Murat Gültekingil, (Cilt:2) Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Kemalizm. İstanbul: İletişim Yayınları, 2001, 138-155.

_____, “Türkiye’ de Sosyal Darwinizm Düşüncesi”, ed.: Tanıl Bora, Murat Gültekingil, (Cilt:4) Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik. İstanbul: İletişim Yayınları, 2002, 427-437.

Üniversite Gençliğine (CHP Seçim Broşürü), İstanbul: Vakıf Basımevi, 1946.

ÜSTEL, Füsun. “Türk Ocakları”, ed.: Tanıl Bora, Murat Gültekingil, (Cilt:4) Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik. İstanbul: İletişim Yayınları, 2002, 263-268.

_____, “Makbul Vatandaş” ın Peşinde II. Meşrutiyet’ ten Günümüze Vatandaşlık Eğitimi (6.Baskı), İstanbul: İletişim Yayınları, 2014.

ÜZEL, Basri, Genç Nesille Konuşmalarım, Eskişehir: Ses-Işık Matbaası, 1946.

VARLIK, Bülent “Mütareke ve Milli Mücadelede Basın”, Tanzimat’ tan Cumhuriyet’ e Türkiye Ansiklopedisi, Gen. Yön.: Murat Belge, Cilt:5, İstanbul: İletişim Yayınları, 1985, 1200-1210.

VASFİ MAHİR, 10 İnkılap (Bir Perdelik Mektep Temsili), İstanbul: Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi, 1933.

_____, Yaman (Dört Perdelik Mektep Temsili), İstanbul: Devlet Matbaası, 1933.

YALÇINER, Muammer, “Ordu ve Spor”, Askeri Mecmua, Ankara: Askeri Matbaa, S. 131 (Birincikanun 1943), 471.

YAMAK, Sanem. “Meşrutiyetin Bayramı: ‘10 Temmuz İd-i Millisi’”, İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi. S.38, 2008, 323-342. <http://www.journals.istanbul.edu.tr/iusiyasal/article/view/1023009387> adresinden 25.09.2014 tarihinde alınmıştır.

YAMAN, Kadri, “Memleket Müdafaası ve Rejim Bakımından Gençlik Teşkilatı ve Spor”, Beden Terbiyesi ve Spor, Ankara: Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü, S. 11 (İkinciteşrin 1939), 11-13.

_____, Yurt Müdafaasında Türk Gençliği, İstanbul: Devlet Basımevi, 1938.

YARDIMCI, Sibel ve Şükrü Aslan, “1930 ’ların Biyo-politik Paradigması: Dil, Etnisite, İskan ve Ulusun İnşası”, Doğu Batı Düşünce Dergisi (Etnisite), S. 44, (Şubat-Mart-Nisan 2008), 131-152.

YAŞAR NABİ, İnkılap Çocukları (Manzum Temsil), İstanbul: Hakimiyeti Milliye Matbaası, 1933.

_____, Mete (Orta Mektep İçin Manzum Piyes), İstanbul: Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi, 1932.

YEĞENOĞLU, Metin. Coşar, Simten, Savaş ve Patriarka: Savaşı ve Barışı Yeniden Düşünmek, Doğu Batı Düşünce Dergisi, S. 24, (Ağustos-Eylül-Ekim 2003), 211-230.

“Yeni Ankara”, Okuma Kitabı Ortaokul Sınıf 1, İstanbul: Devlet Basımevi, 1936, 71.

YEŞİLKAYA, Neşe, “Halkevleri”, ed.: Tanıl Bora, Murat Gültekinil, (Cilt:2) Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Kemalizm, İstanbul: İletişim Yayınları, 2001, 113-118.

YILDIRIM, Ali ve Hasan Şimşek, Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, (5. Baskı), İstanbul: Seçkin Yayıncılık, 2005.

YILDIRIM, Yavuz. “Olmayan Gençlik Algısı Üzerine”, Birikim Dergisi, S. 196, (Ağustos 2005), 55-56.

YILDIZ, Gültekin, “Bir De-militarizasyon Projesi: Geç Osmanlı Askerî Tarih Araştırmalarını Sivilleştirmek” Toplumsal Tarih Dergisi, S. 198, (Haziran 2010), 44-53.

YILDIZ, Ahmet, “Kemalist Milliyetçilik” ed.: Tanıl Bora, Murat Gültekinil, (Cilt:2) Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Kemalizm. İstanbul: İletişim Yayınları, 2009, 210-234.

_____, “Ne Mutlu Türküm Diyebilene” Türk Ulusal Kimliğinin Etno-Seküler Sınırları (1919-1938) (1. Baskı), İstanbul: İletişim Yayınları, 2001.

YILMAZ, Suad, “Mutlu Cumhuriyet Kızlarına”, Yücel Mecmuası, S. 56 (İlk Teşrin 1939), 7.

YILMAZ, Tanzer, Sülker, Türkiye’ de Gençlik Hareketleri (1.Baskı), İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 1997.

YURDOĞLU, Lebit, Fehmi ve Münir Hayri Egeli, Tarih Diyor Ki (Halkevleri, Liseler ve Orta Okullar İçin İki Perdelik Müzikli Piyes), haz. Ferit Hilmi Atrek, 1947.

YÜCEL, Hasan, Ali, “Atatürk”, Okuma Kitabı Orta Okul Sınıf 1, İstanbul: Devlet Matbaası, 1936, 3.

_____, “Bir Kurtuluşun Hikayesi”, Okuma Kitabı Orta Okul Sınıf 1, İstanbul: Devlet Basımevi, 1936, 76-79.

_____, “Kuduz Hastalığı ve Pastör”, Okuma Kitabı Ortaokul Sınıf 2, İstanbul: Devlet Basımevi, 1935, 39-42.

_____, Türkiye’ de Orta Öğretim, Ankara: Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi, 1994.

ZENGİN, Nesrin. “Türk Gençlik Edebiyatının Tarihsel Gelişimine Bakış”, 3. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 2012, 981-987.

ZİYAGİL, M. Akif, “Atatürk ve Spor”, Selçuklu Araştırmaları Merkezi Atatürk ve Gençlik Özel Sayısı, Yıl: I, Özel Sayı: I, (Kasım 1985), Konya: Selçuk Üniversitesi Basımevi, 101-104.

ZORLUTUNA, H. Nusret, “Ev Kadını”, Orta Okul Okuma Kitabı Sınıf 1, İstanbul: Devlet Basımevi, 1936, 83.

_____, “Yükseklerdesin”, Okuma Kitabı Ortaokul Sınıf 1, İstanbul: Devlet Basımevi, 1936, 44.

ZÜRCHER, Erik, Jan. “Kemalist Türkiye’ de Modernleşmenin Sınırları (1923-1945)”, haz.: R. Funda Barbaros, Erik Jan Zürcher, Modernizmin Yansımaları: 60’lı Yıllarda Türkiye (1. Basım), Ankara: Efil Yayınevi, 2013, 9-24.

